

Taluraamatupidamise õpetus

II osa

Kahekordne raamatupidamine
ja kalkulatsiooni õpetus.

V. Ojamaa.

TALLINN, 1932.

Põllumajandusliku Raamatupidamistalituse väljaanne.

A-4591

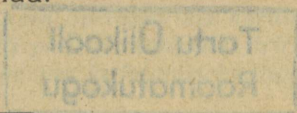

Taluraamatupidamise õpetus

II osa

Kahekordne raamatupidamine
ja kalkulatsiooni õpetus.

V. Ojamaa.

TALLINN 1932.

Põllumajandusliku Raamatupidamistalituse väljaanne nr. 17.

Eksitavaid vigu.

Lehek.	Rida	Alt	Ülevalt	On	Peab olema
14	20		"	lõppul	lõpul
18	15	"	"	9 3.16	983.16
22	12	"	"	31.13	31.31
27	22	"	"	eriharidusena	eriharudena
38	6	"	"	tekivad	tekikivad
49	3	"	"	kokku 99	kokku 100
61	19	"	"	2184—2054	2184—2059
62	13	"	"	ä 1.8	ä 0.8
65	veistele-rukis	"	"	06	660
67	10	"	"	32.52	32.55
78	13	"	"	lhk. 161	lhk. 143
83	19	"	"	lhk. 129	lhk. 114
88	6	"	"	„saamiseni“	„saamisena“
91	1	"	"	lhk. 115	lhk. 113
98	4	"	"	laudosa	laudaosa
98	11	"	"	eritarvituse	eratarvituse
124	14	"	"	1928 (tabeli 2. lahter)	1929
128	9	"	"	14 p. ä 93,5	14 p. ä 93,8
133	13	"	"	$\frac{196.59}{19} = 10,35$ sülga	$\frac{196,59}{19} = 10,35$ kr. sülga
137	9	"	"	kokku . —	kokku . . 6
138	8	"	"	2737 kg ä 12	2737 kg ä 1,2 sn.
139	12	"	"	280 pd.	280 sü
139	14	"	"	230 sü ä 10.—	280 sü ä 10 s.
150	6	"	"	erieelved	erieelarved
163	4	"	"	kr. 2320	kr. 23,20

M. Minis'e trükk, Narvas.

Tartu Olikooli
Raamatukogu

i 29640428

Saatesõna.

Juba ammu on meil saadud aru raamatupidamise ja arvestuste tarvidusest põllumehele. 60 a. eest ilmus põllutöö-õperaamat „Teadus ja seadus põllul“, mille kirjutas C. R. Jakobson „neile põllumeestele, kes oma asju mõistuse najal tahavad toimetada“. Selles raamatus loeme „Ta arvab järele — see on mõistliku põllumehe proovikatse. Ilma järele arvamata, mõõtmata ja kaalumata ei ole tal ühtegi õiget tähelepanemist, ühtegi selgust omas töös ja majatalituse käigus võimalik. Hakkab ta aga järele arvama, siis hakkab ta varsti peale, uue aja leidusi põlluharimises omale kasuks tegema. Logardi viisil ei ole suuremat vaenlast, ja uuendustel suuremat sõpra ja paremat proovikatset, kui järele arvamist. Arvab põllumees välja, et tal üks parandud uus ader oma ilusama töö kõrval ka nii ja nii palju vähem aega ja jõudu tarvitab, siis saab ta pea kõige oma kokkuhoidmise juures leidma, et ta hinda seesuguse adra eest ei tohi raskeks pidada, sest et tema kasu pea jälle sisse toob. Ta saab leidma, et raha summad parandud karjaaidade eest sõnniku parema kokkuhoidmiseks, kipsi ostmise, mitmesuguse masinate muretsemise ja ka veel ühe põllumeeste raamatu ja ajalehe eest mitte kaotsi läinud summad ei ole, vaid et ta neid rikka intressidega kasu peale on pannud“. Ka leiame selles raamatus andmeid 1853 a. tehtud maa-parandustööde tasuvusest, mis andsid tol ajal 26% kapitalilt. Need on vist küll esimesed eesti keeles trükitud tasuvuse andmed.

Vahepeal on muutunud paljugi. Taluraamatupidamise õpetusi ja -raamatuid on trükitud mitmeid. Need õpetused olid harilikult kas lihtsad või keerulised — kus soovitati pidada raamatuid ärraamatupidamise süsteemis, mis aga talu tegevuse kujutamiseks liiga raskepärane ning kohmakas.

Raamatuid pidamiseks on trükitud mitmeid, kuid need olid üksikud raamatud, milliste pidamise kord polnud alati kooskõlas nende järgi aruande tegemise võimalustega.

Tean põllumehi, kes on pidanud hoolega raamatuid kümned aastad järjest, kuid neil pole ühtki aruannet oma talust.

1925 a. alustas tegevust Põllumajanduslik Raamatupidamistalitus, mille ülesanne on korrastada taluraamatupidamist.

Raamatupidamine viidi läbi kahes ulatuses, 1. liht-ühelikordne raamatupidamine massiliselt üle kogu maa ja 2. kahekordne raamatupidamine üksikutes suuremates taludes. Viimane viidi läbi väga üksikasjaliselt, arvestades eraldi üksikute saaduste tootmiskulusid.

Kuna raamatupidamine peab vastama talu oludele, siis pole teiste maade kogemused sel alal kõigiti kasutatavad.

Jälgides 5 a. jooksul, mida nõuab raamatupidamiselt tegelik elu ja kaaludes, kuidas seda rahuldada, koostas in käesoleva raamatupidamise õpetuse kahekordse taluraamatupidamise ja kalkultatsiooni õpetuse üle.

See raamatupidamine võimaldab selgitada talu tasuvuse selle osade ja harude järgi, ning on lihtsustatud nii palju, kui oli vähegi võimalik.

See raamatupidamine ei nõua jooksvas pidamises kuigi palju aega. Keskmiselt võib arvestada päevas aega selle peale mitte üle 15 minuti. Ja kui jooksev raamatupidamine on tehtud korralikult, siis on ka pearaamatu koostamine 5—7 päeva töö, viimase töö võib aga lasta teha ka Põllumajanduslikus Raamatupidamistalituses või Raamatupidamise ühisuses. Kuid äärmiselt tähtis on selles raamatupidamises järjekindlus. Kui jääb osa andmestikku puudu, siis on puudulik kõik.

Selles raamatus on talu varanduste hindamist käsitletud vaid osaliselt. See on käsitletud täielikumalt A. Eslase Lihtsa ühekordse taluraamatupidamise õpetuses — Põllumajandusliku Raamatupidamistalituse väljaanne.

Toodud raamatupidamine omis põhimõtetes toetub Šveitsi taluraamatupidamise arendaja Dr. E. Lauri raamatupidamise süsteemile, milline on käsitletud täielikult tema raamatus: „Grundlagen und Methoden der Bewertung, Buchhaltung und Kalkulation in der Landwirtschaft“.

Käesolev töö, olles esimesi katseid omal alal, pole loomulikult veel kaugeltki täielik, ega kõigiti sobiv tegeliku elu nõuetele. Loodan, et raamatu kasutajad teevad teatavaks kõik selguvad puudused, et raamatupidamine võiks kiiremini areneda kõigiti otstarbekohaseks.

Raamatus on kasutatud ka neid märkmeid mis tegi töö kohta h-ra T. Kind, Raamatupidamistalituse juhataja, käsikirja ja korrektuure lugedes.

Raamatu kirjutaja.

RAAMATUPIDAMISE OTSTARVE.

Talu juhtimisel paremale järjele on tekkinud tarvidus jälgida talu seisukorda ja tehtud töö tulemusi. Töö teeb meistriks! Põllumehe töö areneb alaliselt mitmekesisemaks, nii et selle seisukorra teadmiseks ja tulemuste hindamiseks ei jätku nüüd enam lihtsast ülevaatest või sündmuste meelespidamisest. Tuleb teha märkmeid! Aja-jooksul on selgi alal välja kujunenud kindel kord ja võtted, mida nõuab iga hästitehtav töö. On välja kujunenud põllumehele taluraamatupidamise kord, mis aitab talle selgitada talu seisukorda ja tasuvust küll talus kui terviklikus ettevõttes ja ka selle üksikuis osis ja harudes.

Talu on ettevõtte maa kasutamiseks taimede ja loomade kasvatades. Põllumehe eesmärk on saavutada tulu talust, võimalikult suurt tulu. Raamatupidamise ülesanne ongi selgitada eeskätt tulu suurust, sest selles avalduvad kõik töötulemused, ning siis näidata, millest nimelt ja kuidas saavutati tulu, milles andis talu rohket tulu ja milles äpardus.

Ning lõpuks näidata, kui tulukas on põllumehe töö võrreldes teiste elukutsetega.

RAAMATUPIDAMISE PÕHIMÕISTED.

- Need on:
1. raamatupidamise aasta,
 2. inventuur,
 3. bilanss, kapitalid, puht-varandus, puht-varanduse juurekasv ja kahanemine,
 4. eratarvitus ja tulu,
 5. ettevõtja tööpalk,
 6. puhtvaranduse rent,
 7. puhtsaak,
 8. ettevõtja kasu ja kahju.

1. Raamatupidamise aasta.

Harilikult peetakse raamatuid jooksvalt aasta läbi ja siis koostatakse need aruandeks, mis näitab meie tegevuse tulemusi aasta jooksul.

Raamatupidamise alul tuleb hinnata kogu talu, mida kutsutakse inventuuri tegemiseks. Meil on välja kujunenud taluraamatupidamise aastaks aeg 1. maist 30. aprillini. See aeg on väga sobiv talu hindamiseks, kuna siis on vähe koresööda tagavaru ja põllutööd pole veel alanud, nõnda et tagavarade ja eriti põldude seisukorra hindamine on hõlpsam kui mõnel muul ajal.

1. maiks on eelmise suve saak peaaegu kõik kasutatud, alles on vaid hädatarvilikud tagavarad, nõnda et selle saagi kasutamise tulemused on selgunud täielikult raamatutes.

1. mai paiku palgatakse töölisi, ja sel ajal on põllumehel ka rohkem aega raamatupidamiseks kui pärastpoole.

2. Inventuur.

Raamatupidamise aasta vahetusel hinnatakse talu ehk tehakse talu inventuur. Iga inventuur näitab talu väärtust möödunud aasta lõpuks ja tuleva aluks. Kahe aasta inventuure võrreldes näeme, kas talu väärtus kahaneb või kasvab.

Inventuuri tegemisel õpime tundma talu seisukorda, ja see on kogu raamatupidamise ja üldse tasuvuse selgitamise aluseks.

Talu väärtus võib tõusta kahel põhjusel, see võib olla loomulik juurekasv, mida põhjustas tegevuse kordaminek, see võib olla juuresoetatud laen.

Talu väärtuse tõus üksi ei tähenda veel talu seisukorra paranemist, kui see on tingitud laenukapitali mahutamisest tallu. See pärast peame peale varanduste väärtuse teadma ka võlgu, peame teadma, kuipalju talu väärtusest kuulub võlauskujaile ja kuipalju peremehele.

Kokkuvõtet, mis näitab talu väärtust ja kellele see kuulub, nimetame talu inventuuriks või bilansiks. Seda võime kujutada mitmeti.

3. Bilanss, kapitalid ja puhtvarandus.

Hinnates talu varandusi leidsime nende väärtuse:

		1. mail 1928. a.	ja 1. mail 1929. a.
		Kr.	Kr.
maa	väärtus	3.912.—	4.027.50
maaparandiste	"	—	27.58
ehitiste	"	3.268.—	3.398.—
oraste ja külvide	"	554.95	572.06
laudasõnniku tagavara	"	335.23	423.69
loomade	"	1.530.—	1.810.—
masinate-riistade	"	1.236.95	1.195.—
tagavarade	"	783.80	569.46
raha ja nõudmiste	"	173.92	124.19
kokku talukäitise	"	11.794.85	12.147.48
toitluse tagavarade ja riistade	"	386.—	356.—
veski	"	1.200.—	1.950.—
kokku talu	"	13.380.85	14.453.48
võlad maha arvata	"	3.196.44	3.451.53
jääb puhtvaranduse	"	10.184.41	11.001.95
puhtvarandus kasvas	"	817.54	—
kokku		11.001.95	11.001.95

Siin näeme, et kuigi talu varanduste väärtus kasvas tervelt 14.453.48 — 13.380.85 või Kr. 1.072.63 võrra, kasvasid samal ajal talu võlad 3.451.53 — 3.196.44 või Kr. 255.09 võrra ja puhtvarandus kasvas võlgade kasvamise võrra vähem kui varandus või Kr. 1.072.63 — 255.09 = Kr. 817.54. Kui varanduse juurekasvu oleks vaid 200 kr., siis oleks puhtvarandus vähenenud Kr. 55.09 võrra.

Talu inventari võime kujutada arvena:

Saanud.	Bilansi arve.				Andnud.
Aktivad 1/V 1929 a.	Kr.	Sn.	Passivad 1/V 1929. a.	Kr.	Sn.
Taluvaranduste väärtus	14 453	48	Võlad	3 451	53
			Puhtvarandus	11 001	95
Kokku . .	14 453	48	Kokku . .	14 453	48

Bilansi arve kujutab varanduslikku seisukorda. Arve „saanud“ poolele kirjutame talu varandused, selle, mis talu on saanud. Seda kutsutakse aktivaks, kuna see kujutab varandusi ja nende väärtust, mida talu kasutab, mis talus tegevad ehk aktiivsed. Arve „andnud“ poolele kirjutame, kelle oma on talu aktiva, eeskätt laenuusaldajate osa talu varandusist, mida kujutab võlgade summa, ja siis, mis võlgadest üle jääb, viimane on talupidaja osa talu väärtusest ehk tema puhtvarandus. Arve „andnud“ poolel näeme, kellelt talu sai oma varandused, kes need talule „andnud“. Arve „andnud“ poole summasid kutsutakse passivsummadeks ehk passivaks. Need väärtused ei ole talus tegevad, vaid näitavad ainult, kellele kuulub talu aktiva.

Seda arvet kutsutakse bilansi-arveks ehk tasakaalu-arveks, kuna see kujutab talu rahalist seisukorda tasakaalustatult: näidates, kui palju on talul varandusi ja kellele need kuuluvad. Arve tasakaalustajaks on alati puhtvarandus. Talu aktiva suurus oleneb varanduste väärtusest, võlgade suurus on ka kindel, ning nende vahe on talupidaja puhtvarandus, mis kasvab või kahaneb selle järgi, kuidas kasvavad ja kahanevad talu varandused ja ka võlad.

Raamatupidamises kutsutakse talu kõiki varandusi kapitalideks. Talu varanduste väärtust, talu aktivat, kutsutakse aktivkapitaliks; see koosneb, nagu nägime: maa, maaparandiste, ehitiste ja muude varanduste või kapitalide väärtusest. Nii öeldakse: maakapital, ehitiskapital, loomkapital. Kõneledes maast, ehitisest, loomast, kujutame endile neid varandusi asjadena, kõneledes aga maa-, ehitis-, loom- jne. kapitalidest, kujutame neid tootmistegureid väärtusena — kapitalina, mida kasutame oma tegevuses ehitisena, loomana või mõne muu tootmisvahendina.

Samuti kutsutakse kapitalideks ka passivsummasid, mis jagunevad võlgadeks ehk võlakapitaliks ja puhtvaranduseks ehk omakapitaliks.

4. Eratarvitus ja tulu.

Puhtvaranduse muutused on talu-tegevuse tulemuste näitajaks, kui talupidaja ise talus ei tööta ja võtab talust endale ainult selle, mis jääb üle. Kui aga talupidaja töötab talus ja talu on tema ülalpidamise allikas, nagu harilikult, siis puhtvaranduse muutused ise loomustavad talutegevuse tulemusi vaid osaliselt. Puhtvaranduse muutuse andmeid tuleb täiendada veel eratarvitusega. Eratarvitus on talupidaja perekonna ülalpidamise kulud: 1. otsekohesed rahaliselised kulud — riiete ja muu kehakatte ostmise, arstimise, isiklikud maksud, laste koolitamine, toiduained; 2. talust ainetes võetud toiduained, perekonna eluruumide küttekulu ja ka üür, talust võetud linad, villad ja nahad, talu palgaliste tööd talupidaja perekonnale ja ka hobusetöö ja taluriistade kulu, eriti veoriistade kulu talupidaja perekonnale.

Kui arvame kokku eratarvituse ja puhtvaranduse juurekasvu (kui puhtvarandus vähenes, siis tuleb see maha arvata eratarvitusest), siis leiame tulu.

Näiteks:

	I	II	III
	Kasvas	Kahanes	Kahanes
	Kr.	Kr.	Kr.
Puhtvarandus	850.—	50.—	50.—
Eratarvitus kokku	1.550.—	1.550.—	2.550.—
Tulu	2.400.—	1.500.—	2.500.—

I näites oleks niiöelda normaalseisukord, oletades, et eratarvitus Kr. 1.550.— suuruses oli rahuldav talupidaja perekonna ülalpidamiseks.

II näites on toodud juht, kui talupidamine äpardus, puhtvarandus kahanes, eratarvitus harilik, kuid äparduste tõttu tulu väike, vaevalt suudab katta talupidaja perekonna tarvidusi.

III näites on talupidamine hästi õnnestunud, kuid talupidaja on kulutanud palju. Tulu oli küll suur, suurem kui eelmisel juhul, kuid see kulutati kõik ära ja puhtvaranduse juurekasvuks ei jäänud üle midagi.

Tulu on summa, mis näitab, kuipalju talupidaja võib kulutada oma isiklikuks otstarbeks, et ta varanduslik seisukord jääks püsima, et ta puhtvarandus ei kahaneks ega kasvaks. Tulu on talu kui ülalpidamise allika mõõt, mis näitab, kuipalju talu suutis anda ülalpidamise võimalusi

oma peremehele. Talu kui ettevõtte tulemuste hindamisel on tulul suurem tähtsus kui puhtvaranduse muutusel.

Kui talupidaja kulutab oma peale selle järgi, kuidas talu seisukord lubab ja püüab olla kokkuhoidlik, siis jääb osa tulust eratarvituses kulutamata, see osa jääb järele, jääb talu alles, ja selle leiamegi puhtvaranduse juurekasvuna. Kuid kui talupidaja kulutab rohkem, kui talu lubab, kulutab rohkem, kui on tulu, siis selle ülekulutise leiame puhtvaranduse kahanemisenä. Puhtvaranduse kahanemine võib tekkida sellest, et talupidaja kulutas rohkem, kui talu talle võimaldab — niisugusel juhul on talu seisukord halvenenud peremehe süül, talu võis töötada väga hästi, kuid peremees kulutas liiga palju. Seda tuleb ette küll harva, sest põllumees on enamikus ikka väga kokkuhoidlik, ning puhtvaranduse vähenemine näitab harilikult, et talu ei suutnud anda talupidajale tarvilikku ülalpidamist, ja selle pidi talupidaja katma oma algvarandusest — nii suurelt, kui vähenes puhtvarandus.

Puhtvaranduse muutused, eratarvitus ja eelmistest selgunud tulu on iga taluraamatupidamise põhilandmed, mille selgitamist peab võimaldama iga raamatupidamine, kui ta tahab täita oma otstarvet. Muu raamatupidamise andmestik on vaid eelmiste täiendamine ja seletamine: eeskätt nende põhjuste selgitamine, mis pärast on tulu suur või väike, missugune taluosa või talukäitise haru oli eriti kasutoov või kahjulik.

Tulu — eratarvitus ühes puhtvaranduse juurekasvuga — ilmutab meile talupidaja ülalpidamise võimalusi ja talu arendamise võimalusi omal jõul. Mida kokkuhoidlikum on peremees oma isiklikkudes kuludes, seda enam jääb üle tulust talu arendamiseks, talus tegevate varanduste ehk kapitalide juuresoetamiseks talu omal jõul.

Tulu on kapitali- ja töötasu.

Tulu saavutab talupidaja, kasutades talus oma varandusi ehk kapitale ja oma perekonna tööjõudu: kehalist tööjõudu harilikukudel talutöödel ja vaimlist — talu igapäevasel juhtimisel ja talu arendamisel kõrgemale tulule hästi ja põhjalikult kavatsatud tegevuse ja uuenduste kaudu.

Varandust, mida talus kasutab põllumees, võime käsitada kui ettevõttesse mahutatud kapitali. Seda võib kasutada mitte ainult pidades talu, vaid ka muis ärilisis ettevõtteis, või lihtsalt, panga hoiusummana võib see anda tulu. Ka oma ja oma perekonna tööjõudu ning oskust võiks kasutada ka muis ettevõtteis ning teenistuis.

Talust saavutatud tulu, see on tasu põllumehele kapitali ja töö eest kokku. Talupidajale on huvi-

tav teada kuupalju tulust langeb kapitalitasuks ja kuupalju töötasuks või kuidas tasub ta kapital talus ja kuidas tasub talus ta töö.

Tulu tuleb jaotada kahte ossa — kapitalitasu osa ja töötasu osa. Seda on võimalik teha vaid tingimusi, sest pole võimalusi selgitada, kuupalju nimelt tulu olenes kapitalist ja kuupalju tööst.

5. Ettevõtja tööpalk ehk töötasu.

Kapitali pangas hoides annaks see tulu aastas 6—7%. Toodud näiteis oli kapitali ümmarguselt Kr. 14.000.—, millest Kr. 11.500.— puhtvarandust.

Kapitali tuluallikana saame kasutada vaid omakapitali ehk puhtvarandust. See annaks meile pangas aastas $\frac{11\,500}{100} \times 7\% =$ Kr. 805.— tulu. See on meie puhtvaranduse tasu- ehk protsendinõudlus. On vaid nõudlus, kuna tegelikult keegi oma kapitali pealt ei maksa endale protsente.

Kui tulust arvame maha puhtvaranduse protsendinõudluse, siis jääbki järele see osa tulust, mis on tasu talupidaja perekonnale talus tehtud töö eest.

Näide:	I	II
	Kr.	Kr.
Tulu	2.400.—	1.500.—
Puhtvaranduse protsendinõudlus	805.—	805.—
Jääb ettevõtja tööpalk	1.595.—	695.—

Kui talupidaja perekond tegi aastas tööd niipalju, mis vastab 500 mehe tööpäevale, siis jäi tulust tööpalgaks ühele päevale I juhul Kr. 3,19 ja II — 1,39, Kui arvata normaaltasuks ühe päeva eest makstud palkade järgi Kr. 2,40, siis oleks saadud I juhul 79 senti enam, kuna II juhul 101 senti vähem palka päevas, kui seda võimaldaks palgaline teenistus.

6. Puhtvaranduse rent ehk omakapitali tasu.

Kui tulust arvame maha talupidaja perekonna talus tehtud tööle vastava tasu, siis jääb järele kapitali tasu. Talupidaja perekonna töö hinnatakse selle järgi, kuupalju maksab sama töö palgalistena tehtult. Võtame siin, et talupidaja perekond tegi tööd nii palju, et seda palgalistele andes tuleks maksta Kr. 1.200.— See on talupidaja perekonna palganõudlus; nõudlus jällegi seepärast, et talupidaja perekond tegelikult palka ei saa, vaid pärib oma töötasuks tulust niipalju, kui see võimalik, ning palganõudlus näitab ainult, et selle töö väärtus tööpalkades on nii suur — siin võetud Kr. 1.200.—

Näide:	I	II
	Kr.	Kr.
Tulu	2.400.—	1.500.—
Ettevõtja perekonna palganõudlus	1.200.—	1.200.—
Puhtvaranduse rent	1.200.—	300.—
see teeb puhtvarandusest %	10,5%	2,6%

7. Puhtsaak ehk aktiiva tasuvus.

Puhtvaranduse rent näitab puhtvaranduse tasuvust, kogu varanduse ehk aktiiva tasuvuse leiame, kui puhtvaranduse rendile arvame juure maksetud võla protsendid. Kui võlaprotsente tuli maksta aasta jooksul Kr. 365.—, siis on puhtsaak:

	I	II
	Kr.	Kr.
Puhtvaranduse rent	1.200.—	300.—
Võlaprotsendid	365.—	365.—
Puhtsaak	1.565.—	665.—
Aktivakapitalist %	11,1	4,7

Puhtsaak on talu kapitalide üldine tasuvus võlavabas seisukorras ja on talu kapitali tasuvuse õigeim näitaja. Käesoleval juhul oli puhtsaak suurem kui puhtvaranduse rent, esimene 11,1 ja 4,7% ja viimane 10,5 ja 2,6%, mis näitab, et talu maksab oma võlakapitali eest suuremat protsenti, kui saab oma puhtvaranduselt.

Puhtsaaki selgitatakse ka teisiti. Kui võtame talu kogusaagi, see on rahalised sissetulekud talust, talu ainelised sissetulekud ainete andmisest talupidaja perekonna tarviduste rahuldamiseks, palkadeks või laenuks ja talu varanduste juurekasvu, mis selgub inventuuri tegemisel, ja kogusaagist arvame maha käitiskulutise, siis jääb järele puhtsaak.

Käitiskulutis on: rahalised väljaminekud, varanduse kustutus ja ka talupidaja perekonna palganõudlus, samuti ka võlgutehtud või tasumata jäänud kulutused. Kuid käitiskulutisse ei võeta maksetud renti ega ka võlaprotsente. See on kõigi kulude summa, milles tööjõud on mõeldud kõik palgalistena, kuid seejuures talu võlgadest vabana.

8. Tulunõudlus ja ettevõtja kasu ning kahju.

Kui võtame kokku puhtvaranduse protsendinõudluse ja palganõudluse, saame tulunõudluse, mis näitab, kui suur peaks olema tulu, et nii kapital kui töö oleksid tasutud harilikul määral.

	I	II
	Kr.	Kr.
Puhtvaranduse protsendinõudlus	805.—	805.—
Palganõudlus	1.200.—	1.200.—
Tulunõudlus	2.005.—	2.005.—
Tegelik tulu	2.400.—	1.500.—
Ettevõtja kasu	395.—	
Ettevõtja kahju		505.—

Tulunõudlusele vastav tulu oleks normaaltasu andev, mis aga tuleb üle selle või alla selle, on juba kahju või kasu, mille võrra tulu ületab normaaltasu või ei küüni selleni.

TALU OSAD.

Taluks kutsume ettevõtet, mille kandvaks osaks on maatulundus põllu-, niidu- ja karjamaa- viljuse ning loomapidamise kaudu ühes maa- ja loomapidamise toodete vähese ümbertöötamisega. Maatulundusliku tegevuse kõrval võib talus olla ka muid ettevõtteid.

Meid huvitab eeskätt talu tegevus maatulunduslikus osas, ja seepärast peame selle selgitamiseks raamatupidamise abil selle talu osa teistest eraldama.

Talu jagame nelja ossa: 1. talukäitis, 2. eratarvitus, 3. toitlus ja 4. kõrvaltööndus.

1. Talukäitis.

Talukäitis on talu maatulunduslik tegevus puhtalt oma- ette võetult. Siia kuulub: 1. maakasutamine ehk põllu-, niidu-, kar- jamaa-, metsa- ja ajaviljus, 2. veiste, hobuste, sigade, sulgloomade ja muude loomade pidamine, 3. maaviljuse ja loomapidamise toodete kodune ümbertöötamine ja nende toodete müük, kas otsene müük turgudel või ühistegeliste ettevõtete kaudu, 4. eelpoolnimetatud te- gevuses tarvilikkude tööjõudude ja tootmisvahendite ehk kapitalide soetamine, korraspidamine ja täiendamine ning selleks tarviliku ra- hatagavara muretsemine.

2. Eratarvitus.

Talud on suuremas osas eraomandused ja kuuluvad nende pi- dajaile. Tulu, mis talu annab, on selle pidajale tasuks tema töö eest ja talus peetavalt varanduselt.

Talupidaja rahuldab oma perekonna tarvidusi jooksvalt talu sissetulekutest ja tagavaradest. Kuid talupidaja eratarvituse suurus ei tarvitse sugugi olla kokkukõlas ta tööga talus. Tema võib tarvi-

tada enam, kui on väärt ta töö talus, ja võib tarvitada ka vähem. Et selgitada talu tasuvust õiglaselt, peame selle kogutegevusest eraldama eratarvituse. Kui näiteks pidada talupidaja perekonna ülalpidamise kulusid lihtsalt talu kuludeks, siis võiks mõni lasterikka perekonnaga talupidaja talu, kui lapsed veel noored, näidata vähest tasuvust, sest eratarvitus on suur võrdlemisi oma perekonna tööjõuga; sööjaid palju, tegijaid vähe. Kuid arvestades talu kahjuks palganõudluse — tegelikult tehtud töö väärtuses — ja talu kasuks sellelt võetud ülalpidamise tarbed, leiame talu õige tasuvuse, mis võib olla vägagi hea ka suure eratarvituse juures.

3. Toitlus.

Toitluseks kutsume talupidaja perekonna ja taluteenijate ühist ülalpidamist, nagu see esineb kõikjal taludes. Kui talupidaja perekonna ja taluteenijate ülalpidamine on ühine, seda — toit, saun, pesepesemine ja osa eluruume — siis peame selgitama, kuipalju selle ühise ülalpidamise kuludest kuulub eratarvitusse talupidaja perekonna ülalpidamisena ja kuipalju kuulub talu kuludesse teenijate ainelise palgana nende ülalpidamise kulude suuruses.

Seda jaotust on võimatu läbi viia jooksvalt, seepärast tulebki toitlus eraldada eri taluosana, võtta kokku aasta jooksul kõik ühise ülalpidamise kulud ja siis need jagada eratarvituseks ja teenijate palgaks vastavalt mõlema toitmispäevade arvule.

4. Kõrvaltööndus.

Kõrvaltöönduseks kutsume kõiki muid tuluallikaid, mis talus olemas peale nimetatud taluosade: siia kuuluvad ettevõtted — töökojad, ärid, veskid; osavõtmine aktsiaseltsidest ja ühisustest, mis ei täida talukäitise tegevuse ülesandeid; tasulised kõrvalametid ühisustes ja muus asutistes; tulud hoiusummadest ja üldse kõik tulud ja kulud kokku, millistel pole midagi ühist tegevusega kolmes eelnimetatud taluosas.

Raamatupidamises tuleb läbi viia talu jaotus nelja ossa selle järgi, kuidas need esinevad. Kui talu on asutise oma ja seda peetakse ainult palgaliste abil ning pole mingisuguseid kõrvalisi tuluallikaid, siis on sellisel talul vaid üks osa — talukäitis.

On aga talul omanik, kes talu sissetulekuid kasutab ja ise ka kaasa töötab, kuid kelle ülalpidamine on teenijatest täiesti lahus, siis on talul vaid talukäitis ja eratarvitus; on veel kõrvalisi ettevõtteid, siis tuleb juure ka kõrvaltööndus, ja lõpuks kui teenijate ja talupidaja perekonna ülalpidamine on ühine, siis tuleb eraldada ka toitude osa. Kui toitu pole, siis kuulub talupidaja perekonna ülalpidamine otse eratarvitusse.

Talu osad on raamatupidamise seisukohalt alaliselt omavahehoides läbikäimises. Nii talukäitis annab toitlusele toiduaineid, kütte-

materjali, tööjõudu, toitlus kasutab ehitisi, mille eest tuleb arvata talukäitise heaks teatud üüri.

Igal taluosas on oma rahalised sissetulekud ja väljaminekud. Raha on muidugi talupidaja käes ja kassa on kõigil taluosadel ühine.

Peale selle on igal taluosas oma kapitalid või selles taluosas kasutatavad varandused, nagu see näidatud inventuuris lhk. 6.

2. Taluosadevaheliste läbikäikude kujutamine arvetel.

Kujutame siin taluosade vahekorra lühikese talu-aruandena. Selle koostamiseks on meil järgmised andmed:

1. varanduse seis aasta alul ja lõpul, vaata lhk. 6;

2. rahaline läbikäik. See selgub kassaraamatust. On kassaraamat peetud läbi aasta, siis tuleb sellest teha kokkuvõtte, mis näitab, kuipalju iga taluosa andis raha kassasse ja kuipalju kulutati iga taluosa peale.

Kassaraamatu kokkuvõtte koostame arvena:

Saanud.	Kassa arve.		Andnud.		
	Kr.	Sn.		Kr. Sn.	
Alginventari arve:			Lõppinventari arve:		
Kassa seis aasta alul .	12	70	Kassa seis aasta lõppul .	59	92
Nõudmiste arve:			Võlgade arve:		
meile tasuti	352	13	võlgasid tasutud . .	2 043	30
Toitluse arve:			Toitluse arve:		
sissetulek toitlusest .	5	06	toitluse kulud	87	04
Talukäitise arve:			Kõrvaltöönduse arve:		
sissetulek talukäiti- sest	2 804	40	kõrvaltöönduse kulud	22	94
Kõrvaltöönduse arve:			Võlaprotsentide arve:		
sissetulek veskest . .	754	50	makstud protsente .	217	—
			Eratarvituse arve:		
			kulud	467	04
			Talukäitise arve:		
			kulud	1 031	55
Kokku . .	3 928	79	Kokku . .	3 928	79

Arveks kutsume tabelit, mis on jaotatud püstjoonega pooleks ja millel märgime igasuguste väärtuste läbikäigu; arve vasakul poolel märgime arvestatava väärtuse suurenemist või sissetulekut ja paremal poolel selle vähenemist või väljaminekut. Arvet peetakse samuti nagu kassaraamatut, kuid me

võime sellel arvestada mitte ainult raha, vaid igasuguste väärtuste läbikäiku.

Peale rahalise läbikäigu, millest selgub, kuipalju tuli sisse igast taluosast ja kuipalju kulus iga taluosa peale, peame teadma ka, kuipalju taluosad üksteisele „andsid“ ainetes, või taluosade-vahelist ainete läbikäiku.

See oleks järgmine rahas hinnatult:

Taluosadevaheline ainete läbikäik.

Andis \ Sai	Talu- käitis.		Toitlus.		Era- tarvit.		Kõrvaltööndus.	
	Kr.	S.	Kr.	S.	Kr.	S.	Kr.	S.
Talukäitis	—	—	1 108	55	27	79	229	32
Toitlus	33	—	—	—	140	—	—	—
Eratarvitus	—	—	—	—	—	—	—	—
Kõrvaltööndus	12	50	25	—	—	—	—	—

Peale selle oli meil veel võlavahekordi isikutega.

Nii aasta alul oli meile keegi võlgu

Kr. 156.22

Aasta jooksul andsime talle vilja

„ 229.18 eest

Kokku Kr. 385.40

Maksis kassasse

„ 352.13

Jäi võlgu aasta lõpuks

„ 33.27

Siis oli meil vahekord Majanduseühisusega, mille kujutame samuti arvena.

Saanud.

Majanduseühisuse arve.

Andnud

	Kr. Sn.			Kr. Sn.	
	Kr.	Sn.		Kr.	Sn.
Kassa arve:			Alginventari		
mækstud	2 043	30	arve:		
Lõppinventari			Meie võlg aasta alul .	3 196	44
arve:			Talukäitise arve:		
võlg aasta lõpul . . .	3 451	53	võetud jõusööt, kunst-		
			väetis j.n.e.	1 240	21
			Kõrvaltöönduse		
			arve:		
			võetud veski ehituse-		
			materjal	883	68
			Majanduseühisus		
			arvestas võlaprotsen-		
			did	174	50
Kokku	5 494	83	Kokku	5 494	83

See arve näitab meie võla seisukorda aasta jooksul, kuupalju toime kaupa võlgu ja kuupalju tasusime. Nagu näeme, on kulud teh-
tud kaheti: 1. kassast puhtas rahas ja 2. kaupa arve peale võttes
võlgu. Sel aastal võeti võlgu kaupa kokku Kr. 2.123.89 ja
meile arvestati võlaprotsendid 174.50

Kokku Kr. 2.298.39 eest
„ 2.043.30
laenasime, sellest on tasutud
tasumata jäi Kr. 255.09,
mille võrra meie võlg aasta lõpuks suurenes.

Raha, mis maksime võla katteks, on kassa ar-
vel väljaminekus, kassa andis selle, ja on majan-
duseühisuse arvel sissetulekus, sest majanduse-
ühisus sai selle raha, sai oma „andmiste“ tasuks.
Nõnda näitab selline arvetel läbikäikude kujutamine, kuidas
raha ja kaup tegelikult liikusid, ja seda väga ülevaatlikult. Nüüd
kujutame samasuguste arvete abil kogu taluosade vahelise või õige-
mini kogu talu tegevuse hästi lihtsustatuna, et see oleks ülevaatlikum.

Tegevuse kujutamine raamatupidamise abil algab alati alg-
seisukorra kindlaksmääramisega ehk inventuuriga. Inventuuri järgi
seame kokku alginventari arve.

Saanud.	Alginventari arve.		Andnud.	
	Kr.	Sn.		
Passivad 1. mail 1928.			Aktivad 1. mail 1928.	
Võlgade arve . . .	3 196	41	Kassa arve	12 70
Puhtvaranduse			Nõudmiste arve.	156 22
arve	10 184	41	Võlaprotsentide	
			arve	5 —
			Talukäitise arve	11 620 93
			Toitluse arve . .	386 —
			Kõrvaltöönduse	
			arve	1 200 —
Kokku . .	13 380	85	Kokku . .	13 380 85

Nüüd valmistame igale taluosale ja peale selle veel kassale,
võlgadele, nõudmistele ja puhtvarandusele samased tabelid või arved
ja kanname alginventari või aasta algseisu summad, nende peale
edasi. Edasikandmisel tuleb silmas pidada, et mis üks arve „annab“,
selle teine „saab“. Algbilansi arve „annab“ talu aktiva kassa, põud-
miste, talukäitise, toitluse ja kõrvaltöönduse arvetele, viimased „saa-
vad“ selle aktiva, seega kirjutame need summad nende arvete „saa-
nud“ poolele, nimetades seal, et summa on saadud alginventari ar-
velt, kui sellele arvele kuuluv osa aktivast.

Alginventari arve kujutab eneses sümboolset vahetalitajat talupidaja ja talu vahel. Nii näeme, et alginventari arve on „saanud“ talupidajalt kapitali Kr. 10.184.41 väärtuses ja kõrvalistelt isikutelt talupidaja vastutusel laenuna Kr. 3.196.44 väärtuses, kokku Kr. 13.380.85. Selle kapitali jagab alginventari arve teistele arvetele edasi; neid teisi arveid tehakse niipalju, kui üksikasjalikult tahetakse jälgida varanduste kasutamist ja varandustega juhtuvaid muutusi, kuna arvete nimetused vastavad varanduseosade iseloomule ja kasutamise otsarbele.

Käesoleval juhul jälgime talu tegevust ainult selle osade kaupa ja selleks jagamegi talu aktiva talu osade järgi, kuid taluosadesse kuuluvast aktivast tuleb eraldada eriarvetele kassa, nõudmised ja võlad. Sest need on taluosadel ühised. Edaspidises arvestuses selgub, kuipalju iga taluosa kasutab kassat, võlgasid ja nõudmisi. Kassa, nõudmiste ja võlgade arved olid koostatud meil näiteks juba varem. Nüüd peame vaid kontrollima, et alginventari, kassa, võlgade ja nõudmiste arvete omavahelised läbikäigud oleksid õiged. See tähendab, et võlgade arve sissetulekus peab olema kassa arvele märgitud summa sama suur, kui kassa arvel väljaminekuks võlgade

Saanud.	Toitluse arve.		Andnud.		
	Kr.	Sn.		Kr. Sn.	
Alginventari arve:			Kassa arve:		
riistade ja tagavarade väärtus aasta alul . .	386	—	sissetulekud toitlusest	5	06
Kassa arve:			Talukäitise arve:		
toitlusekulud kassa kaudu	87	04	toidujätted sigadele .	33	—
Talukäitise arve:			Lõppinventari arve:		
talukäitisest võetud ained, üürid	1 108	55	riistade ja tagavarade väärtus aasta lõpul .	356	—
Kõrvaltöönduse arve:			Talukäitise arve:		
toiduvilja jahvatus .	25	—	teenijate toitmine		
Ettevõtja perekonna palganõudluse arve:			374 p. à 94	351	42
palganõudlus toitluses tehtud töö eest .	180	—	Eratarvituse arve:		
Kogutulu arve:			talupidaja perekonna toitmine 1000 p.		
Kapitali protsendinõudlus 6% toitluse aktivalt	23	16	à 93	924	27
			toiduaineid	140—	1 064 27
Kokku . .	1 809	75	Kokku . .	1 809	75

arvele märgitud summa. Ja nii kõik sissekanded. Kui mõni neist summadest ei vasta, siis tähendab see, et oleme teinud kuskil kokkuvõtteis vea, mis tuleb üles otsida ja parandada.

On need ülekanded tehtud, siis kanname arvetele ka eeltoodud taluosade-vahelise läbikäigu ainetes selle rahalises väärtuses.

Selle järgi kujunevad arved järgmiselt: alginventari, kassa, nõudmiste ja võlgade arved on koostatud, nende omavahelised läbikäigud kontrollitud ja ülekanded teistele arvetele tehtud — v. arvetel see osa, mis allakriipsutatud kahe joonega, harilik trükk on edaspidised läbikäigud.

Nüüd tuleb koostada toitluse arve v. lhk. 17:

Toitluse kulude selgitamiseks tuleb seniarvestatud kuludele juure arvata veel ettevõtja perekonna palganõudlus, kuna töö toitluses tehti kõik perenaise poolt. Arvame selleks 1 naisteenija aastase rahapalga. See on toitluse kulu, toitluse arve „saab“ selle, kuna „andjaks“ on talupidaja perekond palganõudluse arve kaudu.

Saanud. Ettevõtja perekonna palganõudluse arve. Audnud.

		Kr.	Sn.			Kr.	Sn.
Kogutulu arve:				Toitluse arve:		180	—
Palganõudlus				Kõrvaltöönduse		227	—
toitluses	180 —			arve:			
Palganõudlus				Talukäitise arve:		983	16
kõrvaltöön-				tööd talukäitises			
duses	227 —	407	—				
Talukäitise tulu							
arve:		93	16				
Kokku . . .		1390	16			1390	16

Edasi tuleb kuludele juure arvata ka kapitali protsendinõudlus toitluse aktivalt, seda on Kr. 23.16, ja selle „annab“ toitlusele kogutulu arve.

Nüüd on toitluse kulud koos. Kokku Kr. 1.809.75

Sellest tuleb arvata maha toitluse rahalised sissetulekud ja toitluse andmised teistele taluosadele ning lõpuks veel toitluse tagavarade ja riistade väärtus aasta lõpul. Viimase selgitame inventari järgi, see oli Kr. 356.—

Kokku maha arvata 5,06 + 33.— + 356.— + 140.— „ 534.06

Jääb toitluse kulu talupidaja perekonna ja teenijate ülalpidamisel Kr. 1.275.69

Toitmispäevi oli: talupidaja perekond 986 p.
teenijad 374 p.

Kokku 1360 p., jagades 127569 : 1360-le leiame, et toitmispäev maksab 94 senti. Selle järgi jagame toitmiskulu eratarvituse arvele ja talukäitise arvele — v. toitluse arve lhk. 17.

Toitluse arve lõpetatud, tuleb koostada palganõudluse arve. Selle järgi, palju talupidaja perekond tööd tegi, hinnatakse see. Hindamisel tuli see maksta Kr. 1.390.16. Selle kanname toitluse, talukäitise ja kõrvaltöõnduse arvele. Nii on palganõudluse arve „andnud“ palganõudlust toitlusele ja talukäitisele. Palganõudluse arve „saab“ selle kogutulu ja talukäitise tulu arvetelt, viimase kande tähendus selgub edaspidises.

Järgmisena tuleb koostada talukäitise arve; tehes sellele ülekanded eelmistelt arvetelt, oleks see nüüd järgmine — v. allakriiputatud arvud.

Saanud.	Talukäitise arve.		Andnud.	
Alginventari arve:	Kr.	Sn	Kassa arve:	Kr. Sn.
talukäitise aktiva			rahalsed sissetule-	
aasta alul	11 620	93	kud talukäitisest . .	2 804 40
Kassa arve:			Nõudmiste arve:	
rahalsed kulud . . .	1 031	55	antud vilja arve peale	229 18
Võlgade arve:			Toitluse arve:	
talukäitisele laenatud			toitluseks tarvitatud	
kunstväetis, jõusööt			toiduained j. n. e. . .	1 108 55
j. n. e	1 240	21	Kõrvaltöõnduse	
Toitluse arve:			arve:	
teenijate toitmine ja			talu tööjõud veskis .	229 32
jätetud sigadele . . .	384	42	Eratarvituse	
Palganõudluse			arve:	
arve:			talu tööjõud teinud	
talupidaja töö väärtus			talupidajale tööd . .	27 79
talukäitises	983	16	Lõppinventari	
Kõrvaltöõnduse			arve:	
arve:			talukäitise aktiva	
söödavilja jahvatus .	12	50	aasta lõpul inventari	
Puhtvaranduse			järgi	12 023 29
rendi arve:				
talukäitise puhtsaak .	1 149	76		
Kokku . .	16 422	53	Kokku . .	16 422 53

Järgmistena tuleb arvele kanda läbikäik kõrvaltöõndusega ja eratarvitusega, nagu see oli märgitud eelpool taluosade vahelise läbikäigu tabelil. Siis selgitada inventariraamatu järgi talukäitise varanduste väärtus aasta lõpul. Viimase märgime talukäitise „andmiseks“ lõppinventari arvele; selles kandes talukäitis nagu „annaks“ üle aasta lõpul need varandused, mis ta aasta alul sai. Me näeme,

et varanduste väärtus on suurenenud. Kui nüüd arvame kokku arvud „andnud“ poolel, siis selgub, et talukäitis „andis“ Kr. 16.422.53 väärtuses. „Saanud“ poole arvude summa tuleb Kr. 15.272.77. Talukäitis „andis“ enam kui „sai“. See tähendab, et talukäitis andis meile kogusaagis enam, kui „sai“ kulusid, või enam, kui talukäitises kulutasime. Vahe Kr. 1.149.76 on talukäitise puhtsaak, see on talukäitisesse mahutatud kapitali tasuvus, sest kuludesse on võetud ka talupidaja perekonna töö väärtus, mis see tegi talukäitises, kuid võlgade pealt makstud protsent pole kulude seas. Need on eraldi arvel.

Saanud.	Võlaprotsentide arve.		Andnud.		
	Kr.	Sn.		Kr. Sn.	
Alginventari arve	5	—	Kõrvaltöönduse arve:	147	75
Kassa arve:			Puhtvaranduse rendi arve:		
makstud võlaprotsente	217	—	protsendid talukäitise võlalt	217	75
Võlgade arve:			Lõppinventari arve:	31	—
arvestatud võlaprotsente	174	50			
Kokku	396	50	Kokku	396	50

Siit selgub, et oleme maksnud võlaprotsente Kr. 217.— ja on veel maksta selle aasta võla pealt, kuid jäi võlgu Kr. 174.50, aasta alul oli ette makstud Kr. 5.—, kokku Kr. 396.50. Sellest summast arvame maha aasta lõpul ettemakstud Kr. 31.—. Ülejäägi jagame talukäitise ja kõrvaltöönduse peale selle järgi, kuidas need osa said laenu abil muretsesid ainetest. Ka võib talukäitise ja kõrvaltöönduse võlgu ja ka võlaprotsente otse lahus arvestada.

Järgmisena lõpetame kõrvaltöönduse arve.

Saanud.	Kõrvaltöönduse arve.		Andnud.	
	Kr.	Sn.		Kr. Sn.
Alginventari arve:	1 200	—	Kassa arve: . . .	754 50
Kassa arve:	22	94	Toitluse arve: . .	25 —
Võlgade „	883	68	Talukäitise arve: .	12 50
Palganõudluse „	227	—	Lõppinventari arve:	1 950 —
Talukäitise „	229	32		
Võlaprotsentide arve:	147	75		
Kogutulu arve:	31	31		
Kokku	2 742	—	Kokku	2 742 —

Kõrvaltöönduse arve „andis“ enam kui „sai“ Kr. 31.31 väärtuses, mis kanname kogutulu arvele.

Saanud.	Puhtvaranduse rendi arve.		Andnud.		
	Kr.	Sn.		Kr. Sn.	
Võlaprotsentide arve:			Talukäitise arve:		
talukäitise võlaprotsendid	217	75	puhtsaak	1 149	76
Talukäitise tulu arve:					
talukäitise puhtvaranduse rent	932	01			
Kokku	1 149	76	Kokku	1 149	76

Puhtvaranduse rendi arvel selgitame selle suuruse. Talukäitise arvelt puhtvaranduse rendi arvele kantud puhtsaagist tuleb siin maha arvata talukäitise võlaprotsendid ja siis jääb järele puhtvaranduse rent ehk talukäitise puhtvaranduse tasuvus, mille kanname edasi talukäitise tulu arvele.

Saanud.	Talukäitise tulu arve.				Andnud.	
	Kr.	Sn		Kr.	Sn.	
Kogutulu arve:			Ettevõtja pere-			
tulu talukäitisest . .	1915	17	konna palganõud-			
			luse arve:			
			palganõudlus talukäi-			
			tises	983	16	
			Puhtvaranduse			
			rendi arve:			
			puhtvaranduse rent .	932	01	
Kokku . .	1915	17	Kokku . .	1915	17	

Talukäitise tulu arvel selgitame tulu suuruse. Selleks arvame kokku palganõudluse ja puhtvaranduse rendi, sest tulu ongi ju töö ja kapitali tasu. Kui me oleksime talukäitise arvele kandnud kuludesse ka võlaprotsendid, kuid palganõudlust poleks üldse arvestanud, siis talukäitise arve poolte summade vahe oleks andnud otsekohe tulu. Kuna palganõudlus oli võetud kuludesse, et selgitada talukäitise tasuvust täie kulutusega, siis tulu selgitamiseks tuleb puhtsaagile palganõudlus jälle juure arvata.

Järgmisena on kogutulu arve, kus võtame kokku tulud kõigist taluosadest.

Saanud.	Kogutulu arve.		Andnud.	
	Kr.	Sn.		
Puhtvaranduse arve:			Toitluse arve:	Kr. Sn.
kogutulu talust . . .	2376	64	toitlusekapitali prot- sendinõudlus	23 16
			Palganõudluse arve.	
			palganõudlus toitlu- sest ja kõrvaltööndu- sest	407 —
			Kõrvaltöönduse arve:	
			tulu kõrvaltööndusest	31 13
			Talukäitise tulu arve:	
			tulu talukäitisest . .	1915 17
Kokku . .	2376	64	Kokku . .	2376 64

Toitluse kuludesse võetud palganõudlus ja kapitali protsendi-nõudlus tuleb tulusse tagasi, see on tulu toitlusest. Sest tahes näidata toitluse kulusid täies suuruses, nagu need oleksid toitluses, kui seda tuleks pidada lahus talust, võtsime tegelikkude väljaminekute sekka ka need kulunõudlused. Kuna need pole aga väljaminek, siis tulevad need tulusse tagasi. Taluosade tulud kokku annavad kogutulu, mille kanname puhtvaranduse arvele.

Saanud.	Eratarvituse arve.		Andnud.		
Kassa arve:	Kr.	Sn.	Puhtvaranduse	Kr.	Sn.
erakulud	467	04	arve:		
Toitluse arve:			eratarvitus	1 559	10
talupidaja perekonna					
toitmise	1 064	27			
Talukäitise arve:					
erakulud	27	79			
Kokku . .	1 559	10	Kokku . .	1 559	10

Eratarvituse arvel võtame kokku kõik talupidaja perekonna kulud ehk mis eratarvitus „saanud“ ja kanname need edasi puhtvaranduse arvele.

Saanud.	Puhtvaranduse arve.		Andnud.		
	Kr.	Sn.			
Eratarvituse arve:	1559	10	Alginventari arve:	Kr. 10 184	Sn. 41
Lõppinventari „	11 001	95	Kogutulu arve:	2 376	64
Kokku . .	12 561	05	Kokku . .	12 561	05

Puhtvaranduse arve „annab“ aasta alul alginventari arvele puhtvaranduse ehk talupidajale kuuluva osa talu aktivast. Samasse tuleb ka kogutulu, mis talu andnud aasta jooksul. Need kokku on puhtvaranduse suurus aasta lõpuks, kui tulu seisaks puutumata. Kuid tulust katab talupidaja oma perekonna tarvidusi, ja ainult see, mis eratarvitusest üle jääb, moodustab puhtvaranduse juurekasvu. Seega, kui arvame puhtvaranduse väärtusele aasta alul juure kogutulu ja saadud summast arvame maha eratarvituse, siis jääb järele puhtvaranduse väärtus aasta lõpul. Seda arvestust teemegi puhtvaranduse arvel. Viimase arvena koostame lõppinventari arve, mis kujutab taluvaranduste seisu aasta lõpul.

Saanud.	Lõppinventari arve.			Andnud.	
	Kr	Sn.		Kr.	Sn.
Aktivad 1 mail 1929.			Passivad 1 mail 1929.		
Kassa arve	59	92	Võlgade arve . .	3 451	53
Nõudmiste arve . .	33	27	Puhtvaranduse		
Võlaprotsendid . .	31	—	arve	11 001	95
Talukäitise arve	12 023	29			
Toitluse arve . .	356	—			
Kõrvaltöönduse					
arve	1 950	—			
Kokku . .	14 453	48	Kokku . .	14 453	48

Lõppinventari arvel peab tulema puhtvarandus sama suurena kui puhtvaranduse arvel. See arve võtab teistelt arvetelt üle aktivad või varandused, mis neil aasta lõpul alles jäid, ja samuti ka kohustused ehk võlad. Varanduste väärtuse ja kohustuste vahe on puhtvarandus. Kuna kõik arved „andsid“ edasi kõik, mis nad „said“, siis peab lõppinventari arve tasakaalustuma sama puhtvaranduse suurusga, mis tuleb puhtvaranduse arvel. On see aga teisiti, siis on kuskil arvestuses viga juhtunud, mis tuleb parandada.

Alginventari arve andis varandused arvetele, millel arvestasime nende varanduste kasutamist. Igal arvel selgus aasta lõpul tegelikul hindamisel, kas varandus oli aasta lõpuks kasvanud või kahanenud. Varanduse kasvamisest või kahanemisest ühes jooksvate sissetulekute ja väljaminekutega selgus, kas varanduse kasutamine andis ülejääki — siis, kui see arve „andis“ enam, kui „sai“, või see andis puudujääki, kui arve „sai“ enam, kui „andsi“.

Varanduste väärtused aasta lõpuks kanname kokku lõppinventari arvele, millel selgub kogu talu varanduslik seisukord aasta lõpuks. Arvete üle- või puudujäägid kanname kokku kogutulu arvele, millel näeme, missugused taluosad kuipalju tulu andsid, kust on tulu pärit. Puhtvaranduse arvel selgub, kui palju tulust on talupidaja oma eratarvituses juba aasta jooksul kulutanud ja kui palju sellest pidi jääma talle puhtvaranduse juurekasvuna. Puhtvaranduse arvel ja lõppinventari arvel peab nüüd puhtvarandus

aasta lõpul olema ühesuurune, sest kogu see arvestus oli ju järjest niiõelda seotud.

Nii on võimalik sellisel arvete kaudu raamatupidamisel talu tegevust kujutada väga ülevaatlilikult: üksikuid arveid võib avada ja pidada niipalju kui tahes, nii võime talukäitise arve asemel pidada veiste, hobuste, põllu j. n. e. arveid ja nende talukäitise harude varanduste kasutamist arvestada ja näidata igal harul omaette. See ongi kahekordse taluraamatupidamise ülesanne.

KAHEKORDNE TALURAAMATUPIDAMINE

Kui kõneldakse kahekordsest raamatupidamisest, siis mõeldakse selles ikka läbikäikude arvestamist arvetel, nii nagu see näidatud eeltoodud näites. Kahekordsus seisab siin selles, et iga väärtuse läbikäik arvestatakse kaheti: sissetulekuna ja väljaminekuna ehk „saamisena“ ja „andmisena“. Kui näiteks kassasse tuli sisse piimaraha, siis näitame kassa arve sissetulekus, et kassa „sai“ raha piimamüügist, ja ühtlasi ka talukäitise arvel, et talukäitis „andis“ selle raha. Kui talukäitise arve asemel peame igale talukäitise harule eri-arve, siis märgime lüpsikarja arvel, et lüpsikari „andis“ selle raha. On kassast makstud karja kontrolli kulude katteks, siis kassa „annab“ ja talukäitise või lüpsikarja arve „saab“. Nii võime iga meid huvitava taluosa või talukäitise haru jaoks pidada eriarvet, kus märgime kõik, mis selles harus kulutame ja mis sellest harust saame, olgu see rahas või ainetes — viimasel juhul tuleb ained rahas hinnata, ja „saamisi“ — „andmisi“ võrreldes selgitada omaette iga haru tasuvuse.

Selle süsteemi headus seisab eeskätt selles, et see avastab kergesti palju vigu, mis raamatupidamises ikka võib juhtuda. Kui ülekannet ühe arve pealt teise peale tegemata jäänud või kui eksikombel mõni summa ülekandes teisele arvele on kirjutatud teistsugusena — näiteks 59 asemel 95, siis raamatupidamise lõpptulemus — puhtvaranduse väärtus aasta lõpul — tuleb puhtvaranduse ja lõppinventari arvel erisuurune. Kui aga arvestus läbi viia lihtsamalt, siis puudub see enesekontrollimise võimalus.

Kahekordne raamatupidamine niisuguses ulatuses, nagu see tehtud näites, vastab sisuliselt lihtühelkordsele raamatupidamisele, sest selgitab talu tasuvuse ainult selle osades, selgitab talukäitise tasuvuse ühes summas, näitamata üksikute talukäitise harude — põllu, karja j. n. e. tasuvust.

Lihtühelkordne raamatupidamine selgitab talukäitise tasuvuse järgmiselt:

Talukäitise puhtsaak =	talukäitise and- mised ehk kogusaak	—	talukäitise saa- mised ehk kätiskulutis
---------------------------	---	---	---

Kahekordne raamatupidamine:

Põllupidamise kogusaak	—	põllupidamise käit. kulutis	=	põllupidamise puhtsaak
Veisepidamise kogusaak	—	veisepidamise käit. kulutis	=	veisepidamise puhtsaak
Seapidamise kogusaak	—	seapidamise käit. kulutis	=	seapidamise puhtsaak
jne.		jne.		jne.
Kokku:				
Talukäitise kogusaak	—	talukäitise käit. kulutis	=	talukäitise puhtsaak

Kahekordne maatulunduslik raamatupidamine on selline, mis selgitab talukäitise tasuvuse kahekordselt: esiteks harudes ja siis lõpuks kogu talukäitises.

Seejuures on sisuliselt kõrvaline asi, kas raamatupidamine viia läbi ka vormiliselt „kahekordselt“ või üksikute arvete abil, nagu oli toodud näites, või kuidagi teisiti.

Kuid kui tahetakse raamatupidamise abil jälgida talukäitise tegevust üksikasjalikumalt, siis on soovitatav alati teha seda arvete abil, sest sel raamatupidamise süsteemil on väga suured paremused ülevaatlikkuses ja vigadest hoidumises.

Seepärast käsitleme edaspidi ainult seda süsteemi.

Talukäitise harud.

Kahekordse taluraamatupidamise ülesanne on selgitada talukäitise tasuvust üldse ja eriti veel ka selle harudes. Talukäitise haru mõiste on sisult väga ebamäärane. See jaguneb eeskätt kolme harusse:

- I — maaviljus ehk maaakasutamine,
- II — loomapidamine,
- III — tööstus.

Need jagunevad omakorda:

I. Maaviljus:

- a) aiaviljus: 1. puuviljad --
puukool,
õunapuud,
ploomid j. n. e.
- 2. marjad --
istandused;
sõstrad,
vaarmarjad,
maasikad j. n. e.

3. köögivili --
lava taimed,
kapsas,
tomat,
kurk j. n. e.

4. lilled ja ilupuud.

b) Põlluviljus jaguneb viljade järgi:

1. rukis,
2. nisu,
3. oder j. n. e.,
nagu on külvikorras.

d) Niiduviljus:

1. looduslik --
luha,
aru,
soo.

2. kuivatatud
aru,
soo.

3. kultiveeritud ehk haritud
luha,
aru,
soo.

e) Karjamaaviljus:

1. looduslik,
2. kuivatatud,
3. haritud,
4. koplid.

h) Mets.

II. Loomakasvatus:

a) Hobused

1. noored,
2. sugu-,
3. töö.

b) Veised

1. noored,
2. lüpsi-,
3. nuum.

d) Sead

1. noored,
2. sugu-,
3. nuum-,
4. peekon.

e) Sulgloomad

1. kanad,
2. haned j. n. e.

h) muud koduloomad

1. mesilased,
2. kodujänesed.

III. Tööstus talukäitise haruna on mõeldav vaid siis, kui see tarvitab ainult talukäitises valmistatud tootesmaterjali. Kui viimast juure ostetakse, siis tuleb see arvata juba kõrvaltöõnduseks. Kõne alla võiks tulla vaid veinivalmistus müügiks oma marjadest, või- ja juustutegemine. Meil esineb see väga harva.

Talukäitiseharu võib mõista mitmes ulatuses. Haruna võib võtta nisukasvatust ja ka ühiselt kõigi teraviljade kasvatust, edasi kõigi põlluviljade kasvatust, ning lõpuks kogu maa kasutamist: põllupidamine ühes niidu- ja karjamaaga.

Missuguses ulatuses jaotame harudesse talukäitise, oleneb sellest, mida tahame selgitada raamatupidamise abil. Kui tahame selgitada põlluviljuses ainult selle kogu tasuvust, siis võtame kogu põllupidamise ühe haruna. Tahame seda selgitada üksikasjalikumalt, siis tuleb haru mõistet piirata ja põlluviljust jaotada nii mitmesse harusse, et see vastaks meie nõuetele.

Siin võtame vaatlusele raamatupidamise, kus talukäitis jaguneb harudesse järgmiselt:

1. Põllu-, niidu- ja karjamaaviljus ehk maaviljus.
2. Hobused.
3. Veised.
4. Sead.

Peale selle eriharidusena tarviduse järgi: aed, lambad, sulgloomad, mets j. n. e.

Talukäitise haru tasuvuse selgitamisel tuleb meil kõik talukäitise sissetulekud ja väljaminekud jaotada talukäitise harude vahel. Muist kulusid on võimalik jaotada juba nende tegemisel — otsekoheised rahalised kulud. Suurim osa kulusid — palgad, hobusetöö, masinate — riistade ja ehitiste kulude jaotus tuleb teha eraldi, ning raamatupidamise pearaskus seisabki nende kulude suuruse selgitamises ja eriti nende jagamisel harude vahel. Peame koguma andmeid, kuipalju on kulutatud inimestöö, hobusetöö, masinate-riistade, maaparanduste jne. peale ja kuipalju neist kuludest on tehtud iga taluharu otstarbeks.

Selgitades üksikute kulude suuruse, jagame selle siis talukäitise harudele. Samuti tuleb selgitada, kuipalju iga taluharu andis kogusaaki. Kulude ja kogusaagi võrdlus selgitab tasuvuse.

Andmestiku kogumiseks peame pidama terve rea raamatuid ja pidama neid selle järgi, missuguses ulatuses tahame selgitada talukäitise tasuvuse.

Raamatud ja nende pidamine.

Kahekordses taluraamatupidamises tuleb pidada järgmisi raamatuid:

- 1) Inventariraamat ehk talu varanduste hindamise raamat,
- 2) Kassa- ehk rahalise läbikäigu raamat,

3) Isikute, ka võlgade — nõudmiste ehk võlavahekorra raamat,
4) Tööde päevaraamat, kus märgitakse, kuipalju talus tehti tööd ja mida tehti.

5) Tagavarade raamat, kus märgitakse talu tagavarade, oma- toodangust ja ostutagavarade läbikäik: mida valmistati ja mida osteti ning kuipalju ja mis otstarbeks see tarvitati. Peale tagavarade läbikäigu märgitakse sellesse raamatusse ka inimeste toitmispäevad ja loomade karjatamine.

6) Maaraamat. Selles raamatus märgitakse iga põllu kohta eraldi, mis sellel kasvas, põllu väetamine, saak ja muud andmed.

7) Pearaamat, mis on kõigi muude raamatute kokkuvõte. See näitab talu tegevust jaotatult harudesse igas harus eraldi ja võtab kokku kõigi harude tegevuse tulemused talu tasuvuseks.

Tarvidust mööda võib pidada veel abiraamatuid: vekslite registrit ja loomaderaamatut.

Inventariraamat.

Seda peame üks kord aastas — aruandeaasta vahetusel ehk 1. mail. Raamatusse kirjutame üksikasjalikult talu varandused selles hulgas, nagu need 1. mail olemas, ja hindame nende väärtuse. Peale varanduste hindame samuti ka võlad ja kõiki kokku võttes selgitame talu koguväärtuse, talu võlgade koguväärtuse. Ja esimest viimast maha arvates — talu puhtvaranduse väärtuse. Viimast aasta varem olnud puhtvaranduse väärtusega võrreldes näeme, kas see on kasvanud või kahanenud.

Inventariraamatu täitmisel on tähtsaim varanduse hindamine. Hinnates kallimalt või odavamalt, võime varanduse väärtust suurendada või vähendada, mõjutades seega talu tasuvust. Seepärast tuleb teha hindamist kindla põhimõtte alusel ja sellest alati kinni pidada. Talu varanduste õiglane hindamine on raske, kuna nende väärtus ja hind kaubitsemise esemena on väga muutlik.

Talu hindamisel raamatupidamise otstarbeks on tähtis teada, kuipalju kapitali oleme mahutanud tallu, aga mitte sugugi seda, mis talu praegu maksab. Hindamise põhimõtteks on hindamine omandamise väärtuses: s. t. selle hinnaga, mis asi maksis omale.

Turuhindu ei või palju arvestada, sest need on väga kõikuvad, ja see kõikumine ei olene sugugi varanduste tarbeväärtusest, vaid hoopis kõrvalistest põhjustest. Turuhinnaga hindamist peetakse mõnelt poolt tarvilikuks, et teada, mis talu tegelikult maksab. Kuid see on mõttetu; talu turuhinna teadmine on otstarbetu — see ei selgita põllumehele mitte midagi ei tema tegevusest ega ka talu seisukorrast, ja see ei näita sugugi, et põllumees võiks talu müüa selles väärtuses. Ostu-müügi tingimused on äärmiselt muutlikud, ja talu

müügihind selgub alles siis, kui kaup koos. Talu turuhinda pole võimalik ette hinnata, eriti praegu meil.

Seega tuleks talu varad hinnata:

- 1) ostuhinnaga,
- 2) valmistusekulu suuruses.

Viimast on mõnikord väga raske selgitada, kuid kahekordse raamatupidamise üks eesmärk ongi — ka valmistusekulude selgitamine. Kuipalju neid võimalik kasutada talu hindamisel, seda selgitame pearaamatu käsitlusel.

Osa kapitale, mis mahutatud ehitustesse ja masinatesse, kuluvad ajajooksul ja muutuvad lõpuks väärtusetuiks. Neid kapitale tuleb hinnata järjest odavamini, selle järgi, kuipalju nende väärtus kahanenud või iga lühenenud.

Talu varanduste tegelik hindamine on käsitatud A. Eslase „Liht ühekordse raamatupidamise õpetuses“ — Põllumajandusliku raamatupidamistalituse väljaanne. Seepärast jätan hindamise siin üksikasjalikult käsitlemata. Selles raamatus käsitletud inventuuri tegemisest läheb kahekordse raamatupidamise inventuur lahku järgmises:

- 1) Väljakapitali osas. Liht ühekordses raamatupidamises hinnatakse ja võetakse inventari talivilja- ja heinaorased ja kunstväetis. Kahekordses raamatupidamises peale selle veel ka laudaväetise tagavara ja sügisene künd.

- 2) Kahekordses raamatupidamises võime enam tarvitada hindamist valmistusekulude järgi kui ühekordses.

Laudaväetise arvestamine on tarvilik, kuna tahame selgitada põllu ja karja tasuvust eraldi. Sügisese künni arvestamine on tarvilik põllupidamise kulude õiglaseks arvestamiseks aastate järgi. Meil juhtub sagedasti, et sügisene künd jääb osaliselt tegemata ja iga aasta ise määral. Nii 1928. a. sügisel jäi peaaegu kõik tegemata, kuna 1929. a. sügisel künti kõik. Seega tuli 1929. a. teha kaks kündi. Kui 1930. a. oleks sügisene künd ära jäänud, siis oleks 1930. a. põllutöö väga odav, kui jätame arvestamata 1929. a. tehtud sügisese künni. Neil põhjustel tuleb sügisene künd arvata kõik tuleva aasta peale tehtud tööks ja võtta inventuuri kui ettetehtud kulutus. Selle kulutuse väärtust pole võimalik hinnata enne, kui pearaamatu kokkuseadmisel selgub, mis see künd omale maksab.

Laudaväetise hindamisel tuleb tarvitada Põllumajandusliku Raamatupidamise Talitise poolt kokkuseatud väetiseväärtuse määrasid, mis näitavad, mitme sendi väärtuses sõnnikut annab iga sööt. Hinnates selle tabeli järgi söödad, leiame iga loomaliigi sõnniku väärtuse. Sõnniku hulga teadmine polegi tähtis: sõnniku väärtus oleneb eeskätt söötadest, sõnniku hoiust ja selle sissekünni kiirusest pärast väljavedamist, kuna sõnniku hulk ei mõju väärtusele sugugi.

Kui aga anname sõnnikut mitmele viljale ja soovime seda kulu arvata eraldi igale viljale, siis peame üles märkima, kuipalju anti sõnnikut igale viljale. Seda võib arvata kõige lihtsamini koormates. Kui sõnnik välja veetud, arvame kõik koormad kokku ja jagame sõnniku koguväärtuse koormate arvu järgi igale viljale.

Kassaraamat.

Kassaraamatusse märgime talu rahalise läbikäigu, kõik rahalised sissetulekud ja väljaminekud. Kassaraamatusse tuleb sisse kanda kõik rahalised läbikäigud täies ulatuses, olgu need talukäitise, kõrvaltöõnduse, era või toidluse sissetulekud või väljaminekud.

Rahalise läbikäigu ülestähendamiseks tarvitame harilikku kassaraamatut, nagu neid pidanud igaüks, kes on kunagi üles märkinud sissetulekuid ja väljaminekuid. Raamatu pahemale küljele märgime sissetulekud ja paremale väljaminekud. Sissekanded tuleb teha selle järgi, kuidas raha sisse tuleb ja välja antakse.

Aasta lõpul jaotame kassa sissetulekud ja väljaminekud alade järgi, et näha, millest raha sisse tuli ja mis peale kulus aasta jooksul. Seda aastaläbikäigu jaotust kasutame pearaamatu kokkuseadmiseks.

Kassaraamatu pidamisel on tähtis sissekanded teha nii, et neid oleks hõlpus jaotada ja kokku võtta selle järgi, kuidas seda nõuab pearaamatu kokkuseadmise kava ja kogu raamatupidamise ulatus.

Siin on tähtsuseta raamatu vorm, vaid tähtis on sissekande seletus ja sissekannete üksikasjalikkus.

Eelnimetatud taluosade ja talukäitise harude tasuvuse selgitamiseks tuleb kassaraamatu pidamisel silmas pidada:

Kassat lugedes peab olema selge iga sissetuleku või väljamineku kohta, kas see kuulub talukäitisele eratarvitusele, toidlusele või kõrvaltöõndusele. Kui see ei selgu ilmselt sissetuleku või kulu- tuse iseloomust, siis märgitagu juure, missugusele taluosale kuulub see läbikäik.

Kassa sissetulekud.

Eratarvituse sissetulekuteks tuleb lugeda ainult 1. sissetulekud eravaranduse müügist: eravarandus on see, mis inventariraamatus eratarvituse varandusena märgitud, 2. kui saadakse tagasi midagi kuludest, mis varem märgitud eratarvituse kuluks.

Kõrvaltöõnduse sissetulekud. On meil ettevõtteid, mis käivad kõrvaltöõnduse alla, siis kuuluvad siia nende sissetulekud. Talupidaja isiklik teenistus palgalistes ametites ühisustes või omavalitsuse asutistes. Teenistus hobustega vedudest on talukäitise sissetulek, sest selles teenistuses kasutati ka talukäitise kapitali — hobuseid ja riistu. Hoiusummade protsendid, igasugused juhuslikud sissetulekud, mis pole seotud taluosade varanduste kasutamise- ga.

Toitluse sissetulekud.

Toitluse sissetulekud on juhuslikud, need on eeskätt toitluse-tagavarade juhuslik müük. Toitluse-tagavaraks tuleb pidada neid tagavaru, mis teistes raamatutes märgitud toitlusele antuks. Kui tagavarade raamatus märgime, et toitlusele oli antud teatud hulk kartuleid, ja kui siis sellest tagavarast müüdi, siis pole see enam talukäitise, vaid toitluse sissetulek. Siis veel toitmise eest saadud tasud ja sissetulek toitlusriistade müügist.

Talukäitise sissetulekud.

Talukäitise sissetulekuid märkides tuleb igakord täpselt üles tähendada mis eest nimelt raha sisse tuli. Müükide juures tuleb üles tähendada iga müüdud aine eest saadud raha eraldi, et pärast saaks kokku võtta, kuipalju tuli sisse lehmade müügist, kuipalju vasikate, piima, rukki, kartuli, munade, sealihaj. n. e. müügist.

Väljaminekud. Nende ülestähendamisel on kõige tähtsam üles tähendada mitte ainult kulu nimetus, vaid ka otsustarve.

Eratarvituse väljaminekud. Need on talupidaja perekonna erakulud: väljaminekud riietuse, jalanõude, isiklikkude maksude — kirikumaksud, valla isikumaksud, seltside liikmemaksud, mis pole tarvilikud talukäitise arendamisele —, arstimise, hariduse, kirjanduse, lõbustuse, maiustuste, suitsude, alkohoolsete jookide, era söidukulude, erateenijate palga, perekonna-liikmete taskuraha j. n. e. peale.

Kui talupidaja perekonna ja teenijate toitlustamine sünnib täiesti lahus, siis ka talupidaja perekonnale ostetud toiduained. Ja igal juhul need toiduainete ostud, mida tarvitab ainult talupidaja perekond.

Toitluse väljaminekud.

Siia kuuluvad toiduainete, toitoluseriistade ja muude ühises ülalpidamises tarvitatud ainete — seep, pesusini j. n. e. ostud.

Kõrvaltöönduse väljaminekud.

Kõik väljaminekud, mis seotud olevate kõrvaltööndustega.

Talukäitise väljaminekud.

Need sisse kanda nii, et neid oleks võimalik jaotada järgmiselt:

1. Palgad ja töötasud. Kassasse kandes tuleb märkida, kas tasuti alalisele teenijale või pävilisele, ja veel eraldi tükitööd. Tükitöö-tasu maksmisel märkida ka, mis töö see nimelt oli. Palkade alla tuleb võtta ka muud kulud, mis ette nähtud palgalepingus, näiteks, kui teenijale on ette nähtud prii arstiabi, siis arvame ta arstimiskulud palgasumma juure.

2. Juhatamise kulud.

Talujuhtimise üldkulud, mis tehtud kogu talu korrastuse tarvidusteks: raamatupidamine, kirjavaetus, telefon, sõidukulud, kohtukulud talu asjus, riigi- ja omavalitsuseasutiste maksud — neid makse võetakse küll maasuuruse järgi või mõningate masinate pealt, kuid maa ja masin on siin maksuvõtmise aluseks, maks tuleb arvata ikkagi talukäitise üldkuluks —, maksud kõrvaltöönduse masinatelt arvame otse kõrvaltöönduse kuludeks.

3. Hobuste juureost, hobuste eest makstud summad ja ostukulud.
4. Hobuste-pidamise kulud, rautamine, arstirohud j. n. e., välja arvatud kulud hobuseriistade peale.
5. Masinate-riistade kulud.

Masinate-riistade ja nende osade ost, ostukulud ja parandusekulud. Need tuleb kassas märkida riistade rühmade järgi:

- a) veoriistad,
- b) hobuseriistad,
- d) maaharimise või põllutööriistad,
- e) viljaredelid,
- g) rehepeksuriistad,
- h) traktor, kui see olemas,
- i) niiduriistad — niidumasinad ja rehad,
- j) juurvilja harimise riistad,
- k) laudariistad,
- l) talli "
- m) aida "
- n) piimatalituse riistad,
- o) juhatamise "

Masinate ja riistade kulud peame kassasse kandma nii, et selguks, kuipalju kulutatud iga riistaderühma peale eraldi. See on tarvilik selleks, et pärast selgitada iga riistarühma kulusid eraldi, sest igas riistarühmas on kulusid erisuuruses, ja seda tarvitatakse kas mitmes talukäitise harus või ainult teatud harus, nagu laudariistad. Selgitades iga riistaderühma kulud eraldi võime riistade üldise kulu selle järgi jagada talukäitise harudele õiglaselt tegelikus suuruses.

6. Ehitiste kulud. Uute ehitamisel ja vanade parandamisel ostetud materjalid, tükitöö tasud ja ehitiste kindlustus. Kulud uute ehitiste peale ja põhjalikud remondid tuleb kassas märkida selle ehitise nimetuse järgi, et võiksime kokku võtta, kuipalju see läks maksma. Ehitiste jooksvaid parandusekulusid pole vaja eraldada üksikute ehitiste järgi, vaid need märgime lihtsalt ehitiste paranduseks kõigile ehitistele kokku.

7. Maaparandiste kulud.

Maaparandiste kuludes teeme jaotuse erinevate maa-alade järgi niipalju, kui see meid huvitab, et teada, kuipalju nimelt just selle või teise maaparandise tegemine või korrashoid maksis.

8. Maakapitali kulud.

Maa juureost ja kulud, mis maa väärtust kestvalt tõstavad.
Eeskätt kividest puhastamise kulud.

9. Loomapidamise kulud.

Igale loomaliigile eraldi ja peale selle eraldi veel loomade juureostu kulud ja loomade pidamise kulud. Veisepidamise ja seapidamise kuludest on soovitatav eraldi üles tähendada ka piima- ja sigademüügi kulud. Nii et kassat kokku võttes võiksime selgitada veisepidamise kohta: a) kuipalju anti välja loomade ostuks, b) kuipalju tehti jooksvaid pidamise kulusid: arstirohud, kontroll, kurna vatt j. n. e., d) piimamüügi kulud — kui need olemas.

10. Makstud võlaprotsendid.

Võlaprotsentide hulka tuleb arvata ka rent, sest see on tasu maana ja ehitistena laenatud kapitalilt.

11. Tarbeainete ostud.

Tarbeainete ostmisel, mida ostetakse teatud kindlaks otstarbeks ja mis selleks ka peagi tarvitatakse, märgime otsekohe kassas, mis otstarbeks see läks. Näiteks osteti masinaõli:

a) saeveskile	—	märgime kõrvaltööndusele,
b) lehma kärnade võidmiseks	—	" veistele,
d) rehepeksumasinale	—	" mas.-riistade rehe,
e) niidumasinale	—	" " " niidu.

Osteti kampoli:

a) saeveski rihmale	—	märgime kõrvaltööndusele,
b) seebikeetmiseks	—	" toitlusele,
d) rehepeksumasina rihmale	—	" mas.-riist. rehe,

Osteti petrooleumi:

a) toitlusele	—	märgime valgustamiseks, toitluses, eratarvituses,
b) eratarvitusele		
d) mootorile	—	märgime kas talukäitise jõumasin või kõrvaltöönduses,
e) aeda või juurviljapõllule: taimede pritsimiseks söödikute vastu	—	märgimegi kas aia- või põllutaimedele.

Kui mõnd ainet ostes tarvitatakse seda mitmeti, siis tuleb see kassas märkida tagavaraks ostetuks, ja siis tuleb tagavarade raamatus näidata, kuipalju seda osteti ja kuipalju sellest kuhugi tarvitati.

Kui mõnd ainet vahest ostetakse kohe teatavaks otstarbeks tarvitamiseks ja vahest tagavaraks mitmeks otstarbeks tarvitamiseks, siis tuleb selle ost ja tarvitamine arvestada tagavarade raamatus täies ulatuses ja see tuleb kassas märkida alati tagavaraks ostetuks.

Kassaraamatu pidamise näide.

Kassaraamat. (jooksev pidamine.)

Sissetulek: kellelt saadi ja mis eest.	Mis arvel.	Kr.	S.	Väljaminek: kellele maksti, mis eest ja mis otstarbeks.	Mis arvel.	Kr.	S.
Maikuu. 1. mail kassas	Alg. inv.	12	70	5/V. Majanduse- ühisusele ar- ve katteks	Isikute	3	30
2/V. H. Parveimak- sis arve kat- teks	Isikute	150	—	„ Veksel nr. 2 pikendatud	Veksel	200	—
Jahvatuse- raha	Kõrvalt.	68	50	„ Veksel nr. 2 asendatud			
Piimaraha avansisi	Piim	70	—	nr. 3, selle pa- ber	Juhat.	1	20
5. „ Müüdud otri 30 kg. à 18 sn.	Oder	5	40	Vekslidiskont 0/0 0/0	Võla 0/0 0/0	18	50
7. „ Jahvatuse- raha	Kõrvalt.	12	—	„ Ostetud juurv. seemet.	M. vilj.	15	—
Kartuleid müüdud 200 kg. à 4 sn.	Kart.	8	—	Linna sõidu- kulud	Juhat.	1	80
15. „ Piimaraha . . .	Piim	59	18	Suhkrut 10 kg.	Toitlus	3	—
18. „ Jahvatuse- raha	Kõrvalt.	10	50	15. Meiereist võid	„	4	80
28. „ Jahvatuse- raha	„	95	66	Hobuse rau- tamine	Hobuse töö	—	80
				Lapsele rohtu	Era	—	45
				Viina	„	1	75
				2 pakki suitsu	„	—	40
				Sepale adra parandus	R. plt.	2	50
				Sepale vankri parandus	Rveo	4	—
				Sulasele pal- ga võlga	Isikute	30	—
				Pastlanahka enesele	Era	2	25
				Pastlanahka sulasele	Palk	2	25
				Karja kont- rollmaksu	Veised tood	3	—
				Kunstväetise vedu raudteel	Ostutag.	2	30
				Põlluheina seemet oste- tud ristikut 48 kg. à 250.			
				120 — timu 15 kg. à 2	Väljak.	150	—
				30 —			
				Kokku väljaminek		447	30
				Kassa seis 1 juunil		44	64
Kokku sissetulek		491	94	Kokku		491	94

Igal juhul tuleb märkida tagavaraks ostetuks kõigi nende ainete ost, mida valmistatakse talus ja mis niikuinii arvestatakse tagavarade raamatus, olgugi et seda võibolla osteti teatud kindlaks osttarbeks. Kui osteti rukist või jahu toitudele, siis märgime selle mitte toitudele, vaid tagavaraks ostetuks ja märgime selle toitudele antuks tagavarade raamatust. See on tarvilik selleks, et kogu rukki läbikäik oleks näha ühel kohal, kuipalju rukist saadi omast talust, kuipalju osteti juure ja kuipalju sellest kuhu tarvitati.

Peale selle tuleb tingimata märkida tagavaraks kõik jõusööda ja kunstväetise ostud ja näidata tagavarade raamatus, kunas kuipalju ja kuhu need tarvitati — need on tähtsamaid ostuaineid ja seepärast tuleb need arvestada ka tagavarade raamatus, kus nende ostmine ja tarvitamine aasta jooksul on alati väga ülevahtlikult silma ees, mida kassaraamatust võib näha aga ainult eriliste väljavõtete abil.

Peale talu omatoodete, jõusööda ja kunstväetise tuleb teisi ostuaineid märkida kassas tagavaraks ostetuks ja näidata, nende tarvitamist tagavarade raamatus tarviduse järgi. Selleks ei ole võimalik üles seada üldisi juhatusi. See oleneb talu suurusest, oleneb sellest, kuipalju talu aineid korraga ostab tagavarasse. Suured talud või mõisad arvestavad tagavarade raamatu kaudu ka naelte, köienööri, vankrimäärde ja muude selliste ainete tarvitamist, mida nad

Kassaraamatu sissekannete jaotuse leht. Maikuu kassa sissetulekud.

Alginv.		Isikud		Kõrvaltööndus		Veised too- dangu piim		Maa tooted																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																		
---------	--	--------	--	---------------	--	---------------------------	--	------------	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Veksl.		Juhat.	%	Maaviljus	Toit.	Hob. töö.	Era	masinad riist.		Palk	Veised tood.	Ostu tag.	Välja ka-pit. heina-seeme		
								põllu töö	veo						
200.—	3 30 30 —	1 20 1 80	18 50	15 —	3 — 4 80	0 80	— 45 1 75 1 40 1 25	2 50	4 —	2 25	3 —	2 30	150 —		
														Kokku	
200 —	33 30	3 —	18 50	15 —	7 80	0 80	4 85	2 50	4 —	2 25	3 —	2 30	150 —	447 30	

ostavad tagavaraks suuremal hulgal korraga; talu aga ostab suu-
rima osa tarbeainetest ainult teatud kindlaks otstarbeks just siis, kui
seda selleks vaja oli. Siis võib seda otse kassas nimetadagi, mis ots-
tarbeks aine osteti ja see läheb kulutuseks kassaraamatust — vastasel
korral aga tagavarade raamatust, nagu selgub edaspidises.

Nõnda jaotame kassa sissetulekud ja väljaminekud üksikute
alade järgi iga kuu eraldi ja neist kuu läbikäigu jaotuse lehtedest
teeme siis aasta kokkuvõtted.

Kassa sissetulekute kokkuvõte.

Nimetus.	Mai	Juuni	Juuli jne.	Juunist ap- rillini sisse- tulek.	Kokku aastas	Mis arvele kan- da kassa arvelt.
	Kr. S.			Kr. S.	Kr. S.	
Kassa seis 1. mail 1928.	12 70			—	12 70	Alginventari
Nõudmisi tasutud	150 —			202 13	352 13	Isikute
Jahvatuseraha .	186 66			567 84	754 50	Kõrvaltöön- duste
Piimaraha	129 18			1 415 52	1 544 70	Veistetoo- dangu
Oder	5 40			354 60	360 —	Maatoodete
Kartul	8 —			64 —	72 —	"
Rukis				180 —	180 —	"
Suivilja põhk . .				60 —	60 —	"
Aluspõhk				40 —	40 —	"
Maatooted kokku	13 40			698 60	712 —	"
Toitluse				5 06	5 06	Toitluse
Sulane tulumaksu ja muid makse tagasi maksnud				7 70	7 70	Inimestöö
Hobune müüdud				140 —	140 —	Hobuste
Lehm müüdud . .				180 —	180 —	Veiste
Vedude ja rehe- peksu eest . . .				2 0 —	220 —	Välispoolsete tööde arve.
Kokku	491 94	...	...	3 436 85	3 928 79	

Sissetulekute ja väljaminekute aasta kokkuvõtete järgi seame
kokku kassa arve pearaamatusse.

Kassa väljaminekute kokkuvõte.

Nimetus	Mai		Juuni		Juuli j.n.e.		Juunist ap- rillini välja- minek		Kokku aastas		Mis arvele kanda kassa arvelt
	Kr.	S.	Kr.	S.	Kr.	S.	Kr.	S.	Kr.	S.	
Isikutele tasutud	33	30					210	—	243	30	Isikute
Vekslid	200	—					1 600	—	1 800	—	Vekslite
Toitluse	7	80					79	24	87	04	Toitluse
Palgad	2	25					204	—	206	25	Inimestöö
Tükitöö, vilja kokkupanek . .		—					21	12	21	12	
Juhatamise kulud	3	—					82	45	85	45	Juhat. kulu
Hobusepidamise kulud	—	80					22	64	23	44	Hobusetöö
Masinad-riistad:											Masinate-riis- tade
veo	4	—					33	09	37	09	
põllutöö	2	50					34	42	36	92	"
hobuse							18	12	18	12	"
niidu							8	95	8	95	"
maaparand. lauda							10	—	10	—	"
sigade							9	59	9	59	"
talli							—	50	—	50	"
piimatalit. . . .							3	26	3	26	"
juhat.							20	—	20	—	"
Ehitiste							—	77	—	77	"
Maaparandused .							90	04	90	04	Ehitiste
Maa							14	19	14	19	Maaparanduste
Kunstväetise ja jõusööda vedu							31	88	31	88	Maa
raudteel	2	30					5	40	7	70	Ostu tagava- rade
Küttepuid							15	62	15	62	Küttematerj.
Heinaseeme . . .	150	—							150	—	Väljakapitali
Juurviljaseeme ja putukate pulb- rid	15	—					17	—	32	—	Maaviljuse
Viljamüügikulud vedu							5	43	5	43	Maatoodete
Lehma ja vasika eest makstud . .							92	45	92	45	Veiste
Veisepidamise kulud	3	—					64	78	67	78	Veistetoo- dangu
Seapidamise kulud							43	—	43	—	Sigade
Eratarvitus . . .	4	85					462	19	467	04	Eratarvitus
Kõrvaltöönduse .							22	94	22	94	Kõrvaltöönd.
Võlaprotsendid .	18	50					198	50	217	—	Võlaprotsen- tide
Kokku väljamin.	447	30					3 421	57	3 868	87	Lõppinventari
Ülejääk 1/V. 1929.									59	92	
Kokku									3 928	79	

Isikute raamat.

Isikute raamatus arvestame nõudmisi, võlgasid ja üldse kõiki vahekordi kõrvaliste isikutega ja asutistega, mis tekkinud talu asjus.

Isikute raamat on samasugune nagu kassa. Selles peame igale isikule eriarve erileheküljel. Isikute raamatut peame isiku seisukohalt.

Näiteks. H. Parvei oli meile võlgu	Kr. 156.22
2. mail tema maksis meile	" 150.—
28. aug. oli meie rehepeksumasin tema juures tööl	" 21.60
4. sept. andsime talle niiduheinu 500 kg. à 4,8 snt.	" 24.—
8. okt. suivilja põhku 1000 kg. à 3 snt.	" 30.—
7. dets. heinu 1000 kg. à 4,8 snt.	" 48.—
" maksis ära	" 100.—
8. jaan. suiviljapõhku 1000 kg. à 3 snt.	" 30.—
20. " heinu 500 kg. à 4,8	" 24.—
20. veebr. " 500 " à 4,8	" 24.—
1. märts " 500 " à 4,8	" 24.—
" maksis	" 102.13

Isikute raamatus märgime need läbikäigud järgmiselt:

Saanud.	H. Parvei arve.		Andnud.	
	Kr.	S.	Kr.	S.
1 mail 1928. a. temalt nõuda	156	22	2. mail maksis kassa lhk.	150 —
28. aug. rehepeksumasina töö tasu	21	60	7. dets. maksis kassa lhk.	100 —
4. sept. niiduheinu 500 kg. à 4,8	24	—	1. märts maksis kassa lhk.	102 13
8. okt. suiviljapõhku 1000 kg. à 3	30	—	Kokku	352 13
7. dets. heinu 1000 kg. à 4,8	48	—	1. mail 1929. a. temalt nõuda	29 69
8. jaan. 1929. a. suiviljapõhku 1000 kg. à 3	30	—		
20. jaan. heinu 500 kg. à 4,8	24	—		
20. veebr. heinu 500 kg. à 4,8	24	—		
1. märts heinu 500 kg. à 4,8	24	—		
Kokku	381	82	Kokku	381 82

Samaselt peame kõiki sellaseid arveid, kus tekivad mingisugused vahekorrad, mida otsekohe rahas ei õiendata. Rahas õiendamine sünnib hiljem ja mõnikord ümarikkudes summades, mida kassasse kandes polegi võimalik õieti näidata, mis eest nimelt raha saadi. Seda näitab nüüd isiku arve. Isiku arve näitab, mida, kui palju ja mis väärtuses me andsime isikule või saime temalt, kuna

ja kuupalju sellest tema on tasunud ja palju jäi veel tasuda. H. Parvei võis tasuda oma võla meile mitte ainult rahas, vaid ka ainetes. Andis ta meile vilja, siis kirjutamegi, et ta andis niipalju vilja niimitme krooni väärtuses ja arve näitabki, et selle-võrra on ta meile oma võiga tasunud.

Kokkuvõte.

	Kr.	S.		Kr.	S.
Alginventari arve . . .	156	22	Kassa	352	13
Välispoolsete tööde arve	21	60	Lõppinventari	29	69
Maatoodete arve					
niiduheinu 3000 kg.					
à 4,8	144	—			
suiviljapõhku					
2000 kg. à 3	60	—			
	204	—			
Kokku	381	82	Kokku	381	82

Majanduseühisuse arvet tasusime rahas ainult vähesel määral, suuremas osas vekslites. Kui anname mõne arve katteks veksli, siis on sellega see arve tasutud ning maksta tuleb veksli järgi. Majanduseühisuse arvel ongi see näidatud vekslites tasutuna. V. lhk. 40.

Kuid nüüd tuleb veksli võlga loomulikult arvestada eraldi.

Kui vekseid on vähe, vaid mõned üksikud aastas, siis võivad need jääda välja arvestusest. Siis loeme veksli pikendustel ja tasumisel makstud summad võla katteks makstuks, kuna arve peal veksli andmist ei märgi üldse.

On aga vekseid enam, siis on tarvilik neid arvestada eraldi.

Vekseid arvestame järgmisel tabelil.

Maksu-vekslite register 1928-29. a.

Veksli nr.	Endine nr.	Andmise aeg	Kellele antud	Mis otstarbeks antud	Tähtpäev	Summa		Märkus	Tasutud		Uus nr.	%	
						Kr.	S.		Kr.	S.		Kr.	S.
1		3/XII 1927	Maj. ühisus	Aasta algs.	3/VI 1928	500	—	Pikendatud	250	—	5	7	50
2		5/III 1928	" "	"	5/V 1928	800	—	"	200	—	3	18	—
3	2	5/V 1928	" "	Pikendus	5/VIII 1928	600	—	"	100	—	6	15	—
4	—	5/V 1928	" "	Arve katteks	5/XI 1928	1000	—	"	500	—	8	60	—
5	1	3/VI 1928	" "	Pikendus	3/IX 1928	250	—	Tasutud	250	—	—	—	—
6	3	5/VIII "	" "	Pikendus	5/XI "	500	—	Pikendatud	—	—	8	60	—
7	—	20/VIII "	" "	Arve katteks	20/XII "	1000	—	"	200	—	9	40	—
8	4 ja 6	5/XI "	" "	Pikendus	5/III 1929	1000	—	"	300	—	10	28	—
9	7	18/XII "	" "	Arve katteks	20/VI "	1200	—	1/V 1929	—	—	1	72	—
10	8	5/III 1929	" "	ja pikend. Pikendus	5/VI "	700	—	1/V 1929	—	—	2	21	—
Kokku									1800	—		321	50

Samuti arvestame ka oma laenamisi:
Saanud. Majanduseühisuse arve.

Andnud.

	Kr.	S.		Kr.	S.
5. mail rahas tasutud	3	30	Võlgu 1. mail 1928. a.	796	44
5. mail veksle antud			5/V arve nr. 705 järgi		
nr. 4	1 000	—	saadud:		
20. aug. veksle antud			Tšiilisaalpeetrit 100 kg.		
nr. 7	1 000	—	à 25	25	—
18. det. veksle antud			Superfosfaati 500 kg.		
nr. 9	400	—	à 6,8	34	—
Võlgu 1. mail 1929. a. .	317	90	Kaalisoola 300 kg. à 10,40	31	20
			Ehitusematerjali ves-		
			kisse	116	66
			Diskonteeris vekslit nr. 4		
			protsendid ja kulud .	61	—
			Juunis arved nr. nr. .	—	—
			Ehitusmaterjal tallu .	107	77
			veskisse	767	02
			Augustis arved nr. nr.	—	—
			Superfosfaati 600 kg.		
			à 6, 9	41	40
			Kaalisoola 500 kg. à 10,40	52	—
			Disk. vekslit nr. 7 . . .	40	50
			Oktoob. arved nr. nr. .		
			Kliid 905 kg.	123	20
			Maapähkla kooke 400 kg.	92	01
			Kriiti ja kurna vatti .	3	65
			Dets. arved nr. nr. . .	—	—
			Disk. vekslit nr. 9 . . .	73	—
			Soiakooke 1000 kg. . .	220	—
			Aprillis 1930 a. arved		
			nr. nr.	—	—
			Linaseemnekooke		
			100 kg.	20	—
			Tšiilit 250 kg.	63	—
			Superfosfaati 600 kg. .	32	55
			Kaalit 200 kg.	20	80
Kokku	2 721	20	Kokku	2 721	20

Kokkuvõte.

	Kr.	S.		Kr.	S.
Kassa arve	3	30	Võlaprotsendid	174	50
Vekslite	2.400	—	Alginventari arve . . .	796	44
Lõppinventari	317	90	Ehitiste	107	77
			Kõrvaltööstuste	883	68
			Veistetoodangu	3	65
			Ostutagavarade :		
			Kunstväetis	299.95	
			Jõusööt	455.21	
Kokku	2.721	20	Kokku	755	16
			Kokku	2.721	20

Kokkuvõte.

Veksleid 1/V 1928	Antud Nr. 4, 7 ja osa 9	Kokku	Tasutud	Veksleid 1/V 1929 Nr. 9 ja 10	Kokku
1.300.—	2.400.—	3.700.—	1.800.—	1.900.—	3.700.—

Veksliste register 1929-30. a.

1	18/XII 1928	Maj. ühisus	Aasta algseis	20/VI 1929	1.200.—				
2	5/III 1929	„ „	„ „	5/VI 1929	700.—				

Veksliste registri pidamisel anname igale antud vekslile oma registri järjekorranumbri. On vekseldatud, siis selle asemele antud vekslile anname järjekorranumbri nagu uuelegi ja märgime selle uuea registrisse, märkides samas ka vekslid endise nr., mis hõlbustab tarviduse korral jälgida vekslid käiku. Registri vekslid nr. nr. 4 ja 6 olid ühel tähtpäeval tasumiseks ja tasumisel tasuti osa, kuna ülejäänud summale anti kahe vekslid asemele üks vekseld nii juhatavadki vekslid nr. nr. registris sellele. On vekslid palju, siis on niisugusest registrist suur abi, mitte ainult jooksvad vekslid jälgimisel, vaid ka aruande tegemisel, kuna nende liikumine on hõlpsasti jälgitav läbi aasta. Lahtris „Märkus“ märgime, mis sündis veksliga tähtpäeval, kas tasuti või pikendati. Kui märkuse lahter on täitmata, siis näitab see, et vekseld on alles õiendamata. Veksliste registrit tuleb pidada isikute raamatus, joonestades seks raamatusse registri tabeli.

Isikute raamatusse märgime ka taluteenijatele aasta lõpul maksmata jäänud või ettemakstud palgad, esimesed võlana ja viimased nõudmisena.

Isikute raamatu pidamisel tuleb eriti tähele panna, et selle sissekanded ei läheks segi kassaraamatuga.

Kui H. Parveile peame arvet isikute raamatus, siis need summad, mis ta maksab kassasse, tuleb kassas märkida sissetulekuna isikute arvelt ehk H. Parvei sissemaksuna tema arve katteks. Mis eest ta maksis, seda näitab ta arve „saanud“ pool, kuhu on märgitud kõik, mis me talle andsime.

Samuti majanduseühisuse arve. Tasudes majanduseühisusele temalt võetud kaupade eest, märgime kassas ainult: makstud majanduseühisusele arve katteks. Majanduseühisuse arve „andnud“ pool näitab, mis eest maksime. Kui aga märgime kassas, et makstud majanduseühisusele kunstväetiste eest või jõusööda eest, ja näitame sedasama ka isikute raamatus, siis võivad kassa jaotuses need summad segi minna — märgime need kassast kunstväetise ostuks.

Kõik need sissetulekud ja väljaminekud kassas, mis tehakse isikute raamatus arvestatud läbikäikude järgi, tuleb kassas märkida

neilt isikutelt saaduks ja neile makstuks. Mis eest saime ja mis eest maksime, seda näitab nüüd juba isikute raamat.

Isikute raamat on tarvilik seal, kus alaliselt kaupu võetakse ja antakse arve peale, tasudes seda pärast ümarikkudes summades.

Seal, kus võetakse kaupa võlgu, kuid makstakse arve teatud aja eest täielikult, võib seda isikute arvel ka mitte pidada. Sel juhul tuleb loomulikult arve tasumisel kassas harilikus korras ja täpselt üles märkida kõik, mis eest tasuti.

Isikute raamat on kassaraamatu täienduseks, milles arvestame need lähikäigud kõrvaliste isikute ja asutistega, mis millegi pärast on tehtud kas ainult ainetes või ka rahas, kuid milliste tasumine sünnib hiljem, võimalust mööda ja ümarikkudes summades.

Aasta lõpul teeme isikute raamatust kokkuvõtte jaotades sisetulekud ja väljaminekud samuti, nagu seda tegime kassaraamatus.

Isikute raamatu kokkuvõte

		Majanduse ühisus		H. Parvei		K. Aspest		Sulane		Tüdruk		Kokku
		Kr.	S.	Kr.	S.	Kr.	S.	Kr.	S.	Kr.	S.	Kr. S.
Alginventar: nõuda	Saanud	—	—	156	22	—	—	—	—	—	—	156 22
aasta alul		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kassa: talle makstud.		3	30	—	—	140	—	100	—	—	—	243 30
Vekslite		2 400	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 400 —
Maatoodete: talle		—	—	204	—	—	—	—	—	—	—	204 —
antud		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tööd väljaspool: tal-		—	—	21	60	—	—	—	—	—	—	21 60
le tööd tehtud		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Inimestöö: ettemak-		—	—	—	—	—	—	—	3	58	—	3 58
setud palk		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lõppinventar: võlg		317	90	—	—	150	—	83	63	—	—	551 53
aasta lõpul		2 721	20	381	82	290	—	183	63	3	58	3 580 23
Alginventar: võlg	Andnud	796	44	—	—	—	—	100	—	—	—	896 44
aasta alul		107	77	—	—	—	—	—	—	—	—	107 77
Ehitiste: ehitusemat.		755	16	—	—	—	—	—	—	—	—	755 16
Ostutagavarade:		3	65	—	—	—	—	—	—	—	—	3 65
kunstväetis ja jõu-		883	68	—	—	—	—	—	—	—	—	883 68
sööt		—	—	352	13	—	—	—	—	—	—	352 13
Veistetoodangu: kur-		—	—	—	—	290	—	—	—	—	—	290 —
navatt, kriit j.n.e.		—	—	—	—	—	—	83	63	—	—	83 63
Kõrvaltöönduse: ves-		174	50	—	—	—	—	—	—	—	—	174 50
ki ehitusemat.		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kassa: tema maksis.	Andnud	—	—	29	69	—	—	—	—	3	58	33 27
Veiste: 2 lehma oste-		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
tud		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Inimtöö: palgavõlg . .		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Võlaprotsendid		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lõppinventar: nõuda		2 721	20	381	82	290	—	183	63	3	58	3 580 23
aasta lõpul		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Kokkuvõtte teeme igast arvest eraldi ja ühendame siis kõik üheks isikute raamatu kokkuvõtteks, nii nagu meil oleks tegemist ainult ühe isikuga. Seda viimast kokkuvõtet kasutamegi pearaamatus isikute arvena.

Tööde päevaraamat.

Tööde päevaraamatu ülesanne on selgitada: 1) kes tegid talus töö, 2) kuipalju tegi iga töötaja, 3) mis tööd tehti ja 4) kuipalju kulus aega igale tööle.

Põllumajandusliku Raamatupidamistalitise poolt kokkuseatud tööde päevaraamatus on iga nädala tööde ülesmärkimiseks üks leht, millel kujutatud tabel jaguneb kahte ossa.

I. Töötajate nimestik ühes iga inimese igal päeval tehtud töö hulga märkimisega, seda on $\frac{1}{2}$ lehekülge ja II tehtud tööde nimestik igal tööl tehtud tundide arvu ülesmärkimisega, seda on $1\frac{1}{2}$ lehekülge.

Tabelile märgitakse seitsme päeva töö. Tabelil pole ette trükitud nädalapäevade nimetusi, need tuleb kirjutada. Raamatut alustades tuleb märkida esimeseks päevaks esimesse lahtrisse 1. mai. 1928. a. oli see teisipäev, 1929. a. kolmapäev, 1930. a. neljapäev jne.

Esimene tabel täidetakse 1.—8. maini, teine — 8.—15., kolmas — 15.—22., neljas — 22.—29. ja viiendal tabelil on täita 3 päeva lahtrid — 29., 30. ja 31., ülejäänud neli lahtrit jäävad tühjaks. Juunikuu sissekandeid alustatakse jälle uuel tabelilt jne., nii et kunagi kahe kuu päevad ei satu ühele tabelile. See on tarvilik selleks, et oleks hõlpsam töid võtta kokku kuude järgi, et näha, kuidas töötarvidus kõigub kuude kaupa.

Tabeli esimene osa täidetakse järgmiselt: esimesse lahtrisse kirjutatakse isikute nimed, kes olid tööl. Teise lahtrisse märgime iga nime järele, kas on see isik talupidaja perekonnaliige — märk E, kas on ta kuu- või pikemaaja-palgaline — märk S, või on ta päiviline — märk P. See märkimine on tarvilik, et kui raamatute järgi lastakse aruanne teha, siis aruande tegija teaks, kes nimelt oli perekonnaliige, pikemaaja-palgaline või päiviline, sest nimi seda veel ei ütle aruande tegijale, kes võibolla ei tunne nimepidi kõiki töötanud isikuid.

Järgmistes 7 lahtris märgitakse iga isiku nime järele, mitu tundi ta oli tööl igal päeval nende 7 päeva jooksul, mille kohta tabel käib. Päeva-lahtritel on märkimata, mis kuupäeval need on, seda märkigu raamatupidaja ise arvudega 1, 2, 3, 4, 5, 6 ja 7 või 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28 kuupäev või märkigu päevad tähtedega E (esmaspäev), T (teisipäev), K (kolmapäev) jne.

Isiku nime järele kirjutatakse igasse päeva-lahtrisse tundi arv, mis ta oli tööl sel päeval. Järgmises lahtris tehakse kokkuvõtte nädala tööst, kuipalju iga töötaja tegi tööd nädala jooksul. See

kokkuvõte kirjutatakse kolme lahtri. Oli töötaja mees, siis meeste lahtri, naine — siis naiste lahtri ja kui laps, siis laste lahtri.

Meeste all tuleb mõelda neid töötajaid, kelle töötasu vastab harilikule mehe palgale. On tööl mõni poiss, kelle tasu on sama suur kui tüdrukul, siis märgitagu noore poisi tööd naiste töö alla. Teeb aga mõni naine töö, mille teeb harilikult mõni mees ja talle tasutakse see ka mehe töötasu suuruses, siis tuleb kirjutada selle naise töö mehetööde kokkuvõttesse. Siis tuleb kokku võtta, kuipalju oli üldse nädala jooksul mehe, naise ja lapse tööd ning kokkuvõte jagada kolmeks: kuipalju oli kogu nädala mehetööst 1) ettevõtja perekonna liikmete, 2) pikaajaliste teenijate ja 3) päviliste tehtud. Samuti jagame kolmeks ka naise ja lapse tööd. Siit näeme, kuipalju üldisest tööde hulgast tegi talupidaja ise oma perekonnaga, ja selle alusel hindame pärast ettevõtja perekonna palganõudluse.

Tabeli teine osa täidetakse järgmiselt: esimesse lahtrisse kirjutame tööde nimetused ja töö otstarbe, selle järele, kuidas nädala jooksul tehakse mitmeid töid. Järgnevais seitsmes päevade-lahtris märgime iga töö nimetuse joonele, mitu tundi tehti seda tööd. Päevade-lahtritel puuduvad nädalapäeva nimetused ja need tuleb juure kirjutada. Iga päeva lahter jaguneb neljaks lahtriks: esimeses märgime hobuse töö või mitu tundi olid hobused teatud tööl, teises — mitu tundi olid mehed teatud tööl, kolmandas — naised ja neljandas — lapsed. Kolm esimest lahtrit on raamatus märgitud H. — hobusetöö, M. — mehetöö ja N. — naisetöö. Neljas lahter on märgita. Seda on mõeldud kasutada mitte ainult laste töö ülestähendamiseks, vaid ka jõumasinate töö ülestähendamiseks.

Kui talul on olemas traktor, mootor või aurukatel, mis töötab mitmeks otstarbeks, siis tuleb ka jõumasina pidamise kulud eraldi selgitada, ja tehtud töö hulga järgi see jagada nende taluosade ja talukäitise harude vahel, mille tarvidusteks masin töötas. Selleks peame üles märkima jõumasina töötaja igas töös, mis see tegi.

Märgita neljas lahter ongi kõigi niisuguste tööde ülesmärkimiseks.

Kui nüüd juhtub, et lapsi ja jõumasin olid tööl ühel ajal, siis märkides need samasse lahtri, eraldame erimärgi abil.

Nii oli meil ühel päeval tööl traktor ja lapsed: lastetöö tundide arvu juure teeme märgi l. näit.: 15-l = 15 tundi lapsetööd, 9-t = üheksa tundi traktori tööd.

Kuna nii laste kui jõumasinate tööd tuleb üldiselt ette harva ja enam teatud hooaegade kaupa, siis pole tegelikult see erimärgidega eritlemise tarvidus kuigi suur ja ei tekita ka mingit segadust.

Nädalapäevade lahtrite järele on tabelis nädala jooksul tehtud tööde kokkuvõtte lahter, mis on samasugune kui päevalahtridki. Sellesse kirjutame iga töö nimetuse järele, kuipalju seda tööd tehti

nädala jooksul, või kui tulevad arvestusele kuu lõpp-päevad, siis nii mitme päeva jooksul, kui neid üle jäi.

Kui nädala jooksul tehtud tööd kokku võtta, siis inimestöö tundide kokkuvõtte peab siin olema sama suur, kui tabeli esimeses osas, kui võeti kokku töö hulk töötajate järgi. Töö-hulga määrgime tööde päevaraamatus tundides. Tööhulga ülestähendamine päevades pole otstarbekohane, sest tööpäeva pikkus on muutlik aastaegade järgi, ning seega tööpäevade aasta kokkuvõtte ei näita õiget tööhulka, vaid see tuleb enne ümber arvata tundidesse, mis oleks lisatöö.

Seepärast on tarvilik töö üles märkida tundides. Kui päevilistele makstakse tasu päevade järgi, siis võiks ka töötabeli esimest osa pidada päevades, kuid teist osa tundides. Soovitavam on siiski kõik tundides märkida ja päevilistele töötasu arvata ka tunnihinna järgi. Tunnihinnad päevatöös tarvitatakse meil juba üsna laialiselt.

Töö nimetus ja töö otstarve.

Tähtsaim osa tööde päevaraamatu pidamises on tööde nimetamine, nii et me selle järgi saame selgitada, mis otstarbeks kuipalju kulutati tööjõudu. Tööde nimetamise üksikasjalikkus oleneb sellest, kui üksikasjalikult soovime jälgida talukäitise tegevust.

Eelnimetatud aruande kava tarvis tuleb töid nimetada nii, et eeskätt iga taluosa tööd olgu selgesti eraldatavad.

a) Toitluse tööd — siia kuuluvad kõik talupidaja perekonna ja teenijate ühise ülalpidamise tööd: toiduvalmistamine, ühiselt tarvitavate ruumide puhastamine, toidu- ja muude toitluses tarvilikkude ainete vedu toitlusele, saunakütmine, pesupesemine jne. Tehakse mõnda neist töist ainult talupidaja perekonnale, siis on see töö eratarvitusele, kui ainult teenijaile, siis on see töö palgaks ehk töö inimestööle.

b) Eratarvituse tööd — kõik tööd, mis talu teenijad ja hobused teinud talupidaja perekonnale. Mis talupidaja perekond enesele teinud, seda ei kanta üldse raamatusse.

d) Kõrvaltööõnduse tööd — kõik tööd kõrvaltööõnduse mõiste alla käivates ettevõtetes, mis talul võivad olla veskeis, töökodades jne., ja palgaliste ametitega seotud sõidud.

Talu hobustega ja tööjõuga võõrastele tasu eest veos või teisiti töölkäimine on talukäitise tööd, — sest selleks kasutame talukäitise tööjõudu ja talukäitise kapitale hobustes ja veoriistades või muus tööriistades.

e) Talukäitise tööd.

1. Talujuhatamise tööd.

a) Talu üldine juhatamine peremehe või palgalise valitseja poolt: teenijate palkamine, tööde kättejuhatamine, talu asjaajamine ja ka talu raamatupidamine.

b) Erateede ja taluõue korrashoid.

- d) Maksud: teedetegemine, küüdid ja muud sellised kohustused.
- e) Osavõtmine talule tarvilikkude ühisuste peakoosolekutest, kur-sustest, loengutest.

2. Inimestöö tööd — talu teenijatele tehtud tööd: teenijatele palgaksantud maa harimine, teenijatele sõitudeks antud hobusetöö, kolimised, sõidud muiks teenijaskonna tarvidusiks.

3. Loomapidamise tööd. Loomade söötmine ja tali-tamine, söötade ja materjalide vedu nende hoiukohast lauta. Loo-masaaduste vedu hoiukohta või müügile.

Loomapidamise tööd tulevad üles märkida eraldi hobustele, veistele, lammastele, sigadele, kodulindudele ja muudele kodulooma-dele. Kui aga kõiki loomi talitavad ühel ajal samad isikud, on sa-gedasti väga raske igapäev üles märkida, kuipalju aega kuskile ku-lus. Neil juhtudel tuleb igapäevases loomapidamise töös kulunud aeg kirjutada raamatusse ühise loomapidamise tööna ja nädala tööde kokkuvõte jaotada hindamisi loomade liikidele. Et jaotamine oleks õige, pannakse täpselt tähele mõned päevad nädalas, kuipalju kogu loomapidamise ajast kulub iga liigi peale; nende tähelepanekute järgi jagatakse siis nädala töö.

Soovitav on aga alati eraldi üles märkida loomasaaduste veod müügiks — piima vedu meiereisse, sigade vedu jne., sest nende tööde aeg on alati teada eraldi muist tõist.

Kõrssööda vedu loomile on väiksemates taludes sageli kõigile loomile koos, seda võib ka märkida raamatusse „kõrssööda vedu loomile“. Selle töö aasta kokkuvõte jaotatakse loomaliikidele selle järgi, kuipalju igale liigile kulus kõrssööte tagavarade raamatu andmetel.

4. Paranduse- ja ehitusetööd.

a) Masinate - riistade tegemine, parandamine ja sel-leks tarviliku materjali muretsemine tuleb raamatusse kanda tehta-vat või parandatavat riista nimetades, või riistarühma nimetades: veo-, hobuse-, põllutöö- (siia kuuluvad ka viljaredelid), lauda-, aida-, piimatalituse jne. riistad.

b) Ehitiste jooksev parandamine ja selleks tarvilikkude ma-terjalide muretsemine kantakse raamatusse ühise nimetuse järgi — ehitiste parandus. Uue ehitamine ja parandused, mis ehitise väär-tust tunduvalt tõstavad, tulevad märkida raamatusse iga ehitise kohta eraldi, seda nimetades, et oleks võimalik kokku võtta ehitise kulud tõelikus suuruses.

d) Maaparandusetööd. Märgitagu lahus uute tege-mine ja jooksev parandus — kraavide puhastamine ja korrashoid. Kui on maaparandisi rohkesti ja mitmeti kasutataval maal: põllu-, heina- ja karjamaal, ja kui tahetakse eraldi kokku võtta iga maa-ala paranduse ja maaparandise korrashoiu kulusid, siis märgitagu

need tööd lahus ka iga maa-ala kohta, nii nagu seda keegi peab tarvilikuks.

e) Tööd, mis tõstavad maa väärtust kestvalt — kividest puhastamine ja juurimine, märgitagu maa-alade järgi; eraldi põllul, niidumaal, karjamaal.

See töökulu arvatakse tehtuks maaväärtuse tõstmiseks ja selle kulu võrra arvatakse maaväärtus tõusnuks.

Maaväärtuse tõstmiseks tuleb arvata ainult suurematest kividest puhastamist. Iga-aastasi munakute ja paekildude korjamist ei või järjest juure arvata maa väärtusele, need tuleb arvata jooksvaks põllutööks: vahet teeme sel teel, et raamatus töö nimetuse ja otstarbe märkimise lahtrile järgnevas lahtris — mis arvele töö kanda — märgime: tööd, mis lähevad maa väärtuse tõusuks — maa arvele; tööd, mis lähevad maaviljuse jooksvaks kuluks — maaviljuse arvele.

5. Põllu- ja heinatööd.

Nende ülesmärkimisel on tähtis eraldada käesoleva aasta saagiks tehtud tööd tuleva aasta saagiks tehtud tööst.

Käesoleva aasta saagiks tehtud tööd on:

1. eelmisel aastal tehtud sügisene künd ja talvine sõnnikuvedu — need tööd on eelmise aasta tööde päevaraamatus, 2. kõik käesoleval aastal tehtud tööd kuni vilja põllult koristamiseni ja hoiukohta asetamiseni. Kui kõrsi kooritakse, siis ka viljakoristamisele järgnev koorimiskünd.

Tuleva aasta saagiks tehtud tööd on: põldude sügisene sügavkünd, sügisene ja talvine sõnnikuvedu tuleva aasta kesale, juurvilja ja kartulipõllule ja kõik varakevadised põllutööd enne 1. maid. Nii 1930. a. aprillis oli paiguti suivilja juba külitud — siis tuli siin arvata kogu maaharimine ja seemendus tuleva aasta saagiks tehtud tööks.

Kesa harimise ja väetamise arvame käesoleva aasta saagi tööks, kuigi see tegelikult on ka tuleva aasta saagiks tehtud töö — selle põhjus on käsitatud pikemalt pearaamatu osas.

Põllu- ja niidumaa tööde ehk maaviljuse tööde ülestähendamisel tuleb silmas pidada, et on tähtis eeskätt teada, mis otstarbeks töö tehti — töö nimetus, mis ütleb, mida tehti, ei ütle aga igakord ka töö otstarvet.

Nagu eelpool nimetatud, siin on käsitatud raamatupidamine, milles maaviljus ehk kogu maakasutamine esineb ühise haruna, selles mõttes oleks silmas pidada maaviljuse tööde ülesmärkimisel vaid käesoleva aasta saagi tööde lahutamist tuleva aasta saagile tehtud töist.

Siiski on soovitatav ülesmärkimine teha üksikasjalikum, sest tegeliku raamatupidamise tööd see ei suurenda.

Tööd maa kasutamiseks on soovitav üles märkida järgmises jaotuses:

Töö nimetus	ja	töö otstarb.
1. Maaharimine (küünd, äestamine, rullimine, seemendamine, vagude ajamine, kitkumine)		teraviljal, mustal kesal, haljal kesal, juurviljadel, põlluheinal, niiduheinal, sügisene küünd iga põllu kohta eraldi.
2. Koristamine (ainult niitmine, riisumine ja kokkupanek, riistad selles töös on ainult niidu- ja riisumisriistad, käsitsi või ka hobuse jõul)		teravili, põlluhein, niiduhein, haljas kesa.
3. Vedu (väetise-vedu, seemnevedu, valminud vilja vedu, kõik tööd, mis tehakse veoriistadega)		teraviljale, mustal kesal, haljal kesal, juurviljadel, põlluheinal, niiduheinal, sügisene ja talvine sõnnikuvedu iga põllu kohta eraldi.
4. Rehepeks.		teravili, heinaseeme.

Tarviduse ja soovi kohaselt võib töö otstarbe liigitust teha veelgi üksikasjalikumaks, eraldades lina, kartul jne. kuni üksikute viljadeni. Kuid sellejuures on tarvilik, et töö nimetuse järgi võiksime selgitada, kuipalju igaks otstarbeks tarvitatud hobusetööst oli tööd: 1. maaharimisriistadega, 2. viljakoristamise riistadega ja 3. veoriistadega.

Töö nimetus ütleb, mis riistaga olid hobused tööil ja töö otstarve ütleb, mis otstarbeks tehti töö.

Riistade tarvitamist peame jälgima selleks, et koguda andmeid riistade kulu jaotamiseks talukäitise harude vahel. Selle jaotuse aluseks on hobusetöö tunnid töös nende riistadega. Seega märgime järgmiselt: töö nimetus „heina-töös“ ei kõlba, kui seal on ka hobusetööd, sest nimetus ei ütle, kas hobused olid töös niidumasinaga, rehaga või vedasid. Tuleb kirjutada: koristamas niidu- või põlluheina, vedamas niidu- või põlluheina ja maaharimine põllu- või niiduheinale, kui äestati heinamaid.

Kartuli mahapanemisel ja võtmisel tuleb lahus märkida hobusetöö adraga — vagude lahti- ja kinniajamisel ja hobusetöö seemne- või saagiveos, sest need tööd tehakse kõik harilikult ühteaegu.

Loomulikult võib raamatusse märkimisel tarvitada ka teisi töö-nimetusi, kuid ainult nii, et oleks ikka selge, kas oli tööil maa-

Maikuu 1. päevast kuni 7. päevani tehtud tööd.

Töötanute nimed: Ettevõtja perekond Sulane Päiviline	Märk E S P	Töötas päevas tundi						Tööta- jaist oli			Tehtud töö nimetus ja otstarve	Mis arvele töö kanda	Päeva jooksul tehtud töö tundides														Nädala jooksul tehtud töö																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																						
		1	2	3	4	5	6	7	M.	N.			L.	1		2		3		4		5		6		7																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																							
														teisip.		kolmap.		neljap.		reed		laup.		pühap.		esmasp.																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																							
														H.	M.	N.	H.	M.	N.	H.	M.	N.	H.	M.	N.	H.		M.	N.	H.	M.	N.	H.	M.	N.																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																														
Peremees .	E	6	12	12	12	8	5	13	68																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																								

Märkus; lahtrites „päeva jooksul tehtud töö tundides“ on siin toodud vaid 3 lahtrit hobuste, meeste ja naiste tööle, neljas lahter laste töö tarvis puudub ruumi kokkuhoiu tõttu.

harimise, viljakoristamise või veoriist. Töödel teistes taluharudes pole seda harilikult vaja, sest seal on hobused ainult veos — välja arvatud küll aed. Kui aiatöid nimetatakse, siis olgu hobusetöödel nimetusega öeldud, mis riistaga oli hobune aiatöös.

6. Veod. Igasugused veod püütagu nimetada otsekohe nende otstarbe järgi kas toidlusele, loomapidamisele, maaviljusele j. n. e. Maaviljuse tööd on saagi valmistamise tööd ja need lõpevad aita või muusse hoiukohta panekul. Maatoodete ehk -saaduste vedu hoiukohast tarvitamiseks on juba vedu selle käitiseharu arvel, mille otstarbeks veeti. Maatoodete vedu veskile ja müügiks pole enam maaviljuse töö, vaid see on saagi müügi ja kasutamise kulud, ja see tuleb lahus hoida kasvatuskulust. Veod veskile ja müügiks märgime maatoodete veoks müügile — maatoodete arvel.

Materjalide veod tulevad üles märkida selle otstarbe järgi, milleks materjali muretseti, kuid kui veetakse materjali, mille kohta peetakse arvet tagavarade raamatus, siis märgitakse sellise materjali vedu selle nimetuse järgi: küttematerjali, jõusööda, kunstväetise j. n. e. veod.

Aasta lõpul jaotatakse veokulud selle järgi, kuidas tarvitati materjal tagavarade raamatu andmetel.

7. Veod ja muud tööd tasu eest väljaspool käitist kantakse sisse tööd nimetades ja nimetades ühtlasi, et töö on tasuline ja tehtud väljaspool käitist.

8. Mitmesugused tööd. Niisugust töönimetust ärgu tarvitatagu kunagi. Igal tööil on oma kindel otstarve. Raamatupidamist alustades või käesolevat tööde nimestikku lugedes, leiab küll iga algaja, et töid on väga palju ega jõua neid kõiki täpselt üles märkida. Tegelikult aga pole ühe päeva töö kuigi mitmekesine, ja teatud vilumuse järele oskab igaüks peagi tähele panna, et polegi töid, mis oleksid kuidagi mitmesugused, vaid kõik tehtavad tööd jagunevad lahedasti tosinaks kindla otstarbega tööks.

Tööde päevaraamatust selgub, kes tegid tööd ja kuipalju keegi tegi — neid andmeid kasutame talupidaja perekonna palganõudluse arvestamisel ja ka päiviliste palga maksmisel. Ka muist teenijaist näeme, kuipalju keegi aasta jooksul tööl olnud, ning kui palgalepingud tehtud teatud tööhulgale, siis tööde päevaraamatu andmetel selguvad vähem või rohkem tehtud töö hulgad, mis võetakse arvesse lõpuarve tegemisel.

Teiseks selgitame tööde päevaraamatus, mida tehti ja kuipalju kulus igas töös tööd.

Tehtud tööde ülesmärkimisel pole alati tarvidust kõiki töid sisse kanda. Igapäevastest märkustest võivad jääda välja need tööd, mida teevad ainult selleks otstarbeks palgatud isikud. Suurtes taludes ja mõisades valitsejad, raamatupidajad, karjaravitsejad, karjamehed ja talitajad, tallipoisid, sepad, puusepad, aednikud jne., kõik

need, kes on palgatud ainult ühele tööle ja kes on kohustatud tege-
ma oma tööd niipalju, kui seda oli. Neil teenijail sageli polegi kind-
lat tööpäeva pikkust ja üldse töötasu pole mõeldud teatud hulga töö-
eest, vaid teatud ala korraspidamise ja arendamise eest. Nende tee-
nijate töö võib jääda tööde päevaraamatusse märkimata ning siis
kirjutame tööde päevaraamatusse nende töö all ainult selle töö hul-
ga, mis vahetevahel neile abiks antud. Kui aga mõni neist teenijaist
on palgatud küll teatud tööle, kuid tarviduse järele käib ka muil
töil, oma harilikust tasust, siis tuleb selle mehe töö märkida tööde
paevaraamatusse täielikult.

Kui talul on sepp ja puusepp, siis tööde päevaraamatusse mär-
gime nende ja nende abiliste tööd sepa- ja puutööna.

Kuid neil olgu eraldi vihikud, millel nad üles märgivad, mis
nad tegid või mis otstarbeks kulus nende tööaeg, riistad ja materjal.

Vihikusse kirjutatakse järjest sisse, mis tööriistu tehtud või
parandatud või missuguse ehituse või töö juures oldud. Neist tõist
teeme kokkuvõtted.

Sepatöö kokkuvõte (samuti ka puutöö).

Tööd	Tööaeg tundi		Materjalid						jne.
	ameti- mees	päivi- line	raud kg	teras kg	naelad kg	süsi kg	lauad 1" tk.	lauad 2" tk.	
Veoriistade parandus .									
Maaharimise riist. „ .									
Laudariist. „ .									
Hobusterautamise „ .									
Toitluseriistade „ .									
Põlluvahe küüni ehitusel									
Lauda katuse par. . .									
Eratarvituse mööbli pa- rand. jne.									

Tööde päevaraamatu käsitletud osas märgime kõik tööd, mida
tehakse tunnivisi, päeviti jne., tükitööd tuleb üles märkida eri-
tabelil, mis on tööde päevaraamatus päeva-tabelite lõpus. See tabel
on järgmine:

Tükitöölliste tabel.

Nimi ja töö alguse aeg	Töö nimetus, otstarve ja hulk	Kaubel- dud töötasu	Tasutud			Töölise allkiri
			aeg	rahas Kr.	Muud	

Tabeli täitmine on arusaadav tabelist enesest, ja sellel märgime, kes tegid tükitööd, mida, kuipalju ja mis tasu eest.

Peale tükitöö on sel tabelil soovitav märkida ka osa tunni- või päevatööd. Nimelt kui tehakse midagi õppinud töölistega, kellele maksetav tasu on tunduvalt kõrgem harilikust päevatöö tasust. Seda tuleb ette harilikult ehitusetöödel, kui lastakse päevatööna teha puusepa või pottsepa töid. Niisugused tööd tuleb kanda päevaraamatusse tükitööna, olgugi et tasu on aja eest, töö mõõduks jääb siin aeg. Kui on mõni selline töö arvestatud tükitöö tabelis, siis on loomulik, et päevatöö-tabelitesse seda enam ei kanta. Iga tehtud töö olgu nimetatud vaid üks kord: kas päevatabelis, tükitöötabelis või tööpalga lehel — viimasel märgime ametimehe töö, kes teeb ainult üht tööd.

Tööpalga-leht.

Tööde päevaraamatus on veel tööpalga-lehed. Neil lehtedel arvestame teenija palga suuruse ja palga tasumise. Tabeli ülemises osas nimetuse järele „On saada palka“ kirjutame kaubeldud töötasu rahapalk, moon ja muud palgaosad — riie, loomapidamise õigus, maatarvitamise õigus jne.

Tabeli alumisel osal nimetuse järele „On kätte saanud“ kirjutame, kunas, mida ja kuipalju teenijale tasuti tema palgast. Märkuste all tuleks võtta teenijalt allkiri palgasaamise kohta.

Kui mõni teenija on palgatud ainult ühe teatud kindla töö peale ja ta töö jääb tööde päevaraamatu päevatabelitel arvestamata, nagu eelpool nimetatud, siis teeme tööpalga lehel vastava märkuse: et teenija on palgatud sepaks, karjaravitsejaks jne., muud tööd üldse ei tee ja et tema tööaega pole arvestatud.

Palgavõlgade arvestamine.

Aruandeaasta lõppedes jääb harilikult ikka osa palka teenijaile tasumata või on nende poolt ette võetud. Need palgavõlgad ja ettemaksud tulevad kõik välja arvata ja nende võrra makstud palgsumma parandada. Käesoleva aasta palk on:

aasta alul ettemakstud palk,	
sellele juure „ jooksul makstud „	
„ „ „ lõpul võlgujäänud „	
nende summast tuleb maha:	
maha arvata: palgavõlg aasta alul,	
„ „ ettemakstud palk aasta lõpul,	
jääb käesoleva aasta palk.	

Palgavõlgu ja ettemaksusid võib arvestada kaheti: 1. isikute raamatu kaudu ja 2. palgalehtedel.

Isikute raamatus arvestades avame selles arve igale teenijale, kellega jäi tegemata lõpuarve, ja selle arve peal märgime, kuipalju jääme talle võlgu:

Samuti võib seda teha tööpalgalehel.

Nimi *K. Vint põllutööline*. Teenistusse astunud (kuupäev) *1. mail 1928. kuni 1. maini 1929.*

K. Vint oli tööl 1. maist 1928. kuni 15. novembrini 1928. a., lahus töölt omal soovil. 15. novembril lõpuarve tehtud. Saadaoleva palga elmisest aastast 100 kr. ja käesoleva aasta eest 7½ kuu eest 150 kr., kokku 250 kr. (kakssada viiskümmend krooni) olen kõik kätte saanud ja pole mul Otsara talu vastu enam mingisuguseid nõudmisi palga asjus.

Kui tööline on palka ette saanud või osalt võtmata jätnud, siis aasta lõpul kirjutatakse siia kõik üles, mis on ta ette saanud ja kui palju on talu talle võlgu. Tööline annab siin oma allkirja, nimetades, et see arvestus on õige.

Tööde päevaraamatus leidub veel üks tabel — muud iseäralikud töötasud: maatarvitamise, karjatamise, suguloomade tarvitamise

jne. eest. Oleme andnud kellelegi kasutada tüki maad, siis märgimegi tabelis, kuipalju andsime, mida ta selle teeb ja kunas tegi.

Kui töötasusaaja pidi tegema teatud hulga tööd tükitöö korras, siis seda tööd mujal enam ei nimetata — näit.: vilja kokkupanek vakamaade kaupa. Pidi ta aga päivi tegema, siis tuleb ta töö tööde

Mehetöö kokkuvõte 1928—29 a.

Tööde nimetus	Mai					Juuni jne.					Kokku aastas tundi	Mis arvel
	1—7	8—14	15—21	22—28	29—31	1—7	8—14	15—21	22—28	29—31 ehk 31		
Raamatupidamine ja asjaajamine . . .	17										128—	} 200 Juhatamise kulude arvele
Teede sillutus . . .											60	
Vallaküüdid . . .											12	
Hobuste talitus . . .	6										520	Hobusetöö
Masinate-riistade:												
veo- . . .											25,5	} 100 Masinate-riistade arvel
hobuse- . . .											74,5	
põllutöö- . . .												
rehe- . . .												
jne.												
Ehitiste											250	Ehitiste
Maaparandiste . . .											20	Maaparandiste
Kivide lõhkumine . .											100	Maa
Kunstv. ja jõusööda vedu	8										50	Ostutagavarade
Nisu	5											
Haljas kesa	20											
Kartul ja juurvili . .	11											} 1268
Kaer												
Oder jne.												
Sügisene künd											180	Väljakapitali
Viljamüük ja jahvatus											160	Maatoodete
Karjapidamine											100	Veistetoodangu
Piimavedu	2										50	"
Sigade											—	
Küttematerjali											120	Küttematerjali
Veski jahvatus	55											} 1250
Veski ehitus	4											
Väljaspool talu											230	
Toitluses												Väljaspoolsete tööde arve
Eratarvituses												
Kokku.	128										4598	
Ettevõt.perekond. . . .	68										2278	
Teenijad.	60										2320	

päevaraamatusse sisse kanda, töö tegemise päeval, päivilisena ja ta töötunnid tehtud töö nimetuse järgi märkida.

Tööde päevaraamatu kokkuvõte.

Tehtud töödest tuleb teha 3—5 kokkuvõtet: mehetöö, naisetöö, hobusetöö ja tarviduse järgi ka lapsetöö ja traktoritöö. Iga kokkuvõtte teeme erilehel järgmiselt:

Kirjutame nädalate tööd aasta läbi kõrvu ja võtame kokku aasta kokkuvõtteks.

Hobusetöö kokkuvõte tuleb aga teha ka tööriistade järgi, käesolevas aruandes jaguneb hobusetöö ainult veo- ja põllutööks.

Hobusetöö kokkuvõte.

Tööde nimetus	Mai					Juuni jne.			A a s t a s			Mis arve
	1—7	8—14	15—21	22—28	29—31				kokku	Sellest		
										veos	põllu- tööks	
Juhat.	4								65	65		Juhat.
Piimavedu	4								428	428		Veistetood.
Vedu kunstv. nisule	1								1	1		Maaviljus
Nisu äestamine jne.	10								10		10	"
												"
Maaviljus kokku . .									2241	1340	901	
Sügisene künd . . .									360	—	360	

Tööd kokkuvõtte lehel kirjutame nii üksikasjalikult, et veod ja maaharimised nimetame lahus, siis on iga töö aasta kokkuvõte kas ainult vedu või ainult põllutöö, ja nii on kogu hobusetöö jagamine veo-, põllu ja tarviduse järele veel ka niidu- ja külvitööks hõlpus ja ei nõua mingit lisatööd.

Tööraamatu üldises kokkuvõttes arvame inimestöö kõik ühele alusele, nimelt mehetööks ehk normaaltööks. Selleks arvame naisetöö 0,5 ehk kaheksa kümnendikku mehetööst ja lastetöö 0,5 ehk pool mehe tööst.

Nii kui olid mõnel tööl mehed 50 tundi,
 naised 50 tundi ehk $50 \times 0,5 =$ normaaltunde . . . 40 "
 lapsed 50 " " $50 \times 0,5 =$ " . . . 25 "

Kokku " . . . 115 "

Nii on meil lõpuks ühel väikesel tabelil koos kogu aasta jooksul tehtud töö hulk selle otstarbe järgi ja ühtlasi märgime sel tabelil ka, kuipalju inimestööst on tehtud talupidaja perekonna poolt.

Seda kokkuvõtet kasutame pearaamatu täitmisel inimestöö ja hobusetöö kulu jaotamiseks taluosade ja talukäitise harude vahel.

Üldine tööraamatu kokkuvõte.

A r v e d	Inimtööd tundi				Hobuse tööd	Hobuse tööst	
	Naise		Mehe tunde	Kokku normaal tunde		Veo- tunde	Põllu- töö tunde
	Tehtud tunde	Nor- maal tunde					
Juhatamise kulu . . .	125	100	200	300	65	65	
Hobusetöö	50	40	520	560	—	—	
Masinateriistade . . .	25	20	100	120	25	25	
Ehituste			250	250	88	88	
Maaparanduste			20	20	12	12	
Maa	185	150	100	250	68	68	
Ostutagavarade			50	50	25	25	
Maaviljuse	787	630	1268	1898	2241	1340	901
Maa sügisene künd . .			180	180	360		360
Maatagavarade			160	160	208	208	
Veistetoodangu	1566	1252	150	1402	428	428	
Sigade	122	98	—	98			
Küttematerjali	175	140	120	260	65	65	
Kõrvaltöõnduste			1250	1250	450	450	
Tööd väljaspool			230	230	500	500	
Toitluse					120	120	
Eratarvituse					30	30	
Sellest tööst tegid	3035	2430	4598	7028	4685	3424	1261
teenijad	600	480	2320	2800			
perekond	2435	1950	2278	4228			

Tagavarade raamat.

Tagavarade raamatus arvestame talu tagavarade ehk talus tarvitavate ainete läbikäiku.

Tagavarade raamat peab näitama: 1. kust on saadud talu tagavarad: kas valmistatud talus, ostetud, laenatud või soetatud mõnel muul teel; 2. kuidas tarvitati talu tagavarad, kas need müüdi, laenati teistele, söödeti hobustele, veistele või sigadele, külitati põllule, tarvitati toitluses jne.

Põllumajandusliku Raamatupidamise talitise poolt kokkuseatud tagavarade raamatus on ettenähtud peale tagavarade läbikäigu arvestamise ka veel loomade läbikäigu, toitmispäevade, karjatamise ja taluosade vastastikku andmiste ülesmärkimine.

Tagavarade läbikäiku arvestame järgmiselt: igale ainele määratakse raamatus oma lehekülj, millel märgime selle saamised ja väljaandmised.

Näitest selgub arvestamise käik. Sissekanded tuleb teha jooksvalt läbi aasta ja siis aasta lõpul võtame kokku korraga terve aastase läbikäigu, mis näitab, kuipalju ja kust saime, kuhu ja kuipalju tarvitasime.

(tagavara nimetus)

mõõt	Kuu ja päev	Tõendi nr.	Sissetulek				Väljaminek									
			Algselt	Saak	Ost	Kokku	Kulviks	Toitlusele	Palgaks	Veskile	Veiste	Müüdüd	Kokku	Vääratus	Ülejääk	
			kg.	kg.	kg.	kg.	kg.	kg.	kg.	kg.	kg.	kg.	kg.	Kr. S.	kg.	
Seis 1/V 1928. a.			400			400									400	
Toitlusele	8/V	Kassa leh. .						200					200		200	
Müüdüd	15/VII											200	200	36	—	
Pekstud	15/VII		1500		1500											1500
Külitud pd. nr. 1.	28/VIII	Kassa leh. .					600						600		900	
Toitlusele	3/IX							300					300		600	
Külitud pd. nr. 6.	4/IX						80						80		520	
Pekstud	8/IX	Kassa leh. .	1900		1900										2420	
Veistele	9/XI										660		660		1760	
Müüdüd												800	800	144	960	
Toitlusele								525					525		435	
Kokku			400	3400		3800	680	1025			660	1000	3365		435	

Raamatus on ette nähtud võimalus ka tagavara väärtuse üles-tähendamiseks. Seda pole vaja teha igal juhul, vaid ainult siis, kui väärtus oli teatav — ostes, müües ja laenates.

Tagavarade arvestuse tabeli viimane lahter — ülejääk — on tagavara-seisu märkimiseks ja seda võime üles märkida kas või iga sissekande järele, mille tõttu polegi tarvidust teha kokkuvõtteid kuu või nädala kaupa, vaid raamat näitab igapäev, kuipalju tagavarast peab olema alles.

Tagavarade raamatus on tagavarade läbikäigu arvestamiseks kahte liiki tabelleid — kaheleheküljelised ja üheleheküljelised.

Kaheleheküljelistel tabelitel arvestame neid tagavarasid, mille saamise ja tarvitamise võimalused on hästi mitmekesised; neil tabelleil on tagavara saamise allikate eritlemiseks 6 lahtrit ja tarvitamise otstarvete eritlemiseks 11 lahtrit.

Üheleheküljelistel tabelitel arvestame vähem mitmekülgse läbikäiguga tagavarasi — kunstväetised, jõusöödad jne., neil on saamise eritlemiseks 3 lahtrit ja tarvitamise otstarbe eritlemiseks 7 lahtrit.

Talus tarvitatavatatest ainetest ja materjalidest tuleb arvestada tagavarade raamatus eranditult kõiki talus valmsitatud aineid ja materjale: teravilja, koresööta, juurvilja ja muid tooressööte, piima, liha, mune, villu, nahka, kapsaid, õunu, puid, hagusid, ehitusematerjale jne.

Ostetavatest ainetest tingimata kunstväetist, mille tarvitamist tuleb raamatusse märkida põldude ja viljade järgi eraldi, jõusööta ja küttematerjale.

Muudest tagavaradest tuleb arvestada vaid neid, mille ostes pole veel täpselt teada, kuipalju ja milleks nimelt neid tarvitatakse (vaadake ka kassaraamatu pidamise seletusi).

Kui muretsetakse mõnda tagavara, mida tarvitatakse mitmeks otstarbeks ning muretsedes pole täpselt teada, kuipalju nimelt kuulub igaks otstarbeks, siis märgime selle tagavarade raamatusse ja selles näitamegi, mis otstarbeks see kulutati.

Kui sagedasti tuleb teha sissekandeid tagavarade raamatusse?

Tagavarade ostmisel ja müümisel kantakse iga üksik juht eraldi ja sellejuures märgitakse tõendi nr. lahtrisse, mitmendal kassaraamatu leheküljel seisab ost või müük, kui see sündis raha eest, või mitmendal isikute raamatu leheküljel seisab ost või müük, kui see sündis võlgu. Seda märgime: K 12 või J 4, mis tähendab: „Kassaraamatu lehekülg 12“ ja „Isikute raamatu lehekülg 4“.

See on tarvilik ainult kontrolli alla käivates või revideeritavates taludes ja see hõlbustab revideerimist.

Samuti kantakse raamatusse tagavarade andmised palgaks ja töötasudeks, nimetades, kellele antud, ja märkides, kus seisab see andmine arvestatuna palgasaajale, kas tööpalga lehtedel või tükitöölise tabelil.

Loomadele söötmist on kõige otstarbekohasem arvestada iga kuu. Kuu lõpul märgitakse raamatusse, kuipalju ja mida söödeti loomadele kuu jooksul. Seda tuleb arvestada nii täpselt kui vähegi võimalik. Järjekindlat sööda kaalumist või mõõtmist tehakse küll harva ja seda on seda hõlpsam teha, mida suurem talu. Kuid on juba küllalt ka väiketalusid, kus loomasööt nii või teisiti järjekindlalt mõõdetakse. On kord sellega harjutud, siis on tagavarade raamatu andmed usaldatavad. Ka on hõlpsam sööda arvestus seal, kus kari kontrolli all, seal võib loomasööda arvestamisel kasutada ka karjakontrollraamatute andmeid, kuid nende raamatute andmeid kasutades tuleb alati eraldi silmas pidada ka sööda tagavarade seisukorda, sest on tähele pandud, et kontroll-andmestik ja tegelik söötmine on mõnikord tublisti lahkuminev.

Nii oleks siin taluraamatupidamisest palju abi ka karja kontroll-andmestiku kontrollimiseks.

Kui järjekindel igakuine söödahulga arvestamine tekitab mõnele raskusi, siis on kõige otstarbekohasem määrata hobustele teatud heinte tagavara ja veistele teatud heinte tagavara, see korruga mõõta ja korruga hobustele ja veistele arvestada. Loomulikult ei või siis enam hobustele määratud heinte osast võtta veistele, või kui seda tehakse, siis tuleb võtmine varsti tasuda. Sedaviisi võib tagavarade raamatus arvestada korruga mitme kuu sööta. Nii võib kirjutada veistele korruga kogu juurvilja tagavara, kui neid ei söödetata teistele loomadele. Kui aga mõnd määratud söödast on aruan-

deasta lõpul — 1. mail — veel teatud osa alles, siis tuleb see mõõta ja tagavarade raamatusse sööda arvestuse lõpus märkida, et hobustele või veistele märgitud heintest või muust söödast pole kõik söödetud, vaid nii- ja niipalju on alles.

Jahude arvestamine.

Kui vili jahvatatakse teatud üheks kindlaks otstarbeks, siis võib seda märkida selleks otstarbeks terana. Tarvitatakse aga jahusid mitmeti — eriti loomajahud — siis tuleb nende läbikäiku arvestada eraldi. Ühe tabeli määrame loomajahude arvestamiseks. On jahvatatud kokku otri ja kaeru, siis märgime odrad ja kaerad — veskile — väljaläinuks ja sissekande seletuses märgime, et — loomajahudeks — kui need jahvatati segi, ja — odra- ja kaerajahudeks, kui jahvatati puhtalt. Loomajahude või odra- või kaerajahu tabelil märgime jahud veskilt saaduks. Edasi arvestame jahude tarvitamist, nagu harilikult.

Toitluses tarvitatud ainete arvestamine.

Toitluse arvele võib kirjutada korraga suuremad tagavarad, mis on kord selleks määratud. Nii kuhi või keldritäis toidukartuleid. Kui aga kartuleid antakse samast ka sigadele, siis on otstarbekohasem märkida kuu viisi, kuipalju kartuleid läks sigadele ja kuipalju toitlusele. Selleks otstarbeks läheb sagedasti igapäev peaaegu sama suur hulk. Mõned päevad tuleb vahetevahel täpselt mõõta, kuipalju läheb, ja selle järgi arvestada kuu tarvidus ja märkida raamatusse. Kui kartuli tagavara pole kõik koos, vaid mitmes kuhjas või salves, siis on need salved ja kuhjad muidugi mõõdetud. On otstarbekohane märkida siis kartuleid raamatus sissetulekusse kuhjade kaupa ja samuti ka nende tarvitamine. Siis tuleb iga kuhja lõpetades kontrollida raamatut, kas ülejääk raamatu järgi vastab tegelikule seisukorrale.

Kartulivõtmist suvel põllult arvestame ka selle järgi, kuipalju seda harilikult läheb, selleks vahetevahel täpselt mõõtes päevast tarvidust. On otstarbekohane määrata kartulite toomiseks mõõdetud nõu, ja kui tarvitatud nõude arv üles märgitud, siis saame täpselt kätte ka kogu tarvitatud hulga.

Aiasaadused. Suuremal hulgal toitlusele sügisel antud aiasaadused, kui neid tarvitatakse ainult toitluses ja nende müük on juhuslik, kirjutame tagavarade raamatusse kõik ühele lehele.

Toitlusele antud aiasaadused.

Kapsaid	1500 kg	à 4 senti	Kr. 60.—
Kaale	300 "	à 5 "	" 15.—
Porgandeid . . .	3000 "	à 10 "	" 30.—
Õunu	500 "	à 15 "	" 75.—

j. n. e.

Suve jooksul tarvitatud aiasaadused tulevad sisse kanda samuti ühele lehele üks kord nädalas. Et suvel võetavad aiasaadused harilikult väga mitmekesised, siis on raske neid kõiki eraldi üles lugeda ja need kanname raamatusse nende hinnatud rahalise väärtuse summas, kõik koos, üksikuid aiasaadusi nimetamata. Hinnata tuleb neid lähema turu hindade järgi.

Igapäev toitudele võetavaid aineid — piim, munad, samuti eelpoolnimetatud kartul ja aiaviljad — on otstarbekohane üles märkida erikaustikus. Selleks teeme järgmise tabeli.

..... kuul toitluses tarvitatud.						
Kuupäev	Soe piim lt.	Kooritud piim lt.	Munad tk.	Kartul 1 korv 4 kg.	Aiavilja Snt.	
1	2	1	3	1	15	
2	3	2	—	1	25	
3	1	2	1	—	10	
4	1	2	4	1	45	
.						
.						
30	4	1	—	—	50	
31	1	3	—	1	30	
Kokku . .	80	60	70	24 4 96 kg.	11.45	

Selle tabeli kokkuvõtte kanname kord kuus tagavarade raamatusse üle.

Selleks otstarbeks võib tarvitada ka Põllumajandusliku Raamatupidamistalitise poolt selleks otstarbeks kokkuseatud „Perenaise raamatut“.

Loomade läbikäigu arvestame järgmiselt:

Noorkari suurenes 1 pea võrra, noorkarja aastane juurekasv 313 kg.

Toitudele tapetud 4 vasikat, kokku 75 kg. liha.

Niisama arvestame kõigi loomade läbikäiku. Loomade läbikäigu ja eriti loomade juurekasvu õigeks hindamiseks on vähe märkida loomade arvulist läbikäiku. Selleks peame jälgima ka karja raskust.

Eriti tähtis on see noorkarja, lammaste ja sigade juurekasvus, mida õieti ei saagi teisiti mõõta kui ainult raskuse järgi. Hobuste ja sulgloomade juures jätame raskuse tähele panemata.

Juurekasvu suuruse kindlakstegemiseks tuleb aruandeaasta alul, s. o. 1. mail kaaluda kõik loomad. Aasta jooksul kaalutakse kõik loomad, mis tulevad karja juurde või lahkuvad karjast. Ka

Lehmad

	Sissetulek.					Väljaminek.					
	Seis	Ostet.	Üle- kantud	Kokku	Ra- kus	Toitus	Müü- dud	Üle- kantud	Seis	Kokku	Raskus
	tk.	tk.	tk.	tk.	kg.	tk.	tk.	tk.	tk.	tk.	kg.
1/V 1928. a.	3			3	1134						
Mullikas nr. 1 tuli											
lõpsma 5. juunil .			1	1	285						
Ostetud lehm.											
nr. 5 8. okt.		1		1	300						
Müüdud lehm nr. 3											
8. dets.							1				
Müüdud lehm nr. 1										1	360
10. märtsil							1				
Ostetud lehm nr. 6										1	400
5. aprillil		1		1	340						
1/mail 1929									4	4	1424
Kokku	3	2	1	6	2059		2		4	6	2184
Lehmade aastane juurekasv 1 lehm, karja raskus tõusis 2184 — 2054 = 125 kg võrra. Noorkari. Sün- dis											
Kokku	3	1	5	9	600	4	—	1	4	9	913

lõppemisel tuleb üles märkida lõpnud looma raskus. Raskuse määrame muidugi järjekindlalt loomade eluskaalus. Aasta lõpul kaalutakse kari jälle ja nende andmete põhjal arvestamegi juurekasvu.

Toitusel tapetud loomad või ka müügiks tapetud loomad tuleb raamatu tabelis märkida nende eluskaalu raskuses enne tapmist, kuid sissekande seletuse tekstis tuleb märkida ka lihakaal.

Loomade kaalumine on kaunis raske. Lehmade elusraskuse võib määrata mõõdurihma abil, kuid noorkarja raskuse määramisel pole rihmamõõt enam kuigi täpne. Siiski on ka need andmed kõlblikud juurekasvu määramiseks, sel teel selgitame juurekasvu ikkagi hoopis ülevaatlikumalt, kui ilma mingi raskuse selgitamiseta.

Raskuse määramist tuleb aga teha järjekindlalt. Veistel tuleb seda määrata ja arvestada noorkarjal eraldi ja lehmadel eraldi. Vahetegemine mullikate ja vasikate vahel pole tähtis. Lõpsmatulnud mullikate elusraskus tuleb määrata ja üles märkida kaks nädalat pärast poegimist.)*

*) Sellekohased juhatused leiata „Põllumehe kalender käsiraamatust“.

Peale tagavarade arvestame tagavarade raamatus ka toitmispäevad. Selleks, et toitmiskulusid jaotada inimestöö kuluks — teenijate toitmise ja eratarvituseks — talupidaja perekonna toitmise, peame teadma, kuipalju isikuid ja kes nimelt olid toitluse ülalpida-misel aasta jooksul.

Toitmispäevade kokkuvõte.

Toidetud isiku nimi	Tegevus või vahe-kord perekon-naga	Vanadus	Toitmispäevi kuu jooksul					Kokku aastas	a	Normaal-päivi
			Mai	Juuni	Juuli		Aprill			
Külalised	mehed	—	1	—	—		—	5	1	5
"	naised	—	2	—	—		—	10	1,8	8
"	lapsed	—	—	—	—		—	—	0,5	—
J. Kuslap	perem.	48	30	30	31		30	330	1	330
M. Kuslap	peren.	45	31	30	31		30	360	0,8	288
R. Kuslap	poeg	20	—	10	31		—	136	1	136
T. Kuslap	tütar	18	—	—	20		—	30	0,8	24
K. Kuslap	poeg	8	—	30	31		—	200	0,6	120
S. Kuslap	tütar	4	31	30	31		30	365	0,2	75
K. Vint	sulane	34	28	30	31		—	200	1	200
E. Tikk	tüdruk	22	10	5	15		—	75	0,8	60
	päeviti									
R. Toba	kontroll-assistent	20	1	2	1		1	14	1	14
E. Ots	sulane	25	—	—	—		30	100	1	100
Kokku										1360

Neist 1360 normaal toitmispäevast on talupidaja perekonna toitmist või eratarvituse arvel 986 toitmispäeva; teenijate toitmist või inimestöö arvel 360 päeva ja kontroll-assistendi toitmist või veis-tetoodangu arvel 14 päeva.

Toitmispäevade kokkuvõtet peetakse üks kord kuus. Kui inimesi on vähe, siis seisab kuu jooksul küll meeles, kuipalju keegi oli ära ja kuipalju käis külalisi ja selle järgi arvatakse igapäevale toitmispäevad kuu jooksul, seda saab kontrollida ka tööde päe-varaamatu järgi nende kohta, kes käivad tööl.

On aga inimesi enam ja on need liikuvad, siis tuleb selleks teha eritabel eelmise eeskujul ja märkida toitmispäevad ja sellel kas kord nädalas või ka igapäev. Sellest registrist kirjutame kuu kokkuvõtte raamatusse.

Kui on tehtud toitmispäevade aasta kokkuvõte, siis arvame kõigi isikute toitmispäevad normaal toitmispäevadeks, võttes alu-seks mehe toitmispäeva;

Mehe toitmispäev on 1 normaal toitmispäev

	Naise	"	"	0,8	"	"
14—18 a.	poisi	"	"	0,8	"	"
14—18 a.	tüdruku	"	"	0,7	"	"
8—14 a.	lapse	"	"	0,6	"	"
4—8 a.	"	"	"	0,4	"	"
1—4 a.	"	"	"	0,2	"	"

Kui normaal toitmispäevad arvutatud, võtame need kokku ja siis võtame eraldi kokku, kuupalju normaal toitmispäevi tuleb era-
tarvitusele, inimestööle ja muiks otstarveteks. Selle järgi jagame
pearaamatus toitmiskulud.

Karjatamise tabel.

Sellel märgime, kuupalju, kus ja mis loomi karjatasime. Kui
tahame arvestada loomapidamise tasuvust, siis peame arvestama ka
karjatamise.

Tabel on järgmine:

Karjatamise tabel.

Karjatatud maatiiki nimetus	Haljas kesa		Ristiku hädal		Metsa- karjamaa		Kokku	
Pind	0,5 ha		3 ha		15 ha			
Taimestiku iseloom ja arvatav saagisuu- rus kuiva heinana	Tugev kasv arvatav saak heina- na 1500 kg või 600 sü.		Hädala kasv nõrk. Arva- tav saak heinana 600 kg või 240 sü.		Nooremetsa alune. Arva- ta saak hei- nana 6000 kg heina või 2000 sü.			
	Päeva	sü.	Päeva	sü.	Päeva	sü.	Päeva	sü.
Noored hobused . .								
Tööhobused								
Hobused kokku . .								
Pullid	80	600	16	100	402	2000	498	2700
Lehmad			40	120	206	620	246	740
Mullikad								
Vasikad								
Veised kokku . . .								
Sead								
Lambad								
Kokku								
Ha-le sü	80	600 1200	56	220 70	608	2620 175		

Karjamaa saagi arvestus on raskepärane, kuna seda pole võimalik mõõta vahenditult. Seda mõõdetakse kaudselt karjatamise rohkuse ja loomade saagi järgi.*)

Kus on kari kontrolli all, seal määrab kontrollassistent üldise karjatamise hulga sööda ühikuis iga kuu. Seda arvu tuleb aga jagada nende maa-alade peale, kus loomad karjas olid.

Tabelis märgime esmalt karjatamise päevad. Toodud näites käisid lehmad karjas:

10. juunist	8. oktoobrini	4 lehma	117 päeva	või	468 karjat. päeva				
8. okt.	15.	"	5	"	6	"	"	30	"
K o k k u					123	"	"	498	"

Sellest ajast olid 4 lehma 1. juulist 20.-ni viki peal kokku 80 karjatamise päeva, ja 28. juulist kuni 6. augustini 8 päeva jooksul pool päeva korraga ristiku hädalal, see on 16 karjatamise päeva, ülejäänud 402 karjatamise päeva käisid lehmad metsakarjamaal.

Noorkari, 2 looma, käis väljas samal ajal 123 päeva jooksul 246 päeva, millest 20 päeva või 40 karjatamispäeva ristiku hädalal ja ülejäänud 206 karjatamispäeva metsakarjamaal.

Kontrollandmetel on lüpsikarja karjatamist 2700 sü., see teeb ümmarguselt 5,5 sü. päevas.

Viki karjamaad hindame kasvu järgi, soovitav on mõned lapid prooviks niita ja saagi rohkus määrata. Kui selle järgi leidsime, et viki maalt saaksime umbes 6000 kg. toorest vikki, siis määramegi sellele vastavalt viki saagi 600 sü., 80 karjatamispäevale teeb see 7,5 sü. päevas.

Ka ristiku hädalat võib nii ligikaudu hinnata, kuna hädal oli nõrk, siis jagame ülejäänud sü. nii, et ristiku hädalale tuleb vaid pisut enam kui metsakarjamaale, ristikule 16 p. à 6 sü. teeb ümmarguselt 100 sü. ja ülejäänud 2000 sü. metsakarjamaale, mis 402 päevale annab päeva kohta ümmarguselt 5 sü.

Karjatamise sü. arvu võib aga määrata ka saagi ja üldise loomade söödatarvete järgi. Sellekohased juhatused leiduvad karja kontrollraamatutes.

Noorkarjale on arvatud 3 sü. päevas. Kus kari pole kontrolli all, seal võib määrata karjatamist arvatava heinasaagi järgi. 1 puud ehk 16 kg. karjamaa arvatavast heinasaagist vastab 4 puudale ehk 66 kg. toorest rohtu ja see annab 10 kg. söötühikut.

Kui on arvata, et karjamaa võiks anda 25 pd. heinasaaki hektarilt, siis võib arvata, et see annaks 250 sü. 25 pd. heinu vastab küll vaid 130—150 sü., kuid rohuna on selle toitvus suurem ja rohi kasvab ju ka järjest juure.

*) Selle kohta vaadake pikemalt: „Niit ja karjamaa 1“ A. Juhanson. Karjamaade saagid ja nende arvestus.

Tagavarade raamatu kokkuvõte.

Mis arve	Maatoodete											Ostutagavarade								Küt- te mat.	Veised toodangu		Veis- te	Hobus- te	Sig- ga- de					
Nimetus	rukis	nisu	oder	kaer	vikk	kartul	juurvili	põlluhein	niiduhein	sulvilja põhk	alus põhk	klind	sojakook	linas, kook	päevalille- kook	maapähk- lakook	superfos- faat	kaalisool 40%	tsilli	pund	täispiim	kooritud piim	lehmad noorkari	töö	noored	sead	Mis arvel			
	kg	kg	kg	kg	kg	kv.	kv.	kv.	kv.	kv.	kv.	kg	kg	kg	kg	kg	kg	kg	kg	sl.	lt.	kg	tk	tk	tk.	tk.	tk.			
Seis 1/V 1928 .	400	—	750	1200	200	16	—	10	12	55	22	295		130					10	12			3	3	3		1	Saadud	Alginventari Maaviljuse Veistetoodangu Kassa Isikute Veiste Hobuste Veiste	
Saak	3400	300	3680	2680	400	40	100	110	120	113	73										15100	5187					2			
Ost kassa kaudu												905	1000	100		400	1700	1000	350	7			2	1			1			
Ost arvel																							5			1				
Sündinud																							1							
Üle kantud . . .																														
Saadud kokku	3800	300	4430	3880	600	56	100	120	132	168	95	1200	1000	100	130	400	1700	1000	360	19	15100	5187	6	9	3	1	3			
Toitlusele	1025	300	1000			13														12	1095	2737		4			1	Andnud	Toitluse Hobusetöö Veistetoodangu Sigade Maaviljuse Viljakapitali Kassa Isikute Veiste	
Hobustele				2000			20	80	30	40	21				130	400														
Veistele	66		120	700	200		80	30	39	91	37	1200	1000	—							850									
Sigadele			500			7,5																2450								
Külitud ja maa- toodangiks tarv. Müüdud raha eest	680		700	600	200	8,5											1100	650	200	5										
Müüdud arvel . .	1000		2000			20				30	20											13155		2		1				
Üle kantud																								1						
Väljaant. kokku	3365	300	4320	3300	400	49	100	110	109	131	78	1200	1000	—	130	400	1100	650	200	17	15100	5187	2	5	1	—	1			
Seis 1/V 1929 .	435	—	110	580	200	7	—	10	23	37	17	—	—	100	—	—	600	350	160	2	—	—	4	4	2	1	2		Lõppinventari	

Samaselt võib hinnata ka hädalat. Vikil tuleb arvata arvata-
vat toorerohu saaki kilogrammides ja jagada see 10-le. 1 ha vikki an-
nab 5000 kuni üle 15000 kg. toorest rohtu, mis vastab 500—1500 sü.
Taluosadevahelise ainete läbikäigu arvestamine.

Tagavarade raamatu lõpus on veel tabelleid taluosade cma-
vaheliste andmiste arvestamiseks. Need on juhuslikkude
andmiste arvestamiseks, millele pole mõtet raisata tervet lehekülge
tagavarade raamatus. Need andmised tulevad, sisse kandes hulka,
otsekohe ka rahas hinnata.

Toitlusmajanduse andmised.

Talukäitisele — tuhk väetiseks. Tuhk sisaldab kaalit um-
bes 8% ja fosforit 3%, kunstväetise hindadega hinnates on tuha hind
keskmiselt 3 kr. kvintaal (= 100 kg.) või 50 senti puud.

Leiba hobustele ja lammastele ja muud juhuslikud andmised
toitluse tagavaradest.

Eriti tuleb aga üies märkida ja hinnata toitluse jätted, mis
antakse harilikult sigade söödaks. Toidujätteid hindame kõige ots-
tarbekohasemalt kartulite järgi.

Tuleb arvata, kuipalju tuleks sigadele süüa kartuleid enam,
kui poleks toidujätteid. See kartulihulk vastavas hinnas ongi jätete
väärtus. Seda märgime üles kord kuus.

Ka hinnatakse meil jätteid keskmiselt 10 senti pang.

Kõrvaltöönduse andmised. Siin märgime kõik kõr-
valtöönduste juhuslikud andmised teistele taluosadele. Kui on kõr-
valtööndusena veski ja sealt saadakse mativilja, siis tuleb see sisse
kanda vastava vilja tabelisse, märkides sissetulekusse „mativilli“.

Eratarvituse andmised.

Siin on harilikult eratarvituse varanduse osade andmine teis-
tele taluosadele, näit., riideid ja muid tarbeid palgaks taluteenijaille.

Tagavarade raamatust teeme tagavarade ja ka loomade läbi-
käigust kokkuvõtte tabelil. Sellega on kogu tagavarade raamatus
läbikäik korraga silma ees, mis hõlbustab selle tarvitamist pearaa-
matu koostamisel.

Maaraamat.

Maaraamatu otstarve on koguda andmeid külvikorrast, põldu-
de väetamisest, harimisest, seemendamisest ja saakidest.

Külvikorra ja saakide tabelid maaraamatus täidetakse tarvidu-
se järgi. Nende täitmine on lihtne, tabelist arusaadav ja nende tabe-
lite andmeid ei kasutata aruande tegemisel. Need on talupidajale
enesele pikemaajalise ülevaate võimaldamiseks, kuna nende täitmine
on ette nähtud kümne aasta jooksul.

Peale nimetatud tabelite on maaraamatus üksikute maatükkide
tabelid. Neil tabelleil märgime iga erinevalt kasutatava maatüki koh-

Kulude nimetus	1928 Must kesa			1929 Rukis			1930 Põlluhein			1931 Kaer		
	(vilja nimetus)			(vilja nimetus)			(vilja nimetus)			(vilja nimetus)		
	aeg	kg	Kr. S.			Kr S.			Kr. S			Kr. S
Väetus: seis aasta alul			—			118 29			40 —			20 —
Antud lauda väetist . . .	juuni	50 000	—									
Superfosfaat	aug.	646	45 40									
Kaalisool 40%	aug.	365	40 34									
Tšiili	apr.29	125	32 52									
Kokku			118 29			118 29			40 —			20 —
Sellest tootmiskulusse . .			—			78 29			20 —			10 —
Väljakapitali			118 29			40 —			20 —			10 —
Harimine: seis aasta alul			—			—			—			36 —
Sügisene künd			—			—			36 —			12 —
	Sõnnik veetud ja sisse küntud 30/V—15/VI. Kõrdu 20/VII. Külv 10 sept. Oras kasvas ja võrsus hästi. Lumme jäi külmanud maal.			Lumi läks 10 apr. 1/4 orast on lume all kannatanud, 30. apr. külitud tšiilit Hein külitud 10. mail. Rukis õitses tugevamini 25.—28. juunil. Õitsemise lõpp sajune. Valmis ja lõigatud 14.aug. Heina orashea			Heina-oras kevadel hea. Niit 5. juulil. Kuivas hästi. Nädala kasv nõrk. Kooritud 10.aug. Küntud 20 sept.			Kevadel libistatud ja äestatud. Külv 8.mail. 1.—20. juunini põud, jäi õredaks. lõikus 20. sept. 2/3 põldu jäi kündmata.		
Kokku harimine									36 —			48 —
Sellest tootmiskulusse . .									—			36 —
Väljakapitali			—						36 —			12 —
Seeme: seis a. alul . . .			—			108 —			150 —			
Rukis	sept.	600	108 —									
Põlluhein						150 —						
Kaer										8/V	700	168 —
Kokku			108 —			258 —			150 —			
Sellest tootmiskuluks . .			—			108 —			150 —			168 —
Väljakapitali			108 —			150 —			— —			— —

ta — põllu, niidu ja ka karjamaa kohta, —, mis sündis sellel maatükil igal aastal.

Igale maatükile määratakse oma tabel ja sellel märgitakse iga aasta 10 a. jooksul, kuidas seda väetati ja hariti ja mis vilja seal kasvas.

Maaraamatus selgitame eeskätt väetise tagavara mullas. Andes põllule väetise, tarvitavad otseselt väetist saanud taimed seda vaid osaliselt ning osa jääb mullasse järelviljade kasuks. Kulude arvestuses peame püüdma jagada neid võimalikult õiglaselt. Selleks arvame väetise kulust vaid osa väetatud viljale ja osa jagame järelviljadele. Väetuskulude jaotusel toimetatakse kaheti: Dr. E. Laur arvab viljale antud väetiselt pool väetatud vilja kuluks ja pool jääb järelviljadele ning igale järgnevale viljale ülejääk eelviljast + antud väetis ja sellest summast jälle pool kuluks ning pool jääb mullasse järelviljadele.

Näit. rukkile andsime	Kr. 100.— eest.
Sellest rukkile Kr. 50.— ja alles jääb	" 50.—
Rukkile järgnes kartul, see sai	" 80.—
Kokku	Kr. 130.—
Sellest kartulile Kr. 65.— ja alles jääb	" 65.—
Kartulile järgnes oder, see sai	" 35.—
Kokku	Kr. 100.—
Sellest odrale Kr. 50.— ja alles jääb	" 50.— jne.

Selliselt jaotatakse ainult kaali-, fosfori- ja laudaväetis, kuna lämmastikväetise kulu arvatakse täielikult väetatud vilja kuluks. Laudaväetise kulu arvestus on toodud eraldi kalkultatsioonide osas (v. lhk. 154).

Maaraamatusse kanname väetised esialgu ainult hulgas, kui aruande koostamisel selguvad hinnad, siis märgime juure ka rahalise väärtuse ja jagame selle pooleks — pool väetatud viljale ja pool järelviljadele.

Need väetised, mis on antud sügisel kesale, heinamaale ja mis välja külitud varakevad, enne 1. maid, need jäävad alles väljakapitalina täies väärtuses, sest neist pole veel kasvanud vilja.

Jagades väetuskulu summa tootmiskulu ja väljakapitali osaks, tuleb silmas pidada, et jagamisele kuuluvad ainult P ja K ehk fosfori- ja kaaliväetised, kuna N — ehk lämmastikväetised tuleb arvata kõik täielikult seda saanud vilja kuluks.

Jaotades arvame tootmiskulusse pisut üle poole, jättes väljakapitali ümarikud summad.

Maaraamatu andmeid väetuse kulust kasutame pearaamatus maaviljuse kulude selgitamisel ja pärast ka üksikute viljade tootmiskulude kalkuleerimisel.

Peale väetuseandmete märgime maaraamatusse ka sügisesed künnid, nimelt küntud maa-ala suuruse ja künni kulu rahalises hindamises, nii nagu see selgub aasta lõpul pearaamatu järgi.

Samas kirjeldame sõnadega üldist põllu-harimise käiku ja märgime üles tähtsamad nähtused taimekasvu ajal, mis võisid mõjuda saagile, kas seda kärpides või ka tõstes.

Siis märgime veel seemne.

Kesale külitud rukis ei lähe selle aasta kuluks, vaid jääb väljakapitali. Samuti ka heinaseeme. Toodud näites on heinaseeme arvatud vaid ühe aasta peale. Harilikult peetakse seda aga kolm aastat.

Kaheaastasel pidamisel tuleks 1. niiduaasta kuluks arvata pool ja teisele samuti pool seemne väärtusest.

Kolmeaastasel pidamisel tuleks arvata järgmiselt: 1. a. — $\frac{2}{5}$; 2. a. — $\frac{2}{5}$ ja 3. a. — $\frac{1}{5}$. Kui põllu seemendus maksis 150 kr., siis arvestame seda kolmeks aastaks järgmiselt:

Seeme külitati 8. mail 1927. a., maksis	Kr. 150.—
1. mail 1928 seisab inventaris	„ 150.—
1928—29. a. kuluks arvatud $\frac{2}{5}$ ehk	Kr. 60.—
1. mail 1929 seisab inventaris	„ 90.—
1929—30. a. kuluks arvatud $\frac{2}{5}$ ehk	„ 60.—
1. mail 1930 seisab inventaris	„ 30.—
1930—31. a. kuluks arvatud $\frac{1}{5}$ ehk	„ 30.—
1. mail 1931 seisab inventaris	—

Nõnda näeme maaraamatus, kuidas väetasime igat põldu või maatükki, kuidas harisime, seemendasime ja kuidas kasvas vili.

Seda kõike 10 a. üksteise kõrval. See raamat on peale aruande tegemise tähtis tegelikule põllumehele selles, et hoiab koos 10 a. kogemused põldude harimises ja väetamises.

Siit leiab põllumees alati iga maatüki kohta, mis tema seal kunagi teinud ja kuis läks see korda.

Nimetatud andmeid märgime mitte ainult põllumaa kohta, vaid üldse iga haritava ja väetatava maatüki kohta, oli see põld, nut või karjamaa.

Pearaamat.

Pearaamatus kujutame talu aastase tegevuse üksikutel arvetel. Kuipalju arveid pidada, oleneb sellest, kui üksikasjalikult soovime jälgida talu tegevust. Igal arvel kujutame üht osa talu tegevusest, ühe osa talu varanduste kasutamist ja selle tulemusi.

Eelpool oli lühidalt arvetel kujutatud talu tegevus jaotatuna nelja taluossa.

Nüüd käsitleme talu tegevuse kujutamist arvetel, kui talukäitis on omakorda jaotatud harudesse, nagu eelpool kirjeldatud.

Pearaamatu saame kokku eelnimetatud raamatute ja neist tehtud kokkuvõtete järgi.

Pearaamatu koostamist algame alginventari arvega, mis kujutab talu varanduste väärtust aasta alul ja näitab, kuipalju sellest varandusest kuulub talupidajale või on tema puhtvarandus ja kuipalju kuulub võõrastele või on tema võlad.

Alginventari arve koostame inventari-raamatu järgi, nagu seda juba tegime näites eelpool.

Pearaamatu pidamist ja arvete koostamist käsitlen nüüd nii, nagu tuleks koostada talu pearaamat eelpool näidetes toodud andmete põhjal. Nende andmete täienduseks toon veel üksikasjalikuma varanduse nimestiku, mis vastab meie näidete andmestikule. Inventuur on tehtud 1. mail 1928. a. ja 1. mail 1929. a. Alginventar või seis 1. mail 1928. a. on toodud väljakapitali osas ilma sügisese künnita ja laudaväetise tagavarata, oletades et need jäid inventuuri tegemisel selgitamata andmete puudusel. Või kui tahetakse üle minna ühekordselt raamatupidamiselt kahekordsele, siis kujutab see alginventar hindamist ühekordse raamatupidamise tarvis. Pearaamatu pidamisel selgub, kuidas tuleb pearaamatus arvestada selliseid arvestuse vahesid, et need ei mõjutaks tasuvuse suurust.

Lõppinventar on toodud siin täielikult väljakirjutatuna, kuid pearaamatu koostamise alul on tähtis, et hinnatud oleksid: loomad, masinad ja riistad, rahakapital, toitluse ja kõrvaltööstuse aktivad — muud varanduse osad tulevad hindamisele mitte enam vabalt, vaid nende hindamist on otstarbekohane läbi viia pearaamatu andmetel vastavate arvete lõpetamisel.

1. Alginventari arve. V. arve nr. 1 lhk. 126.

Alginventari arve koostame inventariraamatu järgi. Arve „saanud“ poolele märgime võlad ja puhtvaranduse. Võlad jagame nende iseloomu järgi mitmesse liiki ja arvestame igat liiki võlgu eriarvel, et võlgadega koormatus oleks ülevaatlik ka võlgade iseloomu järgi. Võlad jagame kolme liiki:

1. Pikaajalised võlad. Need on maa- ja muu kinnisvaraga kindlustatud laenud. Maapanga laenud, maaparanduse-, ehituse- ja ka inventarilaenud, mis pikaajalised. Ka tuleb nende laenude alla arvata renditud maa ja ehitiste väärtus. Aktivasse tuleb üles võtta kõik varandus, mida talus kasutatakse, kas on see oma või mitte. Passivas näitame, kuipalju kogu kasutatavast varandusest kuulub talupidajale ja kuipalju on laenatud — ka rentimine on sisuliselt laenamine, kuid mitte rahas, vaid kapitali laenamine maana, maaparandistena ja ehitistena.

2. Vekslid. Vekslilaenu iseäralduste tõttu on soovitav neid arvestada lahus muudest laenudest eriarvel.

3. Muud jooksvad võlad. Lahtised arved kauplustes ja ühisesustes, piimaühisustelt ettevõetud avansid, teenijatele võlgujäänud palk, maksmata võlaprotsendid ja muud juhuslikud võlad, mille tekkimine ja tegemise põhjused on märgitud isikute raamatus.

Inventariraamat.

	1. mail 1928. a.				1. maiks 1929. a.			
	Arv	Üksu- se hind	Kokku		Arv	Üksu- se hind	Kokku	
			Kr.	S.			Kr.	S.
Aktiva.								
1. Maakapital	ha	—			ha			
Põldu	16,5	120	1 980	—	16,5	127	2 095	50
Niitu	10	120	1 200	—	10	120	1 200	—
Karjamaad	14,7	50	732	—	14,7	50	732	—
Kokku	41,2		3 912	—	41,2		4 027	50
2. Maaparanduska- pital								
Eeltööd			—	—			27	58
Kokku			—	—			27	58
3. Ehitiskapital								
Elumaja			968	—			1 108	—
Saun			140	—			120	—
Laut ja tall			1 300	—			1 300	—
Ait			300	—			288	—
Rehi ja küünid . .			524	—			546	—
Ehitiste- ja õuealu- ne maa	1,2 ha		36	—			36	—
Kokku			3 268	—			3 398	—
4. Taimkapital								
a. Metspuu kapital . .			—	—			—	—
b. Viljapuu kapital . .			—	—			—	—
d. Väljakapital								
kunstväetis			71	95			156	11
Orased: rukki seeme	6 kv.	20	120	—	680 kg.	—	122	40
nisu "	1 kv.	25	25	—			—	—
heina "			150	—			150	—
Sügisene künd . . .			—	—			143	55
Laudaväetise taga- vara							423	69
Kokku			366	95			995	75
5. Loomkapital	vanadus							
a. Veised: lehm nr. 1 .	7 a.		210	—			190	—
" " 2	9 a.		150	—	müüdnud 10/III	100	—	—
" " 3	11 a.		110	—	müüdnud 8/XII	80	—	—
" " 4					3 a.		250	—
oma kasvat. lehm nr. 5					6 a. ost. 8/X		200	—
ostetud					8 a. " 5/IV		150	—
" " "								
Ülekanne: veised . .			470	—			790	—

	1. mail 1928. a.				1. maiks 1929. a.			
	Arv	Üksu- se hind		Kokku	Arv	Üksu- se hind		Kokku
		Kr.	S.			Kr.	S.	
Ülekanne: veised .				470 —				790 —
Noorkari nr. 1 . . .	2 a.			180 —	lehm nr. 4			—
„ 2 . . .	1 a.			100 —				180 —
„ 3 . . .	4 k.			50 —				130 —
„ 4 . . .					8 k.			90 —
„ 5 . . .					2 näd.			10 —
Kokku veised . . .				800 —				1 200 —
b. Hobused: Miku . . .	7 a.			260 —				240 —
Juku . . .	9 a.			220 —	müüdud märtsis			—
Must . . .	9 a.			220 —	1 aug.			200 —
Mall sünd.								80 —
Kokku hobused . . .				700 —				520 —
d. Sead: põrsaid . . .	1			30 —	1			30 —
sigudikke . . .				—	1			60 —
Kokku sead . . .				30 —				90 —
Kokku . . .				1 530 —				1 810 —
6. Masin-riistkapi- tal								
Veo- ja sõiduriistad				306 —				302 —
Hobuseriistad . . .				84 15				79 45
Maaharimise riistad				244 —				243 —
Masinad ja muud põllutööriistad .				430 —				400 —
Maaparanduseriist.				4 80				10 —
Laudariistad . . .				63 20				56 55
Sigala riistad . . .				4 —				4 —
Talliriistad . . .				24 20				26 40
Aidariistad . . .				24 —				21 —
Piimatalituseriistad				45 60				45 60
Juhatamise riistad				7 —				7 —
Kokku . . .				1 236 95				1 195 —
7. Jooksev-käitis- kapital								
a. Maatooted:	kg				kg			
rukis	400	17	68 —		435	17	73 95	
oder	750	15	112 50		110	15	16 50	
kaer	1 200	15	180 —		580	15	87 —	
vikk	200	18	36 —		200	18	36 —	
kartul	1 600	3,5	56 —		700	3,5	24 50	
põlluhein	1 000	4	40 —		1 000	4	40 —	
niiduhein	1 200	2,5	30 —		2 300	2,5	57 50	
Ülekanne . . .				522 50				335 45

	1. mail 1928. a.					1. maiks 1929. a.				
	Arv	Üksu- se hind		Kokku		Arv	Üksu- se hind		Kokku	
		Kr.	S.	Kr.	S.		Kr.	S.	Kr.	S.
Ülekanne . . .				522	50				335	45
suiviljapõhk	5 500		1,5	82	50	—		1,5	55	50
aluspõhk	2 200		1	22	—	—		1	17	—
Maatooted				627	—				407	95
b. Küttematerjal										
puid	12 sl.		7	84	—	2 sl.		10	20	—
Kokku materj. . .				84	—				20	—
d. Ostutagavarad . . .	kg.					kg.				
Jõusööt: nisukliid . . .	295			44	25	—			—	
päevalille										
koogid	130			26	—	—			—	
linakoogid						100			20	65
Kunstväetis:										
tshiili salpeeter	10			2	55	160			40	96
superfosfaat						600			41	40
kaalisool 40%						350			38	50
Ostugavarad				72	80				141	51
e. Rahakapital										
raha kassas				12	70				59	92
nõudmised				156	22				33	27
ettemakstud võla- protsendid									31	—
Rahakapital				168	92				124	19
Kokku				952	72				693	65
Kokkuvõte.										
Maakapital				3 912	—				4 027	50
Maaparanduskapital				—					27	58
Ehitiskapital				3 268	—				3 398	—
Taimkapital				366	95				995	75
Loomkapital				1 530	—				1 810	—
Masin-riist. kapital				1 236	95				1 195	—
Jooksev-käitiskapital				952	72				693	65
Talukäitise aktiva				11 266	62				12 147	48
Toitluse aktiva				386	—				356	—
Kõrvaltöõnduse aktiva				1 200	—				1 950	—
Talu aktiva				12 852	62				14 453	48
Passiva.										
Pikaaajalised võlad				1 000	—				1 000	—
Vekslid				1 300	—				1 900	—
Muud võlad				896	44				551	53
Kokku				3 196	44				3 451	53
Puhtvarandus				9 656	18				11 001	95

Aktiva ja võlgade vahe on puhtvarandus ja selle märgime puhtvaranduse arvele.

Alginventari arve „andnud“ poolele märgime talus kasutatavad varandused ja jaotame need arvetele varanduste ja nende kasutamise iseloomu järgi.

Aktivakapitalid inventariraamatus.

Mis arvele kanda.

Maakapital
Maaparandiskapital
Ehitiskapital
Taimkapital:

- a. Metspuukapital
- b. Viljapuukapital
- d. Väljakapital

Maa arvele.
Maaparandiste arvele.
Ehitiste arvele.

Metsa arvele.
Aia arvele.
Väljakapitali arvele.

Loomkapital:

- a. Veised
- b. Hobused
- d. Sead
- e. Sulgloomad

Veiste arvele või lehmad — lüpsikarja ja pullid ja noorkari — noorkarja arvele.

Hobuste arvele.
Sigade arvele.
Sulgloomade või ka iga sulgloomaliik eriarvele — see oleneb sulgloomade pidamise tähtsusest.

h. Lambad

Lammaste arvele jne.

Masin-riist-, kapital
Jooksev käitiskapital

- a. Maatooted
- b. Küttematerjal
- d. Ostutagavarad

Masinate-riistade arvele.

Maatoodete arvele.
Küttematerjali arvele.
Ostutagavarade arvele. Kui ostutagavarade läbikäik suur, siis tuleb ühe arve asemel teha mitu, näit.: jõusööda, kunstväetise, petrooleumi, turba, õlide, raua, ehitusmaterjali, maaparandusmaterjali jne. arved.

e. Rahakapital.
raha kassas
nõudmised
ettetehtud kulud

Kassa arvele.
Isikute arvele.
nende iseloomu järgi sellele arvele, millel neid arvestame: võlaprotsendid — võlaprotsentide arvele, maksud — juhatamise kulude arvele jne.

Selle jaotuse tarvidus ja võimalused selguvad edaspidises pearaamatu koostamise käsitluses, millest selgub iga arve otstarve.

On alginventari arve nõnda koos, siis

2. koostame kassa arve, v. arve nr. 2 lhk. 126 kassaraamatu kokkuvõtte järgi.

Kassa arve „saanud“ poolele kirjutame

sissetulekud:

seis aasta alul

Sissetulekud isikute raamatu järgi: summad, mis isikud maksid kassasse nende arvete katteks või summad, mis ise laenasime

Sissetulekud pikaaja peale tehtud laenudest

Vekslite diskont

Sissetulekud toitlusest

Juhuslikud sissetulekud tööliste palgade arvel, palga tagasimaksud

Sissetulek hobuste müügist

Sissetulekud veiste müügist, ka liha ja nahkade müügist

Sissetulekud piimast ja pulli paarituserahad

Sissetulekud võõraste loomade karjatamisest

Vilja ja muude maatoodete müügist

Sissetulekud vedudest ja muist toist väljaspool talu

Sissetulekud mitmesuguste materjalide ja tagavarade müügist

Kõrvaltöönduste sissetulekud

Eratarvituse sissetulekud

Kassa arve „andnud“ poolele koostame kassaraamatu väljaminekute kokkuvõtte järgi.

Kassa väljaminekud:

Võla tasumine või raha laenamine teistele, isikute raamatu järgi

Pikaajalise laenu tasumine

Vekslite tasumine

Toitluse kulud, toiduainete, tarbete ja riistade ostmine

Palgad, töötasud, teenijate arstiabi, kingitused teenijatele

Juhatamise kulud

Hobuste ostmine

Hobuste pidamise kulud, raudamine, arstiabi jne.

Masinate-riistade ostmine, parandamine, kindlustamine

need tuleb märkida:

Alginventari arvele.

Isikute arvele.

Pikaajaliste laenude arvele.

Vekslite arvele.

Toitluse „

Inimestöö „

Hobuste „

Veiste arvele; kui veiste arve asemel peetakse lüpsikarja ja noorkarja arveid, siis tuleb ka sissetuleku jaotuses pidada seda vahet.

Veistetoodangu arvele.

Maaviljuse „

Maatoodete „

Välispoolsete tööde arvele.

Sellele arvele, millel arvestame selle materjali muretsemist ja läbikäiku.

Kõrvaltöönduste arvele.

Eratarvituse „

tuleb märkida arvele:

Isikute arvele.

Pikaajalise laenu arvele.

Vekslite „

Toitluse „

Inimestöö „

Juhatamise kulude „

Hobuste „

Hobusetöö „

Masinate-riistade „

Ehitiste parandamine, uute ehitamine, tükitöö ja materjalid, kindlustus

Maaparandiste kulud, uute tegemine, vanade korrashoid, tükitöö ja materjalid

Maa puhastamine kividest, kivide lõhkumine

Juurvilja seeme, seemnevilja peitsid, kahjurite tõrjevahendid, viljade kindlustusekulud, kasvatatud vilja ja ka aida tagavarade kindlustus

Viljade ostu-, müügi- ja jahvatusekulud

Veiste ostmine

Veiste kontrolli kulud, arstimine, fosforhapulubi ja muud veisepidamise kulud

Sigade-pidamise kulud ja sigade juureost

Sulgloomade pidamise kulud ja juureost

Võlaprotsendid ja rendid
Erakulud
Küttematerjal

Jõusöödad
Kunstväetised
Petrooleum
Raud jne.

Heina-seeme

Kassa seis aasta lõpul

Kassa arve „saanud“ ja „andnud“ pooltel peab tulema kokkuvõttes sama summa nagu kassaraamatuski, ning alg- ja lõppseis peab vastama kassaraamatu ja inventariraamatu alg- ja lõppseisudele.

3. Järgmisena koostame isikute arve v. lhk. 127 isikute raamatu kokkuvõtte järgi. Isikute arvel on arvestatud koos nõudmised ja võlad, ja kui meil on mõlemaid, siis on isikute arvel kaks seisu.

Ehitiste arvele; kui ehitusematerjale muretsetakse suuremal hulgal tagavaraks, siis on otsustabekohasem selleks tehtud kulud kanda ehitusematerjali arvele.

Maaparandiste arvele.

Maa arvele.

Maaviljuse arvele.

Maatoodete arvele.

Veiste arvele või lüpsikarja ja noorkarja arvele.

Veistetoodangu arvele.

Sigade arvele.

Sulgloomade arvele.

Võlaprotsentide arvele.
Eratarvituse arvele.
Küttematerjali arvele.

Märgitakse iga ostutagavara eriarvele või ka ühisele ostutagavarade arvele.

Väljakapitali arvele.

Lõppinventari arvele.

Alginventari arve:
Nõudmised aasta alul.

Kassa arve:
Kassa arve väljaminekud isikute arvel, peavad vastama kassa arve summale.

Mitmesugused arved:
Isikute arve „saamised“ jaotatud arvetele, nagu kassa arve sissetulekud.

Lõppinventari arve:
Võlad aasta lõpul.

Alginventari arve:
Võlad aasta alul.

Kassa arve:
Kassa arve sissetulekud isikute arvelt, peavad vastama kassa arve summale.

Mitmesugused arved:
Isikute arve „andmised“ jaotatud arvetele, nagu kassa arve väljaminekud.

Lõppinventari arve:
Noudmised aasta lõpul.

Kassa sissetulekud isikute arvelt on isikute arve „andmised“ kassa arvele ja need summad peavad olema mõlemas arves ühesuurused. Samuti isikute arve „saamine“ kassa arvelt ja kassa arve „andmine“ isikute arvele. Kui need summad pole võrdsed, siis on kassa- ja isikute raamatu sissekannetes kuskil viga tehtud, mis tuleb üles otsida ja parandada.

Võib juhtuda sellest, et mõne raha saamise või maksmise kassas oleme unustanud märkida isiku arvele, sel juhul peab kassa arve summa olema suurem kui isikute arvel kassa summa. Kui seda viga pole, siis võib olla viga, et oleme isikute raamatusse kirjutanud vale summa.

Nende vigade otsimisel pole mõnikord teist teed, kui tuleb lihtsalt kõik sissekanded võrrelda. Võrdluse aluseks on kassaraamat, mis talupidaja seisukohalt peab olema õige, kui ta on järjest võrrelnud oma kassa tegelikku seisu raamatuga. Võrdlemisel vaadatakse kassaraamatu sissekanded järjest läbi ja need, mis peavad olema märgitud ka isikute raamatus, märgitakse viimases kohe erilise märgiga, et see summa vastab kassale. Võrdlemist jätkatakse seni, kuni vahe leitud. Loomulikult peavad isikute arve algseisud vastama alginventari arve ja seega ka inventariraamatu võlgade ja nõudmiste summale, ilma veksliteta ja pikaajaliste laenudeta.

4. Vekslite arve, v. arve nr. 4 lhk. 127, koostame vekslite registri järgi ja võrdleme summasid, mis vekslite arvel märgitud isikute ja kassa arvetele, summadega, mis neil arvetel märgitud vekslite arvele.

5. Pikaajaliste võlgade arve, v. arve nr. 5 lhk. 127, koostame eriväljavõttena isikute raamatust, mille teeme, nagu teiste isikuraamatu arvete kokkuvõtte, kuid ainult pikaajaliste võlgade kohta. Võrdleme samuti teiste arvetega. Toodud näites pikaaja-

line võlg Kr. 1000.— pole aasta jooksul muutunud, seda pole tasutud ega juure tehtud. Nii suur, kui see võlg oli aasta alul, jäi see ka aasta lõpul sama suureks ja märgime niisugusena lõppinventari arvele, mis kujutab varanduste ja võlgade seisuga aasta lõpul.

Need viis arvet koostame otse raamatute järgi ja need peavad olema täpselt kokkukõlas vastavate raamatutega ja raamatutest tehtud kokkuvõtetega. Peale arvete koostamise võrdleme kõik sissekanded, mis neil arvetel märgitud omavahelistena — silmas pidades, et mis üks arve „annab“, seda teine „saab“. Mis alginventari arve „annab“ kassa arvele, seda kasse arve „saab“ alginventari arvelt, mis vekslite arve „saab“ kassa arvelt — see on vekslite võla tasumist, seda kassa arve „annab“ vekslite arvele — see on kassa arvele väljaminek, kuid vekslite arvele sissetulek. Arvete vastastikku ülekannete võrdlemisel märgime summad mõlemal arvel mingisuguse märgiga, näit.: v.

Kassa arve.

	Kr.	S.		Kr.	S.
Isikute arve v.	352	13	Isikute arve v.	243	30

Isikute arve.

	Kr.	S.		Kr.	S.
Kassa arve v.	243	30	Kassa arve v.	352	13

Võrdlemisel teeme võrreldud summade ette või ka taha märgi: v. See tähendab siis, et summa on mõlemal arvel võrreldud ja on õieti üle kantud.

On vastastikku ülekanded võrreldud ja märgitud, kanname kõik ülejäänud summad üle vastavatele arvetele. Teeme niipalju arvelehti, kui neil viiel koostatud arvel on arvete nimetusi. Algame alginventari arvega. Passivast on kõik summad juba üle kantud ja seega märgitud peale puhtvaranduse arve. Kirjutame puhtale arvelehele pealkirjaks „puhtvaranduse arve“, v. arve nr. 37 lhk. 161, ja kirjutame puhtvaranduse arve „andnud“ poolel: alginventari arve 9.656.18 kr., seega näitame, et alginventari arve sai puhtvaranduse arvelt 9.656.18 kr. või, et nii suur oli puhtvarandus aasta alul.

Seepeale märgime summad mõlemal arvel eelnimetatud märgiga tähenduseks, et see summa on üle kantud ja esineb mõlemal arvel õiges suuruses.

Niisama toimetame kõigi teiste veel märkimata summadega, tehes juure niipalju uusi arveid, kui on nende nimetusi koostatud viiel arvel. Siis kanname summad nende arvete peale edasi, ja kandes summa teisele arvele, märgime selle kohe mõlemal arvel, et alati oleks teada, missugused summad on kantud üle ja missugused mitte. Kuigi pearaamatu koostamine ja summade ülekandmine on väga

lihtne, kuid ülekantud summad märkimata, jääbki mõni neist üle kandmata ja pärast, kui selgub, et on tehtud viga, on selle otsimine üsna tülikas.

6. Kapitalide protsendinõudluse arve. V. arve nr. 6, lhk. 127.

Koostades käitiskulusid jätame neisse võtmata võlaprotsendid ja maa ning ehitiste pealt maksetava rendi. Võtame kokku kõik kulud võlavabas seisukorras, tasuvuse näitajaks on siis puhtsaak.

See on eriti tähtis siis, kui üksikute talude tasuvust tahetakse võrrelda. Siis on tähtis, et tasuvuse näitaja summa väljendaks ainult tegevuse tulemusi.

Võlgasid on igal talul erisuuruses ja nende protsendi võtmine kulude sekka teeks tasuvuse andmed kõlbmatuks võrdlemiseks.

Kuid kui tahetakse kulusid koormata peale palganõudluse ka kapitali tasuga, siis arvatakse käitiskulutisele juure veel ka protsendinõudluse kogu aktiva pealt. Kulude summat kutsume siis tootmiskuluks. Tootmiskulu näitab, kui suur peab olema kogusaak või sissetulek, et tegevuses oleks tasutud töö — palganõudlusena ja ka kapital — protsendinõudlusena.

Kui arvestame talukäitise tasuvust harude järgi ja selgitame ka harudes valmistatud toodete omahindu, siis käitiskulutise järgi arvestatud omahind näitab, mis toode maksab omale, kui kapitali kasu on arvestamata. Tootmiskulu järgi arvestatud toote tootmiskulu näitab, kui suur peab olema selle hind, et see annaks põllumehele tasu ta töö eest palga töötasu suuruses ja ka tasu tema kapitali eest arvestatud protsendinõudluse suuruses. Käesolevas näites viime läbi ka kapitalide protsendinõudluse arvestuse.

Kapitalide protsendinõudlus on arvatud Põllumajandusliku Raamatupidamistalitise poolt praegu 6*) prots. peale aktivast. Prot-sendinõudlus üksikute kapitalide pealt on aga erisuurune, selle järgi, kui püsiv on kapitali väärtus looduslikkude ja ka tulunduslikkude tingimuste mõjutuses.

Kapitalide protsendinõudluse määrad on seda madalamad, mida püsivam on kapital, nagu maa, maaparandised, ehitised, ja seda kõrgem, mida suurem on kapitali hoiuga seotud riisiko — nagu tagavarad, orased, loomad.

Kuna keskmine protsendinõudlus kogu aktivalt peab tulema 6% ümber.

Käesolevas näites on tarvitatud järgmised protsendimäärad:

Maakapital	4,5%	Loomkapital	7,5%
Maaparandiskapital	5 „	Masin-riist. kap.	7 „
Ehitiskapital	5,5 „	Jooksev käitiskap.	10 „
Väljakapital	8 „	Keskmine tuleb	6 „

Kapitalide protsendinõudluse arvestame kapitalide väärtuselt aasta alul alginventari arve järgi.

*) Põllumajanduslik Raamatupidamistalitise nõukogu poolt on kinnitatud järgmised protsendinõudluse määrad: maakapital 4,5%, maaparandusekapital 5%, ehitiskapital 5%, taimkapital 6% (metsapuunkapital 5,5%, viljapuunkapital 6% ja väljakapital 8%), loomkapital 7,5%, masin-riistkapital 7% ja jooksev käitiskapital 8%.

Protsendinõudluse summad kanname kapitalide protsendinõudluse arve „andmisena“ nende arvete „saanud“ poolele, millel arvestame vastavate kapitalide kasutamist.

Suurima osa protsendinõudluse summast kanname samale arvele, millele kandsime ka kapitalisumma alginventari arvelt, välja arvatud:

Kapitalide protsendinõudlus:	tuleb kanda:
Hobuste väärtuselt	Hobustetöö arvele.
Veiste	Veistetoodangu arvele.
Väljakapitalilt	Maaviljuse arvele.
Kassa seisuga ja nõudmistele väärtuselt	Kasude-kahjude arvele.

Protsendinõudluse kassa seisuga ja nõudmiselt kanname kasude-kahjude arvele seepärast, et nende kapitalide pealt harilikult tasu ei saa. Kui talu nõudmiselt on saadud protsente, mis on harilikult juhuslik, siis tulevad ka need kanda kasude-kahjude arvele.

Protsendinõudluste summad kapitalide järgi kirjutame kapitalide protsendinõudluse arve „andnud“ poolele, näidates, et see arve „annab“ selle kulunõudluse teistele arvetele. Kuid protsendinõudlus pole tegelik kulu ja seepärast tuleb see tulusse tagasi arvestada. Viimast näitame arve „saanud“ poolel, kust arve „sai“ protsendinõudluse, või millest tuleks see katta ettekujutatava väljamaksu korral.

Protsendinõudluse tootluse aktiivselt „saab“ arve tootluse tulu arvelt.

Protsendinõudluse kõrvaltöönduste aktiivselt „saab“ arve kõrvaltöönduse tulu arvelt — selle peab katma oma tuludest kõrvaltööndus.

Ülejäänud osa protsendinõudlusest peab katma talukäitis oma puhtsaagist ja selle kanname talukäitise puhtsaagi arvele.

Viimased kolm arvet tuleb teha uutena arvelehtedel, sest need on esimesed ülekanded neile arvetele.

Kandes üle kapitalide protsendinõudluse arvelt selle „andmisel“ ja ka „saamised“ teistele arvetele ja igal ülekandmisel summast mõlemal arvel märkides, on sellega see arve lõpetatud.

Järgmistena tuleb koostada kulude arved. Neist on esimene tootluse arve, sest tootluse arve koostamine on eelduseks inimestöökuulu suuruse selgitamisele, inimestöökuulu teadmine aga eelduseks kõigi teiste kulude selgitamisele.

7. Tootluse arve. V. arve nr. 7 lhk. 128.

Tootluse arvel on juba rida ülekandeid, nimelt alginventari, kassa ja kapitalide protsendinõudluse arvetelt. Teiste raamatute ja kokkuvõtete järgi koostame nüüd tootluse arve lõplikult.

Need summad, mis peavad olema tootluse arvel ülekannetena enne tootluse arvet koostatud arvetelt, on näites trükitud harilikus

trükis, need ülekanded, mis teeme toidluse arve enese koostamisel, on näites trükitud kursiivtrükis.

Arvel on juba varanduse seis aasta alul, kulud ja sissetulekud (sissetulekud on toidluse arve „andnud“ poolel) kassa arvelt ning toidluse aktiva protsendinõudlus.

Järgmisena tuleb selgitada inimestöö kulu toidluses. Inimestöö kokkuvõttes lhk. 56. pole näidatud toidluses tehtud tööd. Toidluses oli tegev perenaine, niipalju, et see vastab ühe naise poolele tööle.

Inimestöö kulu tuleb seega toidlusele hinnata palganõudlusena. Sama töö eest tuleks maksta palgalisele aastas Kr. 180.— Nõnda märgimegi toidluse arvele, et see on „saanud“ ettevõtja perekonna palganõudluse arvelt tööd Kr. 180.— väärtuses.

Järgmisena tuleb hobusetöö. Hobusetööd on hobusetöö kokkuvõtte järgi 120 tundi. Hobusetöö tegelik hind pole veel teada ja see tuleb ette hinnata. Hindame 20 senti tund ja märgime, et toidluse arve on „saanud“ hobusetöö arvelt tööd 120 tundi Kr. 24.—väärtuses. Kui on olemas aruandeid eelmistest aastatest, siis tuleb sellisel kulu- de ettehindamisel tarvitada hindu ja muid tarvilikke andmeid eelmiste aastate aruannetest.

Hobusetöö järele hindame masinate-riistade kulu. Hobusetöö kokkuvõttest näeme, et hobused olid toidluses veotöös 120 tundi, selle hindame à 2 senti tund ja kirjutame toidluse arvele, et see on „saanud“ masinate-riistade arvelt veoriistade üüri Kr. 2,40. Toitluseriistad, köögi- ja sööginõud ning muud riistad on juba toidluse arvel nende koguväärtuses aasta alul toidluse aktiva summas ülekandena alginventari arvelt. Toitluseriistade kulusummat me ei hakkagi eraldi arvestama. See arvestub iseenesest, nagu selgub edaspidi.

Järgmise kuluna hindame ehitiste üüri. Selleks seame kokku ehitiste üüri jaotuse lehe, v. lhk. 99. Ehitiste üüri tuleb ka ette hinnata, sest ehitiste arve on alles lõpetamata. Ehitiste üüri hindamist v. ehitiste arve käsitluses lhk. 98. Üürisumma Kr. 90,80 kanname toidluse arvele, nagu eelmisedki, ehitiste arve andmisena toidluse arvele.

Nüüd tuleb hinnata talust võetud toiduained. Tagavarade raamatu kokkuvõttel lhk. 65 leiame, kuipalju toidlusele antud toiduaineid. Need hindame toidlusele turuhinnaga.

Hindamiseks seame kokku maatoodete hindamise tabeli, v. lhk. 114. Sellel tabelil hindame toidlusele antud tooted turuhinnaga ja antud toodete koguväärtuse kirjutame toidluse arvele „saamisena“ maatoodete arvelt.

Tagavarade raamatu kokkuvõtte järgi hindame veel toidlusele antuks: veiste arvelt — 4 vasikat; veiste toodangu arvelt — piim; siigade arvelt — liha ja küttematerjali arvelt — puud.

Selle järele tuleb hinnata teiste taluosade andmised toidlusele. Eratarvituselt pole toitlus saanud midagi. Kõrvaltööndusena on meil

veski. Selles jahvatati toitudele kokku 2325 kg vilja, mitmesugusteks jahudeks ja tangudeks. Jahvatuse tasuks määrgime kõrvaltöönduse kasuks, selle „andmisena“ toitudele Kr. 25.— Sellega on toitude arve „saamised“ koostatud kõik, kokku on neid Kr. 1.809.75 väärtuses. See pole aga veel toitude kulu.

Selles summas on toitude varanduste väärtus aasta alul ja kõik, mis toitude sai aasta jooksul. Sellest summast tuleb maha arvata toitude varanduste väärtus aasta lõpuks — see, mis on jäänud alles kõigist „saamistest“, toitude „andmised“ ainetes teistele talu- osadele ja ka toitude sissetulekud kassa järgi — viimased on juba arvestatud toitude arvel, selle „andmisena“ kassale.

Toitude on „andnud“ eratarvitusele ja talukäitisele. Viimasele — sigade toidujätteid. Neid oli aasta jooksul 280 pange à 10 senti, kokku Kr. 28.— väärtuses. Samuti valmistati toitudes sigade sööte. Selle tasuks arvame toitudele hindamisi poole sülla puude hinna või Kr. 5,—. Kokku „andis“ toitude talukäitisele sigade arvele Kr. 33.— väärtuses. „Andmine“ eratarvitusele on linnas elavatele lastele saadetud toiduainete väärtus, kokku Kr. 140,— eest.

Toitude varanduste väärtus aasta lõpul selgub nende otsesest hindamisest inventariraamatu järgi, seda oli Kr. 356,— väärtuses. Selle summa kirjutame toitude arvele, viimase andmisena lõppinventari arvele — selle ülekandega näitame, et selles väärtuses jäi toitudele aasta lõpuks alles riistu ja tagavaru, ja nagu toitude arve „sai“ aasta alul oma aktivad alginventari arvelt, nii „annab“ see nüüd oma aktivad üle lõppinventari arvele.

Nüüd arvame toitude kulud:

toitude arve sai kokku Kr. 1.809.75

Sellest maha:

sissetulek kassa järgi	5.06	
andmine sigade arvele	33.—	
andmine eratarvituse arvele	140.—	
varandus aasta lõpul	356.—	„ 534.06

Jääb järele toitude aastane kulu Kr. 1.275.69

Toitmispäivi oli, v. toitmispäevade kokkuvõtte lehek. 62, kokku 1.360 normaal toitmispäeva. Jagades 1.275.69:1.360-le leiame 1 normaal toitmispäeva hinna 93,80 senti.

Toitmispäivi oli:

palgaliste teenijate toitmine	360 p. à 93,8 senti	Kr. 338.40
kontrollassistendi „	14 p. „ 93,8 „ „	13,02
talupidaja perekonnaliikmete ja küla-		
liste toitmine	986 p. „ 93,8 „ „	924,27
Kokku	1.360 p. „ 93,8 „ „	1.275.69

Nüüd näitame tootluse arvel, mis otstarbeks on tehtud tootluse kulud või kellele tootlus „annab“ need üle. Toitluse arve „andnud“ poolel kirjutame: inimestöö arvele — teenijate toitmine, veiste toodangu arvele — kontrollassistendi toitmine, eratarvituse arvele — talupidaja perekonna toitmine ühes muude „andmistega“.

Nüüd kanname need summad üle arvetele, mis neid summaksid „saavad“, s. o. inimestöö, veiste toodangu ja eratarvituse arvele, ning märgime ülekantud summad mõlemal arvel. Seepeale kontrollime veel kord, et kõigil summadel, mis on tootluse arvel, nii „saanud“ kui „andnud“ poolel, oleks juures märk, mis tähendab, et need summad on kõik üle kantud vastavatele arvetele, sest iga summa peab seisma ka teisel arvel vastaspoolel. Sellega on tootluse arve lõpetatud.

Arvel näeme nüüd väga ülevaatlikult, mida oleme tootlusele „andnud“ aasta jooksul ja mis väärtuses; kuipalju sellest müüdi, s. o. kassa sissetuleku osa, kuipalju anti edasi teistele taluosadele, kuipalju jäi alles aasta lõpuks, ja lõpuks, kuipalju maksis talus tootlusel olnud isikute ülalpidamine kokku ja 1 toitmispäev.

Näites toodud tootluse arve ja edaspidi ka teised arved on koostatud kokkuvõtlikult ruumi kokkuhoiu mõttes. Nii on arvel märgitud, et tootlus on „saanud“ maatoodete arvelt tooteid Kr. 509,— väärukses, näitamata mida nimelt. See on tehtud ruumi kokkuhoiuks. Mildest koosneb summa Kr. 509,—, on siin näidatud maatoodete läbikäigu tabelil lhk. 129. Kuid seda võib näidata ka arvetel. Võime kirjutada:

Saanud.		Tootluse arve.		Maatoodete arve.		Andnud.	
		Kr.	S.			Kr.	S.
Maatoodete arve				Tootluse arve			
rukist	1025 kg. à 20 s.	205	—	rukist	1025 kg. à 20 s.	205	—
nisu	300 „ „ 24 „	72	—	nisu	300 „ „ 24 „	72	—
otri	1000 „ „ 18 „	180	—	otri	1000 „ „ 18 „	180	—
kartul.	1300 „ „ 4 „	52	—	kartul.	1300 „ „ 4 „	52	—
		509	—			509	—

Samaselt võime jaotada üksikasjalikult sissekande ja teha seega arve väga ülevaatlikuks. Võime nii jaotada ka kassa sissetulekud tootlusest, näidates mida, kuipalju ja mis hinnaga müüdi tootlusest, ja ka väljaminekud, näidates mida nimelt osteti tootlusele. Kuid siis peame seda läbi viima järjekindlalt juba kassaraamatu pidamisel ja ka kokkuvõtmisel.

Arvete ülevaatlikus oleneb raamatute pidamise üksikasjalikkusest ja seda võib igaüks läbi viia oma soovi kohaselt. Igatahes raamatuid tuleb pidada alati nii üksikasjalikult kui vähegi võimalik. Kokkuvõtete tegemisel on summade ühendamine hõlpus, kuid kui oleme kord kirjutanud kassaraamatusse lihtsalt tootluse peale

kulutatud Kr. 30,—, nimetamata, mida nimelt osteti, siis on pärast enamasti juba võimata selgitada, mida nimelt osteti 30 krooni eest.

8. Inimestöö arve. V. arve nr. 8, lhk. 128.

Inimestöö arvel arvestame inimestöö kulu. Arve „saanud“ poolele märgime, millest koosneb inimestöökulu, kuupalju makseti rahapalku, kuupalju anti ainetes, kuupalju maksis teenijate toitmise ja kui suur oli talupidaja perekonna palganõudlus — see kokku moodustab inimestöö kulusumma. Arve „saanud“ poolele näitame, mis otstarbeks tehti inimestöö kulu või kuupalju ja mis taluosas või talukäitise harus inimesed töötasid. Kuupalju kuskil töötati, seda näeme tööde päevaraamatu kokkuvõttest, v. lhk. 56, seal võtsime kokku, mitu tundi inimesed tegid iga tööd, arvel aga selgitame nende töötundide rahalise väärtuse.

Inimestöö arve koostamisele asudes on sellel juba ülekanded: kassa, isikute ja toitluse arvetelt. Tagavararaamatu kokkuvõttest selgub, et aineid pole antud palgaks. Palgaliste tasud on arvel juba kõik koos. Teenijad elasid koos talupidaja perekonnaga, nii et toitluse kuludes on ka eluruumide üür.

Nende andmete järgi arvame, mis maksis teenijate 1 töötund.

Teenijatele maksti tasu (ilma tükitööta) . . .	Kr.	206.25
Palka jäi võlgu	„	83.63
Ülalpidamine	„	338.40

Kokku Kr. 628.28

Sellest maha: ettemakstud palk . . .	3.58	
Tööline maksis tagasi	7.70	„ 11.28

Tunnitöö tasu on Kr. 617.—

Tööraamatu kokkuvõtte järgi tegid tööd teenijad 2800 ja talupidaja perekond 4228 normaaltundi. Teenija töötunnihind on 61 700 : 2800 = 22 senti tund (2800 × 22 on 616 kr., seega 1 kr. jääb üle).

Talupidaja perekonna töö hindame nüüd samuti 22 sn. tund × 4228 tundi see teeb Kr. 930.16. See ongi talupidaja perekonna palganõudlus kehalise töö eest.

Selle kirjutame inimestöö arve „saanud“ poolele, et talupidaja perekond on „andnud“ inimestööd ettevõtja perekonna palganõudluse arvelt 4228 tundi Kr. 930.16 väärtuses.

Nüüd on inimestöö arve saanud poole summa Kr. 1.579.56, sellest maha arvates ettemaksud ja tagasimaksud Kr. 11.28, jääb kokku inimestöö väärtus Kr. 1.568.28. Selles summas on tükitööd Kr. 21,12 maaviljuse arvel, kuna ülejäänud osa jaguneb tundide järgi à 22 s. tund. Inimestöökulu suurus maaviljuse arvel on:

Tükitööd	Kr. 21.12
1898 tundi à 22 sn.	„ 417.56
Siia juure arvame ka tund. jagamise ülejäägi	„ 1.—

Kokku . . Kr. 439.68

Kõigile teistele arvetele märgime inimestöökulu normaal töö-tunni arvule vastavalt à 22 senti tund, tööde kokkuvõtte järgi.

Nii ongi inimestöö arvel näidatud, kes tegi töö, kuipalju tehti tööd üldse ja mis otstarbeks tehti töö. Märkides töökulu jaotuse inimestöö arve „andnud“ poolele ja kandes selle sealt üle teiste arvete „saanud“ poolele, näitame seega, mis otstarbeks inimestöö arve „andis“ kogu inimestööjõu kulutuse talus.

Näites arvame kõik tööd ühele üksusele — normaaltööks. Kui aga tahetakse näidata lahus, kuipalju igale arvele tuleb mehe, naise, lapse ja tükitööd, siis koostame inimestöö kulu jaotamiseks eritabeli. Kui on talul teenijaid, kes teevad ainult üht tööd ja kelle töö pole näidatud tööde päevaraamatus, ning seega puudub töötundide kokkuvõttes, siis enne tunnihinna arvamist arvestame palgalehtede andmetel nende palgad ja arvame need täielikult sellele arvele, mille otstarbeks need isikud töötasid.

Inimestöö kulu jaotus.

Tööde nimetus ja arve	Mehe töö à senti		Naise töö à senti		Lapse töö à senti		Ametialali- ed teenijad Kr.	Tükitööd	j. n. e.	Kokku	
	tundi		tundi		tundi					Kr.	Sn.
	Kr.		Kr.		Kr.						
Juhat. kulude							1				
Hobusetöö							2				
Veised toodangu							3				
Maaviljuse:											
must kesa											
haljas kesa											
rukis											
oder											
j. n. e.											
Sepatöö							4				

Suurtes taludes, mõisades, kus on mitmeid ametialalisi töölisi ja ametnikke, arvame nende töö arvetele nende palga suuruses: 1. Juhatamise kulude arvele: valitseja, raamatupidaja ja öövaht. 2. Hobusetöö arvele: tallipoiss. 3. Veiste toodangu arvele: karjaravitseja, karjane, lüpsinaised ja muud alalised töölised. 4. Sepp, kes töötab ainult sepapajas jne. Tööde kokkuvõttes võime läbi viia üksikasjalikuma jaotuse, kui see tehtud toodud näites: nii maaviljuse arvel võime näidata eraldi tööhulka ja ka väärtust igale viljale, ning koguda nii andmeid üksikute viljade kasvatusekulude selgitamiseks.

Inimestöö kulu jaotust võib veelgi täpsemaks teha, kui arvata eraldi tunnihinnad:

Mehetöö — alalised töölised.
„ — päevilised à 30 senti tund.
„ — „ à 25 „ „
„ — „ à 20 „ „
Naisetöö — alalised.
„ — päevilised à 20 senti tund.
„ — „ à 18 „ „ jne.

Kuid selline täpne jaotus nõuab juba üksikasjalikumat tööde päevaraamatut. Siis peab tööde päevaraamat võimaldama igapäev üles märkida eraldi 6—7 liiki töölisi, kuna siinkirjeldatud tööde päevaraamat näeb ette vaid 3 liiki — mehed, naised ja lapsed.

Meie harilikus talus on aga võimatu läbi viia nii üksikasjalikku ülestähendamist ning tuleb silmas pidada, et see teeb ka pearaamatu koostamise juba märksa kulukamaks ja tülikamaks.

Meie harilikus talus pole soovitatav seega, vähemalt raamatupidamist alustades, minna liiga üksikasjalikuks. Kui pärast ei kasutata seda üksikasjalikkust pearaamatus, siis oli see otstarbetu.

9. Ettevõtja perekonna palganõudluse arve.
V. arve nr. 9, lhk. 129.

Selle arve otstarve on näidata talupidaja perekonna palganõudluse kogusuurust, mida oleme arvestanud juba toitluse arvel ja ka inimestöö arvel. Nimetatud arvetele „andis“ ettev. perekonna palganõudluse arve esimesele Kr. 180.— ja teisele Kr. 930.16 väärtuses palganõudlust. See oli palganõudlus kehalise töö eest.

Meie näites on talu talupidaja enese juhtida, ta ise teeb suuri osa tööst. Kuid ka talu juhtimise tegevus nõuab teatud pingutusi, mis talu peab tasuma veel peale hariliku kehalise töö tasu. Tegevus talu juhtimisel pole õieti mõõdetav tundides, ja sellele määrame tasunõudluse hinnates tööhulka teisiti — nimelt varanduse suuruse ja rahalise läbikäigu suuruse järgi.

Põllumajanduslik Raamatupidamistalitis arvestab tasu juhatamise eest järgmiselt: $\frac{3}{4}$ kuni $1\frac{1}{2}\%$ talu aktivast ja selle juure $2\frac{1}{2}\%$ kassa sissetulekute ja väljaminekute summast.

Meie näites:

Talu aktiva 12 000 kr., sellest $\frac{3}{4}\% =$ Kr. 80,—

Kassa läbikäik 8 000 kr., „ $2\frac{1}{2}\%$ „ „ 200,—

Kokku Kr. 280,—

Selle summa märgime ettevõtja perekonna palganõudmise andmisena juhatamise kulude arvele, esimese arve „andnud“ poolele ja juhatamise kulude arve „saanud“ poolele. Seega on ettevõtja perekonna palganõudluse arve „andnud“ palganõudlust kokku Kr. 1390.16 väärtuses.

Enne palganõudluse arve lõpetamist tuleb aga nüüd koostada järgmine

10. Juhatamise kulude arve. V. arve nr. 10, lhk. 129.

Sellel arvel võtame kokku kõik talu juhatamise kulud või üldkulud; kulud, mis on tehtud kõigi taluosade ja talukäitise harude peale; nende kui tervikliku ettevõtte juhtimisel.

Arve „saanud“ poolel on juba üle kantud juhatamise kulusid kassa arvelt, inimestöö ja palganõudluse arvelt.

Hobusetöö kokkuvõtte järgi on hobused teinud tööd juhatamise kulude arvele 65 tundi. See on teede tegemine, vallaküüdid, õue koristamine ja sõidud talu juhatamise otstarbel. Need tuleb ette hinnata, kuna hobusetöö arve pole veel koostatud. Hindame nagu toitluse arvel 20 senti tund.

Siis tuleb hinnata masinate-riistade üür. Juhatamise riistade üüri selgitamiseks seame kokku masinate-riistade üüri arvamise lehe. V. lhk. 95. Masinate-riistade arve käsitusel on näidatud selle lehe koostamine ja üüri arvamise käik. Selle lehe järgi tuleb juhatamise riistade üüri Kr. 1.27
Sinna juure 65 tundi veoriistade üüri à 2 senti „ 1.30

Kokku Kr. 2.57

See on masinate-riistade kulu talu juhtimise otstarbel ja selle „saab“ juhatamise kulude arve masinate-riistade arvelt, nagu märgimegi seda neil arvetel.

Ehitiste üüri juhatamise kulude arvele arvestame ehitiste üüri jaotuse tabeli järgi lhk. 99. Seega on kõik juhatamise kulud koos juhatamise kulude arve „saanud“ poolel. Neid on kokku Kr. 450,62 ja need tuleb jaotada teistele arvetele nende otstarbe järgi. Juhatamise kulud jaotame arvetele inimestöö kulu järgi, arvates, et inimestöö kulu suurus igal arvel määrab ka selle tähtsuse talus. Arvestuse aluseks on inimestöö neil arvetel, mis pole veel lõpetatud, seega jääb välja inimestöö toitlusele ja juhatamise kuluks.

Inimestöö kulu kokku oli Kr. 1.568.28

Sellest maha inimestöö toitluses. —

„ „ juhat. kuludes 66.— „ 66.—

jääb Kr. 1.502.28

Nüüd jagame 450.62 : 1.502.28 saame iga 1 krooni inimestöö kulu ümarguselt 30 senti juhatamise kulusid. Selle järele jagamegi juhatamise kulud juhatamise kulude arve „andmisena“ neile arvetele, mis „said“ ka inimestöö kulu, arvates iga 1 kr. inimestöö kulu pealt 30 senti juhatamise kulu.

Arve „andnud“ poolele märgime, kuipalju langeb juhatamise kulusid igale arvele ja kanname need summad üle arvetele.

Seepeale lõpetame ettevõtja perekonna palganõudluse arve.

Ettevõtja perekond töötas talus: tootluses, talukäitises ja kõrvaltöõnduses. Palganõudlus pole tegelik kulu ja see tuleb tagasi tallu. Toitluse osa — toitluse tulusse, talukäitise osa talukäitise tulusse ja kõrvaltöõnduse osa selle tulusse.

Toitluse osa palganõudlusest on 180 kr. Selle määrgime ettevõtja palganõudluse arvel „saamiseni“ toitluse tulu arvelt.

Talukäitise ja kõrvaltöõnduse osad on aga koos ja need tuleb lahutada.

Kehalist tööd tegi talupidaja perekond 4228 tundi. Kõrvaltöõnduses on inimestöõd 1250 tundi. Sellest tuleb võtta hindamisi see osa, mis talupidaja perekonna tehtud.

Siin tehti kõrvaltöõnduse töid talupidaja perekonna tööjõul $\frac{2}{3}$ või 800 tunni ümber ning $\frac{2}{3}$ või 450 tundi oli palgaliste töõd.

Siit järgneb palganõudluse osa kõrvaltöõnduses $800 \times 22 = 176$ kr.

Kui soovitakse ettevõtja perekonna palganõudlus jaotada taluosade vahel täpsemalt siis tuleb teha järgmiselt:

töõdepäevaraamatu pidamisel märkides neid töid mis tehtud toitlusele ja kõrvaltöõndusele märgitakse eraldi palgaliste poolt tehtud töõ ja ettevõtja perekonna liigete poolt tehtud töõ. Selle töõ eraldame neid töid lahus märkides.

Näiteks sissekanne raamatusse:

Tehtud töõ nimetus ja otstarb

Kolmapäeval 5. juulil

	H.	M.	N.	L.
Toitluses: perekond	—	—	5	2
„ palgalised	—	3	5	—
Veski tööl: perekond	—	8	—	—
„ „ palgalised	—	10	—	—

Töõde päevaraamatust teeme eraldi kokkuvõtte kuupalju toitluse ja kõrvaltöõnduse töist tegid perekond ja palgalised. Kui talupidaja perekonna kogu tehtud töõ ajast arvame maha toitluses ja kõrvaltöõnduses tehtud töõ siis jääb üle töõ hulk mis perekond tegi talukäitises — seega on meil täpsad andmed palganõudluse õigeks jaotamiseks taluosade vahel.

Neil raamatupidajail kes annavad raamatud kasutada Põllumajanduslikule Raamatupidamise talitisele tuleb sellane märkimine teha järjekindlalt.

Juhatamise kuludes on ka palganõudlust. Seda on 280 kr. või 62% kogu juhatamise kust — 450 kroonist, Kõrvaltöõndusele langes juhatamise kustid Kr. 82,³⁵ ja 62% sellest on Kr. 51.— Kokku oleks seega palganõudlus kõrvaltöõndusele Kr. 176 + 51 = 227. Nii märgimegi ettevõtja perekonna palganõudluse arvele, et see „saab“ palganõudlust kõrvaltöõnduse tulu arvelt Kr. 227 suuruses. Ülejäänud osa ehk Kr. 983,¹⁶ on talukäitise osa ja selle määrgimegi „saaduks“ talukäitise tulu arvelt.

Nii on ka palganõudluse arve lõpetatud.

11. Hobuste arve. V. arve nr. 11 lhk. 129.

Hobuste arvel kujutame hobuste läbikäiku, nende väärtuse juurekasvu ja kustumist. Arve „saanud“ poolel on hobuste väärtus aasta alul, kulud hobuste ostmisel ja juurekasvu väärtus — seda arve „saab“. Arve „annab“ sissetulekud hobuste müügist, hobuste väärtus aasta lõpul, kustutus ja kahjud hobuste müügist. Seega näitame sellel arvel ainult hobuste kui kapitali ehk varanduse väärtuse muutust aasta jooksul ja nende muutuste põhjusi, selgitades ühtlasi, kui suur on hobustes seisva kapitali aastane kulu ehk kustutus.

Hobuste hindamine, kustutus ja juurekasv. Hobuseid hindame nagu muidki varasid nende soetamise kulude väärtuses — selles väärtuses, kuipalju oleme kulutanud kapitali nende soetamiseks. Ostetud hobused tuleb hinnata ostuhinnaga, kuna omakasvatatud hobuseid tuleb hinnata kasvatusekulude järgi. Kus seda pole teada, seal võib tarvitada hindamist turuhindade järgi, kuid mitte kunagi nende hindade järgi, mis esinevad just hindamise ajal, kui need on mõnesugustel põhjustel kas liiga kõrged või madalad.

Hinnates omakasvatatud hobust turuhinna järgi tuleb võtta aluseks meie hobusele vastavate hobuste hinnad keskmiselt viimase 4–5 a. jooksul.

Hinnates hobuseid raamatupidamise aasta lõpul tuleb neid hinnata juba odavamini selle võrra, kuipalju hobuse vananedes tema väärtus on alanenud. Kui meil oli aasta alul 12 a. hobune, mille hinnaks oli 160 krooni, siis, arvates hobuse iga 20 a. peale, arvame hobuse kestvat veel 8 a. Selle järgi hindame teda $160:8=20$ kr. võrra odavamaks ja nii igal järgmisel aastal ikka 20 kr. võrra odavamaks. See 20 krooni on hobuse väärtuse alanemine vananemise tõttu, see on hobuse kui kapitali kustutus, on ta enese aastane kulu, mille tema peab tasuma tööga.

Raamatupidamise andmetel, mis selgitavad, kuipalju maksab enesele hobune, oleks hobuse-kapitali väärtus järgmine:

Kerged ja keskmise raskusega hobused.

Kustutus aastas 20 kr.

1 aasta vanuselt	Kr. 100.—	11 aasta vanuselt	Kr. 180.—
2	200.—	12	160.—
3	300.—	13	140.—
4	300.—	14	120.—
5	300.—	15	100.—
6	280.—	16	80.—
7	260.—	17	60.—
8	240.—	18	40.—
9	220.—	19	20.—
10	200.—	20	—

Rasked hobused.

Kustutus aastas 30 kr.

1 aasta vanuselt	Kr.	120.—	9 aasta vanuselt	Kr.	210.—
2	"	"	10	"	"
3	"	"	11	"	"
4	"	"	12	"	"
5	"	"	13	"	"
6	"	"	14	"	"
7	"	"	15	"	"
8	"	"	16	"	"

On hobused ostetud teatud vanaduses kallimalt või odavamini, kui siin toodud, siis tuleb neid kustutada aastas sellele vastavalt enam või vähem, nii et arvatava eluea lõpuks oleks nende väärtus inventariraamatu järgi mitte üle nahahinna.

On hobune kord kustutatud naha hinnani, siis püsib see viimane tema väärtus muutumatult kuni tema surmani.

Meil toodud näites hobuste hindamist v. inventariraamatu kokkuvõttes lhk. 72. Aasta alul oli kolm hobust kokku Kr. 700.— väärtuses. Hobune Juku oli hinnatud Kr. 220.—, see müüdi märtsikuus, seega oli töös peaaegu aasta läbi. Müües saadi temast — v. Hobuste arve „andmine“ kassa arvele — Kr. 140.—, seega vähem 220—140—80 krooni.

Vahepeal on juure kasvanud vars, kes hinnatud aasta lõpul Kr. 80.—, see on hobuste väärtuse juurekasv. Hobuste ülalpidamise kulud on arvestatud kõik hobusetöö arvel. Ülalpidamise kuludes, söödas ja muus, seda arvestades, pole raamatutes tehtud vahet, mis kulus tööhobustele ja mis varsale. Varsa omahinda pole seega teada. Hinnates selle Kr. 80.— määrgime selle hobuste arvele juurekasvuna ja „saamisena“ hobusetöö arvelt.

Hobuseid pole juure ostetud, nii on hobuste arve „saamised“ kokku Kr. 780.—

Sellest maha:

Hobuseid müüdi Kr. 140.—

Hobuste väärtus aasta lõpul „ 520.— „ 660.—

Jääb hobuste väärtuse alanemine Kr. 120.—

Meil oli läbi aasta tööl 3 hobust. Kustutust on arvatud inventariraamatu järgi 20 kr. hobusele, kokku 60 kr., kuna 60 kr. oleks kahju müügist. Selle kahju põhjus võis olla hobusehinna langus kas haiguste või ka lihtsalt turuhinna languse tõttu.

Hobused peavad tasuma tööga neis seisva kapitaliväärtuse alanemise, kuid igatahes ei või hobusetöö kulu koormata ükskõik kui suurelt kahjudega hobuste väärtuse alanemisest, mis pole tingitud nende vananemisest.

Seepärast võtame kapitalikulu ülemmääraks, mis hobusele arvestame töökulus, kergematel hobustel 30 kr. ja raskematel hobustel 40 kr.

Seda arvestame järgmiselt: kui hobuste väärtuse alanemine kustutusest, hinna langusest, hobuste lõppemisest jne. kokku teeb 1 tööhobuse kohta üle 30—40 kr., siis kõik, mis on üle selle määra, tuleb kirjutada otseseks kahjuks, kuid mitte hobusetöö kuludesse. Hobusetöö kulud kanname edasi teiste arvete kuludesse ja selgitame neil talukäitise harude tasuvust, kuid teatud talukäitise haru pole selles süüdi, et hobune lõppes või hobuste hinnad langesid. Meie näites oli 3 tööhobust kergemat liiki, nende väärtuse alanemine oli Kr. 120.— ehk Kr. 40.— hobuse kohta. Sellest summast märgime seega 30 kr. hobuse kohta ehk 90 kr. hobuste arve andmisena hobusetöö arvele — see on see osa hobuste väärtuse alanemisest, mille hobused tasuvad töös, — ja Kr. 30.— kasude-kahjude arvele otseseks kahjuks.

Sellega on hobuste arve lõpetatud. Arvel on ülevaatliselt näha hobuste väärtus aasta alul ja lõpul, müük, juurekasv, kapitali-kulu hobusetöös ja kahju.

12. Hobusetöö arve. V. arve nr. 12, lhk. 130.

Arve ülesanne on koostada ja jagada arvetele hobusetöö kulu. Arve „saanud“ poolele märgime kõik hobuste-pidamise kulud. Arvel on juba märgitud: rahalised kulud — mis „andis“ kassa, kapitalide protsendinõudlus hobuste väärtuselt, inimestöö või hobuste talitamine ja sellega seotud juhatamise kulu ning viimasena hobuste kustutus „andmisena“ hobuste arvelt.

Järgmistena märgime hobuse- ja talliriistade kulu „andmisena“ masinate-riistade arvelt, mille suuruse selgitame masinate-riistade üüri arvamise tabelil v. lhk. 95. Samas on käsitletud ka üüri suuruse arvestamine.

Siis ehitiste üür, mille märgime ehitiste arve „andmisena“ ja mille suuruse selgitame ehitiste üüri arvamise tabelil v. lhk. 99, samas on käsitletud ka ehitiste üüri suuruse arvestamine.

Ning lõpuks tuleb hinnata hobuste sööt. Hobuste sööda hindame maatoodete läbikäigu tabelil. Hobuste söödad hindame nende tootmiskulu hinna järgi.

Hobusetöö on kulutus, mis tuleb selgitada tegelikus suuruses. Kui hindame sööta kallimalt, kui need maksavad enesele, siis näitame seega ka hobusetöö kulu tegelikust suuremana. Sööda hinna vahe tuleb küll sel juhul kasuna tagasi ja seda kasu näitab siis maaviljuse arve, kuid mitte täiel määral, vaid sel määral, kuipalju hobusetööst läks teiste talukäitiseharude kanda. Suurim osa hobusetöö kulust jääb maaviljuse kuluks, ning kui hindame maatooteid hobuste söödas kallimalt või odavamalt, siis selle järgi suurenevad või vähenevad kõige enam hobusetöö kulud maaviljuses.

Seepärast on mõttetu hobuste sööta hinnata kallimalt, kuid ka odavamini nende tootmiskulu hinnast. Pikemalt söötade hindamisest v. maatoodete arve käsitluses lhk. 115.

Näites on märgitud hobuste söötade väärtus Kr. 765.— andmisena maatoodete arvelt. Maatoodete läbikäigu lehel on toodud selle summa koosseis, mida võib ka hobusetöö arvel välja kirjutada täielikult, nagu näidatud toidluse arve käsitluses lhk. 83.

Seega on koos kõik hobusepidamise kulud kokku Kr. 1152,46. Sellest tuleb maha arvata hobuste väärtuse juurekasv, mis arvel märgitud „andmisena“ hobuste arvele Kr. 80.— ja ka hobusesõnniku väärtus, mis arvel märgitud „andmisena“ laudaväetise arvele Kr. 138,75 väärtuses.

Sõnniku väärtuse hindamist v. laudaväetise arve käsitluses lhk. 106.

Hobusepidamise kulud olid	Kr. 1.152,46
Sellest maha: juurekasv	Kr. 80.—
„ „ sõnnik	138,75
Jääb hobusetöö väärtus	„ 218,75
	Kr. 933,71

Hobusetööd on kokku hobusetöö kokkuvõtte järgi v. lhk. 56 4685 tundi. Jagades töökulu summa tundide arvule leiame 1 töötunni hinna 19,97 senti ehk ümmarguselt 20 senti tund. Selle hinnaga hindamegi hobusetöö arve „andmisena“. Sellest jääb väike hindamise vahe. 4625 tundi à 20 s. on Kr. 937, seega Kr. 1.29 enam kui tegelik hobusetöö kulu, selle vahe võrra kirjutame hobusetöö kulu maaviljuse arvele odavamini, nii et kokkuvõttes on hobusetöö arve „andnud“ sama palju kui „saanud“ ja seega lõpetatud.

Arve lõpus võime tuua veel mõningaid andmeid, mis iseloomustavad hobustepidamist talus.

Peetud hobuste arv, üldine töötundide arv aastas ja mitu tundi tööd tuleb aastas ühele hobusele. Mitu tundi tööd tuleb ühele söötmisspäevale — neid on aastas 365, ja ühele tööpäevale, tööpäevi loeme aastas 280, ja suurim võimalik töötundide arv oleks keskmiselt 9 tundi päevas ehk ümmarguselt 2500 tundi. Näites tuleb hobuse kohta tööd aastas 1561 tundi.

Edasi võime kõik kulud arvata ühele hobusele või ka nagu näites toodud ühele söötmisspäevale — siis näeme, palju tuleb kulusid keskmiselt päevas, eriti aga söödakulu, mille näitame üksikasjalikult ja võtame kokku ka söötühikuis.

Nii on meil hobusetöö arvel täielik ülevaade hobuste pidamisest ja kasutamisest.

13. Masinate-riistade arve. V. arve nr. 13, lhk. 131.

Arve otstarve on näidata masinate-riistade kapitali suurust, selle suurenemist juureostude ja juuretegemise teel, masinate-riistade paranduse ja hoiu kulusid, kustutust ja muid kulutusi, mis nendega seotud. Selgitada masinate-riistade kulude summa ja jagada see taluosade ja talukäitise harude vahel selle järgi, kui palju need on kasutanud masinate-riistade kapitali.

Arvel on juba koos suurem osa kulusid arve „saanud“ poolel.

Jääb veel juure lisada ehitiste üür „saamisena“ ehitiste arvelt, mille selgitame ehitiste üüri jaotuse tabelil lhk. 99.

Ka on masinate-riistade arvel hobuseveotööd, järjelikult ka veoriista-kulusid — nende suurus selgub edaspidi.

Masinate-riistade üüri jaotamiseks arvetele peame selgitama masinate-riistade üüri riistade rühmade kaupa. Riistad jaotame rühmadesse nende tarvitamise otstarbe järgi, nagu on näha masinate-riistade üüri arvamise lehel. Iga rühma üüri arvame eraldi. Üüri arvamise käik on järgmine:

Masinate-riistade väärtus aasta alul	Kr. 1.236.95
Kulud kassa kaudu: uute ostmine, parandusekulud, olid ja määrded, kindlustus ja üldse kõik masinate ja riistade peale tehtud kulud	„ 145.20
Kulud isikute arvete kaudu: samad, mis kassas, näites puudub	—
Kulud inimestöö, juhat. kulude, hobusetöö ja masinate-riistade arvetelt: parandused, hoid ja uute tegemine kokku	„ 39.69
Kokku	Kr. 1.421.84
Sellest maha: väärtus aasta lõpul inventariraamatu järgi	„ 1 195.—
Jääb: kustutuse-, paranduse ja korrashoiukulud	Kr. 226.84
Kui masinaid-riistu on müüdud või tagasi saadud osa nende peale tehtud kuludest, siis tuleb need sissetulekud kanda masinate-riistade arve „andmiseks“ ja maha arvata kustutuse ja korrashoiu kuludest	
Selle juure: riistade kuuride üür	„ 10.—
Masinate-riistade kapitali kulutus	Kr. 236.84
Sellele juure: kapitali protsendinõudlus 7% väärtusest aasta alul	„ 86.59
Üür	Kr. 323.43

Viimast summat kutsume „üüriks“ seepärast, et selles summas on arvestatud ka kapitali protsendinõudlus ehk tasu kapitali tarvitamise eest; selle võrra on üür suurem kui tegelik kulutus.

Samaselt arvame üüri ka iga riistade rühma kohta eraldi. Seda teeme masinate-riistade üüri arvamise lehel, v. lhk. 95. See leht tuleb koostada pearaamatu koostamise algusel juba hobusetöö arve koostamisel. Siis kirjutame lehele alginventari, kassa, ja kui on riistade peale kulutatud ka isikute arve kaudu, siis samaselt isikute arve summad. Raamatutest kokkuvõtteid tehes olid meil kulud juba jaotatud riistade rühmade järgi, seda jaotust nüüd kasutamegi v. lhk. 32.

Samuti kirjutame välja inventariraamatu järgi ka riistade väärtuse aasta lõpul ja kapitali protsendinõudluse selle nõudluse arvelt.

Iga arve lõpetades, millel on kulusid masinate-riistade arvel, ja kandes üle need kulud masinate-riistade arvele, kanname need ühtlasi kohe ka üüri arvamise lehele ja jaotame riistade rühmadele.

Nii on meil alati ülevaade riistadele tehtud kuludest, ja kui mõne arve koostamisel tuleb selgitada sellele arvele langevat riistade üüri, siis on selle aluseks masinate-riistade üüri arvamise lehe, olgugi mitte veel täielik andmestik.

Nii arvame hobusetöö arvele hobuse- ja talliriistade üüri esialgse kokkuvõtte järgi, mis tarvitatud näites osutus ka lõplikuks üüri suuruseks neis riistade rühmades.

Kassa kulud ja kapitalide protsendinõudlus on hõlpsasti jaotatavad riistade rühmade järgi. On soovitav aga igal juhul, kui tuleb raamatusse märkide midagi, mis puutub riistadesse, siis nimetada ikka ka riista rühma või riista tarvitamise otstarvet.

Nii tööde päevaraamatus — riistade vedu parandusele, puhastamine j. n. e. märkida ikka riista rühma nimetades.

Riistad jaotame rühmadesse nende tarvitamise otstarbe järgi, ja see jaotus ei tarvitse vastata inventariraamatu rühmitusele, kus riistade rühmitamisel on enam silmas peetud riista kasutamise viisi. Nii käesolevas rühmituses puudub inventariraamatu käsiriistade rühm, millest: vikatid, rehad, hangud, kõplad on arvatud muude põllutööriistade ja masinate rühma, labidad kraavide kaevamiseks ja mätta-kirved — maaparanduseriistade rühma.

Kui tahetakse masinate-riistade üüri osa, mis läheb maaviljuse kuluks, jagada üksikutele viljadele, siis tuleb rühmitus teha veel üksikasjalikum:

- 1) maaharimise riistad — ainult kõigile viljadele tarvitatavad;
- 2) juurviljaharimise riistad;
- 3) kartuliharimise riistad ja kartulivõtmise masinad;
- 4) koristamise riistad — niitjad, rehad, — käsi- ja hobuse-, vikatid, hangud, kaarutajad j. n. e.;
- 5) viljakülvi riistad; *
- 6) väetise külvi riistad;
- 7) rehe-riistad: peksumasin, sorteerijad, kuivatise riistad;
- 8) viljaredelid.

Kuid siis tuleb kõigis raamatuis, kassas, isikute-, tööraamatus ja tarvituse järgi ka tagavarade raamatus, nende pidamisel ja kokkuvõtete tegemisel silmas pidada, et kõik kulud nimetatakse tarvilikus jaotuses, sest muidu pole võimalik selgitada üüri tarviliku üksikasjalikusega.

Kui talul on sepp ja puusepp, siis nende töö- ja muud kulud võetakse kokku eriarvetel, sepatöö ja puutöö arvetel. Eelpool, v. lhk. 51 nimetatud märkmete järgi jagatakse neil arvetel koostatud kulud selle järgi, mis tööd tegid sepp ja puusepp.

Masinate-riistade tegemine ja parandamine olgu aga siis arvestatud tarviliku jaotusega riistade rühmadele ning masinate-riistade üüri arvamise lehel tuleb teha juure nende kulude jaoks lahtrid ja kanda need sellele lehele, nagu muudki kulud.

Samuti märgime sellele lehele ka parandusematerjalide kulud, kui nende läbikäik on arvestatud tagavarade raamatus ja ka pearaamatus eriarvel. Kuid seda tuleb ette vaid suurtes taludes.

Masinate-riistade üüri arvamise leht.

Riistade rühma nimetus	Algin- ven- tar	Kassa	Ini- mes- töö	Juhat kulu	Hobu- setöö	Ma- sin- riis- tade üür	Kok- ku	Lõpp- in- ven- tar	Kus- tutus ja pa- ran- dus	Ehi- tiste üür	Kapi- tali %	Üür	Märkused
	Kr. S	Kr. S.	Kr. S.	Kr. S.	Kr. S	Kr. S.	Kr. S	Kr. S.	Kr. S.	Kr. S.	Kr. S	Kr. S	
Veoriistad . .	306 —	37 09					343 09	302 —	41 09	5 —	21 42	67 51	jaotada
Hobuseriistad.	84 15	18 12					102 27	79 45	22 82		5 88	28 70	Hobusetöö arvele
Maaharimise riist.	244 —	36 92	10 —	3 —			293 92	243 —	50 92	2 —	17 12	70 04	jaotada 30 kr. Tööd
Muud põllu- tööriistad ja masinad . .	430 —	8 95	16 40	4 80	5 —	— 49	465 64	400 —	65 64	3 —	30 06	98 70	väljasp. muu maaviljuse arvele
Maaparanduse	4 80	10 —					14 80	10 —	4 80		— 35	5 15	Maaparandus- te arvele
Laudariistad .	63 20	9 59					72 79	56 55	16 24		4 42	20 66	Veiste toodan- gu arvele
Sigala „ .	4 —	— 50					4 50	4 —	— 50		— 28	— 78	Sigade arvele
Talli „ .	24 20	3 26					27 46	26 40	1 06		1 68	2 74	Hobusetöö „
Aida „ .	24 —	— —					24 —	21 —	3 —		1 68	4 68	jaotada
Piimatalituse r.	45 60	20 —					65 60	45 60	20 —		3 20	23 20	Veiste toodan- gu arvele
Juhatamise riistad . . .	7 —	— 77					7 77	7 —	— 77		— 50	1 27	Juhat. kulude arvele
Kokku .	1236 95	145 20	26 40	7 80	5 —	— 49	1421 84	1195 —	226 84	10 —	86 59	323 43	

Masinate-riistade üürijaotuse leht.

Hobuse veo-tundide seas oli ka vedu masinate-riistade arvel — põllutööriistade vedu. Masin-riistade üüri arvamise lehel jätame muude põllutööriistade üüri seni lahtiseks, kuni veoriistade üüri jaotusest selgub, mis maksab see vedu, siis märgime selle üüriarvamise lehele harilikus korras.

See on nüüd veoriistade „andmine“ põllutööriistadele ja selle võime masinate-riistade arvel ka arvestamata jätta, kui arve enese sisemine läbikäik.

Kuid siiski on parem seda näidata ka arve peal, et üüri arvamise ja jaotuse lehtede andmed oleksid täielikus kokkukõlas arvega.

Selle läbikäigu kirjutame masinate-riistade arve mõlemale poolele arve enese nimetuse järgi; masin-riistade arve „saamisena“ ja ka „andmisena“ enesele.

Veoriistade üüri oli osalt ette hinnatud, nimelt toitlusele 120 tundi ja juhutamise kuludeks 65 tundi à 2 senti tund. Vahe tegeliku tunnihinnaga tuli väike, see võib aga tulla ka suurem. Nende ettehinnatud tundide arv on aga ikka võrdlemisi väike, nii et pole tähtsust neid sissekandeid tagantjärele parandada. Kui vahe on suurem, siis arvame 1 veotunnihinna ilma ettehinnatud osata järgmiselt:

Veoriistade üür on

Kokku	3 424 tundi à 1.972	Kr. 67.51
ette hinnatud	185 „ à 2.—	„ 3.70
jääb	3 239 tundi à 1.970	Kr. 63.81

ning hindamegi veoriistade üüri hinnaga, mis tuleb peale ettehindamiste mahaarvamise.

On jaotatavad üürid jagatud, siis märgime arvete järgi need üürid, mis langevad arvetele, jagamatult. Kuid selles osas on siiski tehtud üks jaotus. Muude põllutööriistade ja -masinate üürist Kr. 98.70 on arvatud Kr. 30.— välispoolsete tööde arvele. Neid riistu on laenatud naabritele ja selle eest need maksid tasu. Siin tuleb hindamisi võtta, missuguse osa kogu riistade tarvitamise ajast olid need tööil kodus ja missuguse väljas.

Käesoleval juhul on arvatud $\frac{1}{3}$ aega väljaspool talu kasutatuks ja selle järgi läheb ka umbes $\frac{1}{3}$ üürist ehk ümmarguselt Kr. 30.— välispoolsete tööde arvele, millel võtame kokku, mis maksid meile need töövahendid ja ka tööjoud, mis tasu eest olid töös võoraste juures.

Kui on väljas töös käinud suurem masin, eriti jõumasin, siis tuleb üles märkida tööde päevaraamatus ka see aeg, mis see masin töötas väljaspool talu, v. lhk. 44 ning jagada täpsetel andmetel, milleks võib üürijaotuse lehele teha lisalahtrid.

Kui üüride jaotus soovitakse läbi viia üksikute viljade järgi, siis tuleb ka üürijaotuse lehele vastavalt rohkem lahtreid ja arvete nimetusi. Nende üüride jaotuse aluseks on:

1) Maaharimise riis- jaguneb hobusetöö maaharimise tund-
tade üür — dide järgi.

2) Juurviljade hari-
mise riistad, ka juurvilja kas jagamatult või juurvilja liikidele
külvimasinad ja kõplad — jaotada kasvupinna suuruse järgi.

- 3) Kartulikasvatuse riistad — jagamatult kartulile.
- 4) Kõristamise riistad — hobusetöötundide järgi selles töös.
- 5) Külvi riistad — seemne hulga järgi.
- 6) Väetiskülvi riistad — väetise hulga järgi.
- 7) Reheriistad — teraviljade saagi koguraskuse (terad ja põhk kokku) järgi.
- 8) Viljaredelid — põlluheina ja suiviljade saagi koguraskuse järgi.

On üür nii jaotatud arvetele, siis märgime selle jaotuse masinate-riistade arve „andmisena“ teistele arvetele, lõpuks märgime arvele masinate-riistade väärtuse aasta lõpul „andmisena“ lõppinventari arvele ja siis on arve „andnud“ kõik, mis „sai“, ja arve poolte summad on võrdsed. Kui seda ei ole, siis oleme üürilehtedel kuskil teinud vea ning see tuleb üles otsida.

Arvud arvel ja üürilehtedel peavad täpselt vastastikku võrduma, kuna üürilehed on arve täienduseks ja seletuseks.

Arve lõppu märgime üüri suuruse masinate-riistade kapitali protsentides.

14. Ehitiste arve. V. arve nr. 14 lhk. 132.

Arve „saanud“ poolel on ülekannetena teiste arvete „andmis-“ ehitiste väärtus aasta algul ja aasta jooksul tehtud kulud ehitistamisel ja ehitiste parandusel. Arve on saanud kokku Kr. 3736.37. Inventariraamatu järgi on ehitiste väärtus aasta lõpul Kr. 3398.—, nende arvude vahe Kr. 338.37 ongi ehitiste üür ehk aastane kustutus ühes parandusekuludega ja protsendinõudlusega ehitiskapitalilt.

See üür tuleb jagada arvetele selle järgi, kuipalju ehitisi kasutatakse iga arve otstarveteks. Ette hinnates on üür juba arvestatud toitluse, hobusetöö, juhatamise kulude ja masinate-riistade arvele.

Ehitiste üüri arvestame sama põhimõtte järgi, nagu masinate-riistadegi üüri; seda teeme ehitiste üüri jaotuse lehel.

Ehitiste üüri jaotuse leht tuleb koostada juba toitluse arve koostamisel ning sellele märkida kõik üüri ettehindamised.

Üürijaotuse lehel on kaks osa: esimeses osas jaotame üksikute ehitiste väärtuse üksikutele arvetele selle järgi, kuipalju kasutatakse ehitise väärtusest igaks otstarbeks. Elumaja ja sauna väärtuse jaotame toitluse ja elitarvituse vahel. On meil ühes hoones, nagu toodud näiteski, hobuste tall, veiste laut, sigala ja riistade kuur, siis tuleb arvata, missuguse osa ehitise koguväärtusest kasutavad hobused, veised, sead j. n. e.

Selle jaotuse aluseks on see, mitmenda osa hoone mahust kasutame teatud otstarveteks, kuid peale mahu tuleb silmas pidada ka seda, et mitmeks otstarbeks kasutatav hoone pole kõigis osades ühevääruslik, vaid hoone laudosa on kallim kui kuuriosa. Lauda sise-mised osad on kallimad kui kuuril.

Jagades nii ehitiskapitali suuruse arvetele, jagame samaselt ka kustutusesummad, mis näidatud inventariraamatus.

Ehitiste üüri jaotuse leht.

Arved	Elumaja ja saun				Laut				Ait				Küünid				Maa		Kokku				Eite-hinnatud üür 10% kapit.		Üür 1 kr. kustutusele 2,65 kr.		Keskmine üür 1 kr. kustutusele 2,57 kr.			
	Kap.		Kust.		Kap.		Kust.		Kap.		Kust.		Kap.		Kust.		Kap.		Kap.		Kust.		Kr.	S.	Kr.	S.	Kr.	S.	Kr.	S.
	Kr.	S.	Kr.	S.	Kr.	S.	Kr.	S.	Kr.	S.	Kr.	S.	Kr.	S.	Kr.	S.	Kr.	S.	Kr.	S.	Kr.	S.	Kr.	S.	Kr.	S.	Kr.	S.	Kr.	S.
Toitlus	908	—	37	—															908	—	37	—	90	80	—	—	95	28		
Juhatamise kulu																36	—	36	—	—	—	3	60	—	—	3	60			
Hobusetöö . . .					300	—	12	—											300	—	12	—	30	—	—	—	30	90		
Masinate-riistade					100	—	4	—											100	—	4	—	10	—	—	—	10	30		
Ostutagavarade .									60	—	2	40							60	—	2	40	—	—	6	36	6	18		
Maaviljuse . . .									240	—	9	60							764	—	30	60	—	—	81	—	78	81		
Veistetoodangu .					800	—	32	—					524	—	21	—			800	—	32	—	—	—	84	81	82	40		
Sigade					100	—	4	—											100	—	4	—	—	—	10	60	10	30		
Eratarvituse . .	200	—	8	—															200	—	8	—	—	—	21	20	20	60		
Kokku .	1108	—	45	—	1300	—	52	—	300	—	12	—	524	—	21	—	36	—	3268	—	130	—	134	40	203	97	338	37		

Kogu ehitiste üüri jagame arvetele proportsionaalselt igale arvele langeva kustutuse summale. Üüri jagame ühtlaselt kõigile ehitistele. Üüris on ka paranduskulud. Paranduse ei tehta iga aasta võrdsest iga hoone juures. Iga aasta parandatakse mõnda, kuna teine seisab parandamata. Kui me arvestaksime parandused igale hoonele eraldi ja arvaksime need teatud arvele, siis tuleks ehitiste üür mõnel arvel odav, mõnel kallis, selle järgi, missugust hoonet sel aastal parandati, ning talukäitise harude tasuvusele avaldaks kohe mõju, missuguse haru hooneid sel aastal parandati.

Et seda ära hoida ja et hoida ehitiste kulu üksikutele harudele ühtlasemana aastate jooksul, jagamegi üüri ühtlaselt kõigile arvetele, vaatamata sellele, kas mõnele arvele kuuluvaid hooneid parandati või mitte.

Üürijaotuse aluseks on igale arvele langeva ehitiskapitali kustutuseosa suurus.*) Kustutuse võtame üürijaotamise aluseks seepärast, et kustutusesumma iseloomustab hoone väärtust ja tähtsust teatavatel juhtudel paremini kui selle kapitaliväärtus.

Kustutus on tuletatud ehitiste uusväärtusest, seega kujutab ehitiste väärtuse vahetorda uutena, kujutab ehitiste tarbeväärtust.

Meil on 2 hoonet, mis uutena maksavad kumbki Kr. 1.000.—, teisel aga vanana Kr. 500.—, kustutus mõlemal ühesuurune Kr. 25.—. Kui nende peale tuleb üüri kokku 180 kr., siis jagades kapitali väärtuse järgi tuleks uuema üüriks Kr. 120.— ja vanema üüriks Kr. 60.— Kuna jagades kustuse suuruse järgi, mis mõlemal võrdne, tuleb üüri kummalegi Kr. 90.—, mis ongi õige, kuna nende tarvitamise väärtus on võrdne, olgugi et üks on uus ja teine vana.

Üüri tuleb aga osalt ette hinnata. Ettehindamisel võime võtta esialgu 10% kapitali väärtusest, siis kui pole muid kogemusi üüri hindamiseks, see on esimesel raamatupidamise aastal, nagu see on mõeldud praeguses näites.

Kuna järgmistel aastatel võib üüri ette hinnata eelmise aasta andmetel. Nii meie näites üürijaotuse tabelil on osa üüri ette hinnatud. Ehitise arve koostamiseni oli ette hinnatud üüri 134.40 väärtuses. Jäi veel jaotada üüri Kr. 203.97. Selle jagame nüüd ülejäänud arvetele, neile langevad kustutusesummad teevad kokku 77 kr. Jagades 203.97 : 77-le leiame, et kustutusesumma 1 krooni kohta tuleb üüri Kr. 2,65 eest. Selle järgi jaotamegi ülejäänud üüri.

Arvates kogu üüri kogu kustutusesummale leiame, et üüri tuli 1 kr. kustutusele Kr. 2,57, seega vahe, nagu tabeliski näha, väike.

Nende vahede parandamine tagantjärele on tarvilik vaid siis, kui see on nii suur, et muudaks toitluse arvel toitmise päeva hinda vähemalt 1 sendi võrra. Seega Kr. 13.60 toitluse arvel, kuid siin on see Kr. 4.48. Hobusetöö arvel tuleks üürisumma parandada, kui see muudaks hobusetöö hinda $\frac{1}{10}$ sendi võrra. Selleks peaks vahe olema Kr. 4.70, kuid on vaid 90 senti.

*) Mõningatel juhtudel võib ehitiste üüri jaotada ka kapitali väärtuse järgi.

Seega jätame samad üürid. Viimati, kustutuse järgi üüri jaotusel „said“ arved üüri enam kui tarvis, kuid vähesel määral, mida pole mõtet tähele panna. Kui siiski ettehinatut üürid parandada, siis läheb pisut kallimaks toitmine ja selle järgi inimestöö ning ka hobusetöö, ning teised arved „saades“ ehitiste üüri vähem, „saavad“ inimestöö ja hobusetöö selle võrra kallimalt, nii et lõputulemus võib küll muutuda, kuid tähtsusetus suurus.

Arvestatud üürid kanname ehitiste arve „andmiseks“ ja vastavate arvete „saamiseks“. Sellega on ehitiste arve mõlema poole summad ühesuurused ja arve lõpetatud.

Ehitiste arve pidamisel tuleks silmas pidada järgmist:

1. kui on ehitatud uusi ehitisi ja tehtud põhjalikke remonte, siis on tarvilik nende õigeks hindamiseks eraldi kokkuvõtte neist kuludest, mis tulevad ka raamatuis ja nende kokkuvõtteis näidata iga hoone kohta lahus.

Need võtame kokku järgmisel tabelil:

Hoone ja töö nimetus	Kassa		Isikute arve materjal	Inimestöö	j. n. e.	Kokku
	töö	materjal				
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Uue küüni ehitus . . .						
Lauda katus						
Köögi põrand						
j. n. e.						
Kokku						

Sellise tabeli kokkuvõtte järgi võime hinnata iga uue ehitise ja suurema parandusetöö selle tõelises väärtuses ja võtta see nii suurelt inventariraamatusse.

2. Igakord ei soovita ehitisi kustutada, eriti siis, kui need on renditud.

Võime ehitiste väärtuse jätta inventariraamatus muutmata ning kustutus arvestada kustutusekapitali kaudu. Selleks ehitiste väärtuse kirjutame ehitiste arvelt lõppinventari arvele sama suurena, nagu see oli aasta alul või juurdeehituste võrra suuremana.

Näiteks:

Ehitiste arve.

	Kr.	S.		Kr.	S.
Alginv. . .	3268	—	Lõppinv. .	3528	—
Kulud . . .	468	37	Üür . . .	338	37
Kustutus kapital .	130	—			
Kokku . . .	3866	37	Kokku . .	3866	37

Kustutusekapitali arve.

	Kr.	S.		Kr.	S.
Lõppinv. .	130	—	Ehitiste .	130	—
Lõppinventari arve.					
Ehitiste .	3528	—	Kustutuse kapital .	130	—

Kustutuse suuruse arvestame harilikus korras. Selle kirjutame ehitiste arve „saamiseks“ kustutusekapitali arvelt ja viimasest kanname lõppinventari.

Kustutusekapital on lõppinventari arve passivas ja see näitab, et meie ehituste väärtusest, mis oli Kr. 3528.—, on Kr. 130.— kustutatud. Järgmisel aastal suureneb kustutusekapital Kr. 130.— võrra ja on Kr. 260.—, kuna ehitiste väärtus, kui juureehitusi polnud, jääb endiseks. Siis on kustutusekapitali arve järgmine:

Kustutusekapital.

	Kr.	S.		Kr.	S.
Lõppinventari	260	—	Alginventari	130	—
			Ehitiste	130	—

Nii võib kustutada kõiki muidki kapitale, kuid tarvitada võiks seda ainult ehitiskapitali ja ka maaparandiskapitali kohta, muid kapitale on soovitatav kustutada väärtuse otsesel mahakirjutamisel inventariraamatus.

Kui kustutusekapitali kaudu kustutatav kapital on täielikult kustutatud, siis kirjutatakse see maha — see tähendab: kirjutatakse selle kapitali arve „andmisena“ kustutusekapitali arve „saamiseks“. Näit.. meil on saun 200 kr., sauna kustutusekapital ka 200 kr. ja saun lagunes.

Kirjutame:

Ehituste arve.

	Kr.	S.		Kr.	S.
			Kustutusekapitali arve:		
Alginv. arve			lagunenud		
Saun . . .	200	—	saun . . .	200	—

Kustutusekapitali arve.

	Kr.	S.		Kr.	S.
			Ehit. arve:		
			lagunenud		
			saun . . .	200	—
			Alginv. .	200	—

Seega on sauna osa ehitiskapitalist ja kustutuse kapitalist vastastikku kustutatud ehk nagu öeldakse, maha kirjutatud. Selle kandega kadus lõppinventari arvelt Kr. 200.— korraga aktivast ja ka passivast.

15. Ostutagavarade arve. V. arve nr .15, lhk. 132.

Selle arve otstarve on näidata ostutagavarade läbikäiku, nende tarvitamise suurust ja otstarvet talus. Arve „saanud“ poolel on ostutagavara seis aasta alul, kapitali protsendinõudlus selle pealt, juureostetud kunstväetise ja jõusööda väärtus isikute arvelt, kuna see toodi kõik arve peale, ning lõpuks ostu- ja hoiukulud; rahalised kulud kassa kaudu ja muud kojuvedu ja aida kulud teistelt arvetelt.

Ostutagavarade üksikasjaliku läbikäigu toome ostutagavarade läbikäigu tabelil. Tabeli koostamisel kirjutame kõigepealt algseisud, selle peale protsendinõudluse, siis ostetud tagavarad nende ostuhinnaga. Arve järgi võtame kokku kõik ostukulud, neid on Kr. 34.53.

Ostu tagavarade läbikäik.

	Kunstväetis												J õ u s õ ö t																												
	Tšiili salpeeter				Kaalisool				Superfosfaat				Kokku				Kliid				Soia koogid				Linaseemne koogid				Päevalille kook				Maapähkle kook				Kokku		Kõik kokku		
	Kg	ä	K.	S.	Kg	ä	K.	S.	Kg	ä	K.	S.	Kg	K.	S.	Kg	ä	K.	S.	Kg	ä	K.	S.	Kg	ä	K.	S.	Kg	ä	K.	S.	Kg	K.	S.	Kg	K.	S.				
Alginventar	10	25,5	2	55									10	255	295	15	44	25							130	20	26	—					425	70	25	435	72	80			
Kapitali %			—	25									—	25				44	3								2	60					7	03		7	28				
Ostetud . .	350	25,2	88	—	1000	10,40	104	—	1700	6,85	107	95	3050	299	95	905	14	123	20	1000	22	220	—	100	20	20	—			400	23	92	01	2405	455	21	5455	755	16		
Ostukulu .			2	22				6	33				10	76		19	31		5	72			6	32			—	65				2	53		15	22		34	53		
Kokku	360	25,84	93	02	1000	11,03	110	33	1700	6,89	118	71	3060	322	06	1200	14,8	177	60	1000	22,63	226	32	100	20,65	20	65	130	22,00	28	60	400	23,83	94	54	2830	547	71	5890	869	77
Veiste too- dangu . .																1200	14,8	177	60	1000		226	32				130		28	60	400		94	54	2730	527	06	2730	527	06	
Maa viljuse	200	26,00	52	06	650	11,05	71	83	1100	7,03	77	31	1950	201	20																							1950	201	20	
Lõppinven- tari . . .	160	25,6	40	96	350	11,00	38	50	600	6,90	41	40	1110	120	86								100		20	65							100	20	65	1210	141	51			
Kokku													322	06																					547	71		869	77		

Ostetud on kunstväetisi ja jõusööte kokku 5.455 kg, jagades 3453:5455 saame 100 kg ehk 1 kvintaali ostukuludeks 63,3 senti. Selle järgi jagame ostukulud igale väetisainele ja jõusöödale ning määrame tabelile.

Kokku võttes algseisud, ostukulud ja ostud hulgas ja väärtuses, arvame, mis maksab iga väetis ja sööt kodus. Nii maksis 1 kv (1 kott) kaalisoola ostes Kr. 10.40, kuna kodus maksis see ühes ostukuludega Kr. 11.03.

Samal tabelil määrame tagavarade raamatu kokkuvõtte järgi, v. lhk. 65, kuupalju tarvitati ostutagavarasid igaks otstarbeks ja kuupalju jäi alles. Lõppseisud hindame ümariku hinnaga, tehes hinnad pisut odavamaks, nii et tarvitamiseks läheb tagavara veidi kallima hinnaga, kui oli keskmine hind.

Kokkuvõtte sellest tabelist, mis näitab, mis väärtuses ostutagavarasid tarvitati, kanname ostutagavarade „andmisena“ vastavatele arvetele ning sellega ongi ostutagavarade arve lõpetatud.

Sellel arvel võime välja kirjutada tagavarade läbikäigu täielikult, v. lhk. 83, näites pole seda tehtud ruumi kokkuhoiuks.

Põllule külitud kunstväetis on ostutagavarade arvel „andmisena“ kantud väljakapitali arvele. Seda seepärast, et väljakapitali arvel selgitame, kuupalju selle kunstväetise kulust läheb maaviljuse tootmiskuluks ja kuupalju jääb alles väetisjõuna väljakapitalis aasta lõpul. Maaviljuse arvele kanname ainult selle osa väetise väärtusest, mis on kulutatud aruande aasta saagiks.

Ostutagavarade arvel võib arvestada ka muid ostutagavaru, kuid ainult neid, mida mõõdetakse raskuse järgi, sest ostukulude jaotus on võimalik ainult ühtlase mõõdu järgi.

16. Küttematerjali arve. V. arve nr. 16, lhk. 133.

Sellel arvestame küttematerjali läbikäiku. Et tabelil on läbikäigus ainult puud, siis teeme kogu arvestuse arvel enesel, lisatabeliteta. Puude hinnast moodustavad suurima osa veokulud ja sellel tabelil selgitame, mis maksid puud valmistuse- ja veokuludes ühes ostuhinnaga.

Kui talul on oma metsa, siis teeme küttematerjali arve asemel metsa arve. Kirjutame arvele metsa väärtuse aasta alul ja lõpul. Siis tuleb puud arve „andmises“ hinnata kallimalt, kui maksab nende ülestöötamine ja vedu. Selle võrra kallimalt, kui palju maksab ülestöötatud hulk metsa kohalikkudes metsades taksihinnaga. Viimase summa suuruses ühes kasvava metsa juurekasvuga annaks siis metsa juurekasvu, mille kanname kasuna kasude-kahjude arvele.

17. Maaparandiste arve. V. arve nr. 17, lhk. 133.

Maaparandisi meie talul ei olnud. Aruandeaastal on tehtud eeltöid, need on maa loodimsie kulud. Need kulud on algkulud maaparandiskapitali soetamisel ja need kirjutame lõppinventari arvele

antuks. Järgnevatel aastatel arvatakse neile juure iga aasta niipalju, kui on juure tehtud, seni kui töö valmib. Siis algab kustutamine.

Maaparandiste kustutuse- ja korrashoiu kulud tuleb kirjutada arve andmisena maaviljuse arvele. Kui tahetakse neid kulusid jagada üksikute viljade või maa-alade järgi, siis tuleb need kulud jagada samuti nagu ehitiste kulud. Tuleb arvata, kuipalju maaparandiskapitalist langeb igale erinevalt kasutatavale maatükile. Selleks tuleb maaparandusetööde andmetel selgitada, mis maksid maaparandused igal maatükil. Sellele tuleb juure lisada teatud osa peakraavide ja magistraalide kuludest, sel määral, kui iga maatüki kuivendus vajab peakraave.

Vastavalt sellele kapitalijaotusele jaotame ka maaparanduste kustutused ning viimaste järgi maaparandiste üüri.

18. Maa arve. V. arve nr. 18, lhk 133.

Sellel arvel arvestame maa väärtust ja maa üüri. Maa väärtus võib muutuda juure ostes ja müües ühes pinna suurusega, võib aga muutuda ka kestvate maaparanduste tõttu, nimelt suurtest kividest puhastamisel.

Maa kividest puhastamise kulud arvame maa väärtuse tõstmiseks ja arvame juure maa väärtusele.

Aruandeaastal lõhuti põldudelt kive, mis läks maksmaks Kr. 118.31. Sellest arvame maa väärtuse tõstmiseks 7 kr. põllu hektarilt, siis jääb neist kuludest veel üle Kr. 2.81, mille arvame jooksvaks kuluks maa üüris. Harilikult koosneb maa üür ainult protsendinõudlusest maa kapitalilt.

Maa üüri kanname: põllu- ja niidumaa üüri maaviljuse arvele, kuna karjamaa üüri kanname otse veistetoodangu arvele.

See karjamaa on looduslikus seisukorras ja muid kulusid pole seal tehtud, nii et protsendinõudlus ongi karjamaa sööda tootmiskulu.

Haritavate karjamaade üür tuleb kanda maaviljuse arvele ning seal selgitada karjamaa tootmiskulud täielikult.

19. Laudaväetiste arve. V. arve nr. 19, lhk. 134.

Selle arve otstarve on hinnata laudaväetise hulka, mis loomad andnud. Väetiste hulka hindame sööda hulga järgi mis loomadele söödeti.

Hobustesööda väetisväärtus on arvatud noorekarja sööda väetisväärtusest $\frac{2}{3}$ võttes, $\frac{1}{3}$ oleks väetiste kadu töö juures.

Söötade ja aluspõhu väetisväärtuste järgi leitud väetise koguväärtusele tuleb veel aluspõhuturba hind juure lisada.

Selle tabeli järgi sööte hinnates selgitame, mitme krooni väärtuses loomad andsid väetist. Karjamaa- ja karjatatud söödad jäävad hindamisest välja.

Aruandeaastal söödetud söötadest tekkinud sõnnik veetakse põllule harilikult järgmisel aastal. Seepärast kirjutame aruande-

Söötade väetisväärtused.
100 kg ehk 6 puuda sööta annab laudaväetist.

	Väetise väärtus kroonides, sentides		
	Lüpsikar- jale söötes	Noorkarjale ja sigadele söötes	Hobustele söötes
Rohi	0.25	0.30	0.20
Põlluhein, toores	0.40	0.45	0.30
Vikk, toores	0.30	0.33	0.22
Niiduhein	1.10	1.25	0.85
Põlluhein	1.20	1.30	0.90
Teravilja hein	1.10	1.20	0.80
Suivilja põhk	0.60	0.65	0.44
Haganad	0.40	0.45	0.30
Talivilja põhk	0.45	0.50	0.30
Naeris	0.14	0.15	0.10
Peet	0.17	0.18	0.12
Kaal	0.18	0.19	0.12
Porgand	0.16	0.17	0.14
Juurvilja lehed	0.20	0.21	0.12
Kartul	0.30	0.33	0.22
Rukis	1.05	1.15	0.75
Nisu	1.05	1.20	0.80
Oder	1.00	1.10	0.70
Kaer	1.00	1.15	0.75
Segavili	1.35	1.50	1.00
Ernes, pelusk, vikk	2.10	2.30	1.50
Linaseeme	1.90	2.15	—
Nisukliid	1.90	2.10	1.40
Rukkikliid	2.00	2.25	1.50
Odrakliid	1.35	1.50	1.00
Puuvilla-seemne kook	3.55	4.00	2.70
Linaseemnekook	2.40	2.65	1.80
Päevalilleseemne kook	2.80	3.10	2.05
Soia	3.60	4.05	2.70
Maapähkla	2.95	3.30	2.20
Kookus	2.15	2.40	1.60
Palmi	1.45	1.60	1.05
E. T. K. segajõusööt nr. 1	2.50	2.75	1.85
„ „ nr. 2	2.10	2.30	1.50
Täispiim	0.30	0.35	—
Kooritud piim	0.25	0.30	—
Praak	0.10	0.11	0.07
Ölleraba	0.35	0.45	0.30
Öled aluspõhuks	0.75	0.75	0.75

Märkus: Väetis väärtused on arvutatud ajal, kui kunstväetised maksid à 1 kv: superfosfaat — 8 kr., 40% kaalisool — 11 kr ja tšiilisalpeeter — 26 kr. 1932 a. kevadiste hindade järgi koostatakse uued normid.

aastal loomadelt „saadud“ väetise väärtuste summa lõppinventari arvele: järgmisel aastal kirjutame selle summa alginventari arvelt laudaväetise arvele ja sellelt maaviljuse arvele kuluks. Käesolevas alginventaris oli sõnnik aasta alul hindamata.

Selgitades, mida ja kuipalju möödunud aastal söödeti loomadele ja seda hinnates, nagu tänavustki sööta, selgus väetise kogu väärtus Kr 335.23. Selle summa kirjutamegi laudaväetise arve „andmiseks“ maaviljuse arvele. Kuid laudaväetise arve peab selle summa omakorda kuskilt ka „saama“.

Kui see summa oleks seisnud inventuuris, siis oleks puhtvaranduse väärtus aasta alul olnud selle võrra suurem. Seepärast kirjutamegi selle summa „saamiseks“ puhtvaranduse arvelt, ning selletõttu suureneb puhtvarandus sama võrra. V. selle kohta puhtvaranduse arve käsitluses lhk. 121.

Kuna sõnniku väärtuse selgitame söötade järgi, siis selle hindamiseks pole tähtis teada sõnniku hulka. Kuid kui tahame sõnniku väärtuse jaotada seda saanud viljadele, siis peame teadma, kuipalju seda sai iga vili. Mis möödus me sõnniku hulka sellejuures möödame, on ükskõik.

Soovitav oleks tarvitada kvintaali, mis vastab 100 kg. Väljaveol arvestame, mitu koormat sai iga põld ja arvame 1-hobuse koorma 4 kv. (24 puuda) ja 2-hobuse koorma 7—8 kv. (42—48 puuda). Sõnniku väljavedu tuleb märkida tagavarade raamatusse, nagu muudki tagavarad, kuid sissetuleku osa selles arvestuses täidame pärast, märkides selleks väljaveetud hulka.

Talvel väljaveetud sõnniku hulk jääb arvestusest üldse välja. Andmed väljaveetud sõnnikuhulga kohta märgime järgmise aasta tagavarade raamatusse ette kui eelmisel aastal väljaveetud sõnniku. Selle hulga ühes suvise veoga, kuni eelmise aasta tagavara on läbi, arvamegi käesoleval aastal väljaveetud sõnniku hulgaks, mis peab vastama ajaliselt alginventari võetud sõnniku väärtusele.

Näiteks: 1927—28 a. sõnniku, mille väärtus vastab Kr. 335.23, arvestame väljaveetuks 1928—29 a. Seda veeti talvel kesamaale 100 koormat. Selle märgime 1927—28 a. tagavarade raamatust 1928—29 a. tagavarade raamatusse järgmiselt:

	Haljale kesale	Mustale kesale	Kokku
Sõnnikut veetud eelmisel aastal	25	25	50
Mais	—	25	25
Juunis	—	75	75
Kokku 1-hobuse koormaid	25	125	150
1 koorem kvintaale : 4			
Sõnniku hulk kvintaalides	100	500	600

Sõnniku hulka võib arvestada ka sööda hulga järgi. Sõnnikus on keskmiselt 25% kuivainet. Sööda kuivainest jääb keskmiselt pool sõnnikusse, kuna pool jääb osalt seedimisel looma kehasse ja läheb kaotsi sõnnikus käärimiste tõttu. Selle järgi arvatakse saadavat

sõnnikuhulka, võttes pool sööda kuivainest, lisades sellele juure aluspõhu kuivaine ja korrutades summa neljale.

Nõnda on arvestatud laudaväetise arvel loodetav sõnniku hulk igalt loomaliigilt eraldi; arvestusel saadud hobustesõnniku hulgast arvatakse $\frac{1}{3}$ maha, mis läheb kaotsi välistöödel.

20. Väljakapitali arve. V. arve nr. 20, lhk. 135.

Sellel arvel arvestame väljakapitali seisu või oraste, väetiste ja tööde väärtust maaviljuses, mis on tehtud tuleva aasta saagiks.

Väljakapitali arve seame kokku maaraamatu andmetel.

Arve „saanud“ poolele kanname väljakapitali seisu aasta alul ja kõik need kulutused töös, väetises ja seemnetes, mis on tehtud kas täielikult või osaliselt tuleva aasta saagiks. Maaraamatu järgi selgitame, kuipalju sellest, mis arve „sai“, kuulub aruandeaasta maaviljuse kuludesse. Selle „annab“ arve maaviljuse arvele. Ja kuipalju arve „saamistest“ on tulevasteks saakideks ettetehtud kulud — need kanname lõppinventari arvele, kui ettetehtud kulud, mis püsivad kapitalina mullas ja tulevad tagasi järgmistele aastade saakides, mille kuludeks need arvestamegi järgmistel aastatel.

Maaraamatu kokkuvõte on toodud sellisena, nagu peetakse maaraamatut. Andmed on toodud iga põllu kohta eraldi ja neist tehtud üldine kokkuvõte. See kokkuvõte näitab külvikorda, mida tuleb ette harva, samuti ka väetamine pole sel tabelil kõigiti etstarbekohane, kuid see on nii koostatud selleks, et tabelit lihtsustada ruumi kokkuhoiu mõttes ja tuua sealjuures ikkagi küllalt näiteid väetamise kulude arvestamisest ja jaotamisest.

Väetuse kulud. Laudaväetisest märgime maaraamatusse ainult selle hulga, selle väärtuse arvame kõik jooksva aasta kuluks. Kui tahame seda jaotada üksikutele viljadele, siis teeme seda pärast eriarvestustes. Laudaväetise hulk ja missugusele põllule see anti seda näeme maaraamatust, kuna väärtuse leiame pearaamatus.

Kunstväetised märgime igale viljale hulga ja väärtuse järgi ja jaotame väärtuse pooleks, nagu see näidatud maaraamatu käsitluses lhk. 68. Tabelil on kokkuvõte, kuipalju kogu antud kunstväetisest läheb tootmiskuludeks ehk aruandeaasta saaki ja kuipalju jääb väljakapitali ehk tulevaste aastade maaviljuse tootmiskuludeks.

Harimine. Märgime põldude järgi, kuipalju iga põldu künti sügisel. Aruandeaasta sügisel künti põldu 8 $\frac{1}{2}$ ha. Väljakapitali arvel on koos sügisese künni kulud:

inimestööd	Kr. 39.60
juhat. kulud	„ 11.97
hobusetöö	„ 72.—
riistade kulu	„ 19.98

Kokku „ 143.55

Küntud oli 8 $\frac{1}{2}$ ha, seega ühe ha sügisene künd maksab Kr. 16.98.

Aasta alul jäi eelmise aasta sügisene künd inventari võtmata.

Nii palju on siiski meeles, kuipalju künti eelmisel sügisel. See on

109

Kulude nimetus	Põld Nr. 1 3 ha must kesa	Põld Nr. 2 3 ha rukis	Põld Nr. 3 3 ha hein	Põld Nr. 4 3 ha oder	Põld Nr. 5 3 ha kaer	Põld Nr. I 0,5 ha haljas kesa	Põld Nr. II 0,5 ha nisu	Põld Nr. III 0,3 ha juur- vili	Põld Nr. III 0,2 ha kartul	Kokku 16,5 ha
Väetus: seis a. alul		160 tsiili	41 95	kips	30 —					71 95
Antud: laudaväetist										
superfosfaat . .	süg. 500 — —					100				
kaali 40% . . .	süg. 646 45 40				kev. 146 10 26	süg. 30 2 11		kev. 56	3 94	77 31
	" 365 40 34				" 103 11 38	" 20 2 21		" 42 4 64	kev. 36 2 53	71 83
tsiili	kev. 1929 125 32 55				" 92 10 17	kev. 1929 25 6 50	kev. 15 3 90	" 15 3 90	" 20 5 21	52 06
Kokku	118 29	41 95	30 —	21 64	23 24	10 82	3 90	12 48	10 83	273 15
Sellest: tootmisku- lusse	— —	41 95	30 —	11 64	12 24	10 82	3 90	8 48	8 83	117 04
väljakapitali	118 29			10 —	11 —			4 —	2 —	156 11
Harimine:										
Sõnniku vedu	25 koor- mat					25 koor- mat				50 20 —
1927/28 a. kevadel										
Künd 1928 a. sügisel	3 ha			3 ha	3 ha	0,5 ha		0,3 ha 2 kor.	0,2 ha 2 korda	10 1/2 16 — 168 —
Künd 1929 a. sügisel	— —	3 ha		3 ha	1 ha		0,5 ha 2 kor.	0,3 ha	0,2 ha	8 1/2 16 89 143 55
Sellest: tootmisku- lusse										143 55
väljakapit.										
Seeme:										
Seis a. alul . . .	600 108 —	120 —	150 —			80 14 40	25 —			295 —
Külvid: rukis . .										122 40
hein		150 —								150 —
Sellest tootmisku- lusse	— —	120 —	150 —				25 —			295 —
Väljakapitali . . .	108 —	150 —				14 40				272 40

märgitud tabelile põldude järgi kokku 10½ ha. Selle hindame à 16 kr. ha, saame Kr. 168.—, see on summa, mis oleks pidanud seisma väljakapitalis aasta alul, kuid jäi välja, kuna polnud andmeid hinna, mis see maksab. Nüüd hindame selle tagantjärele.

Samuti oli eelmisel talvel välja veetud sõnnikut kesadele 50 koormat ja sellest 25 ka laotatud.

Tööde päevaraamatust võtame kokku suvise sõnnikuveo kulud, mida oli 100 koorma kohta:

Kulud:	hobusetöö,	riist.,	mehetöö,	naisetöö,	Kokku
tundi	80	80	80	50	
hind senti	20	2	22	17,6	
maksab senti	1600	160	1760	880	4400

Seega 100 koorma vedu ühes laotamisega maksis Kr. 44.— ja ilma laotamiseta (ilma naisetööta) 35.20.

Siit: 25 koorma vedu laotusega	Kr. 11.—
25 „ „ laotuseta	„ 9.—

Kokku: Kr. 20.—

Sügisene künd Kr. 168.— ja talvine sõnnikuvedu Kr. 20.—, kokku Kr. 188.—, need on eelmisel aastal ettetehtud kulud, mis jäid aga arvestamata inventuuri tegemisel. Kuna aasta lõpul arvestasime tuleva aasta peale ettetehtud kulud ja need jäid välja maaviljuse kuludest, siis tuleb maaviljuse kuludele arvata juure Kr. 188.— eelmisel aastal ettetehtud kulusid.

Need kanname maaviljuse arvele väljakapitali arve „andmisena“.

Väljakapitali arve „andnud“ poolele kanname nüüd kõik, mis arve „sai“ maaraamatu andmete ja eriarvestuste järgi, maaviljuse arvele need kulud, mis on tehtud käesoleva aasta saagiks, ja lõppinventari arvele need kulud, mis on tehtud tuleva aasta saagiks.

Järelehinnatud Kr. 188.— pidi olema väljakapitali arvel „saamisena“ alginventari arvelt. Kui see summa õigel ajal hinnatuna oleks seisnud alginventari arvel, siis oleks olnud puhtvarandus selle võrra suurem.

Seepärast märgime selle summa „saamisena“ puhtvaranduse arvelt, näidates, et selle summa puhtvaranduse arve pidi „andma“ alginventari arvele juba aasta alul, kuid kuna selle suurus selgus alles hiljem, siis ei hakka meie enam muutma alginventari arvet. Sellised parandused tulevad ette loomulikult ainult esimesel aastal, järgmistel aastatel on need kulud juba kõik inventuuri üles võetud — v. inventarirraamat lhk. 71 väljakapitali osa.

Väljakapitali arve on viimane kulude arveist.

Seni koostatud arvetel selgitasime igal arvel teatud kulude suuruse ja jagasime selle kulutamise otstarbe järgi teistele arvetele.

Igal arvel näeme ülevaatlikult, kuipalju mingisugust kuiu tegime ja mis otstarbeks seda tegime, näeme, kuipalju teatud kulutusest on tehtud käesoleva aasta toodanguks ja kuipalju on ette tehtud

tuleva aasta toodanguks, see viimane osa jäi alles talu varandusena ehk kapitalina, mis annab saaki järgmistel aastatel.

Järgmised arved on talukäitise harude arved, millel seame kõrvu neis harudes tehtud kulud saagiga, mis need andsid, ning selgitame nii harude kasud ja kahjud.

21. Maaviljuse arve. V. arve nr. 21, lhk. 135.

Maaviljuse arvel koostame kõik aruandeaasta põllu- ja niidumaa kasutamise kulud. Arve „saamistena“ on koos kõik kulud peale seemne oma tagavaradest. Seemne hindame tagavarade raamatu andmetel, ostuseemne ostuhinnaga, oma tagavarast seemne alginventari hinnast 10% kallimalt. See 10% lisa vastab kapitali protsendinõudlusele tagavaralt, ning seemneviljaks sorditakse harilikult paremat vilja, nii et see on väärtuslikum harilikust tarbeviljast. Seemne hindame maatoodete läbikäigu tabelil v. lhk. 114.

On seemne väärtus kantud arvele „saamisena“ maatoodete arvelt, siis on maaviljuse kulud kõik koos. Arvel kokku Kr. 2723.81 (selle summa saame, kui „saanud“ poole summast Kr. 2979.04 arvame maha ülejäägi kasude-kahjude arvel Kr. 255.23).

See on maaviljuse tootmiskulu, niipalju läks maksma meile põllu- ja heinamaa saak ühes kapitalide protsendinõudlusega. Kui selle saagi müüksime toodud summa eest, siis jääks meile kapitalile 6% tasu ja oma töö eest tasu 22 senti tunnis, tööol oldud aja eest. Kuid meie müüme ainult osa saagist, suurim osa saagist läheb loomade söödaks ja inimeste toiduks, müüa võime ainult seda, mis jääb üle talu tarviduste rahuldamisest.

Loomapidamises tarvitatud tooted jäävad osalt jällegi tallu — hobusetööna, loomade sõnnikuna ja talus tarvitatud loomasaadusena ja osalt annavad rahalist sissetulekut loomasaaduste müües.

Selgitada kuipalju nimelt maatoodetest tuli rahalist sissetulekut on seega üsna raske. Kuid maaviljuse kui tulu- ja sissetulekuallika tähtsuse hindamiseks polegi seda tarvis.

Meie hindame maaviljuse toodangu tootmiskulude suuruses ja anname selle edasi teistele arvetele — millel selgub, kas maaviljuse toodangu kasutamine seda müües ja söötes loomadele annab küllalt sissetulekut, et tasuda tootmiskulud. Püüame selgitada, millest oleb kõige enam maaviljuse tasuvus, kas selle toodete müügist, nende tarvitamisest loomasöödana või kulutuste suurusest maaviljuses eneses, mis teeb toodangu kas kalliks või odavaks.

Käesolevas pearaamatus on maaviljuse tootmiskulud kõik koos, üksikute viljade järgi eritlemata, seepärast pole ka teada, kuipalju kogu tootmiskulust langeb igale viljale.

Kõigi käsitletud kulude jaotamine üksikute viljade peale teeb aga pearaamatu koostamise juba väga raskeks.

Kuid meie võime hinnata saaki keskmiste tootmiskulu hindadega, mis on koostatud Põllumajanduslikus Raamatupidamisetalitises 5 a. jooksul kogutud andmetel.

Need hinnad on:

nisu	1 kg	20 senti,	kartul	100 kg	3.—3.50 kr.
rukis	" "	17 "	juurvili	" "	1.20 "
oder	" "	15 "	põlluhein	" "	4.00 "
kaer	" "	15 "	suiviljapõhk	" "	1.50 "
segavili	" "	15 "	aluspõhk	" "	1.00 "
kaunvili	" "	18 "	niiduhein	" "	2.50 "

Haljas vikk 100 kg 1 kr. Kartul tuleb arvata 3 kr. 100 kg Põhja-Eestis heal kasvumaal, ja 3,5 kr. Lõuna-Eestis halval kasvumaal.

Niipalju lähevad viljad enesele maksma praegu, soodsatel kasvuoludel ja enam-vähem harilikul väetamisel ja harimisel. Neid hindu võib pidada praegu normaalseteks hindadeks. Normaalseteks selles mõttes, et kui hinnates maatoodangu nende hindadega selgub: 1) et saagi väärtus on suurem kui tootmiskulu, siis võime oletada, et maakasutamine andis häid tulemusi, kas heade kasvuolude või ka otstarbekohaselt kokkuhoidliku kulutamise tõttu, 2) kui saagi väärtus on madalam tootmiskulust, siis võime oletada maaviljuses halbu kasvutingimusi ja ikaldust; kui aga seda pole olnud, siis ebaotstarbekohast kulutamist.

Saagi hindamine nende hindadega on seega esimene samm talukäitise tasuvuse tegurite selgitamisel. Meie maaviljuse saak koosneb neist toodetest, mis saagina arvestatud tagavarade raamatus ja peale selle karjatamisest, mille suurus samuti näidatud tagavarade raamatus. Karjatamise kuludest kandsime loodusliku karjamaa tootmiskulu ehk maakapitali protsendinõudluse karjamaa pealt juba varem veistetoodangu arvele.

Siin tuleb veel hinnata vikikarjamaa, mille hindame 1 kg 1 sent ehk 10 senti sü.

Peale selle ristiku-ädal. Seda oli 220 sü.

Selle hinna arvame eraldi. Arvame kokku ristikupõllu seemne-, väetuse- ja muud kulud peale heinateo kulude ning arvame, kuipalju maksab üks saagi sü heintes ja karjatamises kokku.

Heinasaak oli 11 000 kg ehk 4400 sü
karjatatud 220 "

Kokku 4620 sü.

See maksis:

seeme	Kr. 150.—
kunstväetis	" 30.—
laudaväetis: põld sai 600 kv. sõnnikut Kr. 335.— väärtuses ehk 1 kv. maksis 56 senti. Kesa sai 500 kv. Kr. 280.— väärtuses. Sellest rukki kanda ½ ehk Kr. 140.— ja heinale sellest ½ ehk	" 70.—
väljakapitali Kr. 180.— % — 8%	" 14.40

Kokku Kr. 264.40

264.40 : 4600 teeb 1 sü kohta 5,7 senti, seega karjata-
mine maksis: heinaädal 220 sü à 5,7 Kr. 12.54
vikk 600 sü à 10 „ 60.—

	Kokku	Kr. 72.54
Muu saak maksis hindamisel		Kr. 2.906.50
Maaviljuse arve andnud	„	2.979.04
„ „ saanud	„	2.723.81

Maaviljuse arve „andis“ enam kui „sai“ Kr. 255.23

See on maaviljuse arve ülejääk ehk kasu maaviljusest. Selle summa võrra maksis saak omale odavamini, kui on selle väärtus keskmise tootmiskulu hinnaga hinnates. Seega võime oletada, et maaviljuses on toimetatud kokkuhoidlikult ning otstarbekohaselt. Nisu on küll ikaldanud, kuna saak oli vaid 6 kv. hektaarile, mis on 40 pd. tiinult või 4 vakka vakamaalt, kuid muud saagid olid head, eriti hea oli kartulisaa.

22. Maatoodete arve. V. arve nr. 22, lhk. 136.

Arvel kujutame maatoodete läbikäiku.

Arve „saamised“ on: tagavarad aasta alul, saak ja maatoodete ostmine, käesoleval juhul neid pole ostetud ega ka mativiljana saadud veskilt. Mativili oleks tulnud arvestada maatoodete arve „saamisena“ kõrvaltöönduse arvelt.

Peale selle on arvel „saamistena“ ka viljamüügi kulud, ja kui vilja osteti, siis ka ostukulud.

Arve „andmised“ on sissetulek viljamüügist kassa ja ka isikute arve kaudu, toodete „andmine“ toidlusele, viljaseemneks, loomasöödaks ja tagavarade seis aasta lõpul.

Üksikasjalik maatoodete läbikäik on toodud maatoodete läbikäigu tabelil, millest arves märgitud ainult summad, kuid need võib arvel välja kirjutada ka täieliku jaotusega, mis teeb arve ülevaatlikuks.

Maatoodete arve „andmistes“ on tooted hinnatud selle järgi, mis otstarbeks antud: müüdüd tuleb märkida selle eest tegelikult saadud hinnaga. Teistele taluosadele — toidlusele, eratarvitusele ja kõrvaltööndustele antud vili tuleb hinnata turuhinnaga, samuti ka töö-tasuks palgalistele antud vili ja moon. Sellist andmist tuleb arvata müügiks, sest vili läheb talukäitisest välja.

Andmised talukäitise harudele tulevad hinnata kõik eel nime-
tatud normaalhinnaga sama suurelt, kui hinnati saak. Seda teeme järgmistel põhjustel: 1) Et maatoodete arve näitaks oma üle- või puudujääkides ainult toodete müügi või müügiks andmise üle- või puudujääke. 2) Et talukäitise harud ei näitaks üksteise arvel kasu-
sid ega kahjusid. Talukäitise harud on tegelikult üksteise täiendu-
seks ja puhtalt omaette võetuna pole neist ükski peetav meie maa-
tulunduslikus olustikus. Talukäitise tegevus on maaviljuse toodangu
kasutamine otsese müügi ja loomapidamise kaudu. Raamatupida-
mise ülesanne on näidata, kuidas see maaviljuse toodangu kasuta-

Maatoodete läbikäik.

114

	Rukis				Nisu				Oder				Kaer				Vikk				Kartul				Juurvili				Põlluhein				Niiduhein				Suivilja põhk				Aluspõhk				Kokku	
	Kg	à	K.	S.	Kg	à	K.	S.	Kg	à	K.	S.	Kg	à	K.	S.	Kg	à	K.	S.	Kg	à	K.	S.	Kg	à	K.	S.	Kg	à	K.	S.	Kg	à	K.	S.	Kg	à	K.	S.	K.	S.				
Alginven- tar . .	400	17	68	—	—	—	—	—	750	15	112	50	1200	15	180	—	200	18	36	—	1600	3,5	56	—	—	—	—	1000	4	40	—	1200	2,5	30	—	5500	1,5	82	50	2200	1	22	—	627	—	
Saak . .	3400	17	578	—	300	20	60	—	3680	15	552	—	1680	15	402	—	400	18	72	—	4000	3,5	140	—	10000	1,2	120	—	11000	4	440	—	12000	2,5	300	—	11300	1,5	169	50	7300	1	73	—	2906	50
Kokku: sissetu- lek . .	3800	17	646	—	300	20	60	—	4430	15	664	50	3880	15	582	—	600	18	108	—	5600	3,5	196	—	10000	1,2	120	—	12000	4	480	—	13200	2,5	330	—	16800	1,5	252	—	9500	1	95	—	3533	50
Kassa . .	1000	18	180	—	—	—	—	—	2000	18	360	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2000	3,6	72	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2000	3	60	—	2000	2	40	—	712	—		
Võlad . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
nõuded . .	1025	20	205	—	300	24	72	—	1000	18	180	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1300	4	52	—	—	—	—	3000	4,8	144	—	2000	3	60	—	—	—	—	—	—	—	—	204	—		
Toitlus . .	—	—	—	—	—	—	—	—	500	15	75	—	—	—	—	—	—	—	—	—	750	3	22	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	509	—	
Sead . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	97	50		
Housed . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2000	15	300	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2000	1,2	24	—	8000	4	320	—	4000	2,5	100	—	—	—	—	2100	1	21	—	765	—
Maavil- juse . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Seeme väljaka- pit. . .	680	18	122	40	—	—	—	—	700	16	112	—	600	16	96	—	200	18	36	—	850	4	34	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	400	40	
Veised . .	660	16	105	60	—	—	—	—	120	15	18	—	700	14	98	—	200	18	36	—	—	—	—	—	8000	1,2	96	—	3000	4	120	—	3900	2,5	97	50	9100	1,5	136	50	5700	1	37	—	744	60
Kokku: väljamü- nek . .	3365	613	—	300	72	—	—	—	4320	745	—	—	3300	494	—	—	400	18	72	—	4900	180	50	—	10000	1,2	120	—	11000	440	—	10900	341	50	13100	256	50	7800	98	—	3432	50				
Lõppin- ventar . .	435	17	73	95	—	—	—	—	110	15	16	50	580	15	87	—	200	18	36	—	700	3,5	24	50	—	—	—	—	1000	4	40	—	2300	2,5	57	50	3700	1,5	55	50	1700	1	17	—	407	95

mine sündis, missugune tee toodangu kasutamisel on tasuvam ja mis põhjustel.

Et seda selgemini näidata, tuleb maatoodangu see osa, mis läheb loomapidamisele, sellele üle anda omahinnaga.

Loomapidamise tulemused näitavad, kuidas loomapidamine tuli toime maatoodangu kasutamisel.

Neil põhjustel hindame maatoodete arve andmised sama hinnaga, millega hindasime tooted saagis.

Ka maatoodete arve lõppseisu — tagavarad aasta lõpul, hindame sama hinnaga — vaatamata sellele, mis on nende toodete turuhind. Kuid siin võib hinnata ka turuhinnaga, siis kui see on normaalhinnast madalam. On see aga normaalhinnast kõrgem, siis hinnates lõppseisu turuhinnaga näitame kasu, mis vastab sellele hinnavahele. Kuid see kasu pole veel saadud. Selle saame alles siis, kui müüme tagavarad selle hinnaga. Hinnad on aga muutlikud ning raamatupidamise ülesanne on näidata ainult neid kasusid ja kahjusid, mis on tegelikult saadud.

Maatoodete arve lõpus on toodud ülevaade viljamüügist. Müügiga oli kulusid ja meie selgitame arve lõpul, kui palju turuhinnast jäi üle tootmiskulude katteks, kui neist arvame maha müügikulud. Müügikulud on jaotatud rahalisteks ja mitterahalisteks. Kui arvestame müügikulusid, siis tuleb arvestada vaid rahalisi müügikulusid. Mitterahalised kulud, see on meie hobuste ja inimeste töö. Toodete müük sünnib peaaesjalikult talvel ja siis sagedasti hobustel ega ka inimestel polegi midagi teha. Sellises seisukorras pole mitterahalistel müügikuludel mingisugust tähtsust. Kui hobustel ja inimestel müügi ajal muud tööd pole, siis võiksid müügikulud olla nii suured, et arvestades neid näib müük ebatasuv, kuid tegelikult on see siiski tasuv. Sest kui peale müügi polnud muud tööd teha, või oleks midagi, mis polnud hädavajaline, oleks töökulud teistel arvetel läinud sellevõrra kallimaks, kui on mitterahalised müügikulud. Sest vähemalt hobuseid peeti ikkagi ja söödeti neid, kas tööd oli või mitte. Seda võib juhtuda, kui tooteid tuleb müügiks vedada hobustel väga kaugele. Kui aga müügi ajal on hobustel ja inimestel tööd, mis annab rahalist sissetulekut või on talule tarvilik, siis tuleb arvestada ka mitterahalised müügikulud rahalistena.

23. Veiste arve. V. arve nr. 23, lhk. 137.

Arvel arvestame veiste läbikäiku, nende kustutust ja juurekasvu. Arve „saamised“ on seis aasta alul, juureostud, kassa ja isikute arve kaudu ja juurekasv. „Andmised“ on sissetulek müügist, „andmine“ toitlusele, kustutus ja seis aasta lõpul.

Juurekasv ja kustutus. Noori loomi tuleb hinnata nende kasvatuskulude järgi järjest kallimalt kuni teatud vanaduseni ning täiskasvanud loomi hinnata järjest odavamini, silmas pidades nende iga.

Loomade kasvatusekulusid ja nende iga arvestades võib lüpsikarja väärtuse arenemist pidada normaalselt selliseks:

Vanadus aastat	Kerged Kr.	Rasked, lihatüüp Kr.	Vanadus aastat	Kerged Kr.	Rasked, lihatüüp Kr.
1	100	120	8	190	210
2	170	190	9	170	190
3	250	270	10	140	160
4	250	270	11	110	130
5	240	260	12	80	100
6	230	250	13	60—80	70—100
7	210	230			

Peale 12 a. jääb lehmahind püsima lihaväärtusel.

Lüpsikarja hindamist on otstarbekohane läbi viia nende määrade järgi ning neist madalamalt hinnata ainult siis, kui loom on haiglane, ja kõrgemalt, kui see oli ostetud kallimalt, või kui kalli sugupulli pidamine põhjendab kallimalt hindamist.

Turuhindade kõikumust lüpsikarja hindamisel ei tule üldse arvestada või arvestada ainult juba müügiks määratud loomade hindamisel.

Noorkarja turuhinnad on märksa odavamad kui kasvatusekulud, sest meil on müügil vaid tapaloomad, kuna paremad eluloomad üldse ei tule müügile. Seepärast tuleb siin veel kord rõhutada, et raamatupidamise hindamise ülesanne on selgitada, kuipalju oleme mahutanud kapitali tallu, aga mitte seda, mis talu praegu maksab. Loomade hindamisel on tähtis selgitada, kui suur on selle väärtus kapitali mahutusena, ja mitte müügikaubana, sest müügikaubana meil lüpsikarja praegu ei peeta. Lüpsikarja pidamine müügikaubana on seal, kus kaubitsetakse elavalt tõuloomadega, ja seal vastavad nende hinnad ka kasvatusekuludele või koguni ületavad need mitmekordselt.

Kustutust tuleb väärtuste tabeli järgi lehma kohta 10—30 kr. aastas, keskmiselt 20 kr. Kuid meie arvame kõik lüpsikarja väärtuse alanemised müükidest ja lõppemistest kustutuseks, kuni need ei ületa kokku Kr. 25.— lehma kohta. Mis tuleb üle selle, tuleb arvata kahjuks, v. lhk. 91.

Selle põhimõtte järgi on hinatud lüpsikari ka käesolevas näites. Selle järgi arvame ka kustutuse. Kuid karjast müüdi 2 lehma, v. inventariraamatu kokkuvõte lhk. 71. Nende eest saadi Kr. 180.— Inventariraamatu järgi maksid lehmad kokku Kr. 260.—. Lehmad müüdi aasta keskel, nende pealt oleks tulnud kustutust mõlema pealt kokku Kr. 60.—, poole aasta eest Kr. 30.—. Hinnavahe on aga Kr. 80.—, seega saime kahju Kr. 50.—. Ostetud lehmade hinnast jäta me kustutuse arvamata, kuna hinnad vastavad meie väärtuste tabelile.

Kogu karja peale, mida oli aasta keskmisena 4 lehma, tuleb kustutust $30 + 20 +$ müügi kahju $50 =$ Kr. 100 ehk Kr. 25.— lehmale. See on kustutuse ülemmäär, mida arvame piima tootmiskulusse.

Seega oleme kahju lehmade müügist tasunud soodsa ostuga ja müügi kahju läheb piima tootmiskulusse kustutusena. Kahjuks ei arva me siit midagi, nagu seda tegime hobuste arvel v. lhk. 91.

Veiste arve „andnud“ pool annab kokku Kr. 1520.— Kui sellest arvame maha algseisu ja juureostud, siis jääb üle juurekasvu väärtus Kr. 337.55.

Sellest juurekasvust on Kr. 50.— lüpsikarja arvel — nimelt 5 sündinud vasika väärtus à Kr. 10.— Ülejäänud Kr. 287.55 on noorkarja juurekasvu väärtus meie hindamise järgi.

Arvel on toodud ka karja raskuse juurekasv. Selle järgi leiame, et noorkarja juurekasvu oleme hinnanud 92 senti eluskaalu kilogrammilt.

Lehmad müüsimise 20—28 senti eluskaalu kg.

24. Veistetoodangu arve. V. arve nr. 24, lhk. 138.

Arvel näitame veisepidamise kulusid ja veisepidamise kogusaaki. „Saanud“ poolel on veisepidamise kulud, kulud on kõik koos peale vasikatele joodetud piima, selle märgime „saaduna“ samalt veistetoodangu arvelt, mis seda ka „annab“ enesele. See, mis veiste peale kulub nende eneste toodangust, ei mõjuta nende tasuvust ja võiks ka hindamata jääda, kuid siiski tuleb see teha läbikäigu kujutamiseks täielikult. Veisepidamise kulusid on kokku Kr. 2339.05 (2407.14—68.09). Veisepidamise „andmised“ on ka kõik arvestatud peale sigadele antud külma piima, v. tagavarade raamatu kokkuvõtte.

Külma-piima anti piimaühisuselt hinnaga 1,2 senti kg, sama hinnaga arvestame selle ka edasiantuks. Kuna külmapiima hind võeti maha piimarahast, siis on see nüüd „andmisena“ veistetoodangu arvelt arvestatud jälle veiste kasuks.

„Andmisi“ on kokku Kr. 2407.14

„Saamisi“ ehk kulusid „ 2339.05

Kasu Kr. 68.09

Arve lõpul arvestame piima tootmiskulu, kuludest arvame maha laudaväetise ja juurekasvu väärtuse: kulud Kr. 2339.05

maha: juurekasv ja laudaväetis „ 605.69

jääb piima tootmiskulu „ 1733.36

Piima saak oli 15100 lt. ehk 15553 kg, seega 1 kg tootmiskulu 11,15 senti.

Arvel arvame veel, mis hinnaga piim müüdi, kuid piimarahale tuleb juure arvata ka külmapiima väärtus, sest see on varem piimarahast maha arvatud. Näite-talu müüs suurema osa piimast tarvita-jaile, meiereisse läks vaid vähem osa.

Veistetoodangu arvel on koos lüpsikarja ja ka noorkarja pidamise kulud ning saak. Neid võib aga ka lahus arvestada. Siis tulevad kõik kulud mõlemale karjale, sööt ja muud arvestada lahus.

Kuid on võimalik sama arve andmeid jaotada lüpsikarjale ja noor-karjale kalkulatsiooni abil, mille toome pärastpoole. Veisepidamise arve andmetel tuleb selgitada, kuipalju veisepidamine maksis maa-toodete eest. Ülejäägist Kr. 68.09 näib, et lüpsikari suutis parajasti tasuda koduste söötade tootmiskulud, suuremat ülejääki andmata. Kuid peame jällegi silmas pidama, et see ülejääk on kasu, mis tuli üle kapitalitasust, mis oli võetud kuludesse 6% suuruses.

Veisepidamise tulemuste üksikasjalikum selgitus järgneb kal-kulatsiooni-õpetuse osas.

25. Sigade arve. V. arve nr. 25, lhk. 139.

Sigade arve erineb veistetoodangu arvest selles, et siin on ühel arvel sigade kapitali väärtuse ja ka pidamise arvestus. Sigade koos-seis on väga liikuv ja seepärast ei anna nende arvestus eriarvel neid tulemusi, mis veisepidamise arvestustes, kus veiste läbikäigu ja nende pidamise lahusarvestamisel võtsime kokku veistetoodangu arvel ainult jooksvad kulud. Sead aga kasutatakse lühikese aja jook-sul, nii et seapidamise arvel on sigade väärtus samuti jooksva kulu ilmeline. Näites on sigu peetud vaid toitluse tarveteks, ning nende pidamine on kujutatud arvel hästi ülevaatlikult. Sead andsid kasu Kr. 8.30.

26. Välispoolsete tööde arve. V. arve nr. 26, lhk. 140.

Sellel arvel võtame kokku, mis maksid enesele väljaspool talu tasu eest tehtud tööd, veod, masinate väljaüürimine jne. Arve „saab“ nende tööde omahinna ja „annab“ sissetulekud, mis saavutati ta-suna nende tööde eest. Näeme, et need tööd andsid kasu Kr. 35.86.

Sellega on talukäitise harude arved koostatud kõik. Järgmi-sena tuleb

27. Kõrvaltöönduste arve. V. arve nr. 27, lhk. 140.

Arvel on „saamistena“ kõrvaltöönduste aktiva aasta alul ja nende jooksvad kulud: rahalised, isikute arvelt ja talukäitise arvete „andmistes“.

„Andmistena“ on arvel aktiva väärtus aasta lõpuks, rahalised sissetulekud ja „andmised“ talukäitise arvetele.

Kõrvaltööndus on „andnud“ enam kui „sai“, seega andis üle-jääki Kr. 107.06, mille kanname üle „saamisena“ kõrvaltöönduste tulu arvelt.

28. Kasude-kahjude arve. V. arve nr. 28, lhk. 140.

Sellel arvel võtame kokku talukäitise arvete vahed, nende ka-sud ja kahjud. Kasud on arve „andnud“ poolel, kuna kahjud „saa-nud“ poolel. Kuna meil oli kuludesse võetud 6% kapitalide protsen-dinõudlust, siis need kasud-kahjud pole mitte tegelikus suuruses. Need kasude arvud näitavad, kas talukäitise harud suutsid tasuda kulud ühes kapitalide protsendinõudlusega.

Kasud on summad, mis talukäitise arved andsid kasu üle 6% kapitalilt, ja kahjud on summad, mis ei küüeninud selleni.

Neid kasude-kahjude arvused kutsume veel puhtsaagi vaheks. Kui neile arvame juure kapitali protsendinõudluse, siis saame puhtsaagi. Kui koostame pearaamatu ilma kapitalide protsendinõudluse arveta, pearaamatu koostame täpselt samuti nagu nüüdki, kuid kapitalide protsendinõudlus jääb igaltpoolt lihtsalt välja, siis näitavad talukäitise arvete vahed puhtsaaki ning kasude-kahjude arvet meie siis ei pea, vaid arvete vahed kanname otse puhtsaagi arvele.

Arvates kasud kokku ja neist maha arvates kahjud saame arve vahe, mis on talukäitise puhtsaagi vahe ja mille kanname üle puhtsaagi arvele.

29. Võlaprotsentide arve. V. arve nr. 29, lhk. 141.

Sellel arvel koostame makstud võlaprotsendid. Aasta alul oli meil veksels nr. 1, v. vekslite register lhk. 39, see oli antud 3/XII 1927 ja tähtpäev oli 3/VI 1928, seega 1 kuu peale aruandeaasta algust. 3/XII maksime vekslid järgi 6 kuu protsendid Kr. 500.— pealt 12%, see teeb Kr. 30.— 1 kuu protsent ehk Kr. 5.— oli meil seega ette makstud ja selle oleks pidanud võtma aasta alul inventuuri ettetehatud kuluna. Kuna see jäi tegemata, siis arvestame selle nüüd puhtvaranduse arve kaudu.

Aasta lõpul on samuti ette makstud veksels nr. 9 järgi Kr. 24.— ja veksels nr. 10 järgi Kr. 7.—. Need summad kanname lõppinventari arvele. Kui nüüd „saanud“ poole summast Kr. 396.50 arvame maha ettemakstud protsendid

„	31.—

Jäävad selle aasta võlaprotsendid „ 365.50.

Need jagame talukäitise ja kõrvaltöönduse peale selle järgi, kuidas need kasutavad laenukapitali.

30. Talukäitise puhtsaagi arve. V. arve nr. 30, lhk. 141.

Sellel arvel arvame juure puhtsaagi vahele kapitalide protsendinõudluse, same seega puhtsaagi, mis on talukäitise aktiva tasuvus. Talukäitise aktiva aasta alul oli Kr. 11266.62,

seega tasus kapital talukäitises $\frac{114976 \times 100}{11266.62} = 10\%$.

Kui talukäitise tegevus ei suuda anda puhtsaaki niipalju, et see kataks kapitalide protsendinõudluse, siis kasude-kahjude arve „saab“ enam kui annab. Puhtsaagi vahe sellelt arvelt tuleb siis puhtsaagi arvele viimase „saamisena“ ja see tuleb maha arvamisele kapitalide protsendinõudlusest, puhtsaak on siis pisem kui protsendinõudlus.

Puhtsaagi kanname üle puhtvaranduse rendi arvele viimase „andmisena“. Kui aga kahjud ületavad kapitalide protsendinõudluse, siis on ülekannet puhtvaranduse rendi arve „saamisena“.

31. Puhtvaranduse rendi arve. V. arve nr. 31, lhk. 141.

Sellel arvel arvame puhtsaagist maha võlaprotsendid, järele jääbki puhtvaranduse rent. Kui aga tegevus lõpeb kahjuga, siis on puhtsaak puhtvaranduse rendi arve „saanud“ poolal ning see tuleb

siis kokku arvata võlaprotsentidega, mis teevad kahju veel suuremaks. Puhtvaranduse rent on talukäitise puhtvaranduse tasuvus. Talukäitise aktiva oli Kr. 11.266.62.

Talukäitise arvel on: pikaajaline laen Kr. 1000.—

muudest laenudest umbes pool

„ 1098.22 1.098.22

Talukäitise puhtvarandus

Kr. 10.268.40

Puhtvaranduse rent on Kr. 932.01 ja see teeb puhtvarandusest $\frac{93201 \times 100}{10268.40} = 9\%$ Võlaprotsent — 12% on suurem kui aktiva tasuvus, mis oli 10%, seega puhtvaranduse rent madalam kui aktiva tasuvus.

Puhtvaranduse rendi kanname üle

32. Talukäitise tulu arvele. V. arve nr. 32, lhk. 141.

Talukäitise tulu arvel arvame kokku puhtvaranduse rendi ja talupidaja palganõudluse tööde eest talukäitises, summa ongi talupidaja tulu talukäitise ehk maatulunduslik tulu.

Kui talukäitise tegevus lõpeb kahjuga, nii et puhtvaranduse rent tuleb tulu arve „saanud“ poolele, siis tuleb see maha arvata palganõudlusest. Viimane seisukord näitab, et talukäitise tegevus äpardus nii, et ei tasu isegi talupidaja tööd sel määral, kui suur on kahju. Kui kahju ületab palganõudluse, siis on tasuta jäänud kapital ja ka oma töö.

Talukäitise tulu kanname edasi kogutulu arvele.

33. Kõrvaltöönduse tulu arve. V. arve nr. 33, lhk. 142.

Kõrvaltööndusele võiksime pidada nagu talukäitiselegi kõrvaltöönduse-kasude-kahjude, -puhtsaagi, -puhtvaranduse rendi ja lõpuks -tulu arveid ja tulu suuruse koostada järk-järgult.

Kuid kõrvaltööndus on taluraamatupidamises kõrvalise tähtsusega ja seepärast meie koondame kõik need ülekanded ühele arvele, nende ülekannete kokku- ja mahaarvamiste tulemus on tulu ja seepärast kutsumegi seda arvet tulu arveks.

Kõrvaltöönduste arve puhtsaagi vahel oli
sellele juure protsendinõudlus

Kr. 107.06
„ 72.—

Kõrvaltöönduse puhtsaak
sellest maha võlaprotsent

„ 179.06
„ 147.75

Kõrvaltöönduse puhtvaranduse rent
sellele juure palganõudlus

„ 31.31
„ 227.—

Kõrvaltöönduse tulu

Kr. 258.31

Kõrvaltöönduse tulu kanname kogutulu arvele.

34. Toitluse tulu arve. V. arve nr. 34, lhk. 142.

Kuna toitluse kuludesse olid võetud kapitali protsendinõudlus ja ka palganõudlus, mis pole tegelikud kulud, siis tulevad ka need lõpuks jälle tulusse arvata, nende summa kanname üle kogutulu arvele.

35. Kogutulu arve. V. arve nr. 35, lhk. 142.

Kogutulu arvel võtame kokku tulud kõigist taluosadest ja kanname edasi puhtvaranduse arvele.

36. Eratarvituse arve. V. arve nr. 36, lhk. 142.

Eratarvituse arve „saamised“ on kõik kulud eratarvituse peale. „Andmised“, mis eratarvituse varandusest anti teistele taluosadele, mida käesolevas näites pole juhtunud.

Eratarvituse arve „saamised“ ehk erakulud kanname üle puhtvaranduse arvele.

Eratarvituse arvel võime arvestada ka eratarvituse varanduse seisuga aasta alul ja lõpul, nagu seda arvestasime teistel arvetel.

Eratarvituse suuruse saame siis, kui eravaranduse väärtusele aasta alul arvame juure jooksvad erakulud ja summast arvame maha varanduse väärtuse aasta lõpul.

37. Puhtvaranduse arve. V. arve nr. 37, lhk. 143.

Arve „andis“ aasta alul puhtvaranduse ehk talupidaja osa taluaktivast alginventari arvele. Sellele tulevad juure tulud, need suurendavad puhtvarandust. Peale kogutulu on meil puhtvaranduse arvel veel varanduste juurehindamised pearaamatu koostamisel, need on need varandused, mis olid juba aasta alul, kuid olid hindamata jäänud.

Need ei kuulu selle aasta tulusse ning tulevad puhtvaranduse arvele otse arvetelt, millel juurehindamine tehtud. Sel teel eraldame sellised varanduste ümberhindamised, millel pole midagi ühist aruandeaasta tuluga, sellest tulust, nii et need ei mõju selle suurusele.

Talus juhtub vahetevahel varanduse suurenemisi ja vähenemisi, millel pole midagi ühist talu jooksva tegevusega. Näit.: kaasavara saamine ja andmine, kingitused, võidud loteriidelt, tulekahjud, uputused, taudid ja muud sellised juhud.

Sellised varanduse suurenemised tuleb arvestada: varanduse väärtuse märgime „saamiseks“ sellele arvele, millel arvestamegi seda varandust, ja „andmiseks“ kogutulu arvelt. Varanduste väärtuse alanemised arvestame samadel arvetel, kuid kogutulu arve „saamisena“. Seega need varanduste väärtuste muutused ei avalda mõju talu tasuvuse andmetele, millised näitavad kasude-kahjude puhtsaagi ja puhtvaranduse arvel talu tasuvust jooksvast tegevusest normaalsel seisukorras.

Sissetulekud näitustel ja mujalt saadud auhindadest kanname „andmisena“ kasude-kahjude või puhtsaagi arvele. Need sissetulekud on ikkagi talukäitise sissetulekud, kuid pole otstarbekohane näidata neid teatud haru sissetulekuna. Need sissetulekud ei iseloomusta mitte talukäitise harusid sissetuleku-allikatena, vaid talu peremeest.

Puhtvaranduse arve on peremehe enese arve. Puhtvaranduse seis aasta alul ühes tuluga ja juurehindamistega teeb kokku

Kr. 12.561.05. Nii suur oleks puhtvarandus, kui keegi ei tarvitaks tulu. Kuid tulu on peremehe ülalpidamise allikas. Näeme, et peremees on „saanud“ oma ülalpidamiseks Kr. 1559.10 väärtuses, ülejäänud osa puhtvarandusest ühes selle aastase juurekasvuga peab olema alles. Puhtvaranduse arve poolte vahe kanname üle lõppinventari arvele.

38. Lõppinventari arve. V. arve nr. 38, lhk. 143.

Lõppinventari arvele koondame kõigilt arvetelt varanduste ülejäägid aasta lõpul.

Nagu alginventari arve aasta alul andis varandused arvetele, nii kogub lõppinventari arve need aasta lõpul jälle kokku. Lõppinventari arve näitab, palju on varandust ja ka võlgu aasta lõpul. Meie tegevus näitas tulu, me nägime, et osa tulust läks erakulude katteks, kuid osa sellest pidi jääma tallu puhtvaranduse tõusuna. Lõppinventari arve aktiva ja võlgade vahe, mis on puhtvarandus, peab olema sama suur kui puhtvaranduse arvel. Sest niipalju kui viimasel arvel jäi kogutulust üle, peab olema näha lõppinventari arvel varanduste juurekasvuna või võlgade vähenemisena.

Kui puhtvaranduse suurus neil mõlemal arvel tuleb erisuurune, siis on kuskil pearaamatus tehtud viga, mis tuleb üles otsida ja parandada.

Vead pearaamatus on ülekandevaad ja kokkuvõttevaad.

Nagu nägime, pearaamat algab alginventari arvega, mis „saab“ talupidajalt ehk puhtvaranduse arvelt ja isikute ning pikaajaliste võlgade arvelt talu aktiva, mille „annab“ kõik edasi teistele arvetele, neil arvestame, kuidas see varandus kasutati. Igal arvel on vastastikku „saamiste“ ja „andmistena“ kujutatud teatud varanduste kasutamine. Varanduste ja võlgade seisud aasta lõpul kanname kokku lõppinventari arvele, mis näitab, kuipalju varandus kasvas või kahanes. Varanduste kasutamise tulemused kanname kokku kasude-kahjude, puhtsaagi jne. arvetele, mis näitavad, missuguses talu osas või talukäitise harus varandused kasvasid või kahanesid. Kogu arvestuse käigus arved „annavad“ edasi kõik, mis nad „saavad“, nii et viimaste arvete ülekannetes peavad nende „andmised“ ja „saamised“ olema ühesuurused.

Arvete ja ülekannete koostamisel võib juhtuda, et arvame kokku mõne arve summad valesti. Kui inimestöö arve „saanud“ poole arvame kokku valesti, nii et kokkuvõte on Kr. 10.— pisem kui tegelikult, siis „annab“ inimestöö arve teistele Kr. 10.— vähem, kui ise „sai“. Sellega oleme koormanud arveid inimestöö kuludega 10 kr. vähem kui oli vaja, ja arved näitavad lõpuks ülejääki 10 kr. enam kui pidi olema — ning puhtvaranduse seis aasta lõpul tuleb puhtvaranduse arvel Kr. 10.— suurem kui lõppinventari arvel.

Kui aga oleme inimestöö arve „andmistes“ mõne summa kirjutanud Kr. 10.— suuremana, kui see pidi olema, kuid arve „andnud“ poole valesti kokku võtnud, nii et see arvel seisab sama suur kui

„saanud“ pool, siis oleme inimestöö kulusid „andnud“ enam kui oli vaja, arved „saavad“ kulusid Kr. 10.— enam, nende ülejääk muutub Kr. 10.— võrra pisemaks ja puhtvarandus on siis puhtvaranduse arvel pisem kui lõppinventari arvel.

Kokkuvõtte-vead on kõige sagedamad. Nende leidmiseks tuleb kõigi arvete „saanud“ ja „andnud“ pooled uuesti kokku võtta järjest, alates alginventari arvega. On kokkuvõtted õiged, siis on viga ülekandes.

Ülekandevaad on kolme liiki: 1) kui oleme mõnel arvel mõne summa jätnud üle kandmata teisele arvele. Kui inimestöö arvelt jäi „andmata“ masinate-riistade arvele inimestöö kulu riistade hoiul ja parandamisel, siis tuleb masinate-riistade üür pisem kui tarvis ja ülejäägid tulevad suuremad kui vaja. Kui sigadele antud piima oleme märkinud veistetoodangu arve andmiseks, kuid sigade arve „saamiseks“ unustasime märkida, tuleb sigade arve ülejääk ja selle järgi ka tulu ja puhtvarandus puhtvaranduse arvel suurem kui puhtvarandus lõppinventari arvel.

2) Kui oleme mõne summa edasikandmisel kirjutanud selle valele poolele. Kui oleme inimestöö kulu maatoodete arvele märkinud maatoodete arvel „andmisena“ ja mitte „saamisena“, nagu tuli märkida, siis näitab maatoodete arve ülejääki, mis on tegelikult suurem ja nimelt suurem summa võrra, mis on vea suurus korrutatud kahele. Kui veaga ülekanne on Kr. 15.—, siis see tekitab vea Kr. 30.—, sest kulu Kr. 15.— asemel arvestasime sissetulekut Kr. 15.—, seega tegime ühe ülekandega kaks viga: jätsime märkimata õigele poolele, mis tekitab vea Kr. 15.— suuruses, ja märkisime valele poolele, mis tekitab sama suure vea.

3) Kui kanname üle vale summa. Näit.: kassa kuludes on võlaprotsent Kr. 217.— Kandes selle üle võlaprotsentide arvele märkisime viimasel Kr. 271.—, seega märkisime võlaprotsendid Kr. 271—217 = Kr. 57.— enam kui oli vaja, selletõttu tuleb puhtvaranduse rent, tulu ja lõpuks puhtvarandus, puhtvaranduse arvel Kr. 57.— võrra pisem, kui lõppinventari arvel.

Ülekandevigade otsimisel vaatame arved läbi, kas leidub neil arvu, mis on sama suur kui viga või poole pisem sellest. Leides mõne sellise arvu, jälgime, kas see on õieti edasi kantud.

Kui nii viga ei leia, siis tähendab see, et vigu on mitu, ning neid tuleb otsida võrreldes uuesti kõik ülekanded arvete vahel, et arvete omavahelised „saamised“ ja andmised“ oleksid kõik vastastikku ühesuursed.

Ülekannete võrdlemisel tuleb võrreldud ülekanded kõik ära märkida mingi märgiga, mis tähendab, et see summa on võrreldud. Kui siis mõnel arvel leidub summa, mis teisel arvel on pisem või suurem, või puudub, siis ongi see viga. Nii tulevad üles otsida kõik vead. Võrdlust on otstarbekohane alata alginventari arvega ja teha seda arvete koostamise järjekorras. Selliseid eksimisi teeme pea-

raamatu koostamisel ikka, kuid pearaamat ise näitab, et kuskil on viga ja ei klapi enne, kui viga on käes.

Puhtvaranduse juurekasv.

Puhtsaak, puhtvaranduse rent ja tulu näitavad talu tegevuse tulemusi mitmelt seisukohalt.

Talu enese arendamise seisukohalt on aga tegelik tähtsus vaid puhtvaranduse juurekasvul, summal, mis näitab, kuipalju jäi üle tulust talupidaja oma kapitali suurendamiseks.

Meie oma varanduse juurekasvu jõudsus näitab meile, kuidas edeneb talu ettevõttena. Mida suurem omavaranduse juurekasv, seda suuremad on ka edaspidised tulu saavutamise võimalused.

Varanduste väärtuse muutumine 1928—29 a.

	Varanduse väärtus				Varanduse väärtus			
	1. mail 1928		1. mail 1928		Kasvas		Kahanes	
	Kr.	S.	Kr.	S.	Kr.	S.	Kr.	S.
Maa	3912	—	4027	50	115	50	—	—
Maaparandised	—	—	27	58	27	58	—	—
Ehitised	3268	—	3398	—	130	—	—	—
Väljakapital ja laudaväetis	890	18	995	75	105	57	—	—
Veised	800	—	1200	—	400	—	—	—
Hobused	700	—	520	—	—	—	180	—
Sead	30	—	90	—	60	—	—	—
Masinad-riistad	1236	95	1195	—	—	—	41	95
Maatooted	627	—	407	95	—	—	219	05
Ostutagavarad ja puud	156	80	161	51	4	71	—	—
Raha ja nõudmised	173	92	124	19	—	—	49	73
Toitlus	386	—	356	—	—	—	30	—
Kõrvaltööndus	1200	—	1950	—	750	—	—	—
Aktiva	13380	85	14453	48	1593	36	520	73
Aktiva kasvas					1072	63		
Passiva								
Vekslid	1300	—	1990	—	600	—	—	—
Võlad	1896	44	1551	53	—	—	344	91
Passiva	3196	44	3451	53	600	—	344	91
Passiva kasvas					255	09		
Aktiva juurekasvust maha arvata passiva juurekasv, jääb Puhtvarandus	10184	41	11001	95	817	54		

Puhtvaranduse juurekasv oli käesoleval juhul Kr. 817.54. Seda tuleb arvata järgmiselt: puhtvarandus aasta lõpul oli Kr. 11.001.95,

sellest arvame maha puhtvaranduse aasta alul Kr. 9.656.18 ja ka need juurehindamised, mis puhtvarandusest jäid välja aasta alul: laudaväetis, sügisene künd ja ettemaksetud võlaprotsent — kokku Kr. 528.23, v. puhtvaranduse arve lhk. 143.

Järgmine tabel näitab meile, milles peitub puhtvaranduse juurekasv. Tabelis on ülalnimetatud juurehindamised arvatud juure aasta algseisule.

Pearaamatus selgitame, missugused talukäitise harud ja talu- osad andsid tulu ja kuipalju sellest jäi puhtvaranduse juurekasvuks, see tabel aga näitab, milles nimelt kasvas varandus.

Tabelis näeme, et muist taluvarandusi on kasvanud kokku Kr. 1593.36 võrra, muist aga kahanetud Kr. 520.73 võrra, aktiva on kasvanud Kr. 1072.63 võrra. Aktiva juurekasv pole kõik meie tegevuse tulemus, seda on vaid Kr. 817.54, kuna Kr. 255.09 võrra kasvas aktiva laenude abil.

Tegevuse võimalused on suurenenud eriti veiste väärtuse ja ka arvu suurenemises, teisest küljest aga on maatagavarad vähenenud sedavõrt, et tuleva aasta kevadel puudub osa seemnevilja, mida tuleb teha jällegi laenates, kui selleks ei jätku piima- ja jahvatuse- rahadest.

Üldiselt aga seisukord on muutunud paremaks.

Pearaamatu koostamine laiemas ulatuses.

Nagu nägime lhk. 25, võib talukäitise haru mõista üsna mit- meti. Käesolevas raamatus koostasime pearaamatu, kus talukäitise harudena olid võetud maaviljus, veisepidamine ja muude loomade pidamised samuti eriharudena.

Pearaamatu laiendamist on soovitav alata maaviljuse jaotami- sega harudesse, nii et ühe maaviljuse arve asemel peame mitut -viljuse arvet.

1. Põld ja niidumaa, karjamaa on looduslik ja selle maa üür kan- takse otse veisepidamise peale või kapitalide protsendinõudlust ei arvestata, siis karjamaa sööt ei maksa midagi.
2. Põld, niit ja karjamaa; seal, kus karjamaa on kultiveeritud.
3. Jaotus üksikute viljade järgi. Sellejuures võib ka ühe maatoo- dete arve asemel olla igal tootel oma arve, millel arvestame selle läbikäiku, ostu ja müüki, ostu- ja müügikulusid.

Kui on kavatsusel koostada pearaamatut laiemas ulatuses kas p. p. 1., 2. või 3. järgi, siis loomulikult seda silmas pidada kõigis ra- amatuis — eriti muidugi tööde päevaraamatus. Raamatud tuleb siis pidada ja neist teha kokkuvõtted nii, et kõik, mis puutub maavil- jusse, on jaotatud selle alaosadele tarviliku üksikasjalikkusega. Pearaamatu koostamine sünnib täpselt samuti, nagu see siin käsit- letud.

Pearaamatu näide.

Saanud.		Alginventari arve nr. 1.		Andnud.	
	Kr.	S.		Kr.	S.
Passiva 1. mail 1928. a.			Aktiva 1. mail 1928. a.		
Isikute arve	896	44	Kassa arve	12	70
Vekslite „	1 300	—	Isikute „	156	22
Pikaajaliste võlgade			Toitluse „	386	—
arve	1 000	—	Hobuste „	700	—
Puhtvaranduse arve	9 656	18	Masinate-riistade „	1 236	95
			Ehitiste „	3 268	—
			Ostutagavarade „	72	80
			Küttematerjali „	84	—
			Maa „	3 912	—
			Väljakapitali „	366	95
			Maatoodete „	627	—
			Veiste „	800	—
			Sigade „	30	—
			Kõrvaltööstuste „	1 200	—
Kokku	12 852	62	Kokku	12 852	62

Saanud.		Kassa arve nr. 2.		Andnud.	
	Kr.	S.		Kr.	S.
Alginventari arve	12	70	Isikute arve	243	30
Isikute „	352	13	Vekslite „	1 800	—
Toitluse „	5	06	Toitluse „	87	04
Inimestöö „	7	70	Inimestöö „	227	37
Hobuste „	140	—	Juhatamise kulude „	85	45
Maatoodete „	712	—	Hobusetöö „	23	44
Veiste „	180	—	Masinate-riistade „	145	20
Veistetoodangu „	1 544	70	Ehitiste „	90	04
Välispoolsete tööde „	220	—	Küttematerjali „	15	62
Kõrvaltööstuste „	754	50	Maaparandiste „	14	19
			Maa „	31	88
			Väljakapitali „	150	—
			Maaviljuse „	32	—
			Maatoodete „	5	43
			Veiste „	92	45
			Veistetoodangu „	67	78
			Sigade „	43	—
			Kõrvaltööstuste „	22	94
			Võlaprotsentide „	217	—
			Eratarvituse „	467	04
			Ostutagavarade „	7	70
			Lõppinventari „	59	92
Kokku	3 928	79	Kokku	3 928	79

Saanud. Isikute arve nr. 3. Andnud.

	Kr.	S.		Kr.	S.
Alginventari arve .	156	22	Alginventari arve . . .	896	44
Kassa " .	243	30	Kassa " . . .	352	13
Vekslite " .	2400	—	Inimestöö " . . .	83	63
Inimestöö " .	3	58	Ehitiste " . . .	107	77
Maatoodete " .	204	—	Ostutagavarade " . . .	755	16
Välispoolsete tööde " .	21	60	Veiste " . . .	290	—
Lõppinventari " .	551	53	Veistetoodangu " . . .	3	65
			Kõrvaltöönduste " . . .	883	68
			Võlaprotsentide " . . .	174	50
			Lõppinventari " . . .	33	27
Kokku . .	3580	23	Kokku	3580	23

Saanud. Vekslite arve nr. 4. Andnud.

	Kr.	S.		Kr.	S.
Kassa arve . .	1800	—	Alginventari arve	1300	—
Lõppinventari " . .	1900	—	Isikute "	2400	—
Kokku . .	3700	—	Kokku	3700	—

Saanud. Pikaajaliste võlgade arve nr. 5. Andnud.

	Kr.	S.		Kr.	S.
Lõppinventari arve . .	1000	—	Alginventari arve	1000	—
Kokku . .	1000	—	Kokku	1000	—

Saanud. Kapitalide protsendinõudluse arve nr. 6. Andnud.

	Kr.	S.		Kr.	S.
Talukäitise puhtsaagi arve	681	74	Toitluse arve 386.—küp. 6%	23	10
Kõrvaltöönduse tulu arve	72	—	Hobusetöö " 700.— " 7,5%	52	56
Toitluse tulu arve	23	16	Masinate-riistade " 1236.95 " 7%	86	59
			Ehitiste " 3268.— " 5,5%	179	74
			Ostutaga—varade " 72.80 " 10%	7	28
			Küttematerj. " 84.— " 10%	8	40
			Maa " 3912.— " 4,5%	176	04
			Maaviljuse " 366.95 " 8%	29	35
			Maatoodete " 627.— " 10%	62	70
			Veistetoo—dangu " 800.— " 7,5%	60	—
			Sigade " 30.— " 7,5%	2	25
			Kõrvaltöönduste " 1200.— " 6%	72	—
			Kasude, kahjude arve: kassa ja nõudmised 168.92 10%	16	89
Kokku . .	776	90	Kokku	776	90

Keskmine protsent kogu aktivalt 6%.

Saanud.

Toitluse arve nr. 7.

Andnud.

	Kr.	S.		Kr.	S.
Alginventari arve	386	—	Kassa arve	5	06
Kassa	87	04	Inimestöö		
Kapitali protsendinõudluse „	23	16	palgal. ülalpid. 360 p.		
Ettev. perek. palganõudluse „	180	—	à 93,8	338	40
Hobusetöö			Veistetoodangu arve		
ette hinnatud 120 t. à 20 s.	24	—	kontr.-assist. ülalp.		
Masinate-riistade			14 p. à 93,5	13	02
120 veotundi à 2 s.	2	40	Sigade arve		
Ehitiste: üür ette hinnatud	90	80	küttepuid 0,5 sl. 5.—		
Küttematerjali: 12 sl. puid	120	—	solki 280 pg. à 10s. 28.—	33	—
Maatoodete arve	509	—			
Veiste			Eratarvituse arve		
4 vasikat à 10.—	40	—	lapsele linna toiduai-		
Veistetoodangu			neid antud 140.—		
1 095 kg. täispiima à 10 s. 109.50			toitm. 986 p. à 93,8 924.27	1 064	27
2 737 kg. külm. piima à 2,5 32.85	142	35	Lõppinventari arve	356	—
Sigade arve					
liha 180 kg. à 1.—	180	—			
Kõrvaltöõnduste arve					
jahvatuse eest	25	—			
Kokku . .	1 809	75	Kokku . .	1 809	75

Saanud.

Inimestöö arve nr. 8.

Andnud.

	Kr.	S.		Kr.	S.
Kassa arve	227	37	Kassa arve	7	70
Isikute	83	63	Isikute arve	3	58
Toitluse			Juhatamise kulude arve		
palgl. toit. 360 p. à 93,8	338	40	300 t.	66	—
Ettev. perek. palgan.			Hobusetöö arve		
4 228 t. à 22	930	16	560 t. à 22 s.	123	20
			Masinate-riist. arve	120	26
			Ehitiste	250	55
			Ostutagavarade	50	11
			Küttematerjali	260	57
			Maaparandiste	20	4
			Maa	250	55
			Väljakapitali	180	39
			Maaiviljuse	1 898	439
			Maatoodete	160	35
			Veistetoodangu	1 402	308
			Sigade	98	21
			Välispoolsete		
			tööde	230	50
			Kõrvaltöõnduste	1 250	275
Kokku . .	1 579	56	Kokku . .	1 579	56

Saanud. Ettevõtja perekonna palganõudluse arve nr. 9. Andnud.

	Kr.	S.		Kr.	S.
Talukäitise tulu arve	983	16	Toitluse arve	180	—
Kõrvaltöönduse tulu „	227	—	Inimestöö „ 4228 t. à 22	930	16
Toitluse tulu „	180	—	Juhatamise kulude arve	280	—
Kokku . .	1390	16	Kokku . .	1390	16

Saanud. Juhatamise kulude arve nr. 10. Andnud

	Kr.	S.		Kr.	S.
Kassa arve	85	45	Hobusetöö arve	36	88
Inimestöö „	66	—	Masinate-riistade „	7	80
Ettev. perek. palgan. „	280	—	Ehitiste „	16	49
Hobusetöö arve: ette			Ostutagavarade „	3	30
hinnatud 65 t. à 20 .	13	—	Küttematerjali „	17	09
Masinate-riistade arve			Maaparandiste „	1	20
üüritabeli järgi ette			Maa „	16	49
hinnat.	2	57	Väliskapitali „	11	97
Ehituste arve: üür ette			Maaviljuse „	131	94
hinnatud	3	60	Maatoodete „	10	49
Kokku . .	450	62	Veistetoodangu „	92	64
			Sigade „	6	59
			Välispoolsete tööde „	15	29
			Kõrvaltöönduste „	82	45
			Kokku . .	450	62

Juhatamise kulud on 30% inimestöö kulust.

Saanud. Hobuste arve nr. 11. Andnud.

	Kr.	S.		Kr.	S.
Alginventari arve . . .	700	—	Kassa arve	140	—
Hobusetöö arve: juure-			Hobusetöö arve: 3 ho-		
kasv	80	—	buse kustutus	90	—
			Kasude—kahjude arve	30	—
			Lõppinventari arve . .	520	—
Kokku . .	780	—	Kokku . .	780	—

Saanud.

Hobusetöö arve nr. 12.

Andnud.

		Kr.	S.		Kr.	S.
Kassa	arve	23	44	Toitluse arve: 120 t. à 20 s. .	24	—
Kapitalide protsendi				Juhat. kulude arve: 65 t. à 20 s.	13	—
nõudl.	"	52	50	Hobuste	"	80
Inimestöö	"	123	20	Laudaväetise	"	138 75
Juhatamise kulude	"	36	88	Masinate-riist.	" 25 t. à 20 s.	5 —
Hobuste	"	90	—	Ehitiste	" 88 " "	17 60
Masinate-riistade	"	31	44	Ostutagavarade	" 25 " "	5 —
Ehitiste	"	30	—	Küttematerjali	" 65 " "	13 —
Maatoodete	"	765	—	Maaparandiste	" 12 " "	2 40
				Maa	" 68 " "	13 60
				Väljakapitali	" 360 " "	72 —
				Maaviljuse	" 2241 " "	444 91
				Maatoodete	" 208 " "	41 60
				Veiste toodangu	" 422 " "	84 40
				Sigade	" 6 " "	1 20
				Välispoolsete		
				tööde	" 500 " "	100 —
				Kõlvaltöönduste	" 450 " "	90 —
				Eratarvituse	" 30 " "	6 —
Kokku . .		1152	46	Kokku . .	1152	46

Hobusepidamise kulud ühele sööt-
mispäevale.

Kaeru . 1,8 kg 1,6 sü

põlluheinu 7,3 " 3

niiduheinu 3,6 " 1

juurvilja . 1,8 " 0,2

Kokku . 5,8 à 11,7 s. 68 s.

Inimestöö ja juhatamise kulu 13 "

Riistad 3 "

Ehitused 2 "

Kapit. % ja kustutus . . . 13 "

Sepp, arst, aluspõhk . . . 5 s.

Kokku . . 104 s.

Päevane kulutus 104 senti

Sellest maha: juure-

kasv 8

sõnnik 12 20 "

Jääb tööd 4,2 tundi

à 20 senti . . . 84 senti

Hobuseid peetud 3,3; tööhobuseid 3.

Söötmisspäevi 1100.

Tööd kogu 4685 tundi.

Tööd hobusele aastas 1561 tundi.

" ühele söötmisspäevale 4,2 tun.

" ühele tööpäevale 5,6 "

Saanud.

Masinate-riistade arve nr. 13.

Andnud.

	Kr.	S.		Kr.	S.
Alginventari arve	1 236	95	Toitluse arve: ette hinnat.	2	40
Kassa "	145	20	Juhatamise kulude arve .	2	57
Kapit. protsendinõudl.	86	59	Hobusetöö "		
Inimestöö "	26	40	ette hinnatud tabeli järgi	31	44
Juhatamise kulude "	7	80	Masinate-riistade arve . .	—	49
Hobusetöö "	5	00	Ehitiste arve	1	73
Masinate-riistade "	—	49	Ostutagavarade "	1	17
Ehitiste üüri "	10	—	Küttematerjali "	1	28
			Maaparandiste "	5	39
			Maa "	1	34
			Väljakapitali "	19	98
			Maaviljuse "	149	16
			Maatoodete "	4	10
			Veistetoodangu "	52	17
			Sigade "	—	90
			Välispoolsete tööde "	39	85
			Kõrvaltööstuste "	8	87
			Eratarvituse "	—	59
			Löppinventari "	1 195	—
Kokku . .	1 518	43	Kokku . .	1 518	43

Masinate-riistade üür 323.43 krooni ehk $\frac{323 \times 100}{1200} = 27,0\%$

masin-riistade kapitalist. Kapitali protsendinõudlus 7%.

Kustutus ja parandus 20,0%.

Saanud.

Ehitiste arve nr. 14.

Andnud.

	Kr.	S.		Kr.	S.
Alginventari arve	3268	—	Toitluse arve: üür ette		
Kassa	90	04	hinnatud kap. 908.—		
Kapitali protsendi- nõudluse	179	74	10%	90	80
Isikute	107	77	Juhatamise kulude arve		
Inimestöö	55	—	üür ette hinnatud . .	3	60
Juhatamise kulude	16	49	Hobusetöö arve: ette		
Hobusetöö	17	60	hinnatud üür 10%		
Masinate-riistade	1	73	väärtusest	30	—
			Masinate-riistade arve	10	—
			Ostutagavarade	6	36
			Maaviljuse	81	—
			Veiste toodangu	84	81
			Sigade	10	60
			Eratarvituse	21	20
			Lõppinventari	3398	—
Kokku . .	3736	37	Kokku . .	3736	37

Ehitiste üür $338,37$ kr. ehk $\frac{338 \times 100}{3300} = 10,2\%$ kapitalist. Kapitali protsendinõudlus $5,5\%$; kustutus ja parandus $4,7\%$.

Saanud.

Ostutagavarade arve nr. 15.

Andnud

	Kr.	S.		Kr.	S.
Alginventari arve: taga- varad aasta alul . .	72	80	Väljakapitali arve . .	201	20
Kassa: ostukulud . . .	7	70	Veistetoodangu „ . .	527	06
Kapitali protsendinõud- lus	7	28	Lõppinventari „ . .	141	51
Isikute arve	755	16			
Ostetud kunstväetist, jõusööt					
Inimestöö arve	11	—			
Juhatamise kulude arve	3	30			
Hobusetöö	5	—			
Masinate-riistade	1	17			
Ehitiste	6	36			
Kokku . .	869	77	Kokku . .	869	77

Ostetud kunstväetist 3050 kg + jõusööt $2405 = 5455$.

Ühe kvintaali ehk 100 kg ostukulud $\frac{34.53}{54.55} = 63,3$ senti.

Ostukulud: raudteevedu 7.70

kojuvedu 20.47

ait 6.36

34.53

Saanud.	Küttematerjali arve nr. 16.		Andnud.
Alginventari arve . . .	84	—	Toitluse arve: 12 sl. puid 120 —
Kassa " . . .	15	62	Maaviljuse arve puid
Kapitali protsendinõud-			5 sl. à 11 kr. 56 59
luse arve . . .	8	40	Lõppinventari arve: 2 sl.
Inimestöö " . . .	57	20	puid à 10 kr. 20 —
Juhatamise kulude " . .	17	09	
Hobusetöö " . . .	13	—	
Masinate-riistade " . .	1	28	
Kokku . . .	196	59	Kokku . . . 196 59

Puid aasta alul . . . 12 sülda

Juure muretsetud . 7 "

Kokku . 19 sülda ehk $\frac{196 \cdot 59}{19} = 10,35$ sülda.

Saanud.	Maaparandiste arve nr. 17.		Andnud.
	Kr.	S.	Kr. S.
Kassa arve . . .	14	19	Lõppinventari arve . . . 27 58
Inimestöö " . . .	4	40	
Juhatamise kulude " . .	1	20	
Hobusetöö " . . .	2	40	
Masinate-riistade " . .	5	39	
Kokku . . .	27	58	Kokku . . . 27 58

Maaparandusi alustatakse, arvel on eeltööd, loodimine ja vähesel määral juurimine. Masinate-riistade üür on suur, sest lõhuti üks mättakirves.

Saanud.	Maa arve nr. 18.		Andnud.
	Kr.	S.	Kr. S.
Alginventari arve . . .	3 912	—	Maaviljuse arve
Kassa " . . .	31	88	maakapitali protsendi-
Kapitali protsen-			nõudlus 143.10
dinõudluse " . . .	176	04	põldude puhas-
Inimestöö " . . .	55	—	tamist 2.81 145 91
Juhatamise kulude " . .	16	49	
Hobusetöö " . . .	13	60	Veistetoodangu arve
Masinate-riistade " . .	1	34	karjamaa 732—4,5% 32 94
			Lõppinventari arve
			põld 16,5 à 127 2095.50
			niit 10 à 120 1200.—
			karjam. 147 à 50 732.— 4 027 50
Kokku . . .	4 206	35	Kokku . . . 4 206 35

Põldusid puhastati suurtest kividest Kr. 118.31 väärtuses, sellest maa hinnale juure arvatud Kr. 115.50, ülejäänud osa läks maaviljuse kuluks maa üüris.

Saanud.

Laudaväetise arve nr. 19.

Andnud.

	Kr.	S.		Kr.	S.
Hobusetöö arve . .	138	75	Maaviljuse arve . .	335	23
Veistetoodangu „ . .	268	14	Löppinventari „ . .	423	69
Sigade „ . .	16	80			
Puhtvaranduse „ . .	335	23			
Kokku . .	758	92	Kokku . .	758	92

Laudaväetise hindamine.

	Veistele			Hobustele				Sigadele			
	Kv.	à	Kr. S.	Kv.	à	Kr.	S.	Kv.	à	Kr.	S.
Rukis	6,6	1 05	6 93					5,0	1 10	5 50	
Oder	1,2	1.—	1 20								
Vikk	2,0	2 10	4 20								
Kaer	7,0	1.—	7 —	20	— 75	15	—				
Põlluhein	30,0	1 20	36 —	80	— 90	72	—				
Juurvili	80,0	— 17	13 60	20	— 10	2	—				
Kartul	—	—	— —					7,5	— 33	2 45	
Suiviljapõhk	97,0	— 60	54 60								
Aluspõhk	37,0	— 75	27 75	21	— 75	15	75	2,0	— 75	1 50	
Niiduhein	39,0	1 10	42 90	40	— 85	34	—				
Kliid	12,0	1 90	22 80								
Päevalillekoogid	1,3	2 80	3 36								
Soiakoogid	10,0	3 60	36 —								
Maapähklekoogid	4,0	2 95	11 80								
Külmpiiim	—	—	— —					24,5	— 30	7 35	
Kokku . .			268 14			138	75			16	80

Loodetav sõnnikuhulk 1929./30. a.

Hobuste sõnnikut 230 kv. à 60 senti 138.75

Veiste „ 432 „ à 62 „ 268.14

Sigade „ 30 „ à 56 „ 16.80

692 kv. 61 senti 423.69

Saanud.

Väljakapitali arve nr. 20.

Andnud.

	Kr.	S.		Kr.	S.
Alginventari arve . . .	366	95	Maaviljuse arve		
Kassa arve: heinaseeme.	150	—			
Inimestöö arve: sügisene			kunstvæetus a. alul . . .	71.95	
künd	39	60	„ sel aastal . . .	45.09	
Juhatamise kulude arve			rukki-seeme	120.—	
sügisene künd . . .	11	97	nisu „	25.—	
Hobusetöö arve: sügi-			heina „	150.—	
sene künd	72	—	põllutööd eelmisest		
Masinate-riistade arve			aastast	188.—	600 04
sügisene künd . . .	19	98			
Ostutagavarade arve					
kunstvæetis	201	20	Lõppinventari arve		
Maatoodete arve: rukki-					
seeme 680 kg à 18 .	122	40	rukkiseeme	122.40	
Puhtvaranduse arve			heina „	150.—	
1. mail inventari te-			sügisene künd	143.55	
gemisel hindamata-			Væetus pd. nr. 1 . . .	118.29	
jäänud 1928. a. sügi-			4	10.—	
sene künd 11 ha			5	11.—	
à 16 s.	168.—		I	10.82	
50 koorma sõnniku			III	6.—	572 06
väljavedu	20.—	188			
Kokku	1172	10	Kokku.	1172	10

Saanud.

Maaviljuse arve nr. 21.

Andnud.

	Kr.	S.		Kr.	S.
Kassa arve	32	—	Veistetoodangu arve		
Kapitali protsendinõud-			põllul karjatatud 220 sü		
luse arve	29	35	à 5,7	12.54	
Inimestöö arve	439	68	haljas vikk 600 sü à 10. .	60.—	72 54
Juhatamise kulude „ . .	131	94	Maatoodete arve: rukis		
Hobusetöö arve 2241 t. .	444	91	3400 kg à 17 s.	578.—	
Masinate-riistade arve .	149	16	nisu 300 kg à 20 s. . .	60.—	
Ehitiste „	81	—	oder 3680 „ „ 15 „	552.—	
Küttematerjali „ . . .	56	59	kaer 2680 „ „ 15 „	402.—	
Maa „	145	91	vikk 400 „ „ 18 „	72.—	
Laudavæetise „ . . .	335	23	kartul 4000 „ „ 3,5 „	140.—	
Väljakapitali „ . . .	600	04	juurvili 10000 „ „ 1,2 „	120.—	
Maatoodete „	278	—	põlluh. 11000 „ „ 4.—	440.—	
Kasude-kahjude „ . .	255	23	niiduh. 12000 „ „ 2,5 „	300.—	
			suivilja põhk		
			11300 „ „ 1,5 „	169.50	
			aluspõhk 7300 „ „ 1.—	73 —	2906 50
Kokku	2979	04	Kokku	2979	04

Saagid kvintaali ha'le: rukis	11,3	juurvili	330
nisu	6,0	põlluhein	37
oder	12,3	niidubein	12
kaer ja		suiv. põhk	19
vikk	10,3	aluspõhk	21
kartul	200		

Saanud.

Maatoodete arve nr. 22.

Andnud.

	Kr.	S.		Kr.	S.
Alginventari arve . . .	627	—	Kassa arve .	712	—
Kassa „ . . .	5	43	Isikute „ .	204	—
Kapitali protsendinõud-			Toitluse „ .	509	—
luse arve	62	70	Hobusetöö „ .	765	—
Inimestöö arve .	35	20	Väljakapitali „ .	122	40
Juhatamise kulude „ .	10	49	Maaviljuse „ .	278	—
Hobusetöö „ .	41	60	Veistetoodangu „ .	744	60
Masinate-riistade „ .	4	10	Sigade „ .	97	50
Maaviljuse „ .	2906	50	Lõppinventari „ .	407	95
Kasude—kahjude „ .	147	43			
Kokku . .	3840	45	Kokku . .	3840	45

Maatooteid müüdud 140 kv. 916 kr. väärtuses. Müügi kulud kokku 96 kr. 82 senti, millest rahalisi kulusid kassa kaudu 5.43

inimestööst $\frac{1}{5}$ 7.04

juhatamise kuludest $\frac{1}{4}$ 2.63

Kokku 15.10

Ühele kvintaalile müügikulud 69 senti, sellest rahalisi kulusid 11 senti.

	1 kvintaali turuhind	rahaliselised kulud senti	Saadud	Mitteraha- lised kulud	Saadud kõi- gi müügiku- ludeta
rukis	18.— kr.	15	17.85	60	17.25
oder	18.— „	15	17.85	60	17.25
kartul	3.60 „	10	3.50	60	2.90
niiduhein . . .	4.80 „	10	4.70	60	4.10
suiviljapõhk . .	3.00 „	10	2.90	60	2.30
aluspõhk . . .	2.00 „	10	1.90	60	1.30

Saanud.	Veiste arve nr. 23.		Andnud.
	Kr.	S.	Kr. S.
Alginventari arve	800	—	Kassa arve 180 —
Kassa „	92	45	Toitluse arve 4 vasikat
Isikute „	290	—	à 10.— 40 —
Veistetoodangu „			Veistetoodangu arve 4
juurekasv lüpsikarja			lehma à 25 kr. 100 —
arvel 5 vasikat 50.—			Lõppinventari arve . . . 1 200 —
noorkarja arv. 287.55	337	55	
Kokku . .	1 520	—	Kokku . . . 1 520 —

Veiste läbikäik.

	Lüpsikari		Noorkari	
	arv	kg	arv	kg
Seis aasta lõpul	4	1 424	4	404
müüdud	2	760	4	224
lüpsikarja	—	—	1	285
Kokku . .	6	2 184	9	913
Sellest maha:				
Seis aasta alul	3	1 134	3	490
juureost	2	640	1	80
üle kantud	1	285	—	—
sündis	—	—	5	90
Kokku . .	—	2 059	9	600
Juurekasv		125 kg	5 tk.	313
			kokku	438 kg

	Lüpsikari	Noorkari
	senti	senti
Kari hinnatud		
1 kg eluskaal: 1/V 1928	41	77
„ „ 1/V 1929	55	100

Noorkarja juurekasv hinnatud $\frac{287.55}{313} = 92$ senti eluskaalu kilogramm. Lehmi müües saadi nr. 2. 28,5 senti ja nr. 3. 20,8 senti eluskaalu kilogramm.

d.	Veistetoodangu arve nr. 24.		Andnud	
	Kr.	S.	Kr.	S.
Kassa arve	67	78	Kassa arve: 13155 lt ehk	
Isikute „	3	65	13550 kg à 11.4 sn . .	1544 70
Kapitali protsendinõud-			Toitluse arve: 1095 kg	
luse arve	60	—	piima à 10	109.50
Toitluse arve: kontroll-			külma piima	
assistendi ülalpidam.	13	02	2737 kg à 12	32.85
Inimestöö arve	308	44	Laudaväetise arve . .	268 14
Juhatamise kulude „ . .	92	64	Veiste arve: juurekasv	
Hobusetöö „	84	40	vasikad	50.—
Masinate-riistade „ . .	52	17	noorkari	287.55
Ehitiste „	84	81	Veistetoodangu arve	
Ostutagavarade „ . . .	527	06	piima 850 lt à 10 sn .	85 —
Maa arve: karjamaa			Sigade arve: külma pii-	
732—4,5%	32	94	ma 2450 kg à 1,2 . .	29 40
Maaviljuse arve: põllul				
karjatatud 220				
sü à 5,7	12.54			
haljas vikk 600				
sü à 10	60.—	72 54		
Maatoodete arve	744	60		
Veiste „	100	—		
Veistetoodangu „ . . .	85	—		
Kõrvaltöönduste arve				
jahvatus 20 kv à 50 .	10	—		
Kasude—kahjude arve	68	09		
Kokku	2407	14	Kokku	2407 14

Piimasaak 15100 lt ehk 15553 kg
 Lehma peetud 4, saak lehmale 3888 kg
 1 kg piima tootmiskulu 11.15 sn
 1 „ „ müüdi 11.85 „
 1 „ „ kasutati 11.58 „

Saanud.	Sigade arve nr. 25.	Andnud.
---------	---------------------	---------

	Kr.	S.		Kr.	S.
Alginventri arve	30	—	Toitluse arve		
Kassa „			liha 180 kg à 1.— . .	180	—
ostetud 2 põrsast . . . 40.—			Laudaväetise arve . .	16	80
muud kulud 3.—	43	—	Lõppinventari „ . .	90	—
Kapitali protsendinõudluse					
arve	2	25			
Toitluse arve					
puid 5.—					
toidujätteid					
280 pd. à 10 s. 28.—	33	—			
Inimestöö arve . . .	21	56			
Juhatamise kulude „ . . .	6	59			
Hobusetöö „ . . .	1	20			
Masinate-riistade „ . . .	—	90			
Ehitiste „ . . .	10	60			
Maatoodete „ . . .	97	50			
Veistetoodangu „ . . .					
külma piima 2450 kg à 1,2	29	40			
Kõrvaltöönduste arve . . .	2	50			
Kasude-kahjude „ . . .	8	30			
Kokku	286	80	Kokku . . .	286	80

Sigu oli	Eluskaal kg
Aasta lõpul 2 tk. 130	
tapeti 1 „ 270	
Kokku 3 „ 400	
Aasta alul 1 „ 40	
osteti 2 „ 20	
Kokku 3 „ 60	
juurekasv 340	
1 kg juurekasvule 4 sü	

Sööt:	Kr.
Otri 500 sü à 15 sn. . .	75.—
kartulit 187 sü à 12.03 s. „	22.50
piim 410 „ „ 7.17 „ „	29.40
soik 230 „ „ 10.— „ „	28.—
Kokku 1377 „ „ 11.6 „ „	154.90
Kulud „ „	36.80
Kokku „ „	191.70
Ülejääk „ „	8.30
Kokku „ „	200.—
Sissetulek:	
Toitlusele liha „	180.—
juurekasv: seis	
aasta lõpul 90.—	
maha seis aasta	
alul 30.—	
maha juureost 40.— „	20.—
Kokku Kr. 200.—	

Saanud. Välispoolsete tööde arve nr. 26. Andnud.

	Kr.	S.		Kr.	S.
Inimestöö arve	50	60	Kassa arve	220	—
Juhatamise kulude arve	15	29	Isikute „	21	60
Hobusetöö „	100	—			
Masinate-riistade „	39	85			
Kasude-kahjude „	35	86			
Kokku	241	60	Kokku	241	60

Saanud. Kõrvaltöönduste arve nr. 27. Andnud.

	Kr.	S.		Kr.	S.
Alginventari arve	1200	—	Kassa arve	754	50
Kassä „	22	94	Toitluse arve: jahvatuse		
Isikute „	883	68	eest	25	—
Kapitali protsendinõud-			Veistetoodangu arve: jah-		
luse arve	72	—	vatus 20 kv. à 50 sn.	10	—
Inimestöö „	275	—	Sigade arve: jahvatus 5 kv.		
Juhatamise kulude arve	82	45	à 50 sn.	2	50
Hobusetöö „	90	—	Lõppinventari arve	1950	—
Masinate-riistade „	8	87			
Kõrvaltöönduse tulu „	107	06			
Kokku	2742	—	Kokku	2742	—

Saanud. Kasude-kahjude arve nr. 28. Andnud.

	Kr.	S.		Kr.	S.
Kapitalide protsendinõud-			Maaviljuse arve	255	23
luse arve: protsendi-			Maatoodete „	147	43
nõudlus kassalt ja nõud-			Veiste toodangu arve	68	09
mistelt	16	89	Sigade arve	8	30
Hobuste arve	30	—	Välispoolsete tööde arve	35	86
Talukäitise puhtsaagi arve	468	02			
Kokku	514	91	Kokku	514	91

Saanud. **Võlaprotsentide arve nr. 29.** Andnud.

	Kr.	S.		Kr.	S.
Kassa arve:			Kõrvaltöönduse tulu		
pikaajaline võlg 70.—			arve	147	75
vekslid 147.—	217	—	Puhtvaranduse rendi		
Isikute arve	174	50	arve	217	75
Puhtvaranduse arve:			Lõppinventari arve		
veksel nr. 1 järgi			ette makstud võla-		
aasta alul ette mak-			protsente vekslitenr.9		
setud 1 kuu võlaprot-			ja nr. 10 eest	31	—
sendid, mis jäid in-					
ventuuri võtmata . .	5	—			
Kokku	396	50	Kokku	396	50

Võlaprotsendid kokku 365.50.

Sellest vekslite 295.50.

Pikaajaline võlg tehtud talukäitise tarvidusteks. Veksli võlad tulevad pooleks talukäitisele ja kõrvaltööndusele.

Võlaprotsendid kõrvaltööndusele 147.75.

„ talukäitisele 217.75.

Saanud. **Talukäitise puhtsaagi arve nr. 30.** Andnud.

	Kr.	S.		Kr.	S.
Puhtvaranduse rendi			Kapitali protsendinõud-		
arve	1149	76	luse arve	681	74
			Kasude—kahjude arve	468	02
Kokku	1149	76	Kokku	1149	76

Saanud. **Puhtvaranduse rendi arve nr. 31.** Andnud.

	Kr.	S.		Kr.	S.
Võlaprotsentide arve .	217	75	Talukäitise puhtsaagi		
Talukäitise tulu „ .	932	01	arve	1149	76
Kokku	1149	76	Kokku	1149	76

Saanud. **Talukäitise tulu arve nr. 32.** Andnud.

	Kr.	S.		Kr.	S.
Kogutulu arve			Ettevõtja perekonna		
maatulunduslik tulu .	1915	17	palganõudluse arve .	983	16
			Puhtvaranduse rendi		
			arve	932	01
Kokku	1915	17	Kokku	1915	17

Saanud.	Kõrvaltöönduse tulu arve nr. 33.		Andnud.	
	Kr.	S.	Kr. S.	
Võlaprotsentide arve	147	75	Kapitali protsendinõud-	
Kogutulu	258	31	luse arve	72 —
			Ettevõtja perekonna	
			palganõudluse arve .	227 —
			Kõrvaltöönduste arve .	107 06
Kokku . .	406	06	Kokku . .	406 06

Saanud.	Toitluse tulu arve nr. 34.				Andnud.
	Kr.	S.		Kr.	S.
Kogutulu arve	203	16	Kapitali protsendinõud- luse arve	23	16
			Ettevõtja perekonna palganõudluse arve	180	—
Kokku . .	203	16	Kokku . .	203	16

Saanud.	Kogutulu arve nr. 35.		Andnud.	
	Kr.	S.	Kr.	S.
Puhtvaranduse arve .	2 376	64	Talukäitise tulu arve:	
			maatulunduslik tulu .	1 915 17
			Kõrvaltöönduse tulu	
			arve	258 31
			Toitluse tulu arve . . .	203 16
Kokku . .	2 376	64	Kokku . .	2 376 64

Saanud.	Eratarvituse arve nr. 36.				Andnud.
		Kr.	S.		Kr. S.
Kassa	arve	467	04	Puhtvaranduse arve	1 559 10
Toitluse		1 064	27		
Hobusetöö	"	6	—		
Masinate-riistade	"	—	59		
Ehitiste	"	21	20		
Kokku . .		1 559	10	Kokku . .	1 559 10

Saanud.	Puhtvaranduse arve nr. 37.		Andnud.
	Kr.	S.	Kr. S.
Eratarvituse arve . . .	1559	10	Alginventari arve 9656 18
Löppinventari „ . . .	11001	95	Laudaväetise „ 335 23
			Väljakapitali „ 188 —
			Võlaprotsentide arve 5 —
			Kogutulu „ 2376 64
Kokku . . .	12561	05	Kokku . . . 12561 05

Saanud.	Löppinventari arve nr. 38.		Andnud.
	Kr.	S.	Kr.
Kassa arv . . .	59	92	Isikute arve 551 53
Isikute „ . . .	33	27	Vekslite „ 1900 —
Toitluse „ . . .	356	—	Pikaajaliste võlgade arve . 1000 —
Hobuste „ . . .	520	—	Puhtvaranduse „ . . . 11001 95
Masinate-riistade „ . .	1195	—	
Ehitiste „ . . .	3398	—	
Ostutagavarade „ . . .	141	51	
Küttematerjali „ . . .	20	—	
Maaparandiste „ . . .	27	58	
Maa „ . . .	4027	50	
Laudaväetise „ . . .	423	69	
Väljakapitali „ . . .	572	06	
Maatoodete „ . . .	407	95	
Veiste „ . . .	1200	—	
Sigade „ . . .	90	—	
Kõrvaltöõnduste „ . .	1950	—	
Võlaprotsentide „ . . .	31	—	
Kokku . . .	14453	48	Kokku . . . 14453 48

EELARVE.

Eduka tegevuse eelduseks on täielik teadvus tehtavast. Maa-tulunduses on see eriti tähtis praegusel ajal, kui peaaegu igal tulunduslikul alal otsekui kaob pind jalge alt. See on tingitud suurtest toodete hindade kõikumisest, mis ei luba teha kuigi tõenäolikke oletusi tuleviku väljavaadete hindamiseks.

Seda enam aga peame otsima selleks võimalusi. Selleks peame püüdma juhtida tegevust kindla eelarve järgi.

Kui töötame teatud kindla eelarve järgi, siis võime oma tegevuse tulemusi pärast hinnata hoopis kindlamini.

Siis saame hoopis paremini aru, kus ja milles oleme teinud vigu. Saame hoopis paremini aru, missugused puudused meie tegevuses olid paratamatud looduslike ja tulunduslike tingimuste ebasoodsuse tõttu ning missugused puudused olid oma vead, mis tuleb edaspidi tähele panna ja millest tuleb hoiduda.

Samuti selgub meile siis hästi teravasti, milles on meie talu tugevad küljed, selle looduslike tingimuste tõttu ning ka talupidaja enese kalduvuste ja osavuse tõttu, mis pole sugugi kõigil ühtlane igal alal. Siis teame kindlamini, mis meil õnnestub, ja seda peame eriliselt arendama.

Eelarve ülesanne on näidata:

- 1) mida meie tahame teha,
- 2) kuidas tahame teha,
- 3) missugused võimalused meil on kavatsetu täitmiseks,
- 4) millest tuleb puudus kavatsetu täitmises ja kuidas kõrvaldada seda puudust,
- 5) tegevuse loodetavaid tulemusi.

Seda kõike näitab eelarve rahas hinnatud.

Eelarve tuleb koostada aruande järgi. Aruandest näeme, kui palju kuskile kulutasime ja kui palju kuskilt saime; neid andmeid muudame niipalju, kui see vastab meie kavatsustele.

Eelarve tuleb koostada nii, et seda oleks hõlpus võrrelda aruandega. Talu tegelik aruanne on pearaamat. Eelarve koostamine pearaamatu pidamise ulatuses on aga väga tülikas. Seepärast teeme pearaamatust lihtsa kokkuvõtte, mille järgi oleks hõlpsam teha eelarvet.

Selles kokkuvõttes kujutame pearaamatu ühe arvena, millel arvestame ainult need pearaamatu läbikäigud, millest olid tingitud muutused varanduste väärtuses, ja kogu rahalise läbikäigu; raha-

lise läbikäigu all on siin mõeldud kassa ja isikute arve läbikäigud kokku, sest isikute raamatu läbikäigud on kassailmelised.

Kokkuvõtte koostame tulemite ja kulumite arvena. Tulemiks kutsume rahalisi sissetulekuid ja varanduse suurenemisi kokku; kõike seda, mis tuli juure. Kulumeiks kutsume rahalisi väljaminekuid ühes varanduse vähenemistega — kõike seda, mis nagu läks ära.

Tulem on kõik see, mis suurendab puhtvarandust; kulum see, mis vähendab puhtvarandust. Seega tulemite ja kulumite vahe peab olema puhtvaranduse juurekasv pearaamatu järgi.

Kokkuvõttes märgime eraldi: 1) rahalised tulemid ja kulumid ehk sissetulekud ja väljaminekud ning 2) mitterahalised tulemid ja kulumid.

Kokkuvõttest näeme, et kuigi puhtvarandus suurenes ja talu andis tubli tasuvuse, pearaamatu andmetel, siiski oli meil sel aastal üks nõrk koht — nimelt raha ei jätkunud ja osa väljaminekuid tuli katta laenu teel.

See kokkuvõte erineb pearaamatust selles, et siin on kõik tulemid ja kulumid näidatud kõrvu nende algsuuruses, kuna pearaamatuse jagasime need arvetele, et näha, kuidas teotses talu üksikutes osades ja harudes. Siin on talu näidatud ühe tervikliku ettevõtte, ühes arvatud ka eratarvitus.

Selle tabeli koostamisel tuleb pearaamatust välja kirjutada iga arvelt: 1) tulemina — rahaline sissetulek sellelt arvelt ja varanduse suurenemine aasta lõpuks; 2) kulumina — rahaline väljaminek sel arvel ja varanduse vähenemine aasta lõpuks. Arvete omavahelised läbikäigud nii talukäitise harude ja ka taluosade vahel jäävad täiesti välja; siin arvestame ainult seda, mis tallu tuli ja mis talust välja anti või kahanes varanduse seisust. Näiteks küttematerjali kohta on märgitud: mitterahalise tulemina Kr. 20.— see, mis jäi alles aasta lõpuks. Rahalise kulumina Kr. 15.62, niipalju kulutati rahas küttematerjali peale, ja mitterahalise kulumina Kr. 84.—, see on tagavara seis aasta alul; viimast oleks võinud märkida ka Kr. 64.—, siis oleks jäänud arvestamata mitterahaline tulem Kr. 20.—

Arve järgi kulus puid Kr. 176.59 väärtuses, selle kokkuvõtte järgi aga kõigest 64 + 15.62 ehk Kr. 79.62 väärtuses. Kuid Kr. 176.59 sisaldab peale puude väärtuse veel ka inimestöö, hobusetöö ja riistade kulu puude muretsemisel. Need kulud on aga sel tabelil arvestatud kulutustena inimestöö, hobuste jne. peale sel määral, kui need kulud polnud talu sisemine läbikäik.

Seepärast tuleb küttekulu sel tabelil ainult nii suur, kui selle peale läks rahalist kulu aasta jooksul ja tagavarasid aasta algseisust.

Talu tulemid ja kulumid 1928—29 a.

Kulumid	Rahali- sised	Mitte- raha- lised	Kok- ku	Tulemid	Rahali- sised	Mitte- raha- lised	Kok- ku
	Kr. S.	Kr. S.	Kr. S.		Kr. S.	Kr. S.	Kr. S.
Toitus	8704	30—	11704	Toitus	506	—	506
Inimestöö	29972	—	29972	Hobused	140—	80—	220—
Juhat. kulud	8545	—	8545	Masinate-riistade		3805	3805
Hobused		260—	260—	Ehitiste		260—	260—
Hobusetöö	2344	—	2344	Ostutagavarad		14151	14151
Masinate-riistade	14520	80—	22520	Küttematerjali		20—	20—
Ehitiste	19781	130—	32781	Maaparandiste		2758	2758
Ostutagavarad	76286	7280	83566	Maa		11550	11550
Küttematerjali	1562	84—	9962	Laudaväetise		42369	42369
Maaparandiste	1419	—	1419	Väljakapitali		57206	57206
Maa	3188	—	3188	Veised: juurekasv			
Laudaväetise		33523	33523	ja müük	180—	33755	51755
Väljakapitali	150—	55495	70495	Veised: ostust		38245	38245
Veised: toitusle		40—	40—	Maatooted	916—	—	916—
„ kust., ost				Veistetoodangu	154470	—	154470
ja müük	38245	280—	66245	Sigade	—	90—	90—
Maaviljuse	32—	—	32—	Välispoolset.tööde	24160	—	24160
Maatooted	543	21905	22448	Kõrvaltöönduste	75450	750—	150450
Veistetoodangu	7143	—	7143	Võlaprotsendid		31—	31—
Sigade	43—	30—	73—				
Kõrvaltöönduste	90662	—	90662				
Võlaprotsendid	39150	5—	39650				
Eratarvitus	46704	—	46704				
Kokku	411268	212103	623371	Kokku	378186	326939	705125
Ülejääk	—	114836	81754	Puudujääk	33082	—	—
Kokku	411268	326939	705125	Kokku	411268	326939	705125

Millest koosneb rahaline puudujääk?

Võlad kasvasid	Kr. 255.09
Nõudmised vähenesid	„ 122.95
Kokku	„ 378.04
Kassa seis kasvas	„ 47.22
Jääb	„ 330.82

Maakapitali kulud on näidatud ainult rahalised, kuna muud jällegi on arvestatud mujal nende kulumi-nimetuse järgi. Maa väärtus on tõusnud Kr. 115.50 võrra, mis on mitterahaline tulem, ehk $115.50 - 31.88 = \text{Kr. } 83.62$ võrra enam, kui oli rahalisi kulusid, see viimane summa on inimestöö ja muude kulutuste väärtus, mis on jäänud püsima maaväärtuse tõusus ja kuulub seega mitterahaliseks tulemiks.

Toitluse arvel on vaid rahalisi kulumeid Kr. 87.04 ja mitterahalisi Kr. 30.—, see on toitluse aktiva vähenemine aasta lõpuks, ning tulemeid Kr. 5.06, mis on toitluse sissetulekud.

Meie võiksime näidata sel tabelil ka täielikku toitluse läbikäiku. Selleks tuleks suurendada toitluse mitterahalisi kulumeid veel arvestamata toitluse arve saamiste võrra. Siis tuleks aga selle võrra suurendada ka vastavaid mitterahalisi tulemeid: nimelt maatoodete mitterahaline tulem (mida tabelil polegi) suureneks selle võrra, kui palju oli toitluse arvel maatooteid, samuti veiste mitterahaline tulem jne.

Soovides näidata tabelil ka inimestöö ja eratarvituse kulusid täies suuruses, tuleks neile lisada juure toitmiskulud mitterahalise kulumina ja need samal ajal märkida toitluse mitterahaliseks tulemiks.

Nõnda võiksime sel tabelil näidata küll kõigi arvete läbikäigud täielikult, kuid tarvilik oleks see ainult siis, kui tabelit käsitab isik, kes talu ei tunne, kel seepärast tabeli kokkuvõtlikkuse tõttu on raske sellest hästi aru saada.

Eelarve koostamine.

Eelarve koostame loodetavate tulemite ja kulumite tabelina, eelpoolkäsitletud tabeli eeskujul. Eelarve koostame tervikuna kogu talu kohta, hinnates tulemite ja kulumite suurust talu kogu tarviduste seisukohalt.

Talu kogu tegevuse aluseks on maapinna kasutamine, ning seepärast alustamegi maaviljuse tulemite ja kulumite selgitamisega.

1. Koostame maatoodete loodetava läbikäigu ainult neis tootes, mis annavad ka rahalist sissetulekut. V. tab. lhk. 148.

Kaarte ülejäägi söödame loomadele otrade asemel.

Sellest tabelist hindame rahas ainult alg- ja lõpuseisud, ostu ja müügi.

Osta tuleb:				Müüa saab:			
otri	7	kv. à 18	Kr. 126.—	rukist	12	kv. à 17	Kr. 204.—
kaeru	7	" " 18	" 126 —	otri	10	" " 16	" 160.—
kartuleid	4	" " 5	" 10 —	kartuleid	10	" " 3	" 30 —
Kokku . Kr. 272.—				Kokku . Kr. 394.—			

	rukis kg.	oder kg.	kaer kg.	vikk kg.	kartul kg.
Seis 1. mail 1929 a.	435	110	580	200	7
Tuleb osta seemneks	—	700	700	—	4
Saak	4 000	3 400	2 700	400	40
Kokku	4 435	4 210	3 980	600	51
Toitlusele	1 400	1 000	—	—	15
Loomadele	700	700	2 500	200	8
Seeme 1929 a.	700	700	700	200	8
Tarvilik tagavara 1/V 1929	400	700	700	200	10
Kokku	3 200	3 100	3 900	600	41
Jääb üle	1 235	1 110	80	—	10
Saab müüa	1 200	1 200	—	—	10

Algseis oli Kr. 407.95, sellest koresöödad, mis eelmisel tabelil arvestamata, Kr. 160.—

Lõppseis:

rukis	4 kv à 17	Kr. 68.—
oder	7 " 15	" 105.—
kaer	7 " 15	" 105.—
vikk	2 " 18	" 36.—
kartul	10 " 3,5	" 35.—

Kokku Kr. 349.—

Koresöötade seisu aasta lõpuks loodame jäävat samaks, nagu aasta alul, seega lõppseis 349 + 160 = Kr. 509.—

Kunstväetiste läbikalk:

Pöld Nr.	1	4	5	II	II	III	Kok- ku	On	Tuleb osta	Külitud kunst- väeti- sest jääb välja- kapitali
Vili	rukis	oder	kesa	juur- vili	kar- tul	Halj. kesa				
Superf. kg. .	—	150	720	60	40	30	1 000	600	400	855
Kaalisool " .	—	100	360	40	30	20	550	350	200	455
Tšiili " .	20	—	—	20	20	—	60	160	—	—

Aasta alul oli kunstväetisi tagavaras Kr. 120.86

Osta tuleb: superfosf. 4 kv à 7 kr. " 28.—

kaalisool 2 kv à 11 kr. " 22.—

Kr. 170.86

Sellest jääb väljakapitali:

superfosfaat 8,55 kv. à 7 59.85

kaalisool 4,55 " " 11 50.05

Kr. 109.90

Tagavarast ülejääv 100 kg. tšii-
lit on ostetud naabri jaoks, selle
eest tuleb sisse rahas

Kr. 26.—

Väljakapital.

Kunstväetist on väljakapitalis Kr. 156.11, sellest tšii-
lit Kr. 39.05
muud on Kr. 117.06, millest kulub " 59.06
kuna väljakapitalina jääks alles " 58.—

Heina oras Kr. 150.— läheb kuluks, tuleb osta heinaseemet Kr. 150.—, mis jääb väljakapitali.

Peale selle maaviljuses osta juurvilja seemet ja muud vähemad kulud kokku Kr. 30.—

Laudaväetise, sügisese künni ja rukkiseemne jätame välja eelarve-tabelist, kuna loodame, et need on aasta alul ja lõpul ühesuursed, ning nende läbikäik on kõik mitterahaline.

See ongi kogu maaviljuse eelarve, selles püüdsime selgitada, kuipalju tuleb kulutada rahas maatoodete, väetiste ja seemnete mu-retsemiseks ja arvasime kuluks kõik algseisud. Siis püüdsime selgitada, kuipalju jääb tooteid müügiks ja kuipalju saaks sellest raha ning kuipalju toodete ja väetiste väärtust jääks üle aasta lõpuks tagavarade- ja väljakapitalina.

Need andmed märgime eelarve-tabelile.

2. Koostame loomapidamise loodetava eelarve.

Selle koostamine on mõeldud õieti koos maaviljuse eelarvega, sest eelmise eelarve jaoks tuleb selgitada, kuipalju vilja läheb loomade söötmiseks. Selle järgi kuipalju kavatseme pidada loomi, koostame ka nende sööda tarviduse, tähele pannes, et loomadele arvatud söödad vastaksid hulgalt, koostiselt, valkolluse sisalduselt, kontsentratsioonilt jne. loomade nõuetele, nii loomade ülalpidamise ehk elatussöödana kui ka toodangu söödana.

Sööda eelarve koostamise tegelik käik jääb siin käsitlemata, selles küsimuses leiavad põllumehed nõu ja juhatust kontrollassistentidelt. Me oletame siin vaid, et see sööda eelarve on koostatud, ja selle tulemusena selgus, et peale sööda, mis on märgitud maatoodete läbikäigu eelarves, ja peale koresööda ning karjamaa, mille hulk on sama kui eelmisel aastal, tuleb veel juure osta jõusööte Kr. 600.— väärtuses.

Kuna tuleval aastal tuleb üks noorloom lüpsma, siis loodame saada piima müügist Kr. 1750.—

Peale selle tuleb osta üks põrsas ja ka 1 hobune.

Müüa loomi ei kavatse ja vasikaid tuleval aastal kasvama ei jäta. Muud tulemid ja kulumid loomapidamises arvame eelmise aasta suuruste järgi.

Selle järgi koostame eelarve loomapidamise osa, nagu näha tabelis.

Muud kulumid ja tulemid koostame eelmise aasta andmetel, tehes vahet igal alal rahaliste ja mitterahaliste vahel, ning arvestades täielikult ainult rahalisi tulemeid ja kumeid, kuna mitterahalisist arvestades vaid neid, mis muudavad puhtvaranduse suurust.

Inimestöö kuluna võtame eelarvesse ainult rahalised töötasud. Moonavilja ja ka toitmise arvestame lihtsalt sel teel, et selleks minevad tagavarad, kui neid tuleb juure osta, märgime rahaliseks kuluks tagavarade juureostus, ning need tagavarad, mis an-

name oma toodangust, arvestame antuks ainetes, ning selle võrra väheneb tagavarade müük, seega rahaline tulem.

Palkade suuruse arvestame selle järgi, kuipalju läheb vaja tööjõudu jooksvaks tööks, milleks olemas eelmiste aastate kogemused. On aga kavatsusel erilisi töid, mis nõuavad lisatööjõudu, maaparandused, ehitused jne., siis koostame nende tööde jaoks erieelved, mille järgi kanname nende tööde tööjõu tarviduse eelarvetabelisse.

Nende tööde tõttu kasvab meie varandus ja see tuleb arvestada mitte rahalise tulemina. See tuleb arvestada valmistöö väärtuses, ning kui osa tööst on kavatsus teha oma tööjõul, siis on varanduse juurekasvu väärtuses ka selle tööjõu kulu, kuid kulumeis me seda ei arvesta.

Nii on eelarves ette nähtud rahalisi kulusid maaparandusetöö jätkamiseks Kr. 100.—, see on tükitöö kraavide kaevamisel. Kavatsus on oma tööjõuga, perekonna ja ka teenijate tööjõuga — kelle töötasu on arvestatud inimestöö kulus, kaevata teist sama palju. Seega suureneks meie puhtvarandus aasta lõpuks maaparandustes Kr. 200.— võrra.

Kuna veski eelmisel aastal remonteeritud, siis varemate aastate kogemustel loodame selle sissetuleku tõusvat Kr. 1200-ni.

Eelarve töötab puhtvaranduse juurekasvu Kr. 410.33 suuruses, kuid me näeme, et see juurekasv on mitterahaline. Kui tahame täita kõiki oma kavatsusi, siis tuleb rahast puudus, tuleb laenata.

Kui võib-olla juhtub, et soodsate olude tõttu saame raha enam, kui arvame, siis vahest polegi vaja laenata. Kui aga soovime kindlasti ilma laenuta läbi ajada, siis peame kärpima rahalisi kulusid, millest vahest eeskätt tulevad kõne alla erakulud, siis hobuse ostmine ja reha ostmine — nii, nagu olud lubavad.

Igatahes selgub eelarvest, et kõiki oma kavatsusi me ei suuda täita oma sissetulekuist, ning võimaldab meile korraldada rahalisi kulutusi teatud sihis. Milles hoiame kokku ja milles täidame oma kavatsused, see oleneb talu üldisest seisukorrast. Kui vajame karjasööda hulga suurendamiseks maaparandusi, siis ei või me kokku hoida maaparanduse kuludes, sest koduse sööda suurenemine võimaldab pärast kokkuhoidu jõusööda juureostust, mis praegu suur, kuid mille vähendamine karja tarviduste tõttu võimatu.

Eelarvet võime koostada ka täielikumalt, hinnates kogu tagavarade läbikäigu, siis oleks näiteks veistesööt veisepidamise mitterahaline kulum ja maaviljuse mitterahaline tulem — mõlemil sama suurune, nii et see lõpptulemus ei muuda sugugi, seega pole ka kuigi tarvilik.

Muidugi ei lähe tegevus kunagi ühte kavatsuste ja eelarvetega, kuid eelarve olemasolu lubab paljugi ette näha, ning pärast võrreldes aruannet eelarvega, saame sellest aruandest hoopis täielikuma ülevaate oma tegevusest.

Eelarve 1929—30 a. peale.

Kulumid	Rahallised	Mitterahallised	Kokku	Tulemid	Rahallised	Mitterahallised	Kokku
	Kr. S.	Kr. S.	Kr. S.		Kr. S.	Kr. S.	Kr. S.
Maaviljus:				Maaviljus:			
Tagavarade seis a. alul .		407 95	407 95	Tagavarad a. lõpul .		509 —	509 —
„ juureost .	272 —		272 —	„ müük .	394 —		394 —
Kunstväetise seis a. alul .		120 86	120 86	Väljakapitali:			
„ juureost .	50 —		50 —	heinaseeme		150 —	150 —
„ väljakapitalis .		156 11	156 11	„ väetis eelm. a.		58 —	58 —
Heinaseemet väljakapitalis		150 —	150 —	„ sellest a.		109 90	109 90
„ ja juurv. seemet osta .	180 —		180 —	Müüa 100 kg tšili .	26 —		26 —
Loomapidamine:				Piimamüük . . .	1750 —		1750 —
Jõusööt: algseis .		20 65	20 65	1 mullikas leh-maks .		70 —	70 —
„ osta . . .	600 —		600 —	3 noore looma juurekasv .		210 —	210 —
Veised: kustutus .		100 —	100 —	Vasikad toitu-sele .			
pidamise kulud . .	75 —		75 —	Sälu juurekasv .		100 —	100 —
Hobused: osta . .	300 —		300 —	Ostetud hobune .		300 —	300 —
kustutus pidamise kulud .	30 —	60 —	60 —	Sead: seis a. lõpul		90 —	90 —
Sead: algseis . .		90 —	90 —	Masin-riistad:			
osta ja kulud . .	30 —		30 —	ostetud reha inventuuri võtta.		170 —	170 —
Toitus	100 —		100 —	Maaparandused .		200 —	200 —
Palgad: 1 poiss .	300 —		300 —	Maa puhastamine		100 —	100 —
1 tüdruk	180 —		180 —	kividest			
Juhatamise kulud	90 —		90 —	Teenistus vedudest	200 —		200 —
Masinad-riistad:				Veski sissetulek .	1200 —		1200 —
parandus	150 —		150 —				
„ „ kustutus		80 —	80 —				
1 hobuseraha osta	180 —		180 —				
Ehitised: parandus	50 —		50 —				
„ kustutus . . .		130 —	130 —				
Maaparandused .	100 —		100 —				
Maa	30 —		30 —				
Küttematerjal . .	30 —	20 —	50 —				
Veski: mitmesugusust . .	100 —		100 —				
kustutus		50 —	50 —				
Võlaprotsendid .	350 —	31 —	381 —				
Eratarvitus . . .	600 —		600 —				
Mitmesugust . . .	13 —		13 —				
Kokku	3810 —	1416 57	5226 57	Kokku	3570 —	2066 90	5636 90
ülejäak		650 33	410 33	Puudujääk . . .	240 —	— —	— —
Kokku	3810 —	2066 90	5636 90	Kokku	3810 —	2066 90	5636 90

Eelarve peatähtsus on aga selles, et püüdes seda täita, arendame talu oma kavatsuste järgi järjekindlalt. Õpime talu osi ja talukäitise harusid arendama kindlas kokkukõlas nende vastastikkus-
ses üksteise täiendamises.

Kõige suurem raiskamine maatulunduses on siis, kui maa annab enam sööte, kui loomad kasutavad, või kui maa annab neid vähem, kui loomad kasutavad. Meie talukäitis on ju suurimas osas just söödakasvatus loomadele.

Eelarve ja aruanne mõlemad juhivad järjest talupidaja tähelepanu sellele, kus tema talus mõni ala ei suuda täita seda, mis teised alad vajavad. Ühtlasi näitavad nad, kuidas läks korda tegevus ja talu arendamine kõrgemale tulule ning kus kohas talus püsib takistus, mis ei lase edasi.

Käsitletud eelarve kava järgi võime arvata veel ka loodetava tasuvuse.

Kui puhtvaranduse juurekasvule arvame juure erakulud ja talupidaja perekonna toitmiskulud, mis loodetavasti on eelmise aasta suurused, siis saame loodetava tulu.

Puhtvaranduse juurekasv	Kr. 410.33
eratarvitus rahas	" 600.—
„ ülalpidamine	950.—
	Kogutulu
	Kr. 1960.33
Loodetav palganõudlus	1400.—
Talu puhtvaranduse rent	560.33
Võlaprotsendid	381.—
Loodetav puhtsaak	941.33

Ned arvud käivad talu kohta, talukäitis koos toitluse ja kõrvaltöõndusega, kuid neid on kerge arvestada ka lahus iga taluosa kohta, siis peame aga arvestama eelarves ka taluosade-vahelised „andmised“ ja „saamised“ nende mitterahaliste tulemite ja kulumitena.

Kogu talu loodetav puhtsaak on kogutalu aktivast Kr. 14.453 — 7%. Seega oleme koostanud eelarve soodsatele oludele võrdlemisi mõõdukalt.

KALKULATSIOON.

Kalkulatsiooniks kutsume eriarvestusi üksikute tulunduslike küsimuste lahendamiseks.

Kui tahame selgitada mõne kavatsetava ettevõtte tasuvust, siis kogume tarvilikke andmeid ja koostame neist arvudes ülevaate ettevõtte loodatavast tegevusest ja selle tulemusist. Samuti kui koostame talu aruande, siis leidub selles veel küllalt küsimusi, mis vajaksid erilist selgitust, kuid mis polnud ette nähtud aruande tegemisel ja mis aruande tegemisel võibolla polegi selgitatavad. Need küsimused lahendame raamatupidamise andmestiku järgi eriarvestuste ehk kalkulatsioonide abil.

Käsitlemegi esmalt kalkulatsiooni raamatupidamise andmestiku täiendamiseks.

Maaviljuse tootmiskulude jaotus üksikutele viljadele.

Pearaamatu koostamisel märkisime maaviljuse kulud kõik ühele arvele, neid jaotamata üksikutele viljadele. Meie võime aga maaviljuse kulud jaotada eraldi kalkulatsioonis ka üksikutele viljadele ja selgitada nii nende tootmiskulud. Täpsus kulude jaotuses oneneb täielikult jooksva raamatupidamise üksikasjalikkusest.

Maaviljuse tootmiskulud on kõik koos maaviljuse arvel pearaamatus. Osa kulusid, kunstväetiste kulu ja seemne kulu, on meil juba arvatud igale viljale eraldi maaraamatus ja tagavarade raamatus.

Kulude jaotamiseks koostame maaviljuse tootmiskulude jaotuse tabeli.

Sellel jaotame kulud viljadele, iga üksik kulutis eraldi.

1. Laudaväetise kulu jaotus.

Põllumajanduslikus Raamatupidamise Talitises on arvestatud viljade tootmiskulusid nüüd juba viie aasta jooksul. Selles töös on selgunud, et senitarvitatud laudaväetise kulu jaotus viljadele Dr. E. Laur'i järgi poolitamisega, nagu kunstväetise kulu jaotus, ei sobi meile. Nimelt tulevad taliviljad liiga kallid kuna suiviljad liiga odavad. Suiviljad järgnevad taliviljale harilikult 2—4 aasta pärast, neile langeks vaid $\frac{1}{8}$ — $\frac{1}{16}$ ja veel vähemgi osa laudaväetise kulust. Kuid suivilja saak pole mitte sel määral madalam talivilja saagist, kui palju tuleb suiviljale laudaväetise kulu vähem, kui seda jaotame Dr. E. Laur'i järgi. Meie külmemas ilmastikus püsib laudaväetis mullas kauem ja selle mõju on kahtlemata kestvam kui maades mis asuvad meist lõunas ja kus Dr. E. Laur'i kava võib olla küllalt sobiv.

Meil sobib paremini järgmine kava: taliviljale 40% antud väetisest ja järelviljadele ülejäänud osa nii, et eelviili saaks ikka umbes poole enam kui järelviili, kuid kui külvikorras esineb ka põlluhein, siis heinale arvame vaid $\frac{2}{3}$ sellest, mis tuleks jaotuse järgi. Kolme-

ja neljaväljalistes külvikordades tuleb taliviljale arvata üle 40%, sest järelvilju on siin vähe.

Kolmeväljalises külvikorras arvame taliviljale 60% ja suiviljale 40%.

Neljaväljalises külvikorras arvame taliviljale 50%, esimesele järelviljale 30% ja teisele järelviljale 20%.

Viieväljalises külvikorras heinata: taliviljale 40%, 1-ne järelvili 30%, 2-ne järelvili 20%, ja kolmas 10%.

Käesolevas näites on laudaväetise kulu jaotatud järgmiselt: esimene külvikord on viieväljaline — heina peetakse üks aasta.

	%	kvintaali.
rukis	40	200
hein	20	100
oder	25	125
kaer	15	75
kokku kesale	100	500

teine külvikord on kolmeväljaline: haljaskesa sõnnikuga, talinisu ja juurvili.

	%	kvintaali.
haljaskesa	25	25
talinisu	50	50
juurvili ja kartul	25	25
kokku	100	100

Keerulisemate külvikordade juures on jaotus raskem. Näiteks kaheksaväljaline külvikord:

	saab sõnnikut:	selle jaotus:	%
kesa	100		
rukis		40	27
hein		20	22
hein		10	
hein		5	
kartul	50	40	27
oder		25	17
kaer		10	7
kokku	150	150	100

Kui kesa sai täisväetuseks teatud hulga sõnnikut ja kartuli põld veel lisaks väetust vastavalt poolele kesale antud hulgale, siis arvame: rukkile 40% — jääb üle 60%, järgmine vili on hein, heinale arvame kuluks mitte 30% vaid $\frac{2}{3}$ sellest ehk 20%. Teise aasta hein saab poole vähem — 10% ja kolmanda aasta hein jälle poole vähem — 5%, hein kokku 35%, jääb üle veel 25%. Sellele tuleb juure kartulimaale antud sõnnik mis on hulga järgi 50% kesale antud hulgast, seega kartuli põld saab kokku 75%. Sellest kartulile 40%, odrale 25% ja kaerale 10%.

Jaotades laudaväetise kulu eelpool märgitud kava järgi viljadele, märgime tabelisse, kuupalju tuli laudaväetise kulu igale viljale.

Järgmisena märgime tabelile kunstväetise kulu igale viljale — see on juba välja arvatud maaraamatus.

Siis seeme, taliviljadel ja heintel maaraamatu järgi väljakapitali aasta algseisust, kas kõik või ainult teatud osa, mis sel aastal kulus. Tänavuse külvi seemne hulgad ja nende hind on maatoodete läbikäigu tabelil.

Kapitali %; see on ainult väljakapitalilt ja selle jagame viljadele selle järgi, kuupalju igale viljale tuli väljakapitalist orastena ja väetisena.

Maa üüri jagame — niidu ja põllumaa üürid eraldi. Põllumaa üüri jagame viljadele nende kasvupindade järgi.

Ehituste üüri jagame viljadele selle järgi, kuupalju iga vili ehitisi kasutab. V. ehitiste üüri arvamine ja jaotus lhk. 109.

Küttematerjali kulu jaotame teraviljadele nende terasaagi suuruse järgi.

Masinate-riistade üüri, hobusetöö ja inimestöö ühes kõigi ülejäänud kuludega — juhatamise kulud ja muud maaviljuse üldkulud — jaotame viljadele teiste raamatupidamiste andmetel koostatud kulunõudluste järgi.

Kulutusi tuleb kõige vähem niidumaale, sellepärast võtame selle aluseks; niidumaa tarvidus masinate-riistades, hobusetöös ja inimestöös on 1.

Sellejärgi on teraviljal masinate kulu 8, ehk 8-korda suurem kui niidumaal. Inimestöö on põllul 3-korda suurem kui looduslikul heinamaal, hobusetöö teraviljale on 4 korda suurem kui heinamaal.

Kulutuste jaotus viljadele kulutuse-nõudluse järgi.

Vilj.	ha.	Masinad-riistad				Hobusetöö				Inimestöö ja muud kulud			
		nõudl.	nõudl. korruptud	ha'le	üüri kogu maale	üüri 1-he ha'le	hobusetöö kogu maale	hobusetöö ühele ha'le		1	2	inimestöö kogu maale	Inimestöö ühele ha'le
		1	2	3	4	1	2						
rukis	3	8	24	4178	1393	4	12	11385	3795	6	18	12171	4057
hein	3	3	9	1567	522	1	3	2846	949	2	6	4057	1352
kaer	3	8	24	4178	1393	4	12	11385	3795	6	18	12171	4057
oder	3	8	24	4178	1393	4	12	11385	3795	6	18	12171	4057
nisu	0,5	8	4	696	1393	4	2	1898	3795	6	3	2030	4060
juurvili	0,3	6	1,8	314	1047	8	2,4	2277	7590	30	9	6036	20287
kartul	0,2	10	2	348	1740	12	2,4	2277	11385	20	4	2705	13525
huljakesa	0,5	4	2	348	696	2	1	950	19	3	1,5	1015	2030
nlit.	10	1	10	1741	174	1	10	9488	948	2	20	13524	1352
Kokku		56	100,8	17548			56,8	53891			97,5	65930	

Maaviljuse tootmiskulu jaotuse tabel.

V i l i	rukis	hein	oder	kaer	nisu	juur- vili	kartul	haljas kesa	põld	niit	kokku
pind ha	3	3	3	3	0,5	0,3	0,2	0,5	13,5	10	23,5
	Kr. S.	Kr. S.	Kr. S.	Kr. S.	Kr. S.	Kr. S.	Kr. S.	Kr. S.	Kr. S.	Kr. S.	Kr. S.
Laudaväetis	111 75	55 87	69 84	41 90	27 93	8 38	5 59	13 97	335 23		335 23
Kunstvæetis	41 95	30 —	11 64	12 24	3 90	8 48	8 83	— —	117 04		117 04
Seeme	120 —	150 —	112 —	98 —	25 —	12 —	34 —	34 —	585 —		585 —
Kapitaliprotsent	12 95	14 40	— —	— —	2 —	— —	— —	— —	29 35		29 35
Maaüür	20 51	20 40	20 40	20 40	3 40	2 04	1 36	3 40	91 91	54 —	145 91
Ehitiste üür	18 —	9 —	18 —	18 —	3 —	— —	— —	— —	66 —	15 —	81 —
Maasinate-riistade üür	41 78	15 67	41 78	41 78	6 96	3 14	3 48	3 48	158 07	17 41	175 48
Hobusetöö	113 85	28 46	113 85	113 85	18 98	22 77	22 77	9 50	444 03	94 88	538 91
Küttematerjal	18 36	— —	19 90	16 68	1 65	— —	— —	— —	56 59	— —	56 59
Inimestöö ja muud	121 71	40 57	121 71	121 71	20 30	60 86	27 05	10 15	524 06	135 24	659 30
K o k k u	620 86	364 37	529 12	484 56	113 12	117 67	103 08	74 50	2407 28	316 53	2723 81
Põhu-saak ja karjatamine kg . .	6600	sü 220	6300	5000	700						
hind senti	1	5,7	1,5	1,5	1						
Maha: põhu ja karjat. väärtus Kr.	66 —	12 54	94 50	75 —	7 —						
jääb muu saagi tootmiskulu . .	554 86	351 83	434 52	409 56	106 12						
S a a k:	teri	heinu	teri	ühes vikiga	teri	juur- vili	kartul	sü karja- maa		hein	
kg	3400	11000	3680	3080	300	10000	4000	600		12000	
100 kg tootmiskulu								1 sü			
Kr.	16 32	3 20	11 80	13 30	35 37	1 18	2 58	12,4 s.		2 64	
Saak sü	4720	4620	5255	4300	440	1000	1000	600	21965	3960	25925
100 sü tootmiskulu	13 15	7 89	10 07	11 19	24 12	11 77	10 31	12 40	10 96	7 99	10 51

Tabelis toodud masinate-riistade, hobusetöö ja inimestöö ja muude kulude summad on suuremad, kui arvel. Nimelt on sügisene künd Kr. 188:— jaotatud masinate-riistade üüriks, hobusetööks ja inimestööks ühes juhatamise kuludega, selle järgi, kuidas koosneb neist kuludest sügisene künd sel aastal Kr. 143.55. Need kulud on arvatud juure vastavatele kulude summadele maaviljuse arvelt.

On nõnda jaotatud viljadele kõik kulud, arvame kokku tootmiskulu igale viljale. Nüüd hindame saagi tootmiskulu suuruse järgi. Teraviljadel arvame tootmiskulust maha põhu väärtuse. Põhu väärtuse arvame igal juhul; aluspõhuks tarvitataval põhul 1 sent kg. ja söödaks tarvitataval 1,5 senti kg.

Põhu saame tarvitada ainult loomasöödana ja seepärast hindame põhu kindla hinnaga, mis vastab umbes põhu tarbeväärtusele lüpsikarja söödana ja aluspõhuna. V. lhk. 112.

Samuti arvame maha põlluheina tootmiskulust ädala karjatamise väärtuse, mille arvamine on toodud lhk. 113, ning juurvilja tootmiskulust juurviljade pealsete väärtuse. Viimase arvame sel teel, et arvame juurvilja pealseid 15 kg. 1 sü, ja arvates ka juurvilja saagi söötühikuis, arvame 1 sü. hinna kogu juurvilja ja pealsete saagi järgi, ning jagame tootmiskulu pealsetele ja juurikatele.

Tabelist näeme, et viljade hinnad tootmiskulude järgi on üldiselt madalamad, kui meie hindasime saagi maaviljuse arvel. Kõrgem on tootmiskulu nisul, mis ikaldas, ja niiduheinal. Viimase tootmiskulu suurus on nüüd õige sel määral, kui meie kulude-nõudluste määrad, mis on teatud keskmised, tabasid selle talu olukorda.

Igatahes on meile tabelist selge, et kui maaviljus õnnestus üldiselt hästi, siis ometigi mitte kõigil aladel ja see tabel juhib meie tähelepanu maaviljuse tugevatele ja nõrkadele kohtadele.

Kalkulatsiooni me võime aga läbi viia hoopis suuremas täpsuses. Kui peame tööde päevaraamatut, nii et märgime töökulud igale viljale eraldi ja teeme tööde päevaraamatust ka sellekohase kokkuvõtte, siis võime masinate-riistade üüri, hobusetöö, inimestöö ja muud kulud jaotada viljadele, mitte enam nõudluste järgi, vaid juba tegelikus suuruses tööde päevaraamatu andmetel. Sügisese künni eelmisest aastast jaotame siis viljadele selle järgi, kuipalju oli küntud maad iga vilja all eelmise aasta sügisel, millised andmed peavad meil leiduma maaraamatus.

Kesa harimise kulud jaotame siis viljadele, samuti nagu lauda-väetise kulud.

Ka masinate-riistade üüri jaotame siis viljadele mitte enam ühes summas, vaid iga riista rühm eraldi, v. lhk. 97.

Viljade tootmiskulusid võime selgitada kas käsitletud kava järgi või otseselt raamatupidamise korras, kui ühe maaviljuse arve asemel peame igale viljale selle viljuse arvet.

On nii või teisiti selgitatud, mis maksid omale üksikud viljad, siis ei või meie teha otseseid järeldusi neist andmetest, olgu need kuitahes täpsed.

Abiteadused, millele raamatupidaja rajab oma arvestused, väetuseõpetis, õpetis ilmastikust j. n. e., pole veel jõudnud küllalt selt selgitada üksikute nähtuste tähtsust saagi suuruse kujunemisel.

Meil pole veel küllalt kindlaid aluseid, et selgitada, kuipalju antud väetisest kasutas nimelt see või teine vili. Kui on tehtud põllul teatud hulk tööd, siis meil pole küllalt võimalusi selgitada, kuipalju sellest tööst oli tõesti tarvilik ja edendas taimekasvu ning kuipalju oli asjatu vaevanägemine, kas töötaja hooletusel või ka ebasoodsa ilmastiku tõttu.

Oli meil lõikus teatud suuruses, siis pole meil küllalt andmeid hinnata, kuipalju lõikuse suurus olenes väetusest, maaharimisest, tööst, ilmastikust või taimest enesest.

Saagi suurust määravaid tegureid arvestame selles väärtuses nagu seda võimaldab praegune teadus, kuid hulk tegureid jääb andmete puudusel koguni arvestamata.

Seepärast tootmiskulude andmestikust järeldamisel peame neid hindama oma üldiste tähelepanekute ja kogemuste järgi.

Raamatupidamisel ja kalukulatsioonil on siin suur tähtsus, kuna see aitab meid pidada korda selles hindamises ja seda enam, mida pikaajalisem on andmestik.

Raamatupidamine juhib tähelepanu nõrkadele kohtadele, kuid kas need kohad on tõesti nõrgad või mitte, seda selgitab raamatupidamine vaid pikema aja jooksul, tugenedes talupidaja kogemustele.

Sellist seisukorda iseloomustab tabavamini meie juurviljakasvatus. Tootmiskulude arvestustes tuleb juurvili küll üldiselt üsna kallis, arvatavasti umbes 1,5—1,8 senti kg. Kuid see pole juurvilja süü, vaid kogemuste puudus kasvatuses, ilmastik ja kahjurid, mis teevad juurvilja kalliks. Osaval juurviljakasvataval maksab juurvili omale üsna järjekindlalt 1 sent kg. ja alla selle.

Nii juurvilja kallidusest peame järeldama, et selle kasvatust tuleb järjekindlalt ja tähelepanelikult arendada, mitte aga, et selle kasvatus pole tasuv. Kui juurviljakasvatus praegu pole tasuv, hinnaga üle 1,2 senti kg., on see raamatupidamise andmetel kindlasti ebatasuv, siis sellest tuleb järeldada, et juurviljakasvatus tuleb teha tasuvaks, sest see on lüpsikarja paratamatu sööt ja lüpsikari on talude paratamatu sissetulekuallikas.

Tootmiskulusid võib selgitada aga ka kaudse kalkulatsiooni abil, mis ei tugene raamatupidamise andmetele, vaid teatud keskmistest ja oma kogemustest tuletatud andmetele.

Igal juhul on tootmiskulu õige sel määral, kui võrt kalkulatsiooni andmestik tabab tõelikku seisukorda.

Kuid mida enam tarvitatakse raamatupidamise andmeid, seda kitsamad on piirid võimalikkudele eksimistele.

Nii oli meil jaotada viljadele teatud hulk hobusetööd. Kui meil pole otseseid andmeid, kuipalju sellest kulus igale viljale, siis tarvitades jaotamises teatud norme ehk määri, eksime selles jaotuses teatud määraneni mõne vilja kasuks ja mõne vilja kahjuks. Kuid jaotada on meil ikkagi teatud kindel summa, mis on ka piiriks eksimistele. Kui meil pole sellist piiri, siis pole ka mingit kindlustust, et oleme kõigile viljadele arvanud kulusid kas enam või vähem, kui neid tegelikult oli.

Nii oli ühel põllumehel täpselt üles märgitud, mis tööd tehti igale viljale ja mis see maksis. Oli täpselt peetud ka inventari- ja kassaraamatut. Üldist kokkuvõtet raamatutest ta ei teinud, arvas aga siiski välja, mis maksab iga vili. Kui siis arvasime kokku igale viljale kuluks arvatud põllutööriistade kulude summad, selgus, et kogu põllu kohta oli seda ligi 200 kr.

Selgitades põllutööriistade üüri inventari-, kassa-, tagavarade- ja tööde päevaraamatu andmetel, kus olid üles märgitud kõik kulud, mis tehti riistade uuendamiseks ja korrashoiuks, siis selgus, et põllutööriistade üüri oli alla 100 kr.

Umbes määrates arvati seda viljadele keskmiselt poole enam, kui seda oli tegelikult.

Nõnda näeme, et üksikasjalikumate arvestuste ja kalkulasioonide tõenäolikkus oleneb väga suurel määral andmestikust, mida selles tarvitatakse. Oma talu raamatupidamise andmestik peab olema nende arvestuste aluseks, ning mitte mingi juhuslik raamatuist kokkuotsitud andmestik, vaid järjekindlalt koostatud pearaamatu andmestik.

Viimasest leiame paljugi seda, mis meie muidu arvestustes harilikult lihtsalt unustame.

Maatoodete kasvatus tasuvus.

Kui tahame tootmiskulude andmeil selgitada üksikute maatoodete ehk viljade tasuvust, siis tuleb seda teha mitmelt seisukohalt ja mitmekülgsel kaalutlusil.

Võrreldes tootmiskulu ja turuhindu selgub meile siit toodete müügi tasuvus. Kui müügi hind on tootmiskulust kõrgem, siis võimaldab müük head tasuvust, sest tootmiskulus on ka tasunõudlus käitises kasutatavalt kapitalilt. Kuid müügi tasuvuse selgitamisel peame peale hindade võrdluse selgitama ka müügi võimalused. Need pole alati kaugeutki soodsad. Müügi tingimused on:

1. Toote turule toimetamise võimalused: ümbruskonna teede seisukord, talu kaugus turust, raudteejaamast või sadamast ja rahaliste veokulude kõrgus: raudtee tariif ja laeva veo maksud. Neist kuludest tuleb eriti silmas pidada rahalisi veo ja muid müügikulusid, sest need tulevad täielikult maha arvata turuhinnast, kuna vedu oma hobustega ei tulegi igakord võtta kulluna, sest see on talu oma tööjõu teenistus. Seda tuleb arvestada ainult siis, kui hobused ja inimesed võiksid toodete müügile veo ajal leida ka teisel alal rahas tasutavat tööd.

2. Turu maht ehk kuupalju üldse nõutakse turul toodet, mida kavatsеме müüa. Heinad ja põhud on linna-turgudel harilikult üsna heas hinnas. Hinnad: heinad Kr. 6—3 kv. ja põhud 3 kr. ümber kv. võimaldavad enamail juhtudel hea tasuvuse. Kuid tarvidus neis toodetes on meie linnades koguni väike, nii et seda võib arvestada ainult linnade lähem ümbrus.

3. Toodete turuväärtus, nende sort ehk üldse headus kaubana. Ostus-müügis liigub lahedasti ainult kindla-sordiline kaup.

Nii teravili: sellel peab olema teatud puhtus, teatud tera raskus — hollandi kaal või vaka kaal ja muud teatavad omadused, et ostjale oleks võimalik ütelda, missugune on kaup, ning ta teaks siis, mida võib selle eest maksta, ilma et temal tarvitseks kaupa näha.

Meie põllumees müüb oma kauba harilikult segasordisena, ning selle eest makstakse loomulikult ikka madalama sordi hinda. Lina müüb põllumees ülesostjale mitmed sordid segi. Ülesostja sordid kauba edasimüügil nõuetele vastavalt mitmesse sorti. Põllumehest linu vastu võttes ei tea tema loomulikult kindlasti, kuupalju sellest on paremat ja kuupalju halvemat, ning maksab halvema sordi hinna. Maksab vahest ka enam, siis kui kokkuostjate vahel juhtub olema võistlus. Sortide hinnavahed on võrdlemisi suured, igatahes tasuvuse selgitamiseks tähelepanuväärivalt suured.

Seega näeme, et ainult hindade võrdlusest üksi on vähe müügi tasuvuse otsustamiseks, vaid tuleb seda kaaluda ka toote headuse ja müügi võimaluste järgi. Selle juures tuleb aga silmas pidada eriti ka turuhindade kõikumust, mis viimastel aastatel oli väga suur ja mis teeb müügile kasvatuse ebakindlaks. Nii on viimase 5 a. jooksul kartuli turuhind olnud küll 6 kr., küll 2 kr. kvintali eest ja isegi alla seda. Niisugune kõikumine, milles hind kordub mitmekordselt, teeb otsustamise väga raskeks.

Kui on meil mõne toote tootmiskulu järjekindlalt üle turuhinna, siis selle müük pole loomulikult tasuv. Kui aga vajame seda loomasöödana või pere toiduks, siis tekib küsimus, kas pole otstarbe-

kohane seda osta ja selle asemel kasvatada mõnd tasuvamat vilja. Nii oli see viimaseil aastail teraviljaga.

Kuna ostmine on seotud kuludega, siis võib toote omahind tulla teatud määrani kallim turuhinnast, kuid seda on ikkagi tasuv kasvatada kodus. Kui arvame ostu ja müügi kulud võrdseiks, siis oli meil pearaamatu järgi sellaseid kulusid ümarguselt 70 senti kvintalile, millest 15 senti arvame rahalisteks. Selle järgi, kui kaera turuhind on 14 kr. kvintal, võiks selle omahind (tootmiskulu ilma kapitaliprotsendi nõudluseta) olla 14.70 kr., et seda oleks nagu tasuvam kasvatada omal.

Sellasest arvestusest on aga otstarbekohane jätta hoopis välja mitterahalised ostukulud, eelnimetatud põhjustel, ning arvestada ainult rahalisi ostukulusid, seega oleks 14 kr. turuhinna juures viimane tasuv omahind 14.15 kr. Kuid ka need küsimused pole tegelikult nii lihtsalt lahendatavad.

Arvestus annab meile küll teatud arvud, kuid nende arvude tähtsuse peame jällegi selgitama oma talu seisukorra ja ka turu seisukorra tundmise järgi.

Kui näib, et saame osta odavamini toodet, mis asetatav teisega, nagu söödavili, mida võib asetada ka muu jõusööd, juurvili ja teatud määrani ka hea hein, siis on küsimus võrdlemisi lihtne ja selle kasvatust võib piirata või hoopis ära jätta. On see aga talule tingimata tarvilik — nagu rukis toiduviljana, siis pole küsimus enam nii lihtne.

Vilja tootmiskulu sisaldab vaid osa rahalisi kulusid, suurem osa on aga mitterahalised kulud, sellest suur osa talupidaja perekonna tööjõud. Toiduvilja väljast ostmine eeldab, et meil on selleks raha. Kui talupidaja perekond suudab kalliksläinud vilja kasvatusest vabanenud tööjõudu kasutada oma rahalise sissetuleku suurendamiseks, siis on õigustatud vilja juureost; kui aga mitte, siis pole viljaost õigustatud, olgu selle tootmiskulu ükskõik kui suur ja turuhind ükskõik kui madal.

Rahaliste sissetuleku-allikate suurendamine ei arene kunagi ruttu. See võtab ikka pikemat aega ja nõuab alul järjest suurenevaid rahalisi kulusid. Sellejärele, kuidas suurenevad rahalised sissetulekud, võime ka ikka enam korraldada oma talu, tootmiskuludes ja turuhindades avaldatud soovitatavate muutuste suunas.

Käesolevas raamatus tarvitatud näites tasus talu hästi, kuid rahaliselt ei suutnud katta oma tarvidusi oma sissetulekuist. Raha puuduse kõrvaldamiseks tuli raha laenata. Selle talu kogutulu oli 2 400 kr., millest $\frac{2}{3}$ läks talupidaja perekonna ülespidamiseks ja $\frac{1}{3}$ jäi talu varanduse juurekasvuna.

See varanduse juurekasv oli kõik aineeline — mitterahaline ja selle rahaks muutmine toob seisaku talu arengusse, niisama ka raha soetamine laenates.

Talu arendamise ülesanne on siin oma perekonna tööjõul jõuda nii kaugele, et talu jätab üle ka rahalist ülejääki, siis alles saab tarvitada seda raha turu seisukordade kasutamiseks.

Mida enam tarvitatakse talus palgatud tööjõudu, seda enam on õigustatud turuhindade ja tootmiskulude vahekorra otseste järelduste tegemine. Kui saaduste hinnad langevad, siis palgatud tööjõuga töötav talu peab ennast kiiremini korraldama turunõuete kohaselt. Mõnikord võibolla on kasulik osa maad lihtsalt sööti jätta ja vabandeda osast tööjõust, kui selle maa saagist ei tule sisse enam, kui maksab tööjõud selle harimisel. Kui aga selle maa saak läheb talupidaja perekonna ülespidamiseks ainena ja perekonnal pole väljavõtteid mujalt teenida, siis tuleb see maa harida, maksu see raamatupidamise andmetel ükskõik kuipalju.

Samaselt tuleb võtta ka andmeid, mis näitavad, et kaugel niidumaadel heina tegemine ei tasu. Asub niidumaa üle 10 km talust, siis maksab heina kojuvedu raamatute järgi 50—100 senti kvintal. Nii suur veokulu võib heina tootmiskulu tõsta õige kõrgele. Kuid siin tuleb jällegi selgitada, kas harilikul heinaveo ajal on talu hobustel ja inimestel teha muud tulusat tööd. Kui pole, siis heinteveo ärajäämisel väheneks töö hulk, töö läheks vastavalt kallimaks teistel tööaladel.

On ju selge, et kaugel heina tegemine ja vedamine pole nii kasulik kui lähedal, kuid heina on ikkagi tarvis ja kui andmed näitavad, et see tuleb väga kallis, siis peame neid andmeid hindama ja mõistma talu tööolude seisukohalt. Ning viimaste järgi alles selgub kas see vedu maksab tõesti nii palju — siis kui see takistab tuluandvat tööd, või see ei maksa tegelikult midagi — siis kui see tehakse enam-vähem vabal ajal.

Nii peame kõiki arvestuste tulemusi põhjalikult kaaluma talu ja talupidaja tarviduste ja olukorra järgi, enne kui hakkame tegema järeldusi neist andmetest.

Veisepidamise kulude jaotus lüpsi- ja noorkarjale.

Veistetoodangu arvele märkisime kulud ja kogusaagi nii lüpsikui ka noorekarja kohta.

Tahame veisepidamise kulud mõlemale karjale näidata ka eraldi, siis teeme seda kalkulasiivselt, kui puudub otsene andmesliku lahus-märkimine jooksvas raamatupidamises.

Jaotuse koostame tabelile. Sellel jaotame mõlemale karjale esmalt söödakulu. Selle jaotuse aluseks on kontrollandmestik, kus

Veisepidamise kulude jaotus lüpsi- ja noorkarjale.

N i m e t u s.	Noorkari				Lüpsikari			
	sü	ä	kr.	s.	sü	ä	kr.	s.
Soia koogid					1200	19	226	32
Maapähkla "					486	19,7	94	54
Päevalille "					140	20,4	28	60
Kliid	160		29	60	800	18,5	148	00
Ostu jõusööt	460	18,5	29	60	2620	19	497	46
Rukis					660	16	105	60
Oder					120	15	18	—
Kaer	165	17	28	—	420	16,7	70	—
Vikk	100	18	18	—	100	18	18	—
Kodune jõusööt	265	17,4	46	—	1300	16,3	211	60
Põlluhein					1200	10	120	—
Niiduhein	300	7,5	22	50	1000	7,5	75	—
Suiviljapõhk	345	6,0	20	70	1930	6	115	80
Koresööt	645	6,7	43	20	4130	7,5	310	80
Piim	280	30	85	—				
Juurvili	80	12	9	60	720	12	86	40
Põld- karjamaa	120	5,7	6	84	700	9,3	65	70
Karjamaa	620	1,2	7	44	2000	1,2	25	50
Tooressööt	1100	10	108	88	3420	5,2	177	60
Sööt kokku	2170	10,5	227	68	11470	10,4	1197	46
Kulud: kapit. prots.			24	75			35	25
Kustutus							100	—
Kassa, isikutearve ja kontrollas- sistendi kuludest pool							44	45
Piima-vedu: 3 korda nädalas ä 2 tundi — 6 tundi nädalas								
tund: hobune 22 senti								
naine 18 "								
vanker 2 "								
42 senti								
Vedu 312 t. ä 42 = Kr. 131.04								
Siia juure piimatalituse riistade üür Kr. 23 20							154	24
Muud kulud: Kr. 555.28 jagatud ä 4 senti sü-le			88	28			466	94
Kokku: muud kulud			113	03			800	88

toodud lüpsikarja sööt. Nagu eelpool nimetatud tuleb jooksva raamatupidamisel jälgida järjest, et kontrollraamatud oleksid kooskõlas talu raamatutega. On see tehtud, siis on jaotuse läbiviimine hõlpus ja ka usaldatav. Kui kontrollandmestikku pole, tuleb jaotus läbi viia hindamisi, loomade sööda tarvete kohaselt.*)

On söödakulü jaotatud, siis jaotame need kulud, mis tehtud kas ainult lüpsi- või ainult noorkarjale ja lõpuks muud kulud kokku selle järgi, kuipalju söötühikuid sai iga kari. Söötühikute arvud võtame kummagi karja tähtsuse mõõduks, nende kulude jaotamisel, mis mõlemal ühised.

On kulud jaotatud, siis koostame ülevaated mõlemast karjast, ning jaotame ka kogusaagi.

Noorkari.

Kulud: sööt 2170 sü à 10,5 snt.	Kr.	227.68
pidamise kulud	„	113.03
	Kulud	„ 340.71
Kogusaak:		
laudaväetis	Kr.	26.—
juurekasv	„	287.55
	„	313.55
	Puudujääk	„ 27.16

Noorkarja juurekasv oli 313 kg, see maksis 340.71—26 ehk Kr. 314.71. Selle hindasime aga Kr. 287.55 väärtuses, millest tekkiski puudujääk.

Noorkarja juurekasvu hindasime 92 senti eluskaalu kg, kuid see maksis meile 1 kr kg.

1 kg eluskaalu juurekasvuks kulus sööte 6,9 sü.

Lüpsikari.

Kulud: sööt	Kr.	1197.46
pidamisekulud	„	800.88
	Kulud	„ 1998.34
Sellest maha:		
laudaväetis	242.14	
juurekasv, vasikad	50.—	292.14
jääb piima tootmiskulu		
15553 kg à 10,93 senti		1706.20
piima eest saime à 11,58 snt kg.		1801.45
	Ülejääk	95.25 see on

*) Selleks leiate andmeid raamatuist: 1. P. Kallit. Lüpsikarja toitmine ja 2. N. Hansson. Koduloomade söötmine.

ülejääk, kui kuludesse on arvatud ka piimamüügi kulud. Piimamüügi kuludeta maksis piim omale 1 kg 9,98 senti ja ülejääk oleks Kr. 249.49.

Lüpsikarja sööda väärimusväärtus.

Kui suur oli kasu lüpsikarjast, see ütleb alles väga vähe lüpsikarja tähtsusest talus. Kasu on kogusaagi ja tootmiskulu vahe. Tootmiskulus on aga suurim osa söödakulu ning söödakulust suurim osa kodune sööt. Lüpsikarja kasu oleneb kõige enam koduste söötade hindade kõrgusest. Et kasu karjast oleks enamütlev, ongi soovitatav koduse sööda hindamisel tarvitada ikka ühtlaseid hindu, siis on andmed mitmest aastast või ka mitmest talust hästi võrreldavad, kuna teame, et kodune sööt on arvatud karja kuluks ikka sama hinnaga. Kasu mõjutab nüüd veel vaid piima hind, ostusöötade hind ja pidamise kulude suurus.

Lüpsikarja tähtsus on selles, et ta muudab maatooted müüdavaks kaubaks. Osa maatooteid on ka müüdavad. Nüüd on huvitav teada, kui kõrget hinda saime toodetest, söötes need karjale?

Selleks arvestame söötade väärimusväärtused — need on söötade hinnad, mis karjapidamine võiks maksta, jäädes ise kasuta ja ka kahjuta.

Kui kogusaagist arvame maha kõik karjapidamise kulud peale söödakulu, siis jääbki järele summa, mille kari andis söödakulu katteks, see on sööda väärtus ühes kasuga karjapidamisest või ka sööda väärtus, millest maha arvatud kahju karjapidamisest — kui karjapidamine lõppes kahjuga.

Lüpsikarja pidamise kogusaak:

piim	Kr. 1801.45	ilma piimaveo
laudaväetis	242.14	kuluta
juurekasv	50 —	
Kokku	2093.59	

sellesst maha pidamise kulud	800.88	à sü
jääb sööda väärimusväärtus 11470 sü à 11,3 sn	1292.71	646.64

sellesst maha ostujõusööt 2620 " " 19, " "	497.46	12.6 sn
--	--------	---------

jääb koduse sööda v. väärtus 8850 " " 9, " "	795.25	10.7 "
--	--------	--------

sellesst maha kodune jõusööt 1300 " " 16,3 " "	211.60	
--	--------	--

jääb kore- ja tooresööda	—	
--------------------------	---	--

väärimusväärtus	7550 " " 7,7 " "	583.65
---------------------------	------------------	--------

see maksis	7550 " " 6,5 " "	488.40
----------------------	------------------	--------

Ülejääk lüpsikarjast	95.25	249.49
----------------------	-------	--------

Sellesst maha puudujääk noorkarjast	27.16	
---	-------	--

Jääb kasu veistetoodangu arvel	68.09	
--	-------	--

Näeme, et kari maksis kogu sööda eest 11,3 senti sü, maaviljuse tootmiskulude järgi oli keskmine sü. tootmiskulu 10,51 senti. Kuid

ostu jõusöödad on kallimad kui väärindusväärtus, nende eest tuli välja anda raha, seega karja kogusaagist jäi koduse sööda väärinduseks selle võrra vähem, kuipalju kallim oli ostujõusööt — 19 senti sü. — kogu sööda väärindusväärtusest 11,3 sn. sü.

Võttes ostujõusööte kuluna, arvame nende väärtuse maha kogu sööda väärindusväärtusest ning ülejäänud osa sellest jagame koduse sööda sü arvule. Leiame, et koduse sööda eest maksis kari vaid 9 senti sü. See on juba odavam kui maaviljuse saagi keskmine sü. tootmiskulu. Maaviljuse saagist sai kari aga odavamaid tooteid.

Arvame nüüd maha koduse sööda väärindusväärtusest koduse jõusööda, siis jääb järele kore- ja tooresööda väärindusväärtus 7,7 senti sü., mis on 1,2 senti kallim kui selle sü. hinnatud karjale.

Siit selgub, et kari maksis:

1 kvintali	teravilja	eest	Kr. 9.—	ehk kui	Kr. 16.30	teravilja eest
1	"	põlluheina	"	3.60,	siis hein	" 3.10
1	"	niidu-	"	2.70	"	" 2.30
1	"	suivilja-põhu	"	2.20	"	" 1.80
1	"	juurvilja	"	— .90	"	" — .77
0,5 ha	haljast kesa,	600 sü.	" 54.—		"	46.20

Nagu näeme, suudab karjapidamine katta parajasti tootmiskulud, võimaldades seega 6—7% kapitali tasu, mis arvestatud tootmiskulusse.

Väärindusväärtusest selgub meile, missuguseid tooteid oleks soodsam müüa. Teravilja oleks võinud enam müüa, sest selle müük on pearaamatu andmetel hoopis tasuvam.

Karja piimaand oli hea, 3888 kg. lehmale aastas. 100 sü andsid 130 kg. piima.

Kui soovime võrrelda mitme karja andmeid, siis tuleb kuludest kõrvaldada piima müügi kulud ning arvata väärindusväärtused, nii nagu oleks piim müüdud talu õuel. Samuti tuleks siis ka piima hinnaks võtta üks hind, soovitav võrreldatavate talude keskmine piima hind, mis võib kõikuda ainult piima rasva protsendi järgi.

See on tarvilik selleks, et karjade võrdlustel tuleb selgitada, kuidas mõjutas tasuvust karja saagiand ja kokkuhoidlikkust pidamiskuludes. Piima hind oleneb müügi kohast — kas piimakotta või linna, ning ühispiimatalituse seisukorrast, kui palju see suudab maksta välja piima eest. Need tegurid mõjutavad karja tasuvust. Kuid kui need on mõnel karjal paremad, mõnel pahemad, siis pole see mitte karja ega ka talupidaja süü. Seepärast karjade andmete võrdlemisel peame tasandama need tasuvuse tegurid, mis arenevad ja mõjutavad tasuvust väljastpool talu ega pole talupidaja meelevallas.

Seega, kui selgitame tasuvuse küsimusi mitmelt seisukohalt, siis ka andmestiku valime nende seisukohtade järgi, et andmestik

iseloomustaks just seda nähtust, mille iseloomustust vajame ja et kõrvalised tegurid ei mõjutaks mitte selle nähtuse tähtsust kalkulatsoonis.

Kui tahame iseloomustada üksikute karjade piimaandi, sööda kasutamise võimet ja talupidaja osavust jooksvate karjapidamise kulude tegemises, siis peame kõrvaldama kalkulatsoonidest piima hinna kõikumused, mis ei olene karjast.

Kui üks talu saab piima rasva üksuse eest 2 senti ja teine 3, siis peab esimene kari lüpsma sama sööda hulgale, mis saab ka teine kari, 50% enam piima ehk olema 50% parem, kui teine kari, et näidata sama tasuvust.

Nõnda peame karjade tasuvuste võrdlemisel eriti silmas pidama piima müügi tingimusi ja hindasid, mis võivad halvale karjale tagada hea tasuvuse ja heale karjale halva tasuvuse.

Samaselt tuleb käsitleda ka muude loomade pidamise tasuvust.

Eelarvelised kalkulatsoonid.

Neis kalkulatsoonides püüame ette arvata oma kavatsuste tulemusi ning selgitada nende loodetavat tasuvust ja tasuvuse tingimusi. Käsitleme neid vastustena üksikutele küsimustele.

1. Kas masina ost on tasuv?

a. Niidumasin.

Niidumasin maksab Kr. 300.— Selle aastane üür on 25% uusväärtusest ehk Kr. 75.— Masin vajab töös 2 hobust ja 1 mehe ning niidab päevas 4 ha. Sama tööd teevad käsitsi ühe päevaga 7 meest.

Masina tööpäeva jooksvad kulud:

1 mees niiduajal	Kr. 3.—
2 hobust	„ 4.—
	Kr. 7.—

4 ha käsitsiniitmise jooksvad kulud:

7 mehe päeva à 3 = Kr. 21.—

Käsitsi maksab 4 ha niitmine kallim 21—7 ehk Kr. 14.— Masina üür oli aastas Kr. 75.— Jagades selle 14-le leiame, et masina töö tuleb sama kallis kui käsitsi töö, kui masinal on tööd 5 päeva jooksul ehk $4 \times 5 = 20$ ha niita.

Kui masinal on üle 5 päeva ehk enam kui 20 ha niita, siis tuleb masina töö käsitsi tööst odavam.

Mida kallim on käsitsi tööjõud, seda vähemal tööajal või niidupinnal muutub tasuvaks masina töö ja mida odavam on käsitsi töö, seda enam tööd peab olema masinal, et see tasuks.

Kui hobusetöö maksab Kr. 2 päev siis on masin tasuv, kui sel on tööd:

mehe töö maksab päevas	Kr.	1,5	päeva	niita ha
"	"	2.—	15	60
"	"	3.—	9,5	38
"	"	4.—	5	20
"	"	5.—	3,75	14
"	"	6.—	3	12
"	"		2,5	10

Kui mehe tööpäev maksab Kr. 6.—, siis tasub masinat osta juba 10 ha niitmiseks aastas.

See kalkulatsioon on õige ainult siis, kui inimestöö tasutakse rahas, eriti siis, kui tööjõud niitmiseks palgatakse eraldi. Kui aga talu niidab heina oma harilikust tööjõust, mille tasu on osalt ainetes ja kui niidumasin ostmine ei vähenda mitte rahalisi kulusid palkadeks, või kui talus töötab enamasti talupidaja perekond, siis nõuab kalkulatsiooni andmestik erilist kaalumist.

Masina ostuks vajame raha. Masina jooksvad kulud, õlid, osad ja parandused on rahalised kulud. Masinat ostes suurenevad talu rahalised väljaminekud ja kui rahalised väljaminekud palkades pole vastavalt vähenenud, või kui masina ostmisel niitmise vabanenud tööjõudu pole võimalik rakendada tööle mujal, nii et see suurendaks talu rahalisi sissetulekuid — siis pole kalkulatsiooni tulemused enam maksvad.

Siis, masinat ostes, vähendame küll oma tööpere koormatust, kuid raskendame talu rahalist seisukorda. Oleme soetanud juurde uued rahalised kulud, kuid pole mujal ei kokkuhoidnud ega ka suurendanud rahalisi sissetulekuid.

Kui talus tööperet tuleb ülevalpidada vaatamata sellele, kas tööd on või mitte, siis on tööpere töö vähendamiseks tehtud kulud mitte enam kokkuhoid, vaid raiskamine, ning siis küsimuse otsustamisel pole mingit tähtsust sellel, mis maksab 1 tööpäev.

Nende masinate ostmisel, mis kiirendavad tööd, nagu seda teevad ka niidumasinad, peame veel kaaluma ka töökiiruse tarvidusi. Kui heinategu harilikult kipub pikale venima, siis on sellega seotud ka kahjud. Hein kaotab sellega osa toiteväärtusest. Kui söödame heina lüpsikarjale, siis mida parem hein seda enam saame piima, seda vähem tuleb juurdeosta jõusööte.

Siin suurendab niidumasin rahalisi sissetulekuid ja lubab kokku hoida jõusöödade juurdeostust. Kuid neid nähtusi on väga raske hinnata rahas ja neid tuleb talupidajal otsustada taipamisi. Kalkulatsioonis selgitame neid kokkuhoiu võimalusi, mis pakub masina ostmine. Kuid kalkulatsiooni tulemused peame põhjalikult läbi kaaluma oma talu tööjõu kasutamise seisukohalt ning leidma tee, kust kaudu masinaostuks kulutatud raha jälle tallu tagasi tuleb. Kui pole otsest kokkuhoidu tööjõu kuludes, siis peab raha

tulema tagasi kaudselt. Masin võimaldab teha paremat heina. Siis peame ka hoolitsema, et me need masina omadused — heinateo kiirustamine, kasutame täielikult, et kari saaks tõesti parema heina.

b. Külvimasin.

Reakülvimasin maksab Kr. 400.— Masina kulutusi taluoludes, kus sellel tööd vähem, võib arvata 20% selle väärtusest — kui hoid on hea. Seega aastane kulu Kr. 80.—

Töökulud käsitsi ja masinaga külvis jätame arvestusest välja, need on peaaegu võrdsed. Külvimasin hoiab kokku seemet, seda umbes 50 kg. ha'lt. Masina tasuvus seemne kokkuhoiu järgi oleneb nüüd seemne hinnast.

Kui seeme maksab 20 kr. kv., siis masin hoiab kokku ühelt ha'lt 10 kr. ning masina aastane kulu kattub kokkuhoiult 8 ha küllimisest. Seega peaks olema vähemalt 8 ha teravilja külvi, et masin tasuks otseselt.

Kui seemne hind on 1 kv. 30 kr. tasub masin 5 ha'lt.

"	25	"	"	"	6	"
"	20	"	"	"	8	"
"	18	"	"	"	9	"
"	16	"	"	"	10	"
"	14	"	"	"	11	"
"	12	"	"	"	13	"
"	10	"	"	"	16	"
"	8	"	"	"	20	"

Külvimasina tasuvuse määrab seemne hind. Kuid mis maksab seeme? See küsimus polegi kerge. Ostuseemne hind on teada ja kui keegi järjekindlalt seemet ostab, siis on tal hõlpus selgitada oma külvipinna suuruse ja seemnehinna järgi kas masin tasub.

Omakasvatud seemne küljail on küsimus sama lihtne, kui nad omavad hea seemnevilja, mille ülejääke võiks müüa, siis on sellel ka teatav hind. Kui aga külitakse nagu harilikult oma tarbevilja tagavaradest, mida kasutatakse eeskätt talus toidu- ja söödaviljana, siis on selle hindamine raskem. Lüpsikari annab viljast 10 kr. ümber kvintalilt. Ja tarbeviljast seeme tulekski hinnata selle hinnaga. Sel juhul oleks külvimasin tasuv 16 ha külvipinnal ning ka vähemal pinnal, kui masin on odavam.

Külvimasina tasuvust tõstab veel ka see, et masinakülvi on ühtlasem, vilja kasvab ja valmib ühtlasemalt kui käsitsi külvis.

Reaskülvi masin on eriti tähtis kergetel kuivadel maadel, kus masin seemendab kuiva põllupinna alla. Käsitsi külvi seemendamine kuivatab aga põldu ning takistab suuresti orase tõusu. Oras tõuseb ebaühtlaselt ja samasena kasvab viligi. 1930 a. kevadel olid põllud eriti kuivad, ning käsitsi- ja reaskülvis oraste vahed olid silmnähtavad.

Need viimased külvimasina paremused soodustavad selle tasuvust, kuid nende tähtsuse hindamiseks rahas pole küllalt andmeid. Nende tähtsuse tuleb selgitada taipamisi.

d. Kartulivõtmise masin.

Masina hind Kr. 200.—. Päevas võtab 2 hobusega, 1,25 ha kartuleid. Masina aastane kulutus, talu oludes, kus tööd vähem, 20% ehk Kr. 40.—.

1 ha masinaga võtmine tarvitab tööjõudu:

2 hobust	à 2.—	Kr. 4.—
1 mees	à 2.50	" 2.50
12 naist	à 1.50	" 18.—

Kokku . . Kr. 24.50 ehk 1 ha'le
Kr. 19.60

1 ha käsitsi kartuli võtmisel tarvitab tööjõudu:

1 hobune	à 2.—	Kr. 2.—
1 mees	à 2.50	" 2.50
17 naist	à 1.50	" 25.50

Kr. 30.—

Masinaga on ühe ha kartuli võtmine käsitsi tööst odavam Kr. 10.40. Seega tasub masin, kui on aastas võtta 4 ha kartuleid.

Kui aga jätame arvestusest välja hobuse- ja mehetöö kulud, kui talus nii kui nii olevad ja arvestame ainult naiste tööga, siis tasub masin:

Kui naise tööpäev maksab Kr. 1.— tasub 8 ha võtmisel.

"	" 1.25	" 6	" "
"	" 1.50	" 5	" "
"	" 1.75	" 4,5	" "
"	" 2.—	" 4	" "

Kartuli võtmise masina tasuvuse piiride kalkulatsiooni andmeid tuleb kaaluda talu tööjõu seisukohalt, samuti nagu seda käsitlesime ka niidumasina tasuvuse kalkulatsioonis.

e. Traktor.

Traktor on eeskätt maaharimiseks, kuid sellega võib ka vedada raskusi, peksta rehtesid, lõigata laudu j. n. e.

Meil on traktor maaharija ja tarvitatakse ka rehepeksuks.

Koormate veoks on seda tarvitada raske — selleks tuleb muretseda erilised vankrid — ning paiguti ka teed — see on mõeldav ikkagi vaid suurtes käitistes.

Maaharimine traktori abil on võimalik aga teatud tingimustel ka väiketaludes.

Traktori kulud on keskmiselt:

	Traktorile aastas
Kustutus	Kr. 500.—
Kapitaliprotsendid	" 100.—
Ehitised	" 40.—
Parandus: osad	" 300.—
tööd	" 200.—

Kokku . . . Kr. 1140.—, need on masina omandamise ja korrashoiu kulud.

Need kulud on väga kõikuvad selle järgi, kuidas masina eest hoolitsetakse. Raamatupidamise andmetel võivad tõusta need kulud—paranduskulude osas — kuni 1500 kr. masinale aastas või alaneda kuni 900 kr. aastas — kui masinat hoitakse hoolega ja masinajuht teeb ise kõik tarvilikud parandused.

Traktori jooksvad kulud 1 töötunnile:

Petroleum . .	5 kg.	90 senti.
Bensiin . . .	0,1	5
Õlid, määrded	0,4 „	25 „

120 senti.

Traktoririistade kulu, adrad jne. . 30 „

Kokku . 150 senti.

Traktori töötund maksab:

Ühele töötunnile tuleb omandamise ja paranduse kulusid senti:

Kui traktoril on aastas tööd tundi	300	400	500	600	700	1000
heal hoiul	300	225	180	150	130	90
keskmiselt	380	285	230	190	160	115
halval hoiul	500	375	300	250	215	150

1 töötund maksab ühes jooksvate kuludega:

heal hoiul	450	375	330	300	280	240
keskmiselt	530	453	380	340	310	265
halval hoiul	650	525	450	400	365	300

Need kulud on ilma juhi palgata, mida tuleb 25—30 senti tunnis.

Seega näeme traktori kasutamise tasuvuses tähtsat tegurit; töö hulk ja hool masina eest, mil-liseid mõlemaid tuleb võrdselt tähele panna ja kaaluda traktori ostu otsustamisel.

Traktoritöö ja hobusetöö võrdluseks võib arvata, et traktor teeb 4 paari hobuse töö.

10 tunniga künnab traktor keskmiselt 2 ha.

Head, tiheda kamaraga maad, mis ei anna järele ratta küün-tele — neile toetub traktor veos — künnab ta enam, kuni 2,5 ha 10 tunniga. Sõreda kamaraga maad — kordus, soo ja kivist maad aga vähem. 2 ha künd maksaks seega, kui masinal aastas tööd 1000 tundi Kr. 24 kuni 30 ühes juhi palgaga Kr. 27 kuni 33.

2 ha künd hobustega:

8 hobuse päeva à	Kr. —	16.—
4 mehe „	2.50	10.—
4 adra „	0.50	2.—

Kokku 28.—

Seega näeme, et töö odavus oleneb täiesti trak-tori töö hulgast ja hoiust.

Traktori töö hindamisel pole aga oluline, kas see on kallim või odavam, kui hobusetöö. Traktori töö on parem, kui hobuse töö ja

palju kiirem. Traktor tasub just kiire tööga kevadisel külviajal, kui hobustest alati suur puudus.

Teisest küljest on aga hobusetöö kulu mitterahaline, hobune söödab ennast ise oma töö viljast. Traktori kulu tuleb arvata aga täies ulatuses rahaliseks, et traktori töö viljast katta kulusid, tuleb see enne teha rahaks. Seega tuleb traktori ostu kaaluda kogu käitise rahalise seisukorra järgi.

Traktori ostu võib pidada otstarbekohaseks, kui:

1. Traktorit ostes on võimalik vähendada hobusekarja vähemalt 3 hobuse võrra ja kui on hea kari, kes hobuseist ülejäänud söödast suurendab talu rahalisi sissetulekuid vähemalt Kr. 500.— võrra — see kataks traktori kapitali kustutuse.

2. Kui on hea juht.

3. On traktorile tööd vähemalt 500 tundi aastas.

4. On soodsad petrooleumi, muude tarbete ja tagavaraosade muretsemise ja veo võimalused.

Kui traktorile on loota rohkesti tööd väljaspool talu soodsa tasu eest, siis võib ka see põhjendada traktori ostu, kuigi see oma talu seisukohalt ei sobiks.

Toodud kalkulatsiooni andmestik vastab 20 hobuse jõulisele traktorile.

2. Kunstväetiste tarvitamise kalkulatsioonid.

a. Väetiste ostmine. Kunstväetisi on kolme liiki: lämmastiku-, fosfori- ja kaaliväetised. Viimasel ajal on müügil ka kunstväetised, mis sisaldavad kõiki kolme nimetatuid taimetoiteollusist.

Igat liiki väetisi on müügil mitmesuguseid, ning need sisaldavad puhast taime toiteollust erineval hulgal. Nende hind on mitmesugune.

Seega on mõnd väetist osta kasulikum, kuna selles saame taimetoiteolluse odavamalt kui teises väetises.

Näiteks:

	1 kv hind kr.	Sisaldab N ehk läm- mastikku % või kg	1 kg N ehk läm- mastikku maksab sentj
Tšiilisalpeeter	23	15,5	148
Lubjasalpeeter	22	15,5	142
Väävelhapu ammoniak	25	20	125
Lubilämmastik	20	20	100
Leunasalpeeter	33	26	127

Leunasalpeeter on hulga kallim, kui tšiili- ja lubjasalpeeter, kuid sisaldab N peaaegu poole enam, selles ostame väetisolluse odavamalt kui eelmistes.

Kõige odavam tuli N lubilämmastikus ja ammoniagis. Kuid nendest hindadest järeldamisel peame silmas pidama ka seda, mis otstarbeks vajame väetist.

Iga väetisainet ei kõlba tarvitada igal juhul ning kui see ei sobi meie tarvidustele, siis peame valima ikkagi sobiva väetise, olgugi selle hind kallim. Juhatusi selle kohta leiate väetamise õpetuse raamatuis.

Teised väetised:

	1 kv hind Kr.	Sisaldab K-kaa- lit % või kg	1 kg kaalit maksab senti
kaalisool 40%	11	40	27,5
kainiit	5	12	41,7
		Sisaldab P-fos- forit % või kg.	1 kg fosforit maksab senti
superfosfaat	7	19	36,8
toomasjahu	6,90	17	41
fosforit	5,50	25	22

Fosforiidis tuleb fosfor küll odavam, kui muis väetistes, kuid see pole taimedele nii kättesaadav kui superfosfaadis ja toomasjahus.

Siin toodud hinnad olid 1930 a. kevadel, vahepeal on väetiste hinnad langenud ja seega ka väetisolluste hinnad odavamad. Need tuleb igalühel arvata nende hindade järgi, millega tema ostukohas väetisi pakutakse, sest hinnad pole igalpool ühesuursed.

Segaväetis — nitrofoska — sisaldab kolme taimetoiteollust. Selle hind oli Kr. 35.— 1 kv. Selle hindame järgmiselt, teiste kunstväetiste hindade järgi.

1 kv nitrofoskat sisaldab

		Kr.	ehk	Kr.
N 16,5 kg.	à 1.48	24.42	à 1.25	20.63
K 21,5 „	0.28	6.02	0.28	6.02
P 16,5 „	0.37	6.10	0.37	6.10
Kokku		36.54		32.75

Näeme, et kui ostame nitrofoska asemel tšiilisalpeetrit, superfosfaati ja 40% kaalisoola, siis maksab sama hulk väetisollusi Kr. 1.54 kallim, kui nitrofoskas, kuid ostes lämmastikku mitte tšiilisalpeetris, vaid väävelhapu ammoniagis, tuleb see odavam kui nitrofoskas.

Kunstväetise ostu tasuvusele mõjub väetisolluse sisaldus eeskätt selles mõttes, et kõrgeprotsendilistes väetistes tuleb väetisollus harilikult odavam, kuna 1 kv veokulud on ühesuursed, kas sisaldab see 10 kg või 50 kg väetisollust.

Talupidaja kalkuleerib oma ostuhinnaga, milles tehase hinnale on juba juurde lisatud veokulud müügi kohta ja ka vahetalituse kulud.

Talupidajal on kunstväetise kojuvedu harilikult mitterahaline kulu enese ja oma hobuse ajas.

See kulu on oma tööjõu teenistus ja sellelt seisukohalt on õigem seda arvestustest jätta välja. Seda tuleb silmas pidada vaid

siis, kui vahed on väga suured. Kui näiteks vajame väetuseks 2 kotti tšiilisalpeetrit, 2 kotti superfosfaati ja 1 kott 40% kaalisoola, kokku 5 kotti, siis võiksime nende 5 koti asemel osta ka 2 kotti nitrofoskat, mis sisaldab umbes samapalju väetisolluseid. 5 koti kojuvedu on muidugi raskem ja tülikam, kui 2 koti vedu, kuid käia tuleb seda toomas ikkagi üks kord, sest 5 kotti võib mahutada koormasse. Vajame aga väetist poole enam, siis tooksime nitrofoska koju 1 koormas, kuna ostes kolme väetist, peame käima kaks korda järel, või kahe koormaga.

Siin on juba vahe nii suur, et seda tuleb silmas pidada ka mitterahalistes kuludes.

b. Väetamise tasuvus:

Väetamise tasuvus oleneb väetuse kulu suurusest ja enamsaagi väärtusest.

Senistel väetuskatsete andmetel annab kunstväetiste otstarbe kohane tarvitamine enamikus täiesti rahuldavaid enamsaake. Kui arvame kogu kunstväetise kulu ainult väetatud vilja kanda, saame järgmised arvud, arvatult 1 ha'le:*)

	Väetus maksab Kr.	Enamsaak kg	Enamsaagi 1 kv maksab omale Kr.
Tšiilisalpeetri pealisväetus taliviljale	30.—	300	10.—
Põlluheina täisväetus	32.50	1800	1.81
Suivilja täisväetus	98.—	743	12.11
Kartuli täisväetus	70.—	6060	1.16
Juurvilja täisväetus	90.—	15430	0.58

Seega nägime, et kui kogu väetise kulu arvame enamsaagi tootmiskuluks — enamsaagi koristamiskulud loeme tasutuks väetise järeloitoimes — siis tuleb enamsaak üsna odavana, kuid seda vaid siis, kui enamsaak on toodud suuruses, mis eeldab otstarbekohast väetamist ja soodsat ilmastikku taimne kasvaks.

Väetuse tasuvuse üle otsustamiseks peab iga põllumees teadma, milliseid enamsaake saavutab tema oma põldudel kunstväetiste abil. Väetised ostab tema, nii et nende hind on teada. Arvates selle järgi, mis maksab omale 1 kv enamsaaki, tuleb selle hinna järgi selgitada, kas väetamine oli tasuv või mitte.

Müügiviljade väetuse tasuvuse selgitamiseks võrdleme nende turuhindasid enamsaagi oma hinnaga.

Söödaviljade väetuse tasuvuse selgitamiseks võrdleme nende vääridusväärtust, kas lüpsikarja või sigade söödana, enamsaagi oma hinnaga.

Ülaltoodud enamsaakidest maksis 1 kv heina Kr. 1.81 ja suivilja Kr. 12.11. 1 söötühik heinas 4,5 senti ja suiviljas 13 senti. Lüpsikarja sööda vääridusväärtuste kalkulatsioonis oli koduse sööda

*) Andmed võetud K. Liidemanni järele „Agronoomia“ 1927 lhk. 274 ja „Uus Talu“ 1929 a. lhk. 164.

väärindusväärtus 9 senti kg, seega suivilja väetamise tasuvus kahtlane.

Kuid kui arvasime koduse jõusööda ka kuluks, hinnaga 16,3 senti sü, siis jäi kore- ja tooresööda väärindusväärtuseks 7,7 senti, mis on enam kui heina enamsaagi hind — 4,5 senti.

Seega tasub kari ka suivilja väetamise.

Kas maksab nüüd suivilja väetada?

See oleneb järgmisest:

Kui loomasöödast on puudus, nii et enamsaagita tuleks seda juurde osta, siis on väetamine tasuv sel juhul, kui ostusööt tuleb kallim vilja enamsaagi hinnast.

Toiduviljade väetamine on tasuv siis, kui jäädes enamsaagita, tuleks toiduvilja juurde osta, ning kallimalt kui vilja enamsaagi hind — siis tasub väetamine kokkuhoius.

Kui toiduvilja enamsaak läheb söödaks, oleneb väetamise tasuvus vilja väärindusväärtusest.

Need on nähtused, mis tuleb silmas pidada väetuse tasuvuse selgitamisel. Kõiki neid nähtusi pole võimalik teatud suuruses hinnata ja väljendada nende mõju tasuvusele rahaliselt.

Nende nähtuste tähtsust tuleb kaaluda taipamisi. Selle kaalumise otstarb on selgitada, kuidas tuleb tallu tagasi raha, mille kulutasime kunstväetiste ostuks.

Kuidas tuleb kasutada enamsaaki, et see raha tuleks tallu, kas sissetulekute suurenemisena — enamsaagi müües või piimarahades — või väljaminekute vähenemises — kui enamsaak võimaldab piirata paratamata kulusid sööda või toidu juurde ostus.

Kui väljavaated on sellased, et me selle enamsaagi abil võime küll parandada inimeste toitmist või loomade söötmist, kuid sissetulekud sellest ei suurene ega vähene väljaminekud — siis pole tasuv kunstväetis; andku see kuitahes suurt enamsaaki.

3. Kas jõusöötade-ostmine on tasuv?

Jõusööte ostame kahel põhjusel, kas koduse sööda valkolluse puuduse katteks, või üldise söötade puuduse katteks.

Valkolluse puuduse katteks ostame valgurikkaid õlikooke. Neis tuleb maksma valkollus odavam, kui teistes jõusöötades.

Üldise sööda puuduse katteks ostame neid sööte, millistes tuleb odavam 1 sü.

Söötade tähtsuse määrab nende valkolluse sisaldus ja söötühikute ning piimaühikute arv 100 kg söödas.

Piimaühik*) on N. Hanssoni poolt välja töötatud sööda tähtsuse mõõt, mis iseloomustab sööte lüpsikarja söödana tabavamini, kui tärgliseühik ja söötühik.

*) Sellekohta leiata tarvilikud seletused N. Hanssoni raamatust — Koduloomade söötmine.

Söötade hinnad, valkolluse sisaldus ja ühikute määrad.

Nimetus	100 kg. maksis 1930 a. Kr.								100 kg. sisaldab		
	1 jaa- nuaril		1 apr.		1 okt.		1 nov.		valk- ollust kg.	sü	piima ühik.
	Kr.	S.	Kr.	S.	Kr.	S.	Kr.	S.			
Soia kook	21	50	18	00	16	80	16	00	37	123	93
Päevalille "	21	35	17	95	16	80	14	30	28	110	83
Lina "	20	90	17	05	16	20	13	20	24	113	84
Nisukliid	11	00	9	00	9	00	7	50	11	80	60
Suhkrupedi lõiked	11	50	5	50	5	75	5	50	3	80	59
Rukis	13	00	11	00	15	00	15	00	9	101	76

Ühikud maksid senti:

	1 kg. valkol- lust 1930 a.				1 söötühik 1930 a.				1 piimaühik 1930 a.			
	1/I		1/IV		1/X		1/XI		1/I		1/IV	
	1/I	1/IV	1/X	1/XI	1/I	1/IV	1/X	1/XI	1/I	1/IV	1/X	1/XI
Soia koogis	58	49	45	43	17,5	14,6	13,6	13,0	23,1	19,4	18,0	17,2
Päevalille "	76	64	60	51	19,4	16,3	15,3	13,0	25,7	21,6	18,0	17,2
Lina "	87	71	68	55	18,4	15,0	14,3	11,7	24,9	20,3	19,3	17,0
Nisukliis	100	82	80	68	13,8	11,3	11,2	9,4	18,3	15,0	15,0	12,5
Suhkrupedi lõi- keis	383	183	192	183	14,3	6,9	7,2	6,9	19,5	9,3	9,7	9,3
Rukis	144	122	167	167	12,9	10,9	14,8	14,8	17,1	14,5	19,7	19,7

	1. jaanuaril	1. aprillil	1. oktoobril	1. novembr.
Odavaim tuli:				
valkollus	soia, päeval.	soia, päeval.	soia, päeval.	soia, päeval.
söötühik	rukis, kliid	peedilõiked, rukis	peedilõiked, kliid	peedilõiked, kliid
piimaühik	rukis, kliid	peedilõiked, rukis	peedilõiked, kliid	peedilõiked, kliid
Kalleim tuli				
valkollus	peedilõiked, rukis	peedilõiked, rukis	peedilõiked, rukis	peedilõiked, rukis
söötühik	päeval., lina	päevalille, lina	päevalille, rukis	rukis, päe- lille, soia
piimaühik	päeval., lina	päeval., lina	rukis, lina	rukis, päe- val., soia

Tabelis lehek. 176 on toodud mõnede jõusöötade hinnad 1930 a. 1. jaanuaril, 1. aprillil, 1. oktoobril ja 1. novembril. Samuti nende

söötade valkolluse sisaldus ja ühikute määrad, mis maksid igal tähtpäeval 1 kg valkollust ning ühikud igas söödas.

Tabelist näeme, et üksikute jõusöötade hinnad ei kõigu sugugi ühtlaselt. Kui tahame teada, missugust jõusööta on odavam osta, siis arvame seda selle järgi, mis otstarbeks ostame.

Kui ostame õlikooke koduse sööda valkolluse puuduse katteks, siis arvame õlikoogi hindade järgi, mis maksab igas õlikoogis 1 kg valkollust. Kui ostame jõusööta lihtsalt söödana, siis arvame, mis maksab 1 sü või 1 piimaühik.

Kuid odavaima sööda valimisel peame pidama silmas ka söötamise otstarbekohasust, mis nõuab sööte teatud mitmekesisuses, nii et igakord pole võimalik osta ainult odavamat.

Kas tasub jõusööda söötmine?

Jõusööda tasuvus oleneb selle hinnast, jõusööda söotmisel enamlүpsetud piima hulgast ja piima hinnast.

Söotmisõpetuse järgi lүpsab lehm 1 kg jõusöödast ümmarguselt 3 kg piima. Tegelikult oleneb see aga lehmäst, lehma üldisest pidamisest ja söotmisest, kuipalju nimelt ta lisab piima ja kas lisabki üldse.

Seepärast otsustab jõusööda söotmise tasuvuse ainult otsene lүpsi jälgimine. Kui lisades söödale jõusööte, tõuseb lүps sel määral, et enamlүpsetud piima müügist tuleb raha enam, kui maksis jõusööt — siis on see ka tasuv.

Jõusööt tasub siis kui:

Piima hind on 1 kg eest senti:									
	12	11	10	9	8	7	6	5	4
Jõusööda hind 1 kg. senti:	enamlүps jõusööda söotmisel on 1 kg jõu- söödale piima kg.								
22	1,8	2,0	2,2	2,4	2,8	3,1	3,7	4,4	5,5
21	1,8	2,0	2,1	2,3	2,6	3,0	3,5	4,2	5,3
20	1,7	1,8	2,0	2,2	2,5	2,9	3,3	4,0	5,0
19	1,6	1,7	1,9	2,1	2,4	2,7	3,2	3,8	4,8
18	1,5	1,6	1,8	2,0	2,3	2,6	3,0	3,6	4,5
17	1,4	1,5	1,7	1,9	2,1	2,4	2,8	3,4	4,3
16	1,3	1,5	1,6	1,8	2,0	2,3	2,7	3,2	4,0
15	1,3	1,4	1,5	1,7	1,9	2,1	2,5	3,0	3,8
14	1,2	1,3	1,4	1,6	1,8	2,0	2,3	2,8	3,5
13	1,1	1,2	1,3	1,4	1,6	1,9	2,2	2,6	3,3
12	1,0	1,1	1,2	1,3	1,5	1,7	2,0	2,4	3,0
11	0,9	1,0	1,1	1,2	1,4	1,6	1,8	2,2	2,8
10	0,8	0,9	1,0	1,1	1,3	1,4	1,7	2,0	2,5
9	0,8	0,8	0,9	1,0	1,1	1,3	1,5	1,8	2,3
8	0,7	0,7	0,8	0,9	1,0	1,1	1,3	1,6	2,0
7	0,6	0,6	0,7	0,8	0,9	1,0	1,2	1,4	1,8
6	0,5	0,6	0,6	0,7	0,8	0,9	1,0	1,2	1,5

Allakriipsutatud arvud iseloomustavad praegust seisukorda 1930 a. lõpul. Piima eest saadakse 6—9 senti kg, kuna jõusöödad — õlikoogid maksavad 13—16 senti kg.

Selleks, et jõusööd tasuks, peab lehm iga söödetud jõusööda kg-le andma enamlõpsi 1,5 kuni 2,5 kg, keskmiselt 2 kg enamlõpsi. Lisab lehm enam — on loota ülejääki õlikoogi söötmisest, lisab vähem — siis pole söõtmine tasuv.

Kui sel teel on kindlustatud jõusööda tasuv söõtmine, siis võib ometigi juhtuda, et kari siiski üldiselt annab kahju.

See võib juhtuda, kui kodused söödad on koguni halvad ja söõtmine alles üldse puudulik. See tähendab siis, et jõusööde sööt-mata oleksime saanud piima palju vähem, kui söötes õlikooke. Nii-melt niipalju vähem, et selle vähemsaagi väärtus on suurem kui söödetud jõusöödade väärtus.

Seega kui karjapidamine näitab kahju, siis selle kahju põh-juste õigeks mõistmiseks peame teadma karja söötmise seisukorda üldse ja missugune mõju oli õlikookidel enamlõpsile.

Tasuvuse õige mõistmine ja selle teadlik arendamine nõuab alalist seisukorra mitmekülgset tundmist ja alatist katsetamist, et selgitada üksikute tegurite mõju tasuvusele — nagu õlikookide mõju tasuvusele. Õlikoogid võisid olla tasuvad, kuigi kari andis kahju ja võisid olla ka ebatasuvad, kuigi kari andis kasu — see võib juhtuda, kui kodune sööt on rikkalik ja hea, kuid söödetakse siiski liiga rohkesti õlikooke.

Talukäitise abiharude tähtsuse kalkultatsioonid.

Talukäitise peaharud on maaviljus ja veisepidamine. Need on meil sellasteks välja kujunenud ja maatulundus nende harudeta pole üldse mõeldav. Kas need on tasuvad või mitte, raama-tupidamise ja muil andmetel need jäävad siiski. Kui need harud ei tasu, siis ei tule küsimuse alla nende kaotamine, vaid tuleb otsida põhjusi, miks nad ei tasu ja otsida võimalusi nende arendami-seks tasuvateks.

Nende harude kõrval on veel seapidamine ja kodulinnukasva-tus. Viimased olid seni peetavad eeskätt toidluse tarveteks, viimasel ajal on needki arenemas iseseisvateks harudeks ning talukäitise seisukohalt suure tähtsusega rahaallikaks.

Nende harude pea erinevus eelmisist on selles, et need vajavad arendamiseks vähem kapitale, kui maaviljus või veisepidamine ning mis eriti tähtis, neid on võimalik võrdlemisi lühikese aja jooksul välja arendada üsna suurejooneli-siks või jälle tarviduse järgi koondada üsna vä-hesteks.

Neis harudes saame seega hoopis kiiremini kasutada toodete hindade kõikumisi, kui talukäitise peaharudes, kus haru arendamine või koondamine pole nii kerge ja on alati seotud suuremate kuludega, mis on seda koormavamad, mida kiiremini tahetakse läbi viia muudatused.

Selles mõttes ongi seapidamine ja kodulinnukasvatus talukäitise abiharud, mis pakuvad võimalusi talu põhiharudetulemusitäiendada ja ära kasutada suuremate sissetulekute soetamiseks neil juhtudel, kui seda soodustavad seapidamise ja kodulinnupidamise toodete hinnad.

Et neid harusid otstarbekohaselt korrastada ja kasutada, selleks vajame erilisi võimalusi nende tulukuse selgitamiseks, et olla järjest täies arusaamises nende tähtsusest talus. Toon sellekohase näitena rea kalkultatsioone seakasvatuse alalt.

Seakasvatuse tasuvuse kalkultatsioone käsitlen peekoni kasvatusseisukohalt, mis meil arenemas talukäitise abiharuks.

Seakasvatuse tasuvuse näitajaks jääb meil seasööda väärindusväärtus, mis näitab, kuipalju saame sissetulekut sigadele söödud toodetest. On sissetulek neist toodetest suurem, kui nende väärindusväärtus lüpsikarja kaudu või turuhinnad, siis on seakasvatustasuv.

Seakasvatuses koostame sööda väärindusväärtuse kalkultatsiooni samadel põhimõtetel, kui lüpsikarja söödale, kuid järeldusi teeme neist andmetest juba vastavalt seapidamise iseloomule ja tähtsusele.

Peekon eluskaal on keskmiselt 95 kg.

Pörsa eluskaal on 10 kg, seega tuleb ühele peekon seale 85 kg juurdekasvu. Peekon siga tarvitab juurdekasvuks keskmiselt 3,8 sü 1 kg eluskaalule, kokku seega 323 sü 1 sea kohta. Liha annab peekon siga keskmiselt 65 kg, seega 1 kg lihale kulub $\frac{323}{65}$ ehk 5 sü.

Kulud on raamatupidamise andmetel järgmised:

Pörsas	Kr. 13.—	ehk 1 kg liha kohta	20 senti
Töö ja juhatuse kulu	„ 10.49	„ „	16 „
Ehitiste, riistade ja üldse kapitali kulud	„ 9.80	„ „	15 „

Kokku 51 senti

Liha hinnad on väga kõikumavad. 1—7. dets. 1930 a. maksid tapamajad 1 kg liha eest I sort 70—63 senti ja II sort 66—61 senti. Võtame kalkultatsiooni I sordi kõrgeima hinna ja II sordi madalaima hinna. I sordi hinnale arvame veel juurde juurdemaksu riiklikust fondist Kr. 10.— sea kohta ehk 15 senti liha kg'le.

liha hind 1 kg		I sort 85 senti	II sort 61 senti
Sellest arvame maha:			
1) Pörsa hinna	20 senti, jääb	65	41
2) töökulud	16 „ „	49	25
3) kapitalikulud	15 „ „	34	10

1 kg lihale kulus 5 sü, jagades need hinnad 5-le, leiame, kui palju jäi liha hinnast 1 sü tasuks igal juhul:

	I sort 1 sü eest senti	II sort 1 sü eest senti
liha hinnast	17	12,2
" " maha arvates pörsas	13	8,2
" " " pörsas ja töö	9,8	5,0
" " " " ja kapit. kulud	6,8	2,0
Liha hinnast jääb söötade tasuks senti:		

	kartul 100 kg.	vili 1 kg.	kooritud piim 1 kg	juurvili 100 kg.
	I s. II s.	I s. II s.	I s. II s.	I s. II s.
Kui liha läks:				
Arvestades sööda tasuks:				
1. liha hinna täielikult	425 305	17 12	2,8 2	170 122
2. " maha arvat. pörsa kulu	325 205	13 8	2,2 1,4	130 82
3. " maha pörsa kulu ja töö kulu	245 125	9,8 5	1,6 0,9	98 50
4. " mahaarv. pörsa-, töö ja kapitali kulu	170 50	6,8 2	1,1 0,4	68 20

Siin on söötade vääridusväärtused 4 juhul. 1 juhul, kui seapidamine on arvatud hoopis kuludeta, 2 juhul kuluna on arvatud ainult pörsa ost, 3 juhul kuluna on arvatud pörsaost ja töö ning 4 juhul, kui liha hinnast on maha arvatud kõik kulud.

Kui kartuli turuhind on 2 kr. kvintaal, siis tasub seapidamine selle hinna I sorti liha hinnas ühes töö ja pörsa kuludega, kuid kapitali kulusid enam ei tasu, II sordi hinnas ei suuda seapidamine tasuda ka töökulusid, kui kartulilt nõuame turuhinda. Kui vilja turuhind on 13 senti kg, siis II sorti peekoni kasvatus ei suuda seda üldse tasuda, I sorti peekoni kasvatus tasub selle hinna, kui jätame kuludesse arvamata töö- ja kapitali kulud.

Need arvud selgitavad, et toodud liyahindadel: 4 juht: söötade vääridusväärtused, kui seapidamise sissetulekust — liha hinnast — on maha arvatud kõik seapidamise kulud nende rahalises väärtuses.

Siin näeme, et seapidamine tasub sööda alla turu hinna — seega on kasulikum sööte müüa, või kasutada teistes harudes, kus vääridusväärtus kõrgem.

Seapidamine pole sel juhul kasulik — kui kõik seapidamise kulud on rahalised. See näitab ka, et seapidamise alustamine täiesti uue ettevõtte, milleks tuleb kulutada rahast ehitiste, riistade ja tööjõu ning pörsaste peale, pole tasuv, kuna me võime sööte müües saada sissetulekut enam.

3 juht: söötade vääridusväärtused, kui seapidamise sissetulekuist on maha arvatud kõik seapidamise kulud, peale kapitali kulude. Kui kartuli turuhind on 2 kr., siis näeme, et kapitali kuluta saame I sorti sea hinnas kartuli eest Kr. 2,45 ja II sorti — Kr. 1,25. Seega esimese sordi lihana saaksime sigade kaudu kartuli kvintali 45

senti enam, kui neid müües, kuid kapitali kuludega arvestades saame 1 kv eest 30 senti vähem kui müües.

Kui seapidamise ehitised ja riistad on kord juba olemas, siis nende kulud on mitterahalised, välja arvatud juurdeost ja parandusmaterjali ost.

See tähendab, et kas peame sigu lauda täie, peame poöl lauta sigu või seisab meil lauttühjana ja riistad kasutamata — kapitali kulu on ikka umbes ühesuurune, sest olev sisseseade kõduneb järjest kas sigu on või mitte.

Kui me sigu ei peaks, siis koormaks need kapitali kulud ikkagi talu, kuid 1 kv kartulite eest saaksime neid müües 2 kr, sigadele söötes saaksime aga 45 senti enam — seega on seapidamine kasulik. Raamatupidamises näitab seapidamine küll kahju, kuid ilma seapidamiseta oleks kahju suurem: nimelt seapidamise kapitali kulud oleksid nagu nii, ning kartuli eest saaksime 45 senti vähem; kuid see kahju seisaks meie raamatutes mitte sigade vaid maotoodete või kartulite arvel.

Kujutame enestele, et söötsime siga ainult kartuliga ja siis areneb meil ühe sea kasvatus järgmiselt:

I sigade arve.					II sigade arve.						
	Kr.	S.	Kassa:	Kr.	S.	Kapitali	Kr.	S.		Kr.	S.
1 pörsas	13	—	liha 65 kg.			kulu	10	—	Kahju	10	—
töö	10	—	à 70 senti	45	50	Kokku	10	—	Kokku	10	—
kapitali			juurde-			Kartulite arve.					
kulud	10	—	maks	10	—						
kartul			Sissetulek	55	50				Kassa:		
13 kv à 2	26	—	Kahju	3	50	Kartuli			Kartuleid		
Kokku	59	—	Kokku	59	—	tootmis-			müüdud		
						kulu	39	—	13 kv à 2	26	—
									Kahju	13	—
						Kokku	39	—	Kokku	39	—

Oletades, et kartuli tootmiskulu oli 3 kr. kvintalilt, on meil kahju kartulilt ühe suurune, kas me kartuli müüme 2 kr eest kvintal või arvestame sigadele sama hinnaga. Kartuli müügi puhul on meil seega kahjud: kartulitest Kr. 13 ja sigade — seisva kapitali kulu Kr. 10. — kokku 23 kr.

Kartulid söötes sigadele: kahju kartulilt endiselt Kr. 13. — ja kahju sigadelt Kr. 3.50, kokku Kr. 16.50 — seega Kr. 6.50 võitu ja see võit pole mitte mingi kapitali juurdekasv, vaid rahaline sissetulek.

2. juhul: söötade väärindusväärtused, kui seapidamise sissetulekuist on maha arvatud ainult pörsa kulu; see on tasu söötade eest

seapidamise rahalistest sissetulekuist, kui kapital ja töö jäävad tasuta.

Need arvud on maksvad siis, kui tööd teeb talupidaja perekond, kui olemasoleva seapidamise suurendamine ei nõua tööjõu juurepalkamist, ühesõnaga kui tööjõud kodus on mitterahaline. Kui talupidaja perekond või palgalised selle tööajaga, mis kulub seapidamises, võiksid mujalt töötades suurendada talu rahalisi sissetulekuid — siis tuleb see töö arvata rahaliseks kuluks ja arvata maha liha hinnast, nagu tehtud 3 juhul.

Kui aga seapidamises kuluv aeg ei nõua uute tööjõudude palgaid ega vähenda kusagilt sissetulekuid, on see töökulu mitterahaline ja kui hindame seakasvatuse tähtsust, see tööjõud tegelikult ei maksa midagi.

Kui töökulu jääb arvestamata, siis tasub ka II sordi liha hind kartuli üle 2 kr-nise turuhinna.

Ka sel juhul on kartuli kasutus seakasvatuse kaudu tasuvam kui müük, olgugi et seakasvatus näitab juba üsna suurt kahju, sest seapidamise kahju — töö kuludest — on teisipidi kasu — saime oma töö tõttu kartulist raha enam, kui kartulit müües ja kui meie poleks teisel teel saanud muuta rahaks oma tööd, siis on seda kasulik teha seakasvatuse kaudu: kui seakasvatus näitab selle juures kahju, siis ainult selle tõttu, et nõuame seakasvatusest tasu oma töö eest, mille eest ilma sigadeta poleks saanud midagi.

1. juhul pole arvestatud isegi pörša hinda, seda juhust võib silmas pidada siis, kui pörsad kasvatatakse omast karjast, teatud hind peab pörسال siiski olema, mis märgib tasu emise ja pörša sööda eest.

Nii näeme, et kuigi teatud haru võib raamatupidamises näidata kahju, võib see olla tegelikult siiski kasulik.

Need kulud, mis selle haru lõpetamisel jääksid teiste talukäitiste harude kanda, näitavad piire, kui suureks võivad minna kahjud, et pidamine tuleb lõpetada.

Arvutades nii seapidamise tähtsust talus rahalise sissetulekuallikana, kasutab muidugi igaüks andmeid, mis pärit tema talust. Need on: andmed sigade juurdekasvust, kuipalju sööda kulub 1 kg juurdekasvule, seapidamise kulude suurus, mis sorti sead lähevad ja liha hinnad. Nende andmete kogumiseks on suur kasu raamatupidamisest. See et raamatupidamine võib näidata ebatasuvust säääl, kus asjast siiski kasu — ei vähenda põrmugi raamatupidamise tähtsust. Kuid meie peame mõistma raamatute andmeid, peame neid oskama lugeda ja hinnata oma talu olude seisukohalt. Iga asi on kasulik ainult siis, kui seda osatakse kasulikult tarvitada ja iga ilmselt head asja võib kasutada ka nii, et see toob ainult kahju ja pahandust.

Kuid me vaatleme veel seakasvatuse küsimust.

Seni käsitlesime sööte, nagu oleksid need kõik võrdse tähtsusega talukäitises. See pole aga nii. Tähtsamad sea söödad on kartul, vili ja kooritud piim. Ma käsitlen küsimust kogu aeg sellelt seisukohalt, et seapidamine on kasulik siis, kui see suudab anda kartulist raha üle kartuli turuhinna.

Kui sea söödist on osa ostu jõusööt või müüdav kindla hinnaline söödavili, siis arvame selle kuluks vastavas hinnas. Kui ühe peekonse sea söödas on 50 sü ostujõusööte à 15 senti sü, siis arvestame järgmiselt: 50 sü ostujõusööte maksab Kr. 7.50, see teeb 1 kg lihale

$$\frac{750}{56} = 12 \text{ senti.}$$

Peekon siga saab seega kodust sööta $323 - 50 = 273$ sü, see teeb

$$1 \text{ kg lihale } \frac{273}{65} = 4,2 \text{ sü.}$$

I sordi liha hind oli 85 senti kg.

Sellest maha: pörsa kulu 20 sn.

ostu sööt 12 „ 32 „

jääb 53 senti,

annab koduse söödale $53 : 4,2 = 12,6$ senti ja 1 sü eest ehk 315 senti 1 kv kartulite eest.

Oma toodangust kindla hinnalise söödavilja arvame seapidamise kuludeks samaselt.

Kooritud piim. Kui see antakse meiereist tagasi ja kui sellega pole üleüldse muud peale hakata, kui ainult seda sööta sigadele, siis võib veelgi tõusta kartuli vääridusväärtus.

Eelpooltehtud kalkultatsiooni täiendame seega, et arvame sea-le söödetuks 80 sü kooritud piima, mille kasutamise võimalus oli vaid söötmine seale. Siga sai kodust sööta 273 sü, seega ilma kooritud piimata 193 sü ehk 1 kg lihale 3 sü. Liha hinnast jäi koduse sööda tasuks 53 senti, seega 1 sü-le $53 : 3 = 18$ senti, mis teeb kartuli 1 kvintalile 450 senti.

Seega, kui kooritud piima pole võimalik teha rahaks teisiti, kui ainult seapidamises, jääb meil kartuli tasuks 2 kr. kvintalilt, siis kui liha hind langeb järgmiselt:

Kui 1 kv kartuleid maksab 2 kr, siis 1 sü kartulis maksab 8 senti. 1 kg liha peale läks 3 sü — seega 24 senti, siia juurde 32 senti pörsa kulu ja ostujõusööda kulu, seega kui liha maksab 1 kg 56 senti kg ja kooritud piima pole võimalik kasutada ja kartuli turuhind on 2 kr kv, on ükskõik, kas müüa kartul või sööta sigadele. Arusaadav, et kartuli söötmine tasub ikkagi vaid siis, kui selle vääridusväärtus arvestamata, tööd ja kapitali kulusid tõuseb üle turuhinna. Kuipalju peab see tõusma üle turuhinna, oleneb sellest, kui palju on töö ja kapitali kuludes rahalisi väljaminekuid.

Mida neid enam, seda kõrgem peab olema väärimdusväärtus kartuli turuhinnast; mis määral, seda peab igaüks selgitama oma taluolude kohaselt.

Kalkulatsioonide tarvitatakse laialdaselt. Kalkuleeritakse üksikute talukäitise harude tasuvust, üksikute viljade tootmiskulusid jne. Kui pole selleks otsesid raamatupidamise andmeid, siis tarvitatakse selleks mitmesuguste uurimuste varal leitud andmeid.

Üksikute harude või toodete tasuvuse kalkulatsioonid, mis ei põhjene raamatupidamise andmetel, tuleb pidada täiesti otstarbetuiks. Sest kõik andmed on sedavõrd kõikumad, et mingisuguste keskmiste tarvitamine — kui oma talu raamatute järgi pole teada nendele vastavaid suurusi oma talus — teeb kalkulatsiooni tulemused koguni juhuslikkudeks.

Kui aga tahame selgitada tasuvust ainult mõnes talukäitise harus ja kogume oma talust andmeid ainult selle haru kohta — siis lõppude-lõpuks tuleb ikkagi läbi teha pea kogu talukäitise aruande koostamise töö, sest talukäitise harud on kulutustes sedavõrd seotud. Kui tahame selgitada veisepidamise tasuvust, siis riistade kulu ja ka ehitiste kulu selgitamisel tuleb koostada need kulud kogu käitise kohta ja siis kaaluda, kuipalju neist kuludest langeb veisepidamisele, kuipalju muudele harudele. Lihtsam ja kindlam on koostada pearaamat kogu talukäitise kohta.

Kindlam selles mõttes, et mõne haru tähtsusest saame tõesti aru alles siis, kui käsitleme selle tasuvuse andmeid kogu talu seisukohalt — talu tarviduste ja võimaluste seisukohalt. Kui aga käsitleme mõnda haru iseseisva ettevõtteks, siis võime hõlpsasti eksida rängasti.

Eelpooltoodud kalkulatsioonis seapidamise kohta nägime, kuidas seakasvatuse võib haruna olla ebatasuv, kuid talule siiski kasulik. Ilma sigadeta võivad talu kahjud olla suuremad, kui seapidamisega. Seega seapidamise tõeline tähtsus selgub meile alles siis, kui raamatupidamise andmetel selgitame kogu talu võimaliku tasuvuse ilma seapidamiseta ja võrdleme seda talu tasuvusega, kui on ka seapidamine.

Nii on kõigi harudega.

Kalkulatsioonides on arvutamine ise see lihtsam osa. Tähtsaim osa on kalkuleeritu kujutamine talu tegevuses ja kuidas see mõjutab kogu talu tegevust.

Kalkulatsioonide võimalusi on palju. Tõin siin mõned näitena kuidas tuleb käsitleda kalkulatsiooni. Iga kalkulatsioon on teatud ülesande lahendus arvutustes.

On meil arvutuse tulemus käes — siis selles pole veel kaugeltki selgunud teatud tulunduslik tõde selle tabavamal kujul. Kalkulatsiooni tulemusi peame õskama hinnata taipamisi — kas need on tõenäolised või mitte. Kui on need tõenäolised, siis peame need tule-

mused siduma kogu käitise tegevusega, nii nagu meie seda tunneme ja hindama neid tulemusi kogu käitise tarviduste seisukohalt. Siis alles selgub meile nende andmete tõelik sisu ja tähtsus.

Sellest võib tunduda, et kalkulatsioon ja isegi raamatupidamine pole kuigi tähtsad tegelikus töös. Nende tulemusi ei saa alati võtta otseselt. Neid tulemusi kaaludes võime mõnikord leida, et tegelik seisukord on vastupidine otsestele järeldustele neistsamust tulemusist.

See kõik ei kõiguta sugugi ei raamatupidamise ega kalkulatsiooni tähtsust. Tegelik elu on nii mitmekülgne ja tasuvuse tegurid on selles väga varjatud. Ükski raamatupidamine ega kalkulatsioon ei suuda kõiki neid küsimusi lahendada täpselt nende tegelikus tähtsuses. Kuid me teame, et töös tuleb meil igal sammul kaaluda üht ja teist asja. Teame samuti, et neis kaalutlusis tunneme sagedasti teravat puudust andmetes, milliste tuge da.

Raamatupidamine ja selle täiendusena ka kalkulatsioon ongi selle andmestiku allikaiks. Nad annavad materjali meie mõtetele ja kaalutlustele. Ka mõtlemine areneb ainult siis edukalt, kui selleks on küllalt materjali, küllalt otstarbekohaselt valitud materjali.

Praegusel ajal tuleb mõelda rahas. Raamatupidamise andmestik, mis kujutab kogu talu tegevuse rahas hinnatud, on põllumehele kogemuste salveks, kust ta leiab tuge ja juhatust oma igapäevases töös.

S I S U.

	Lhk.
Raamatupidamise otstarve	5
Raamatupidamise põhimõisted	5
Raamatupidamise aasta	5
Inventuur	6
Bilanss, kapitalid ja puhtvarandus	6
Eratarvitus ja tulu	8
Tulu on kapitali ja töötasu	9
Ettevõtja tööpalk ehk töötasu	10
Puhtvaranduse rent ehk omakapitali tasu	10
Puhtsaak ehk aktiva tasuvus	11
Tulunõudlus ja ettevõtja kasu ning kahju	11
Talu osad	12
Talukäitis, eratarvitus, toitlus ja kõrvaltööndus	12—13
Taluosadevaheliste läbikäikude kujutamine arvetel	14
Kahekordne taluraamatupidamine	24
Talukäitise harud	25
Raamatud ja nende pidamine	27
Inventari raamat	28
Kassa raamat	30
Isikute raamat	38
Maksuvekslite register	39
Tööde päevaraamat	43
Tagavarade raamat	56
Loomade arvestamine	61
Toitmispäevade kokkuvõte	62
Karjatamise arvestamine	63
Taluosadevahelise ainete läbikäigu arvestamine	65
Maaraamat	66
Pearaamat	69
Alginventari	arve . 70
Kassa	74
Isikute	76
Vekslite	77
Pikaajaliste võlgade	77
Kapitalide protsendinõudluse	79
Toitluse	80
Inimestöö	84
Ettevõtja perekonna palganõudluse	86
Juhatamise kulude	87
Hobuste	89

Hobuste hindamine, kustutus ja juurekasv	89
Hobusetöö	91
Masinate-riistade	92
Masinate-riistade üüri arvamine	95
Masinate-riistade üüri jaotus	96
Ehitiste	98
Ehitiste üüri jaotus	99
Ostutagavarade	102
Küttematerjali	104
Maaparandiste	104
Maa	105
Laudaväetise	105
Söötade väetisväärtused	106
Väljakapitali	108
Maaviljuse	111
Maatoodete	113
Veiste	115
Veiste juurekasv ja kustutus	115
Veistetoodangu	117
Sigade	118
Välispoolsete tööde	118
Kõrvaltöönduste	118
Kasude-kahjude	118
Võla protsentide	119
Talukäitise puhtsaagi	119
Puhtvaranduse rendi	119
Talukäitise tulu	120
Kõrvaltöönduste tulu	120
Kogutulu	121
Eratarvituse	121
Puhtvaranduse	121
Lõppinventari	122
Vead pearaamatus	122
Puhtvaranduse juurekasv	124
Varanduste väärtuse muutumine	124
Pearaamatu koostamine laiemas ulatuses	125
Pearaamat näide	126
Eelarve	144
Eelarvele vastav aruanne	144
Eelarve koostamine	147
Kalkulatsioon	153
Maaviljuse tootmiskulude jaotus üksikutele viljadele	153
Maatoodete kasvatuse tasuvus	159
Veisepidamise kulude jaotus lüpsi- ja noorkarjale	162
Lüpsikarjasööda väärdusväärtus	165
Eelarvelised kalkulatsioonid	167
Kas masina ost on tasuv?	167
Niidumasin	167
Külvimasin	169
Kartulivõtmise masin	170

	Lhk.
Traktor	170
Kunstväetise tarvitamise kalkulatsioonid	172
Kunstväetise ostmine	172
Väetamise tasuvus	174
Kas jõusööda ost on tasuv	175
Kas tasub jõusööda söötmine	177
Talukäitise abiharude tähtsuse kalkulatsioonid	178
Seakasvatuse tasuvuse kalkulatsioon	179
Kalkulatsiooni ja raamatupidamise tähtsus	184

A 2.
4591
; 29640428

PÕLLUMAJANDUSLIKU RAAMATUPIDAMISTALITUSE

väljaandel ilmunud

ARVERAAMATUD, TABELID ja KÄSIRAAMATUD:

I. Taluraamatupidamise arveraamatud:

a)	Täiskomplekt liht ühekordse taluraamatupidamise arveraamatuid loomade hindamistabeliga	Kr. 3.—
b)	Täiskomplekt kahekordse taluraamatupidamise arveraamatuid	6.—
d)	Üksikud arveraamatud ja arvelehed:	
	Inventari raamat	1.—
	Kassa	1.20
	Majanduse	1.—
	Perenaise	—20
	Tööde päevaraamat	1.50
	Tagavarade raamat	1.50
	Maa raamat	1.—
	Tööde teatelehed	1.50
	Kassa	1.50
	Talu eelarve	1.50
	Taluraamatupidamise statistiline andmestik (5. a. andmed)	1.—
	Väikemajapidamiste arveraamat	1.25
	Kana- ehk kodulinnukasvatuse arveraamat	—50
e)	Lahtised lehed:	
	Arveraamatute lahtised lehed	—03—05
	Talu lõpuarve	—10
	Laiendatud lõpuarve	—35
	Abitabelid laiendatud lõpuarve tegemiseks	—30
	Statistiline andmestik	—75
	Rukki tasuvuse leht	—50
	Lina	—25
	Kartuli	—25
	Talu eelarve lahtised lehed	—05
f)	Täieline taluraamatupidamise ja lõpuarve tegemise näide vastava materjaliga (koolidele)	15.—
	Raamatupidamise ühingute põhikiri	—25
II.	Taluraamatupidamise õpetus. I osa—II trük.	1.50
	II „ —I „ „	2.—

Saadaval:

Põllumajanduslikus Raamatupidamistalitusel
Tallinn, Pikk tän. 40